

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır

YIL : 19

MAYIS-HAZİRAN 1948

SAYI:192

İ ÇİNDEKİ L E R

TETKİKLER:

TETKİKLER:		Sahife
Ademi Merkeziyet İdareleri ve Kazai Kontrol..	Atalay AKAN	3
2311 Sayılı Kanuna Göre Gayrimenkule Tecavüzün Mahiyeti ve Neticeleri	Suat ENGİN	24
Tarihimizde Köylü ve Çiftçilikle İlgili Olaylardan	M. Savecî EYÜBOĞLU	42
Köy Seçimlerinin Bozulması	Hulki METİN	66
Ceza Kanununa Göre Memur, Zimmet, İrtikâp	Ragıp ÖCEL	77

SOSYAL HAREKETLER :

Birleşmiş Milletler Kadın Hakları Komisyonunun İkinci Toplantısı Hakkında Rapor	Mihri PEKTAŞ	102
Ev İşlerine Yardım İdareleri	H. B.	113
Şehirlerde Seyrüsefer ve Trolleybüs	H. B.	123

TERCÜMELER:

Amerika Birleşik Devletlerinde Memur	İzzettin ERAYDIN	127
Portekiz'de Merkezi Hükümet karşısında Mahalli İdarelerin Durumu	H. BERKSUN	156
Alman Hukukunda Memurların Hukukî Mesuliyeti	Hayri ORHUN	190
İsveç'te Sosyal plân	Hayri EKE	206

YABANCI MEVZUAT :

Belçika'da Seçim Kanunu	Nihat YALKUT	218
-------------------------------	--------------------	-----

İDARİ COĞRAFYA

Alanya İdari Coğrafyası	Fevzi ÖNCEL	280
-------------------------------	-------------------	-----

DANIŞTAY KARARLARI:

Danıştay Kararı	292
-----------------------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllıkı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığma tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılâtı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzıhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolumayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

T E T K İ K L E R

ADEMİ MERKEZİYET İDARELERİ VE KAZAİ KONTROL

Dr. Atalay AKAN
Urfa Milletvekili

I — Ademi Merkeziyet İdaresinin hukuki dayanağı :

Genel ihtiyaçları temin maksat ve amacıyla kurulmuş olan Devlet, hukukan bir tüzel kişiliktir.

Devlet, genel ihtiyaçları icra organı olan hükümet ve merkezî idaresi tarafından sağlar.

Bir Devlet ülkesinde bazı ihtiyaçların temini için topluluklar teşekkül etmiştir. Bu ihtiyaçlar, bazan mahallidir ve bu mahallî ihtiyaçların daha uygun ve daha kolayca sağlanması maksadiyle mahallî seçimli otoritelerin meydana gelmesi suretiyle Mahallî Ademi Merkeziyet İdareleri doğmuştur.

Bazen genel ve merkezî idareden muayyen bir kamu hizmeti tefrik olunarak muhtar bir idare şekline konmuş, bu suretle de hizmet Ademi Merkeziyeti İdaresi meydana getirilmiştir. Hizmet Ademi Merkeziyet İdareleri İstanbul Sular İdaresi gibi Mahallî Ademi Merkeziyet İdarelerinden de tefrik edilerek meydana getirilmiş olabilir.

Mahallî ademi merkeziyet idareleri bir mahaldeki yurtdaşların o mahallin hizmetlerine iştiraklerini sağlaması bakımından daha demokratik telâkki edildiği gibi, ihtiyaçlarını daha uygun karşılaması bakımından da daha faydalı görülmektedir. Buna mukabil Hizmet Ademi Merkeziyetinde âmil olan sebep teknik icaplardır. İdarenin, hizmetin icaplarına ve muayyen hizmete mahsus teknik şartlara uyması, hizmetin daha verimli olarak yapılmasını sağlamaktadır.

Ademi merkezîyet idareleri, tûzel kişiliği haiz, muhtar müesseselerdir. Şüphesiz ki bütün ademi merkezîyet idarelerinin muhtariyeti Devlet camiası birliğini zedeleyemez. Muhtariyet, ancak muayyen hizmetlerin ifası için bahis konusudur. Derece ve şümülü her memleketin bünyesine bağlıdır.

Mahallî ademi merkezîyetin en geniş şeklini İngiltere’de görmekteyiz. Bunu siyâsî ademi merkezîyetle de karıştırmamalıdır. Siyâsî ademi merkezîyet, federatif bir devlette görülür. Federatif bir devlette bir takım bağımsız devletler birleşmiştir. Halbuki İdarî ademi merkezîyet, tek bir devlet içinde muayyen mahallî hizmetlerin icrası bakımından bahis konusudur. Merkezî idare ve bütün ademi merkezîyet idareleri iştirak halinde, memleket birliğini, genel menfaati muhafaza için çalışırlar. Memleket birliği, genel bir organ tarafından İdarî vesayet adıyla dilimize de geçmiş olan bir hukukî müessese yardımıyla ifa edilir.

Bizim memleketimizde de hem mahallî, hem de hizmet ademi merkezîyet idareleri mevcuttur. Anayasamızın 89 uncu maddesinde: “Türkiye, coğrafya durumu ve ekonomi ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüştür. Ve bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelir.” Ve 90 ncı maddede de “İllerle, şehir, kasaba ve köyler tûzel kişilikler sahibidirler.” dendikten sonra 91 inci maddede illerin işleri, yetki genişliği ve görev ayrımı esaslarına göre idare olunacağı açıklanmıştır.

Yine İdareî Umumiyeî Vilâyet Kanununun 75 inci maddesinde: “Vilâyet emvali menkule ve gayrimenkuleye mutasarrıf ve işbu kanun ile muayyen ve mahdud vezaifi hususiye ile mükellef bir şahsı manevidir. Emvali hususiyeî vilâyet mahfuziyet ve masuniyet itibarıyla emvali umumiyeî devletten maduttur.” denmiş; 1580 sayılı Belediye Kanununun 1. inci maddesinde de: “Belediye, beldenin ve belde sâkinlerinin mahallî mahiyette müşterek ve medenî ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükûmî bir şahsiyettir.” Ve 442 sayılı Köy Kanununun 7 nci maddesinde

ise: “Köy bir yerden bir yere götürülebilen veya götürülemeyen mallara sahip olan ve işbu kanun ile kendisine verilen işleri yapan başlı başına bir varlıktır. Buna (Şahsı Manevî) denir.”

Gerek Anayasamız, gerek özel kanunlarla il ve komün idareleri adı da verilen belediye ve köylerin tüzel kişilikleri tanınmış ve kanunlarında gösterilen muayyen hizmetlerin ifası için muhtariyetleri kabul edilmiştir.

Vakıflar Umum Müdürlüğü, Devlet Demiryolları, Ticaret, Sanayi, Ziraat Odaları, üniversiteler ve barolar gibi âmm müessesesi adı verilen hizmet ademi merkeziyet idarelerinin de tüzel kişilikleri özel kanunlar ile tanınmış ve muhtariyetlerinin şümül ve derecesi, her birinin gördüğü hizmet icaplarına göre kanunlarında gösterilmiştir. Bu hizmet ademi merkeziyet idareleri bazen muayyen bir hizmeti bütün memlekette yaymak üzere kurulduğu halde bazılarının faaliyet sahası İdarî bir taksimat ile sınırlandırılmıştır. Birincisine misal Vakıflar Umum Müdürlüğü, diğeri Baro ve Ticaret Odaları gibi.

Bir memlekette tüzel kişilikleri ve muhtariyetleri haiz bir çok ademi merkeziyet idareleri faaliyette bulunduğuna göre, memleket birliği ve genel menfaat nasıl muhafaza edilir, bunu hangi organ ve ne suretle yapar muhtariyetlerini tecavüz eden ademi merkeziyet idarelerinin bu tecavüzleri nasıl önlenir, nihayet merkezî idarenin, bu ademi merkeziyet idarelerinin muhtariyetlerine tecavüzleri nasıl bertaraf edilir, meseleleri ortaya çıkar ki bu meseleleri hal eden hukuk prensipleri üzerinde durmak icap etmektedir.

II — Vsayet — Merkezî idare, evvelâ İdarî vesayet adı verilen bir hukukî müessese yardımı ile Ademi Merkeziyet İdareleri üzerinde mürakabesini sağlamaktadır.

İdarî vesayet, “genel menfaatin muhafazası maksadiyle yüksek bir otoriteye, ademi merkeziyet idaresi memurları ve bunların muameleleri üzerinde kanunlarla tanınmış yetkilerin mecmuudur.” diye tefrik olunmaktadır.

Vesayet yetkisi, hiyerarşik yetkiden farklıdır. Hiyerarşik kontrol, merkezî idare tarafından aşağıya doğru

kademelenmiş teşkilât üzerinde, resen ve daimî olarak hiç bir kanun metnine ihtiyaç olmaksızın icra edilir. Yüksek makamda bulunan âmir, memurun muamele ve kararlarını, tasdik, iptal, tadil ve hattâ onun yerine karar almak yetkisini haizdir. Buna mukabil vesayet mürakabesi ancak kanun metnine dayanılarak yapılabilir. Bu vakit de, yetkisi, ancak tasdik ve iptal etmektir. Belediye Kanununun 123 üncü maddesiyle vesayet makamlarına tanınmış olan bütçeyi tâdilen tasdik keyfiyeti bu kaidenin bir istisnasıdır. Bu kontrol bir istisna olup burada esas, bağımsızlık ve hürriyettir. Nitekim Danıştay bir kararında: “3499 sayılı kanunun 22 nci maddesinde gösterildiği gibi avukatlığın kamu hizmeti mahiyetinde bir meslek olarak kabul edilmiş olması bunların vücuda getirdiği tüzel kişiliğin de bir kamu müessesesi olarak kabulünü gerekli kılar. Vesayet dairelerinin kamu müesseseleri üzerindeki denetlemeleri kanunla gösterilen hususlara münhasır kalacağı doktrinle kabul edilmiş bir esas olduğu gibi 3499 sayılı kanunun hükümleri de baro meclis kararlarından hangilerinin Adliye Bakanlığınca incelenmeye tâbi tutulduğunu açıkça kayıt ve işaret etmiş bulunmaktadır. Adı geçen kanunun 18 inci maddesinde staj belgesi verilmesine dair bulunan kararların kesinliği ve aleyhine hiç bir makama müracaat olunamayacağı beyan edilmiş ve 81 inci madde ile disiplin noktasından Bakanlığa verilen genel denetleme yetkisi de bu madde ile çerçevelenmiş bulunduğundan baro meclisinin kesin kararlarının incelenmesine ve kabul edilmemesi ne artık mesağ olamaz.” (1) demektedir.

İdarî vesayet müessesesi, devletin genel menfaatini sağlamak için tesis olunmuştur. Bu müessese ile, ademi merkezîyet idaresinin devletin genel menfaatine ve kanunlara aykırı hareketleri önlenir. Millî birlik her şeyin üstündedir. İdarî ve ekonomik bakımlardan ademi merkezîyet idarelerinin yaptıkları her şey devleti ilgilendirir. Devletle, bu idarelerin ülkeleri ve yurttaşları aynıdır. Bu se-

(1) Danıştay kararlar dergisi sayı 28. Sahife 57 ve müteakip Beşinci Daire 1512/44 esas, 267/45 sayılı kararı,

bepile devletin, ülkesi üzerindeki mahallî hizmetlerin iyi işleyip işlememesinde büyük ilgisi vardır.

Bazı devlet hizmetleri de mahallî hizmet şekline girmiştir. Ve bu işlerde devletin alâkası daha çok zahirdir. Bütün memlekette kanuna ve hukuk kaidelerine riayet olunması, kanun ve hukuk birliği, devletin en mühim vazifesidir. Vesayet müessesesi ile hukukun suiistimali önlenerek mahallî zulümlere karşı siyasî hürriyet, hukuka riayet sağlanır.

Mâlî noktalardan da devlet, ademi merkeziyet idareleri ile çok yakından alâkalıdır. Mahallî idarelerle devletin, mükellefleri aynıdır. Mahallî idareler tarafından tarh edilen vergilerin, resimlerin inikâsı diğer devlet vergileri üzerinde görülür. Bu itibarla devlet bu vergilerin tarh ve sarfı ile ilgilenir. Bu gelirlere bazı umumî hizmetler de ifa olunur.

Hizmet ademi merkeziyet idareleri için malî vesayetin ehemmiyeti daha büyüktür. Çünkü bunlardan bazıları devlet geliri ile idare olunurlar. Bununla beraber ifa ettikleri hizmet icapları dolayısıyla bazı bütçe kaidelerinden istisna edilmişlerdir.

İkinci derecede olmakla beraber İdarî vesayet müessesesi ile fertler bu ademi merkeziyet idarelerine karşı korunur. Bundan başka vesayet, ademi merkeziyet idaresi hükmi şahsiyetini kendi mümessillerine karşı da muhafaza eder. Bu mümessiller hususiyle seçmenlerini memnun etmek için hükmi şahsiyetin emvalini ihmal ve israf edebilirler. Vesayet idaresi bunları önler.

Bu izahattan anlaşılacağı üzere vesayet hukukî müessesesinin mevcudiyeti için ademi merkeziyet idarelerinin bulunması lâzımdır. Ademi merkeziyet idaresi, devlet tüzel kişiliği karşısında daha az hukukî ve içtimai bir kıymette tüzel kişiliği haiz olmakla beraber, hususî menfaatları bulunan muhtar müesseselerdir. Bunlar haklarını istimal ve borç edinmek ehliyetindedirler. Bir idarenin ademi merkeziyet idaresi olması için tüzel kişiliği haiz bulunması kâfi olmadığı gibi, organlarının seçim veya tâyin suretiyle iş

başına gelmeleri de, varlıklarını vücuda getirmez. Nitekim hizmet ademi merkeziyet idarelerinin bazılarının organları merkezî idare tarafından tâyin olunurlar. Vakıflar Umum Müdürlüğü ve Devlet Demiryolları İdaresinde olduğu gibi. Asıl olan nokta, bu idarelerin yaptıkları hizmetler için kendi organları gerekli kararları alabilirler ve organlarının aldıkları bu kararlar kendi başlarına hukukî bir kıymeti haiz ise,, ademi merkeziyet idaresi ve dolayısıyla vesayet hukukî müessesesinin mevcudiyeti kabul edilmektedir. Bu idareler kendi muamele ve kararlarını kaza mercilerinde ve vesayet otoritesine karşı müdafaa yetkisini haizdirler. Bu sebeple ademi merkeziyet idaresi özel hukuktaki mahcur veya çocuğa benzetilmesinin yersiz olduğu ileri sürülerek, vesayet kelimesi kastedilen mefhumu ifade etmediğ;rden müellifler tarafından tenkit edilmektedir (2).

İngiltere, adlî idare rejimine tâbi bir memleket olup burada ademi merkeziyet sistemi, tam genişliği ile câridir. Kamu hizmetlerini ademi merkeziyet idareleri ve özel müesseseler ifa ederler. Merkezin yalnız teftiş yetkisi vardır. Bu idareleri merkezin kontrol ve mürakabesine tâbi tutan bir İdarî vesayet müessesesi mevcut değildir. Bu mahallî muhtar müesseselerin faaliyetini merkez doğrudan doğruya önleyemez. Ancak dolayısıyla bazı yollar mevcuttur. Devlet hâzinesinden mahallî idarelere verilen tahsisat, İngiltere maliyetinde büyük bir yekûn tutar. İşte merkez, kontrolünü ancak bu tahsisat dolayısıyla yaparak arzularını tahakkuk ettirir.

Mahallî idarelerin kanun ve hukuk kaidelerine riayeti ancak yargıca baş vurularak temin edilir (3).

III — Kazaî kontrol :

Kazaî kontrol:

A) Ademi merkeziyet idarelerinin kazaî kontrolü,

B) Vesayet idarelerinin kazaî kontrolü, kısımlarına ayırarak tetkik etmek konumuzu daha iyi açıklayacaktır.

(2) La tutelle Administrative. Roland Maspétiolet P. Laroque s 12 ve müteakip.

Droit public Nezard 7, editon 1946 S. 241.

(3) Aynı eser.

A) Ademi merkeziyet idarelerinin kazai kontrolü:

Ademi merkeziyet idarelerinin idari vesayet müessesesi yolu ile kontrolü mahdud bir mürakabedir. İdarî vesayet makamı, ister re'sen, ister yurttaşların müracaatı üzerine yapacağı bu mürakabe, kanunların açık metinleri ile sınırlandırılmıştır. Binaenaleyh kanunda açıklık bulunmadığı hallerde bu ademi merkeziyet idareleri hizmetlerini ifa maksadiyle faaliyette bulunur ki bu fiil ve kararları kanunlara aykırı da olsa bunları idari vesayet makamları doğrudan doğruya önleyemez. İşte bütün bu hallerde ademi merkeziyet idarelerinin kanunlara uygun bir şekilde hizmetlerini ifa etmeleri kazai kontrol ile sağlanır.

İdarî kaza, ademi merkeziyet idarelerini de genel esaslar ve usuller içinde kontrol eder. Bu idareler aleyhine açılan dâvaları görmek için özel kaideler yoktur. İdarî kaza hâkiminin rolü, prensip itibariyle, mahallî ademi merkeziyet idarelerinin icaplarına uygunluğu ile ilgili değildir. Ancak bu muamelelerin kanuniliğini yani kanunî şartları haiz olup olmadığını takdir eder. Danıştay, merkezî idare aleyhine açılan dâvalarda olduğu gibi, Devlet Şûrası Kanununun 23 üncü maddesine dayanarak bu idareler aleyhine açılan iptal, tam kaza davalariyle mukavele ihtilâflarını halleder (4).

Danıştay, kazai kontrolüyle bu idareler tarafından kanunun ruh ve lâfzı ile uygulanmasını sağlamaktadır. Bu şekil hem prensip itibariyle kanuniliği, aynı zamanda da idarenin ahlâkiliğini sağlamaktadır. Danıştay bilhassa ip-

(4) Kanunlarda ayrı bir İdarî kaza mercii gösterilmemiş olan aşağıda yazılı hususlar doğrudan doğruya ve kati surette Devlet Şûrası Dâva Dairelerinde rüyet ve hallolunur.

A — Rüyeti adlî mahkemelerin vazifesi dışında bulunan meseleler hakkındaki fiil ve kararlardan dolayı hukuku muhtel olanlar tarafından açılacak dâvalar;

B — Umumi hizmetlerden birini ifa maksadiyle akdedilen mukavelelerden dolayı akitler arasında çıkan ihtilâflar,

C — İdarî fiil ve kararlar hakkında esas, maksat, salâhiyet ve şekil cihetlerinden biriyle kanunlara ve nizamnamelere aykırı okluklarından dolayı iptal için menfaatleri haleldar olanlar tarafından açılacak dâvalar.

tal dâvaları yolu ile bu idarelerin iyi işlemlerini temin etmektedir. Danıştay, maksada muhalefet sebebiyle maddi hâdiseleri tetkik ve takdir etmekte, kanunların geniş mânada tefsirini yaparak kararlarında bu idarelere direktifler vermektedir. Meselâ Danıştay bir kararında: “Belediyeler mecburî hizmetleri ikmal etmedikçe ihtiyarî hizmetler için bütçelerine tahsisat koyamazlar. Bütçenin vaziyeti de buna müsait değildir. Dâvada mevzu bahis işler de ihtiyarîdir. Kanunun maksadına muhalif kararın iptaline” mucip sebebiyle nümune mahallesi, koşu yeri yapmak üzere belediyece istimlâkine karar verilen bir arazi hakkındaki kararı iptal etmiştir (5). Yine bir kararında: “Her ne kadar 3710 sayılı kanunun 7 nci maddesi genel menfaat kararlarının ittihazında idarenin takdir yetkisi bulunduğunu tasrih etmekte ise de bu takdir hakkının yabancı gayeler için kullanılmaması lâzımdır.

Nitekim adı geçen kanunun birinci maddesi ancak Belediye Kanununda yazılı beldenin ve belde sakinlerinin medenî, sıhî ve bedî ihtiyaçlarının tanzim ve tasfiyesi..” gibi hallerde belediyelerin kamulaştırmaya yetkili bulunduğunu açıkça belirtmiştir.

Şu durum karşısında bazı şahıslara ait bir kaç bahçe ve tarlanın sulanmasını temin için dâvacının arazisinin kamulaştırılması cihetine gidilmesi, bu hallerden hiç birine tevafuk etmediğinden takdir hakkı hudutlarını aşarak verilen genel menfaat kararının bozulmasına (6). diyerek maksada muhalefet sebebiyle takdir hakkını kontrol etmiştir.

Milâs belediyesi aleyhine açılan başka bir dâva üzerine: “2710 sayılı Belediye İstimlâk Kanununun 7 nci maddesinin son fıkrasında âmme menfaatleri hakkındaki katî kararlar aleyhine Devlet Şûrasına müracaat olunamıyacağına dair mevcut hükmü ile kamulaştırma için verilen âmme menfaatleri hakkındaki kararlardan doğan ihtilâf-

(5) Dâva Daireleri Umumî Heyeti 40/305 sayılı kararı.

(6) Kararlar Dergisi 36 - 37 sahife 233 Altıncı Daire 46/2481 K. 47/1702.

larm incelenmesi işi Danıştayın vazifesi arasından alınmıştır.

Danıştayca, 3710 sayılı kanundan doğan ihtilâflardan yalnız yetki ve şekil noksanları tetkik edilebilmekte olup dâvada şekil ve yetki ihtilâfi bulunmadığından reddine..." (7) demek suretiyle kanun hükmünün şümulünü tesbit etmiştir.

Danıştay, Köy Kanununun 44 üncü maddesindeki "Köye Faydalı" ibaresini geniş bir surette tefsir ederek, takdire müdahale etmektedir. Meselâ, köy tesisi için yapılan istimlâki bozmuştur (8). Yine bir kararı ile köyün tarlalarının sudan istifadelerini temin için yapılan değirmen istimlâkini (9) ve başka bir kararı ile köy odası yapılmak üzere yapılan istimlâki tasdik etmiştir (10).

Buna mukabil mer'a için yapılan kamulaştırmayı iptal etmiştir (11).

Danıştay, misal olarak verdiğimiz bu kararlardan da anlaşılacağı gibi mahallî idareleri sıkı bir kontrolü altında tutmakta ve bu suretle onların kanunlara riayetini sağlamaktadır. Neşredilen veya şahsen elimize geçen Danıştay kârarlarını aşağıda dâvaları tetkik ederek gözden geçirirsek bu kazai kontrolün hudut ve şümulü daha iyi meydana çıkacaktır. Ancak burada iptal ve tam kaza dâvalarının konumuzla ilgili özelliklerini inceliyeceğiz.

1— *İptal dâvaları* :

Ademi merkeziyet idarelerinin, esas, maksat, salâhiyet ve şekil cihetlerinden biriyle kanunlara ve tüzüklere aykırı kararları aleyhine dâva açılabilir.

Bu dâvalar genel esaslar dahilinde görülürler. Ancak bu dâvaların açılabilmesi için gerekli şartlar bazı özellikler arzetmektedir ki üzerlerinde biraz durmayı icabettirmektedir.

(7) Kararlar dergisi 35, sahife 102 - 103 Altıncı daire 46/2778 K. 47/738:

(8) Dâva Daireleri Umumî Heyeti karar 42/158 sayılı kararı.

(9) Dâva Daireleri Umumî Heyeti karar 41/269 sayılı kararı.

(10) Dâva Daireleri Umumî Heyeti karar 40/213 sayılı kararı.

(11) Beşinci Daire, karar 42/408 sayılı kararı.

Bir dâvanın açılması için gerekli şartlar. Bu idarelerin hangi tasarruflarının iptal dâvasına konu teşkil edeceği, dâvaları kimin açabileceği yani dâvacıdan ne gibi bir sıfat arandığı, dâvanın ne şekilde ve ne müddet içinde açılması lâzımgeldiği, nihayet tasarruf aleyhine baş vurulacak başka bir idareyi veya kazaî merci mevcutsa durum ne olacağı noktalarıdır.

Tasarrufun mahiyeti; bu kararlar icra ve infaz karakterini haiz olmalı, yani hâkimin tavassutuna ihtiyaç olmaksızın uygulanabilmelidir. Nitekim Danıştay, Belediye Encümeninin kararının iptali dileği ile açılan bir dâva üzerine ittihaz eylediği bir kararında: “Belediyece, arkların temizlettirilmesi masrafının alâkalılara tevzii yolunda alınan karar doğrudan doğruya icra ve infazı kaabil İdarî kararlardan bulunmadığı cihetle iptal konusu olamayacağı ve yapılan hizmetlerin, ücret istemeye hak verip vermiyeceği veya istenen miktarda olması gerekip gerekmiyeceği noktasına taallük eden hususların çözüm yeri adli yargı yeri olduğu...” (12) demek suretiyle bu noktaları belirtmiştir.

Tasarruf ferdî olduğu gibi umumî de olabilir. Meselâ İzmir Belediyesi tanzim ettiği seyrüsefer yönetmeliğinde altı ay mahkûmiyeti olanların şoförlük yapamayacaklarını vazetmiş, bunun aleyhine açılan dâva üzerine Danıştay- ca: “Belediye Kanununun 15 inci maddesinin 10 ve 74 üncü bentlerinde verilen salâhiyet, seyrüseferin tanzimine müteallik ve münhasırdır.

Şoförlük yapacak kimselerin hukukî ehliyetlerine müteallik kayıtlar ve bu ehliyeti gideren sebepler, kanunlar ve kanunlara müsteniden verilen kazaî kararlar konulabilir. Belediyece dâvacıyı mahkûmiyeti sebebiyle şoförlük ehliyetini haiz olamayacağı yolunda uygulanan işlemde kanuna uygunluk görülmediğinden..” kararı verilmiştir (13).

İktisadî Devlet Teşekküllerinin hukukî mahiyetleri hakkında görüş birliği yoktur. Bazıları bu teşekkülleri bir

(12) Kararlar mecmuası 35, sahife 140 - 141. Altıncı Daire 2702 /46 K. 47/57.

(13) Kararlar Mecmuası 35, sahife 138. Altıncı Daire 46/2690 K. 47/382.

kamu müessesesi yani bir hizmet ademi merkeziyet idaresi mahiyetinde görmekte, bazıları da özel hukuk tüzel kişisi saymaktadırlar (14).

Danıştay da bu teşekküllerin hukukî mahiyetleri hakkında bir tereddüt devresi geçirmiş, önce bu teşekküller aleyhine memurları tarafından açılan dâvaları reddetmiş (15), fakat sonraları 3659 sayılı kanunun uygulanması dolayısıyla açılan dâvalar üzerine: “Kanun vâzı, bu teşekküllerin bazı nevi muamelelerinde hususî hukuk hükümleri haricinde hükümleri ihtiva eden bazı âmme kanunlarının tatbikini emrettiği ve bu kabil kanunların tatbikini memuriyet ve mes’uliyeti kendilerine teveccüh eden vekâletlerin kendilerine merbut bulunan müesseselerce kanunların yanlış tatbik edildiğine muttali olunca, ıslah için lâzımgelen tedbirleri almaları vazife ve mesuliyetlerinin zarurî icaplarından olup âmme kanunları tatbikatını İdarî kaza yoluyla mürakabeye memur edilmiş bulunan Devlet Şûrasının vazifesini görebilmesi ancak vekâletlerin evvel emirde mürakabeyi ifa eylemelerine vabeste bulunduğundan...” gerekçesiyle bankanın bağlı bulunduğu İktisat Bakanlığına dâvacının baş vurarak bir karar aldıktan sonra dâva açabileceğini açıklamıştır.

Bizim için bu kararda üzerinde durulacak nokta bu teşekküllerin, 3659 sayılı kanunun uygulanması dolayısıyla, aldıkları ve tekemmül etmiş icraî kararları aleyhine Danıştaya baş vurulamaması ve ancak vesayet makamına gidildikten sonra vesayet makamı kararma karşı dâva açılabilmesidir.

Neyse ki, hukukan izahı mümkün olmıyan bu içtihat, Danıştaym 44/141 sayılı “Hukuku Âmme Kanunları ile vücut bulmuş ve bir Devlet tesisi bulunmuş olan İktisadî Devlet Teşekkülleri, gerçi iştigal sahalarına dahil olan mu-

(14) Sıddık Sami Onar. İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası. Cilt VII. Sayı 4. ve Atıf Benderlioğlu ve Salâhattin ögelman. İktisadî Devlet Teşekkülleri hukuku.

(15) Dâva Daireleri Genel Kurulunun karar 42/430 sayılı kararı. Yine Kararlar Mecmuası 9. uncu sayı sahife 75 - 76 Beşinci Daire 39/454 sayılı karar.

amelâtm tedvirinde hususî hukuk rejimine tâbi kılınmış iseler de bu müesseselerin ezcümle tekaüt ve barem muameleleri gibi hukuku âmme kanun ve nizamlarıyla tanzim kılınmış olup idare hukuku sahasına dahil ve İdarî kazanın mürakabesine tâbi bulunan tasarrufatmdan mütevellit ihtilâfattan dolayı hâdis olacak İdarî dâvalarda kendilerinin hasım olarak kabulünün idare hukukunun umumî prensiplerine uygun olacağını ve içtihadın bu suretle tevhidine..” içtihadı birleştirmek kararı ile düzeltilmiş bulunmaktadır.

Ademi merkeziyet idareleri kararları aleyhine kimler dâva açabilir?

Fertler hukuken himayeye lâayık menfaatlerini doğrudan doğruya ihlâl eden kararlar aleyhine dâva açabilirler. Meselâ: Zonguldak Belediyesinin muayyen bir mahalden başka yerlerde kavun ve karpuz sergisi açılmasını men eden tasarrufu (16), hafta tatiline aykırı hareketinden dolayı başka bir belediye encümeni kararı (17), kasap dükkânının başka bir yere nakli hakkındaki belediye encümeni kararları (18) iptal edilmiş buna mukabil cadde üzerindeki han ve ahırların kapatılmasına dair Diyarbakır Belediye Meclisi tarafından verilen karara aykırı, bu yerlerin açılmasına müteallik belediye encümenince alınan karar aleyhine açılan dâva üzerine Danıştay: “Âmme idarelerince alınacak kararlardan zarar görenlerin, dâva hakkına sahip olabilmeleri, bu zararın doğrudan doğruya karardan doğması halinde vârit olabilir.

Dâvacılar ise yeniden açılmasına izin verilen hanlar sebebiyle rekabetten zarar göreceklerini ileri sürmektedirler. Bu duruma göre vukuuna ihtimal verilen zarar, takyidin kaldırılması ile tesirini yapmağa başlayacak olan serbest teşebbüslerden doğabileceğine ve bu türlü zararlara karşı bir kısım fertler lehine idarenin müdahale tesis veya

(16) kararlar Mecmuası Sayı 9. Sahife 42 - 43 Dâva Daireleri Umumî Heyeti 38/175 K. 39/185.

(17) Kararlar Dergisi Sayı 36 - 37 S. 200 Altıncı Daire 46/235 K. 47/1070.

(18) Aynı sayılı mecmua sahife 189 Altıncı Daire 46/1668 K. 47/1053.

idamesine hukuken cevaz bulunmadığından, ortada dâva yolu ile himaye edilebilecek bir hak veya menfaat yoktur”, gerekçesiyle dâvayı reddetmiştir.

Fertlerin, ademi merkeziyet idaresi topluluğunun hemşehrisi, mükellefi ve organlarının üyesi sıfatlarıyla dâva açıp açamayacakları hususlarında henüz içtihat kararları doğmamıştır. Fransa’da sırf hemşehrilik sıfatı dâva açmak için kâfi görülememişti halde mükellefler için bu yetki, 1901 tarihinden beri Danıştay içtihatları ile tanınmıştır (19). Bizde, mükelleflerin doğrudan doğruya menfaatlerini ihlâl eden kararlar aleyhinde dâva açmaları şüphesiz bulunmakla beraber, Fransa’da olduğu gibi sırf mahallî idare mükellefi sıfatıyla açtıkları bir dâvaya rastlamadık.

Ademi merkeziyet organlarının üyesi sıfatıyla açtıkları dâvaya gelince, “Bir belediye üyesinin, belediye meclisinin fevkalâde içtimamda bütçeye taallûk eden muhasiplik maaşı hakkında aldığı bir karar aleyhine sırf bu sıfatla dâva açması üzerine Danıştay; “Belediye Meclisi mukarreratıma, ancak bu karardan dolayı hakları ve menfaatleri muhtel olanlar itiraz edebilirler. Müstedinin ise mevzuubahis karardan yukarıda yazılı şekillerden birisi ile zararı mevzuubahis değildir. Şu vaziyet karşısında İdarî dâvayı tazammum etmiyen arzuhalin reddine...” (20) demek suretiyle sırf bu sıfatla açılan dâvayı reddetmiştir. Halbuki Fransa’da dâva için bu sıfat kâfi görülmektedir (21).

Fertler gibi ademi merkeziyet idarelerinin diğer bir ademi merkeziyet idaresinin tasarrufları aleyhine genel esaslar dahilinde dâva açmaları tabîdir. Meselâ İzmir Belediyesi tarafından bina vergisi işinden dolayı Maliye Bakanlığı aleyhine açılan bir dâva, husumetin, tarh muamelesini yapan makamlara tevcihi ile önce komisyonlara başvurulması lâzımgeldiği gerekçesi ile reddedilmiştir (22).

(19) Âlbert Contentieijx Administratif S. 102 ve müteakip.

(20) Beşinci Daire 37/1516 Esas ve 37/2111 sayılı karar.

(21) Alibert aynı eser sahife 121 ve müteakip.

(22) Kararlar Mecmuası Sayı 34. S. 187 Altıncı Daire 46/189 Esas 46/479. K.

Yine bir köye izafetle muhtarı tarafından Kütahya ili genel meclisine izafetle valilik aleyhine açılan dâva Danıştayca incelenerek esas noktasından reddedilmiştir (23).

Denizli’de hâzineye ait polis ve jandarma karakolları ile postahane binalarının belediye tarafından istimlâki dolayısıyla defterdarlık tarafından açılan dâva üzerine Danıştay; 3710 sayılı kanunun 7 nci maddesinin son fıkrası hükmünün ancak istimlâkin âmme menfaati kararının Danıştayca tetkikine mâni olup yoksa lüzumu istimlâk kararının tetkikine mâni bulunmadığı gerekçesi ile işin esasına girişmiş ve esas noktasından da, kamu hizmetlerine mahsus âmme emlâkinin istimlâkine cevaz olmadığı ve esasen 2290 sayılı kanunun 8 inci maddesi ile bu gibi yerlerin ancak Bakanlar Kurulu kararı ile belediyeye parasız terkedilebileceği sebepleriyle kamulaştırmayı bozmuştur (24). Ademi Merkezîyet İdarelerinin icra organlarının da, kendi meclisleri aleyhine dâva açabileceklerini prensip olarak kabul etmek zaruridir. Ancak bu hususu tesbit eden ne genel bir hüküm ve ne de genel bir içtihat mevcut değildir. Bu âmme idareleri hakkındaki özel kanunların bazılarında hükümler mevcuttur. Meselâ Belediye Kanununun 73 ve 87 nci maddeleriyle Belediye Başkanma bazı yetkiler tanın-

(23) Kararlar Mecmuası 20. Beşinci Dairenin 40/704 esas ve 1912 karar sayılı kararında: “İdarei Umumiyei Vilâyet Kanununun elyevm hükmü mer’i idarei Hususiyei Vilâyet kısmının 78 inci maddesinin 8 inci bendi mucibince icap eden mahallerde ticaret borsaları tesisi, sergiler küşadı ve pazar ve panayırlar ihdası, velhasıl umuru ticaretin tevsi ve teşmili ve serveti mahalliyenin teksiri için lâzım gelen tedbirlerin ittihazı umumî meclisin vazifesi cümlesinden olmasına ve hâdisede ise davacı Kaya köyünde kurulmasına karar verilmiş olan pazarın bir senelik tecrübe devresinden sonra hâsıl olan kanaata ve Kaya köyüne geçmek için arada mevcut çayın gelip geçmeyi müşkül bir hale getirdiği anlaşılmasına binaen umuru ticaretin teşmili bakımından pazar mahallinin Çayçinge köyüne nakline dair umumî meclisçe ittihaz olunan kararda kanuna esas, maksat, şekil ve salâhiyet noktasından bir mugayeret görülmediğinden dâvanın reddine.

(24) Kararlar mecmuası sayı 35 sahife 103 - 104 Altıncı Daire 46/2712 47/662.

mıştır ki, özellikler arzeden bu yetkiden aşağıda bahsedeceğiz.

Vesayet otoritelerinin kendi mürakabeleri altındaki ademi merkeziyet idarelerinin tasarruflarını doğrudan doğruya iptal edebilmeleri, vesayet müessesesinin esasıdır. Ancak bu yetkilerini kanunun açıkladığı sınır ve hallerde gösterdiği şartlara uyarak kullanabilirler. Kanunun sakit olduğu hallerde ademi merkeziyet idaresinin kararı kanunlara açık bir surette aykırı da olsa iptal yetkisini haiz değildirler. Bu gibi hallerde dâva açmak tasarruftan hak veya menfaati ihlâl edilmiş olan kimselere düşer.

Fakat bu kimselerin dâva açmayı ihmal etmeleri veya dâva açmak için menfaatlarının ihlâl edildiğini ispat edememeleri de mümkündür. Bu gibi hallerde kanunsuz kararın iptal edilmiş olmaması memlekette kanunilik prensipini ihlâl eder. Fransa'da vesayet otoritelerine, mürakabeleri altında bulunan ademi merkeziyet idarelerinin bu gibi kararları aleyhine genel olarak iptal dâvası yetkisi tanınmak suretiyle mahzurlar önlenmiştir (25).

Mevzuatımızda bu hususta genel bir hüküm mevcut olmadığı gibi genel hükümler ifade eden bir içtihat kararına da tesadüf etmedik. Ancak bu ademi merkeziyet idarelerinin özel kanunlarının bazılarında bu yolda hükümler mevcuttur. Meselâ Belediye Kanununun 74 üncü maddesi ile hüküm konulmuştur (26). Yine İdarei Umumiyei Vilâyet Kanununun idarei hususiyeye müteallik kısmının 135

(25) Dâva müddeti geçtiği hallerde de Nazırların nezaretleriyle ilgili ademi merkeziyet idare kararlarını Danıştay'a tetkik ettirmek yetkileri vardır. Da Tutelle Administrative sahife 172 ve müteakip.

(26) Madde 74. Adi ve fevkalâde içtimalar haricinde veya vazife ve salâhiyeti kanuniye hilâfında veya devlet kanun ve nizamnamelerine mugayir olarak ittihaz edilen mülhakat meclisi kararları valinin talebi üzerine vilâyet idare heyeti tarafından, vilâyet merkezi olan mahallerde Dahiliye Vekâletinin talebi üzerine Devlet Şûra- sınıca tetkik olunarak tasdik veya iptal olunur.

inci maddesinde de buna benzer bir hüküm mevcuttur (27).

Ademi merkezîyet idareleri aleyhine açılacak dâvaların İdarî dâva esaslarından hiç bir farkı yoktur. Bu şekil 3546 sayılı Devlet Şûrası Kanununun 30 uncu maddesinde gösterilmiştir.

Dâva açmak süresi hususunda da ademi merkezîyet idareleri aleyhine açılan dâvalar bir fark arzetmez. İdarî dâvalarda 3546 sayılı Devlet Şûrası Kanununun 34 üncü maddesi gereğince yalnız hiyerarşik makamlara 90 günlük dâva süresi içinde yapılacak müracaatlar dâva süresini durdurur, kararı veren makama baş vurmak bu süreyi kesmez. Halbuki Fransa’da hiyerarşik makamlara olduğu gibi kararı veren makamlara da baş vurmak dâvayı durdurur (28). Ademi merkezîyet idarelerinin kararları aleyhine kararı veren makamlara baş vurmak da aynı esaslar içinde dâva süresini durdurmaz (29).

Acaba vesayet makamına dâva süresi içinde yapılacak müracaatlar dâva süresini durdurur mu? 3546 sayılı kanunun metni buna müsaîit görülmemektedir (30). Nitekim Danıştay Genel Kurulunun bir kararında: “Dâvaenım haklımdaki müttehaz tasfiye kararından şikâyetle 11/12/1939 tarihinde Dahiliye Vekâletine itirazda bulun-

(27) Ancak 4904 sayılı Danıştay Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına ve tı kanuna bazı madde ve fıkralar eklenmesine dair kanunun 5 inci maddesinin C bendi gereğince: “Vilâyet idaresi ve idarei Umumiyei Vilâyet Kanunları gereğince doğrudan doğruya veya itiraz yolu ile Dp.nıştaya verilecek işleri de İdarî dâva yolu ile değıl İkinci Dairede görölür.

(28) Contentieux Administratif. Appleton. Sahife 574 ve müteakip.

(29) Dâva Daireleri Genel Kurulu 46/37 sayılı kararında: “Belediye resmî tahakkukundan dolayı belediyeye yapılan müracaat Danıştay Kanunundaki süre aşımını kesmez” hükmünü vermiştir.

(30) 3546 sayılı kanunun 34 üncü maddesinde; “Alâkalılar tarafından İdarî dâva açılmadan önce, İdarî bir muamele veya kararın kaldırılması yahut değıştirilmesi mafevk İdarî mercilerden....” denmektedir ki prensip itibariyle ademi merkezîyet idarelerinin kararlarının vesayet otoriteleri tarafından tasdik veya iptali mevzuu bahis olup değıştirilme yapılamıyacağından bu mafevk İdarî merci hiyerarşik mercie tahsisi zarurî kılmaktadır.

duğunu dâva arzuhalinde zikretmesine nazaran halindeki İdarî tasarrufa bu tarihten evvel muttali olduğu anlaşılmakla 24/5/1940 tarihinde Devlet Şûrası Kanunu ile muayyen olan 90 günlük müddeti geçirdikten sonra açtığı dâvanın reddine” (31) demek suretiyle bu düşünce teyit edilmiştir.

Ademi merkeziyet idareleri aleyhine açılan İdarî dâvalar hangi kazai mercilerde görülür?

3546 sayılı Devlet Şûrası Kanununun 23 üncü maddesi, genel olarak “kanunlarda ayrı bir İdarî kaza mercii gösterilmemiş olan aşağıda yazılı hususlar doğrudan doğruya ve kat’î surette Devlet Şûrası Dâva Dairelerinde rü- yet ve hallolunur” hükmü ile muvazi müracaat adı verilen prensibi koymuştur. Mahallî idareler bakımından ehemmiyetli gördüğümüz özellikleri işaret etmeği faydalı görmekteyiz.

Mahallî İdarelerin bazı kararları için yargı yerine baş vurulamaz. Meselâ 3710 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununun 7 nci maddesi gereğince belediye kamulaştırmalarında yetki ve şekil noksanlıkları sebepleri dışında kamu menfaati kararı (32) aleyhine dâva açılmaz. Bazen de bu idarelerin kararlarına karşı idare makamları nezdinde itiraz hakkı tanınarak yargı yeri kapatılmıştır. Meselâ Köy Kanununun bazı maddelerini değiştiren 3664 sayılı kanunun 4 üncü maddesi (33) gereğince salmalara yapılan itiraz ve 4274 sayılı kanunun 26 ncı maddesine göre salma hususunda takdir edilen amele ücretine itirazlarda (34) olduğu gibi.

Bazı hallerde de bu idarelerin kararları aleyhine açılan dâvalar temyiz komisyonunda kesinleşmiştir. Meselâ

(31) Kararlar mecmuası sayı 16. sahife 66. Beşinci Daire 40/ 1126 Esas ve 1993 sayılı kararı.

(32) Kararlar Dergisi sayı 35 S. 102 - 103 Altıncı Daire 46/2778 47/738.

(33) Bu hususta kararlar dergisi sayı 31 S. 37-38. Beşinci Daire 45/2346 K. 45/2190.

(34) Kararlar Mecmuası sayı 38-37. Sahife 235-236 Altıncı Daire 46/2493 K. 47/918.

3692 sayılı kanunun 29 uncu maddesinin 2 nci bendi mucibince 25 lirayı tecavüz etmeyen gayri safi irat ve kıymete karşı bina ve arazi vergilerinde yapılan itirazlar da beyledir (35). Yine asker ailelerine yardım parası için köy ihtiyar meclisleri kararları aleyhine kaza idare kurullarına ve belediye encümeni kararına karşı da vilâyet idare kuruluna baş vurulabilir (36). Kanunlarımızda bazı kararlara karşı yapılacak itirazların tetkik mercii olarak adlî mahkemelerin vazifeli kılındığı da görülmektedir. Meselâ: Belediyelerce verilen para cezalarına (37) karşı sulh yargıçları, ticaret ve sanai odaları tarafından para cezası için ticaret mahkemeleri (38), seçim işlerinde belediye intihap encümeni kararlarına karşı da asliye mahkemeleri (39) yetkili kılınmışlardır.

Ademi merkeziyet idarelerinin kararlarına karşı yapılacak itirazlar için kanunlarda İdarî makamlar, İdarî ve kazaî merciler yetkili kılındığı hallerde bu makam veya mercilere baş vurmada Danıştaya açılan İdarî dâvalar da çözüm yeri tecavüzü noktasından red olunmaktadır.

Meselâ Belediye Kanununun 52 nci maddesine göre açılan bir dâva üzerine Danıştay: “.... işbu dâva mahiyet itibariyle bir şikâyet müracaatından ibaret olup bu gibi şikâyetlerin tetkiki Belediye Kanununun 52 nci maddesinde yazılı usul dairesinde İdarî mercilere ait bulunduğundan İdarî kazanın vazifesi dışında kalan dâvanın reddine...” (40) karar vermiş ise de daha sonraki bir kararın –

(35) Kararlar mecmuası sayı 34 sahife 124 Altıncı Daire 46/70G K. 46/597.

(36) Kararlar Mecmuası sayı 34 S. 187 Altıncı Daire 46/479 sayılı karar.

(37) Kararlar Mecmuası sayı 9 S. 75/76 Beşinci Daire 38/433 K. 39/494.

(38) Kararlar Mecmuası sayı 35 S. 139 Altıncı Daire 47/341 sayılı karar.

(39) 1580 sayılı Belediye Kanununun 37 nci maddesi ve bu hususta Kararlar Dergisi sayı 36 - 37 S. 236 Altıncı Daire 47/763 sayılı kanun.

(40) Kararlar Mecmuası sayı 34 sahife 188 Altıncı Daire 46/574 sayılı kararı.

da: “..... Kanuna mugayir hal ve hareketlerden dolayı intihabin iptalini müeddi olacak şikâyetlerin de mezkûr kanunun 52 nci maddesi mucibince idare makamlarına müracaat suretiyle Daniştay’ın İdarî kısmına intikal ettirilerek bu babda bir karar alınması iktiza edeceğinden filhal tetkik kabiliyeti bulunmayan dâvanın reddine...” demek suretiyle bu makamların tetkikinden sonra dâva açılabilceği kabul edilmiştir (41).

Belediye meclislerinin kesin kararları aleyhine ilk önce baş vurulacak merciler Belediye Kanununun 73 üncü maddesinde gösterilmiştir. İstanbul Belediyesi Meyve ve Sebze halî Teşkilât ve İdare Yönetmeliğini iptali dileği ile doğrudan doğruya Daniştay’a açılan bir dâva çözüm yeri tecavüzünden reddedilmiştir (42).

Köy Kanununun 44 üncü maddesi gereğince yapılan istimlâkler aleyhinde idare kurulları kazaî merci olarak tanınmıştır (43). Belediye ile köyler arasındaki sınır ihtilâfına ait kararlar aleyhine açılan dâva üzerine: “İlk önce sınırı katî ve nihaî surette tasdike salâhiyettar makama müracaat etmeleri lâzım geldiğinden çözüm yeri noktasından dâvanın reddine...” karar verilmiştir (44). Yine Belediye Encümeni disiplin kararına karşı açılan dâva üzerine Daniştayca önce Bakanlık disiplin komisyonuna itiraz edilmesi, ondan sonra Şûraya gelmesi gerektiğine karar verilmiştir (45).

2 — Tam kaza dâvaları :

Ademi merkeziyet idarelerinin tasarruflarından dolayı bunlara karşı açılan tam kaza dâvaları idare tüzel kişiliği

(41) Kararlar Mecmuası sayı 36 - 37 S. 236 Altıncı Daire 47/ 763 sayılı kararı.

(42) Kararlar Mecmuası sayı 31 S. 35 - 36 Beşinci Daire 45/1199 sayılı karar. Yine Kararlar Mecmuası sayı 14 Beşinci Daire 40/1547 sayılı kararı.

(43) Kararlar Dergisi sayı 34 S. 187 Altıncı Daire 46/479 sayılı kararı.

(44) Kararlar Dergisi sayı 36 - 37 sahife 233 Altıncı Daire 47/ 1702 sayılı kararı.

(45) Kararlar Mecmuası sayı 10 S. 75 Beşinci Daire 39/817 ka

aleyhine açılan tam kasa dâvalarından farklar arzetmediği için üzerinde durmıyacağız.

B) Vesayet makamlarının bu sıfatla yaptıkları tasarrufların İcazaî kontrolü:

Vesayet yetkisinin ancak kanunların açık hükümleri ile verilmiş olduğunu arzetmiştik. Bu makamların kanun hükümlerini ihlâl ederek yetkilerini tecavüz etmeleri mümkündür. Bu gibi hallerde ilgililerin genel esaslar içinde tasarruf yapan makama veya mevcutsa daha üstün bir vesayet makamına veya hiyerarşik bir makama baş vurmaları maksadı temin etmeyebilir. İşte bu sebeplerle vesayet makamlarının tasarrufları da kazaî kontrole bağlanmıştır. Vesayet tasarruflarına karşı da iptal ve tam kasa dâvası açmak mümkündür. Fakat burada en mühimi iptal dâvalarıdır.

Vesayet makamları tasarrufları da kanun hükümlerine yetkisizlik, şekil noksanı, esas ve maksada muhalefet noktalarından dâva konusu olur. Vesayet idarelerinin tasarrufları ister müsbet veya menfi olsun, meselâ ademi merkezîyet idaresinin kararını tasdik veya red şeklinde olsun ayrı ve müstakil tasarruf teşkil ettiklerinden iptal dâvasına konu olurlar. Meselâ Danıştay bir kararında: “Dâvaemm 73 üncü maddeye göre vâki olan itirazının İçişleri Bakanlığınca Danıştaya şevkine lüzum görülmemesi merci tecavüzü suretiyle bir kararın iptali hakkında İdarî dâva açılmasını değil İçişleri Bakanlığının bu yoldaki tasarrufu aleyhine iptal dâvası açılması lâzım geldiğinden..” (46) denmiş ve başka bir kararında da “hâdisenin cereyan tarzına göre valilik, köy muhtarının yedek askerliğini yapmak üzere silâh altına alınması üzerine 442 sayılı kanundaki umumî esaslar dairesinde köy derneğini toplamış ve yeni muhtar seçimi yaptırılmıştır. Halkın bu suretle yeni muhtar intihabında iradesi tecelli ettikten sonra eski muhtarın terhis edilmesi üzerine ve sırf onu vazifesine iade etmek için usulü dairesinde ve kanun hükümlerine uygun olarak yapılan seçimin keenlemyekûnı sayılmasındaki ka-

(46) Kararlar Dergisi 34 sahife 66 Beşinci Daire 46/3945 sayılı karar.

nunsuzluk açık olduğundan...” (47) gerekçesi ile işlemi bozmuştur.

Vesayet idarelerinin tasarrufları aleyhine mahallî ade mi merkeziyet topluluğunun mükellefi, hemşehrisi veya bu idarelerin meclislerinin üyesi sıfatlarıyla dâva açabilip açamayacakları hususlarında, ademi merkeziyet idaresi, tasarrufları aleyhlerine açılacak dâvalardan farklı bir hususiyet arzetmez.

Ademi merkeziyet idarelerinin icra organlarının şahsî statülerini ihlâl eden veya kararlarına müdahale mahiyetinde olan kararlara karşı dâva hakları olduğu gibi bu idarelerin meclislerinin de dâva hakları vardır (48).

Bir vesayet idaresi tasarrufuna karşı kanunlarda hiyerarşik veya diğer bir vesayet idaresi mercii olarak gösterilmiş ise bu mercilere baş vurmadan iptal dâvası açmak imkânı var mıdır?

Fransa Danıştay bu mercilerin kazaî veya nim kazaî olmaları halinde bu mercilere müracaat etmeksizin iptal dâvası açılmıyacağını fakat mercilerin İdarî olması halinde bu zaruretlerin bulunmadığını içtihat etmiştir (49). Bizim Danıştaym incelediğimiz kararlarından her iki halde de yani kanunla gösterilen merciler ister kazaî ister İdarî olsun bunlara baş vurmadan açılan dâvaları reddettiği anlaşılmaktadır.

Vesayet idarelerinin tasarruflarından dolayı aleyhlerinde tazminat dâvasının açılıp açılmıyacağına dair bir Danıştay kararma rastlamadık. Fransada da bu meselenin tatbikatta incelenmemiş olduğu ifade edilmektedir (50). Bu nokta üzerinde durmıyacağız.

(47) Kararlar Dergisi sayı 36-37 S. 238 Altıncı Daire 47/1699 sayılı karar. Yine belediye hududu içine alman köylerin müstakil köy haline konması yolundaki idare heyeti umumî meclis kararının mevkii muameleye konmamasından dolayı Dahiliye Vekâleti aleyhine açılan dâva kabul edilmiştir. Dâva Daireleri Umumî Heyeti 35/54 sayılı karar.

(48) Kararlar Mecmuası sayı 22 S. 30 Dâva Genel Kurulu 43/ 120 sayılı kararı. Kararlar mecmuası sayı 30, S. 40. Beşinci Daire 45/1900 sayılı kararı. Yine Dâva Daireleri Genel Kurulunun 37/139 karar sayılı kararı.

(49) Alibert. Aynı eser sahife 189 ve müteakip.

(50) La Tutelle Administratif S. 302.

**2311 SAYILI KANUNA GÖRE GAYRİMENKULU
TECAVÜZÜN MAHİYETİ VE
NETİCELERİ (1).**

Suat ENGİN
Maden Kaymakamı

II. BÖLÜM

Kanunun uygulanmasında görülen İdari güçlükler ve mahzurlar :

Birinci kısımda mahiyetini belirttiğimiz ve hükümlerini incelemeye çalıştığımız 2311 sayılı kanun ile bunun uygulanma şeklini gösteren tüzüğün ne kadar geniş ve şümüllü bir tatbik sahası bulmakta olduğunu, idare âmirlerinin günlük mesailerinde içinde bilhassa memleketin muayyen bölgelerde gayrimenkullere vâki müdahalelerin men'i meselesinin ne kadar büyük yer tutmakta olduğunu belirtmiştik. Ancak bir tatbikatçı olarak kanunun uygulanmasında kanundan beklenen gayeyi tamamen sağlayacak bir çabukluk ve sarahat kaabil olmadığını itiraf etmek mecburiyetini duyuyoruz.

Hemen şunu ilâve edelim ki, bu tatbikat aksaklığında, idaremizin çok değerli ve feragatli elemanlarına atfedilecek bir kusur yoktur. İradelerini, enerjilerini, bilgilerini, daima temas halinde bulundukları ana kütleye en iyi hizmet yolunda hayatlarını istihkar edercesine harcamayı, karşılıksız harcamayı, hizmetlerinin en büyük mükâfâtı sayan ve bundan duyduğu vicdan huzuru ile mesleğine bağlandıkça bağlanan değerli Türk idarecileri, her işte olduğu gibi, bu kanunla kendilerine verilen vazifeyi de en iyi şekilde başarmak yolunda yetkilerini en iyi niyetlerle ve cesaretle kullanmaktadırlar.

Ancak, kanunun boşlukları ve idare âmirinin elinde olmayan sebepler tatbikattaki aksamaların başlıca âmilleri olarak devam etmektedir. Burada bunları tebarüz ettirmek lüzumunu duyuyoruz.

1 — Müracaatların kanunî süre içinde yapılmamış ol-

(1) Baştarafı 190, 191 sayıdadır.

masından doğan mahzurlar :

2311 sayılı kanuna istinaden yapılan birçok müracaatlar, kanunî süre geçtikten sonra yapıldıkları için kanunun şümulü dışında kalmakta, müracaat müddetinin geçmesi halinde mülkiye âmirinin karar verememesi tecavüzün defedilmemesi, bundan mütevellit asayiş bozan hâdiseleri önleyememektedir.

Birinci bölümde, kanunun uygulanabilmesi şartlarını incelerken, müracaat müddeti hakkında yeteri kadar izahat vermiş olduğumuz için burada tekrarlamayı lüzumsuz buluyoruz. Orada mufassalan izah ettiğimiz gibi tecavüzün vukuunda derhal veya makul özre binaen en geç bir ay zarfında müracaat edilmemiş olması kanunun uygulanma imkânını ortadan kaldırmakla beraber bir çok hallerde gayri menkulün tecavüze uğramasından mütevellit asabî havayı kaldırmaz. Bilgisizlik, ihmal, köylerin uzaklığı, mevsim şartları veya sair sebeplerle müracaatın gecikmiş olması kanun nazarında hâdisenin âni tedbir alınmasını gerektiren mahiyetini kaldırmış olduğu halde, kanunla önlenmek istenilen müessir fiilleri ortadan kaldıramaz. İdarî makamdan seri bir tedbir alamıyan mağdurun mahkeme neticesine kadar beklemeden işi kendi kuvveti ile halle kalkışarak müessif hâdiselere sebebiyet verdiği ekseriya vâkidir. Bu suretle kanun bir çok yerlerde kendisinden beklenen vazifeyi yapamamış olmaktadır.

Bu izahlarımızla kanundaki müracaat süresinin uzatılmasını terviç eden bir düşünüşe sahip olduğumuzu belirtmek istemiyoruz. Bu müddetin kısalığı kanunun vazı gayesine uygundur. Ancak, alâkalıların tenviri, köy muhtarlarının da bu hususta vazifelendirilmesi veya diğer münasip tedbirlerle, mahiyeti itibariyle 2311 sayılı kanuna müsteniden karar alınmasını icap ettiren müracaatların şu veya bu sebeplerle gecikerek kanun himayesinden mahrum kalmamasını sağlamak icap ettiğini belirtmek istiyoruz.

II- Tahkikatın muhtelif tarzlarından doğan mahzurlar:

Kanunun uygulanmasında en büyük güçlük mülkiye

âmiri tarafından yapılacak veya yaptırılacak tahkikatın sûratini ve sıhhatini temin etmekte kendini göstermektedir.

Kanunun hükümlerini incelerken 2311 sayılı kanuna istinat eden müracaatların karara bağlanmak üzere tahkikinde mülkiye âmirine çok geniş bir yetki verildiğini belirtmiştik.

Filhakika gerek kanunda gerek tüzükte idare âmiri tarafından yapılacak tetkikatın şekli hakkında muayyen esaslar tesbit edilmemiştir. Sadece tüzüğün üçüncü maddesinde idare âmirinin, bu yolda bir müracaat vukuunda, tecavüze uğrayan gayrimenkulün şikâyet mezu olan tecavüzden evvel ziyedi kim olduğu hakkında kanaat verecek her türlü tetkikat icrasına yetkili olduğu belirtilmiştir. Binaenaleyh, idare âmiri, bu kanuna müstenit müracaatlar karşısında hiç bir şekilde ve kayda tâbi olmadan serbest bir tahkik ve tetkik yaptırabilecek durumdadır.

İdare âmirine verilen bu tetkik serbestisi tatbikatta muhtelif tahkik tezahürlerine imkân verdiğiinden tahkik işinde bu farklı tezahürlerin doğurduğu farklı güçlükleri ayrı ayrı tebarüz ettirmek yolunu tutacağız.

A — Tahkikatın zabıtaya yaptırılmasından doğan mahzurlar:

Tatbikatta gayrimenkule vaki tecavüzlerin tahkiki işi ekseriya zabıtaya yaptırılmaktadır. Yani belediye hudutları içinde polis, köylerde ve polis teşkilâtı bulunmayan beldelerde jandarma, bu kanuna müstenit taleplerin tahkiki ile vazifelendirilmektedir.

Polisin ve bilhassa jandarmanın böyle bir tetkiki mülkiye âmirine tam ve vazih bir kanaat verdirecek bir isabette yapmak kifayetinde bulunmadığını itiraf etmek lâzımdır. Şöyleki:

Yapılacak tetkikat:

- 1 — Gayrimenkulün tecavüzden evvelki ziyedinin tesbiti,
- 2 — Hâdisede bir tecavüz olup olmadığı,
- 3 — Tecavüzün; ıtıla, müracaat tarihleri nazara ah-

narak kanunî müddet içinde vukua gelip gelmediği hususlarını ihtiva edecektir. Bu noktaların tesbit edilmesi ise zilyetlik, zilyetliğin muhtelif tezahürleri, zilyetliğin hukuki dayanakları, tecavüzün mahiyeti gibi hukuki mefhumlar hakkında isabetli bir bilgi sahibi olmayı icabettirmektedir. Sadece hâdis ile ilgili şahıslarla birkaç şahidin ifadelerini rasgele tesbit etmek, karara mesnet olacak özlü noktaların aydınlanmasına kifayet etmez. Polis ve bilhassa jandarmanın yukarda saydığımız hukuki mefhumlar hakkında isabetli bir tahkik yapacak derecede bilgi sahibi olmadıklarını saklamaya lüzum görmüyoruz.

Diğer taraftan, polis ve jandarma karakollarımızın işleri çok kesif ve çeşitlidir. Bu yüklü iş hacmi arasında gayrimenkule vâki tecavüzlerin defi hakkındaki müracaatların istenilen ve beklenen kısa zamanda tetkikine hemen hemen imkân bulunmaz.

Tahkikatın gecikmesi dolayısıyla kararın gecikmesi, bu kanundan beklenen bütün faydaları ortadan kaldıran büyük bir mahzurdur. Zira, karar, bir gayrimenkul üzerindeki zilyetlik hakları münakaşalı ve münazaalı iki vatandaş arasına, bir devlet tedbiri ile girmek ve bu suretle vukuu muhtemel fiil ve hareketleri Önleyerek ihtilâfi mahkemeye götürmek ve mahkeme neticesine kadar bu tedbirin devamını sağlamak demektir.

Kararın gecikmesi, tedbirin gecikmesini intaç edeceğine göre, lüzumlu devlet müdahalesinin zamanında yapılmıyarak ihtilâfın büyümesine ve âmme nizamını sarsacak hâdiselerin vukuuna sebep olacaktır. Bu suretle, geciken karar-, kendisinden beklenen faydayı ortadan kaldırır.

Hattâ diyebiliriz ki, bazı hallerde yanlış fakat serî karar, geç verilmiş isabetli kararlardan daha verimlidir. Zira, verilen karar mahiyeti itibarıyla ihtilâfa mevzu 1 olan gayrimenkul üzerindeki haklarda hiç bir tahavvül husule getirmeyeceğine göre kararın isabetsizliği, mahkeme tarafından daha esash tetkik neticesinde verilecek kararın isabeti ile telâfi edilmiş olur. Fakat kararın gecikmesinden mütevellit müessif hâdiselerin telâfisine imkân yoktur.

Bu sebeptendir ki, gayrimenkule vâki tecavüzlerin menî hakkmdaîd taleplerin zabıtaya tahkik ettirilmesinin en büyük mahzuru tahkikatın gecikmesinde buluyoruz. Geniş ve kesif iş hacmi arasında, mülkiye âmirinin bütün gayretine rağmen, zabitanın, gayrimenkul tecavüzlerinin tetkikine ayıracağı zaman, kanundan beklenen gayeyi sağhyacak bir sürat teminine imkân vermemekte ve bu hal hemen hemen kanunun rolünü ortadan kaldırmaktadır.

Zabıta memurlarının (polis veya jandarma) tahkikatın icab ettirdiği hukuki bilgi bakımından da kifayetsiz olmalarının ayrı bir mahzur teşkil ettiğini biraz evvel belirttik. İçişleri Bakanlığının bütün memlekette yeknesaklık temini gayesi ile tahkikatı muayyen formüllere göre yaptırmak arzusu kanaatimizce bu mahzuru çoğaltan bir âmil olmaktadır.

Zira, muayyen bir formüle bağlı olmıyarak yapılan tahkikat dosyasından, mülkiye âmirinin, hâdise hakkında, kendi anlayışının ve bilgisini katarak vazih bir fikir edinmesine ekseriya imkân vardır.

Zilyedin kim olduğu, hâdisede tecavüz mevcut olup olmadığı müracaatın kanuni süre içinde yapılp yapılmadığı, zabıta tahkikatında sarîh surette zikredilmemiş olsa dahi, hâdise hakkındaki alâkalılar ve şahitlerin ifadeleri arasında, mülkiye âmirine bu hususları tesbit imkânını verecek noktaların bulunması ekseriya kaabildir. Yani zabıta tahkikatı muhteviyatından mülkiye âmirine bir terkip yapmak ekseriya kaabii olmakta ve zabıta tahkikatı bu terkipi sağlayan bir ham madde rolünü oynamaktadır.

Ancak, tahkikat İçişleri Bakanlığının genelgelerine bağlı muayyen formüle göre yapıldığı takdirde mülkiye âmiri için bu imkân ortadan kalkmakta ve hâdisenin terkipi zabıtaya bırakılmış olmaktadır.

Maksadımızı, İçişleri Bakanlığının 11/2/944 gün ve 732/22316-1 sayılı genelgesine bağlı tahkik formülü üzerinde daha açık olarak izah edebildiğimizi zannediyoruz.

Bakanlığın tahkik varakası formülü şu noktaları ihtiva etmektedir:

- 1 — Şikâyetçinin adı soyadı,
- 2 — Tecavüzü iddia olunan şahsın adı ve soyadı,
- 3 — Tecavüze mevzu olan gayrimenkulün hududu,
- 4 — Tecavüz tarihi,
- 5 — Şikâyetçinin gayrimenkul üzerindeki tasarruf şekli (Tapu, icar, hibe vesaire),
- 6 — Zilyet kimdir? Kim ekip biçiyor? Bizzat veya bilvasıta,
- 7 — Ne ediyorlar?

Formülde bu suallerle birlikte, tahkik formülüne zabıt varakası mahiyetini vermek gayesi ile muhakkik, alâkadarlar ve şahitlerin imzalarını ihtiva edecek bir şerh bulunmaktadır.

Bu formüldeki ilk 4 sorunun karşılıklarını tesbit etmek, zabıta için büyük bir müşkilât göstermez. Hattâ bunların kısa ve vâzih olarak formüle konmuş olmasının, mülkiye âmirinin yapacağı tetkikatı kolaylaştırmak bakımından büyük fayda sağladığı da şüphesizdir.

Ancak 4 ve 5 numaralı soruların cevaplandırılmasında formülün büyük mahzuru kendini gösterir.

4 üncü soru, şikâyetçinin gayrimenkul üzerindeki tasarruf şeklinin tesbitine aittir. Sorunun yanında ve parantez içinde (tapu, icar, hibe vesaire) denilmek suretiyle tasarruf şeklinden ne kastedildiği hakkında bir fikir verilmek istendiği anlaşılıyor.

Bu sualin formül haline konulması hem lüzumsuz hem de mahzurludur.

Lüzumsuzdur çünkü:

Şikâyetçinin gayrimenkul üzerindeki tasarruf şeklinin, kanunun uygulanmasında hiç bir önemli rolü yoktur. Zira yapılacak tetkik, şikâyet sahibinin tapu vesair vesikalara müstenit haklarını meydana çıkarmak gayesi ile yapılmamaktadır. Kanunun gayesi zilyetliğin himayesi sureti ile tecavüzlerin bertaraf edilmesi olunca, yapılacak tahkikatta da müştekinin hakikaten zilyet olup olmadığını tesbit etmek, asıl ehemmiyetli noktayı tesbit eder. Etüdümüzün birinci bölümünde bu zilyetliğin, kanunun hima-

yesine mazhar olabilmek için haklı sebeplere dayanması gerektiğini tesbit ederken zilyetliğin haklı sebeplerinin çok geniş ve çeşitli olabileceğini belirtmiş ve gasp ve mütecaviz durumda olmadıkça zilyedin, kanun himayesinden faydalanabileceğini işaret etmiştik.

Durum böyle olunca zabitanın, müracaat sahibinin ihtilâflı gayrimenkul üzerindeki tasarruf şeklini tesbit etmek için yorulmasına lüzum yoktur. Zira, müştekinin gayrimenkul üzerindeki tasarrufunun sadece vesikaların tetkiki sureti ile tesbit edilmesi dahi zabıtayı yoracağı gibi bazan bu vesikalar haricinde adi satışlar, şifahi icarlar veya sarih ve zımni muvafakatler tasarrufu başkasına intikal ettirmiş olabileceği için tasarruf şeklinin tesbiti meselesi o kadar kolay bir keyfiyet değildir.

Formülün bu maddesi aynı zamanda mahzurludur. Çünkü:

Tasarrufun bazı hallerde çok muğlâk vesika ve muamelelere dayanabilecek sebeplerini, bu hususta ne yetkisi ne bilgisi kâfi olan bir zabıta memurunun formül halinde vereceği kısa bir cevaba istinat ettirmek gibi sakat bir çığıra yol açılmış olur.

Bir jandarma erinin hibe, icar, rehin hakkındaki bilgisinin kifayeti kabul edilemez. Edilse dahi gayrimenkul üzerindeki haklarda husule gelen muhtelif tahavvüleri tesbit ederek en son durumun formülde kısa bir karşılık halinde belirtebilmesine imkân yoktur.

Formülün 5 inci maddesindeki soru da büyük mahzur arz etmektedir. Bu soru, (zilyedin tesbiti) ne aittir. Yani zabıta, bu sorunun cevabını verebilmek için zilyedin kim olduğunu tesbit edecek ve soruyu bu suretle cevaplandıracaktır.

Kanaatimizce, zilyedin tesbiti işini zabıtaya bırakmak hemen hemen karar ittihazını zabıtaya bırakmak demektir. Çünkü, 2311 sayılı kanuna müsteniden vâki olacak müracaatlarda kararın en mühim mesnedi ve unsuru (zilyedin tesbiti) dir. (Zilyet tesbit edildikten sonra hâdise tamamen aydınlanmış ve kararın, bu zilyedin himayesine

matuf olmasını icab ettiren bir netice hasil olmuş demektir.

Bu bakımdan, zilyedin tesbiti işi münhasıran mülkiye âmirine yani karar vermek yetkisine sahip olan makama bırakılmak lâzımdır. Mülkiye âmiri zilyedin zabıta tarafından tesbit edilmesi halinde adetâ bir olup bitti karşısında kalmakta ve kararma zabıta tarafından tesbit edilen bir zilyedin himayesine matuf bir istikamet vermeye mecbur kalmaktadır. Halbuki zilyedin tesbiti, gayrimenkul tecavüzlerinde dikkatle aranacak, üzerinde hassasiyetle durulacak en esaslı noktadır. Mülkiye âmiri, tahkikatın bütün safhalarından! çıkaracağı neticeye göre zilyedi tesbit edecek ve kararını bu tesbite istinat ettirecektir. Zilyedin tesbiti, kararın tebellür etmesi mahiyetinde ve çok mühimdir. Böyle ehemmiyetli ve hayati bir noktayı tesbit etmek işini zabıtaya bırakması ve mülkiye âmirini takyit etmesi itibariyle formülün bu beşinci maddesi büyük bir mahzur teşkil etmektedir. (13)

(13) Bakanlığın gönderdiği tahkik formülü sonunda muhakkik, alâkadarlar ve şahitlerin imzalarını ihtiva edecek bir şerh bulunmaktadır. Bununla tahkik formülüne bir zabıt varakası mahiyeti verilmek istendiği anlaşıyor.

Kanaatimizce, tahkik formülünün bir zabıt varakası telâkki edilmesi ve bu telâkkiye istinaden mütecaviz, müşteki, şahitler ve muhakkik tarafından imza, edilmesi keyfiyeti yanlıştır.

Zabıt varakası, bir hâdiseyi tesbit, olduğu gibi tesbit maksadiyle selâhiyetli memurun hâdiseyi bizzat görenlerle birlikte tanzim ettiği bir varaka olmak lâzımdır. Halbuki tahkik formülü bir hâdisenin olduğu gibi tesbitinden ziyade bir meselenin tahkiki neticesinde varılan kanaati gösterir bir fezleke mahiyetindedir.

Tasarrufun mahiyeti, zilyedin kim olduğu, tecavüz tarihi gibi soruları ihtiva eden ve tecavüz anında değil, tecavüzü müteakip yapılan bir tahkikatın neticesini ihtiva eden bir varakaya zabıt varakası denemez. O ancak yapılan tahkikatın neticesini ihtiv eden ve tahkik memurunun kanaatine göre doldurulmuş bir fezleke formülü mahiyetindedir.

Mütecavizin, kendisinin zilyet olduğunu iddia etmesi, karşı tarafın ise zilyetliğin kendi yedinde bulunduğu İsrar etmesi, şahit ifadelerinin de tehalüf etmesi halinde, (zilyet kimdir?) sorusunu ihtiva eden bir formüle tahkik memuru tarafından yazılacak bir cevabın kanaate istinat etmesi zaruri iken böyle bir vesikayı zabıt varakası saymaya ve bu vesikaya zabıt varakası mahiyeti vermeye hukuki imkân yoktur.

Formülün bu mahzuru da tahkikatın mutlaka bir sa- hifeye yani formülü ihtiva eden bir sahifeye sığdırılması icab edeceği gibi bir zan Husule getirerek çok kıymetli deliller veren müteaddit şahit ifadelerinin yazılmasına imkân vermemesi ve formülün (ne diyorlar?) sorusunun karşısındaki dar sütunda sadece bir veya iki şahidin beyanlarını hülâsa eden kısa bir cevap yazılmasıdır.

Kanaatimizce bu mahzurun günahını formülü gönderen makama atfetmek doğru değildir. Formülün sadece tahkikatın ana hatlarını gösterir bir esas ve bir anahtar mahiyetinde olduğunu, binaenaleyh oradaki her soruya kanaat verici bir cevap Bağlıyabilmek için lüzumlu şahitlerin dinlenerek ifadelerinin ayrı kâğıtlara yazılabileceği, bir salıfe üzerine sığdırılan formül sorularına mutlaka aynı sahife üzerine cevap vermeye çalışmak sureti ile ifadelerin tahdidine bir zaruret olmadığı hususunun zabıtaya anlatılması ve tatbikatta buna göre hareket edilmesinin sağlanması mülkiye âmirinin vazifesi olmalıdır.

Bu izahlarımızla, gayrimenkule vâki tecavüzlere ait tahkikatın zabıtaya yaptırılmasından doğan mahzurlara işaret etmiş oluyoruz. İzahlarımızı hülâsa ederek bu mahzurları iki grupta toplayabiliriz:

- 1 — Hâtaya sebebiyet vermek,
- 2 — Gecikmeye sebebiyet vermek.

Tahkikatın zabıtaya yaptırılmasından doğan bu mahzurlar sebebi ile, gayrimenkul tecavüzleri tahkiklerinin itimada şayan ve kifayetli herhangi bir memura veya birkaç memurdan mürekkep bir heyete yaptırılması şeklinde bir tâkibata yol açılmıştır. Şimdi de bu tahkik şeklinin mahzurlarına temas edeceğiz.

B — Tahkikatın diğer memurlara yaptırılmasından doğan mahzurlar:

Tahkikatın, zabıtaya yaptırılmaktansa, daha kifayetli herhangi bir memura veya birkaç memurdan mürekkep bir heyete yaptırılmasının, gerek tahkikatın sıhhati ve gerek tahkikatın sürati bakımlarından büyük faydalar sağladığı muhakkaktır.

Müracaat vukuunda verilen direktif ile derhal hâdisе mahalline sevkеdilen memur veya memurlar heyetinin kısa zamanda sıhhatli bir tahkik yapması kaabil olmakta, zamanında ve isabetli karar ittihazı da bu sayede mümkün. olmaktadır.

Ancak bu tahkik tarzının da vazife verilecek ve ihtilâfa mevzu olan gayrimenkulün bulunduğu mahalle gönderilecek memurların nakliye vasıtası ve kanuni harcırahlarının ödenmesine ne suretle imkân bulunabileceği gibi çok mühim bir mahzuru ortaya çıkarmaktadır.

Tahkik için gönderilecek memurların nakil vasıtasını, çalıştığı günler için yevmiyelerini hangi taraf, ne suretle ödeyecektir? Bu paranın miktarı ne suretle tesbit edilecektir? Harcırah Kanunu hükümlerini nazara almak uygun mudur? Parayı ödemesi icab eden taraf tediye den imtina ettiği takdirde durum ne olacaktır? gibi suallerin cevaplanması, kanun ve tüzük hükümleri içinde hiçbir sarahat mevcut olmaması bakımından imkânsızdır.

Tahkikatı bir memura veya birkaç memurdan mürekkep bir heyete yaptırmayı tercih eden idare âmirleri tatbıkatta ya yevmiyeden sarfınazar ederek müşteki tarafından memurları götüreceк bir nakil vasıtası temini ile iktifa etmekte veya nakil vasıtası ücreti ile memurların yevmiyelerine yetecek parayı müştekiye mal sandığına yatırtarak bilâhare mahsubunu yaptırmaktadırlar.

Yani, umumiyetle tatbik edilen usul, nakil vasıtası ve memur harcırahı külfetinin müştekiye tahmil edilmesidir.

Kanaatimizce 2311 sayılı kanuna göre müracaatla gayrimenkulüne vâki tecavüzün defini talep eden bir şahıstan tahkik masrafı almak hem kanunda sarahat mevcut bulunmaması sebebi ile kanunsuz, hem de umumî hukuk ve hakkaniyet prensiplerine aykırıdır. Zira:

Yapılacak tetkikat sonunda müşteki müracaatında haklı çıkabilir. Kanuni şartların mevcudiyeti halinde tecavüzün define ve eski halin iadesine karar verilebilir. Bu takdirde müştekiye, kendi iradesi haricinde ve arzusu hilâfına, zilyet bulunduğu gayrimenkule yapılan bir tecavüz

için, hiç bir mecburiyete istinat etmeyen bir külfet tahmil edilmiş olur.

Ortada külfet tahmil edilecek biri varsa o da mütecaviz durumda bulunan ve bu tecavüzü ile tetkikat icrasına ve dolayısıyla masraf ihtiyarına sebep olan mütecavizdir.

Masrafin bidayette müştekiye tahmil edilmiş olması bilhassa kanuna uygun ve haklı taleplerde müştekiye lüzumsuz bir külfet tahmiline sebep olmaktadır. Müştekinin mahkemeye müracaatla mütecavize rücu etmesi düşünülebilir ise de mahkemeye müracaat dahi bir külfet olduğune yapılabileceği düşünülebilecek bir meseledir, kuki bir sebebi ve mesnedi olamayacağı şüphesizdir.

Kanuni yetki mevcut olmamakla beraber, mülkiye âmiri tarafından kararı müteakip mütecavize, yapılan masrafları ödemesi tebliğ edilse dahi ödemediği takdirde ne yapılabileceği düşünülebilecek bir meseledir.

Tahsili Emval Kanununun tatbiki ancak sarîh kanun hükmüne dayanmak gerektiğine göre bu paranın mütecavizden tahsiline imkân bulunamamakta ve bu hal tatbikatta daima müştekinin masrafa katlanması neticesini doğurmaktadır.

Bu izahlardan kastımız 2311 sayılı kanuna müstenit müracaatların zabıtaya tahkik ettirilmesinden mütevellit mahzurlarını bertaraf etmek gayesi ile baş vurulan (memurlara tahkik ettirme) yolunun da mahzurdan hâli olmadığını tebarüz ettirmektedir.

C — Tahkikatın bizzat mülkiye âmirince yapılmasındaki güçlükler:

Tatbikatta tutulacak en uygun yol, mülkiye âmirinin ya bütün alâkalıları celbederek veyahut ihtilâfa mevzu olan mahalde bütün alâkalıları toplayarak tahkikatı bizzat yapmasıdır.

Büyük ve bu kabilden hâdiseleri bol mıntakalarda bunun idare âmiri için çok yorucu ve hattâ imkânsız olduğu meydandadır. Ancak denilebilir ki gayrimenkul tecavüzleri tahkiklerinde isabetli netice almanın ve kanundan beklenen gayeyi sağlamanın tok yolu budur. Harcırah ve na-

kil vasıtası temini meseleleri kanuni bir hükme bağlanarak sarıh şekilde tesbit ve halledilirse bizzat tahkik yolunun biraz daha kolaylaşacağı aşikârdır. (14)

Nihayet, hâdisenin çokluğu ve mmtakanm genişliği sebebiyle idare âmiri için bütün talepleri tetkik mümkün olmazsa İllerde mektupçul&r, ilçelerde tahrirat kâtipleri vazifelendirilmek suretiyle onların devamlı tahkikatla yetişmeleri ve idare âmirinin de tahkikata, sıhhatli netice alınacak bir veçhe verebilmesini sağlamak mümkün olur kanaatindeyiz. Herhalde mümkün olan ahvalde tahkikatın bizzat idare âmiri tarafından yapılması, mümkün olmayan hallerde münasip bir memuru daimî surette bu işle görevlendirmek suretiyle ihtisas ve mümarese husulüne imkân verilmesi ve nakil vasıtası ile harcırah işinin mutlaka en iyi bir nizama bağlanması lâzımdır.

III — Verilen kararların infazı sırasında meydana çıkan mahzurlar.

Kanunun uygulanmasında diğer bir güçlük de verilecek kararların infazı sırasında baş göstermektedir.

2311 saydî kanuna istinaden verilecek kararların infazına ait bahiste kararın mahiyetine uygun olarak infazın da iki safhayı ihtiva edeceğini belirtmiştik:

a — Tecavüzün defî ile gayrimenkulün tecavüzden evvelki zilyedine teslimi.

b — Eski halin iadesi.

a— Kararın tebliği neticesinde tecavüzü defedilenin ihtilâfı gayrimenkulden yedini kendi rızası ile refetmesi yani normal infaz, tatbikatta güçlük doğurmamaktadır.

Tebliğata rağmen yedini refetmeyen mütecevizin zorla ve zabıta marifeti ile yedinin ref edilmesi de büyük bir güçlük göstermez. Ancak kararın infazı sırasında, ihtilâfa

(14) Çok değerli arkadaşım Kemaliye Kaymakamı Cezmi Kar- tay, gayrimenkul tahkikleri için (cürmü meşhut) tahkiklerinde olduğu gibi özel bir ödenek konulmasının ve aynı hükümlere göre sarf edilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim.

Çok isabetli olan bu mütalâaya biz de iştirak ederek böyle bir tedbirin kanundan beklenen gayenin elde edilmesi bakımından büyük faydalar sağlayacağına inanıyoruz.

mevzu olan ve zilyede teslimi gereken gayrimenkulün hudutlarının vazıh olmamasından mütevellit ihtilâflar tatbikatta birçok şikâyetlere ve mevcut karara rağmen infazın güçleşmesinden mütevellit şikâyetlere yol açmaktadır.

Her ne kadar karara esas olacak tahkikat sırasında ihtilâflı gayrimenkulün hudutları tesbit edilmekte ve kararda da ihtilâfa mevzu olan ve mütecavizin yedinden alınarak zilyede teslimi gereken gayrimenkulün hudutları zikredilmekte ise de bu hal infaz sırasında, yani kararın hâdiseye tatbiki sırasında yeni ihtilâfların doğmasına mâni olamamaktadır. Zira, gayrimenkuller ve bilhassa arazi üzerinde kararın ihtiva ettiği hudutları muntazam bir çizgi halinde tesbit etmeye ekseriya imkân bulunmaz. Hudutları, (doğusu Ahmet'in tarlası), (batısı mera), (kuzeyi fundalık), (güneyi harman yeri) şeklinde tesbit edilmiş olan bir gayrimenkul hakkında verilen men'i müdahale kararını infaz edecek bir zabıta memuru ihtilâflı gayrimenkulün meselâ doğu hududunu teşkil eden (Ahmet'in tarlası) ile ihtilâflı gayrimenkul arasındaki sınırı tesbit hususunda müşkilâta maruz kalır.

Gayrimenkul üzerinden yedi ref edilen mütecaviz, buna rıza göstermekle beraber, infaz sırasında ihtilâflı gayrimenkulün şu veya bu sınırının şuradan veya buradan geçtiğini ileri sürerek, esasen kararda ancak ana hatları çizilen bir gayrimenkul sınırının çerçevelenmesi hususunda zabıta memurunu haklı bir tereddüde düşürür. Veya aksi mülâhaza ile zilyet, kendisine teslim edilen gayrimenkulün tamamen eski hudutlarına irca edilmediğinden bahisle aynı tereddüdü yaratır. Bu hal karşısında infaza memur olan zabitanın herhangi bir hareketi veya tereddüdü, karara rağmen ihtilâfın devamına sebep olmakta ve karardan beklenen (hâdiseleri önleme) gayesi hasıl olamamaktadır. İnfazın neticesinde tatmin edilemeyen zilyedin, veya mağdur olduğu kanaatini izhar eden mütecavizin tekrar müracaatları halinde ise ortaya halli gereken yeni bir hâdis çıkmakta ve bundan dolayı iş uzamaktadır.

Bu durum karşısında en uygun tedbir kanaatimizce

infazın münhasıran zabıta memuru tarafından değil, hâdisenin bitaraf şahitlerinin de huzuru ile yapılmasıdır.

Ancak, bir tecavüz hâdisesi dolayısıyla gerek ifadelerine müracaat, gerek infaz esnasında hazır bulundurmak suretiyle birçok vatandaşın işlerinden alıkonulmuş olması da düşünülecek bir mahzurdur.

İhtilâfların ekseriya köylünün en faal bulunduğu ekim veya hasat mevsimlerinde zuhur ettiği nazara alınırsa bu mahzurun, hâdisa şahitlerine en kıymetli iş günlerini kaybettirmiş olması bakımından ehemmiyeti büyüktür.

Bu kabil hâdiselerde şahitliğe gelmeyen veya infaz esnasında yapılan davete rağmen hazır bulunmayan şahıslar hakkında ne suretle muamele olunacağı da malûm değildir. Bunlar hakkında Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun hâkime verdiği yetkinin idare âmirince kullanılıp kullanılmıyacağı meselesine derhal menfi cevap verilemese dahi münakaşa edilmesi caizdir.

b — İnfaz esnasında ikinci ve daha mühim güçlük de (eski halin iadesi) hususunun gerçekleştirilmesinde kendini gösterir.

(Eski halin iadesi) tâbirinin, tüzüğün beşinci maddesindeki hüküm dolayısıyla, ihtilâflı gayrimenkulün eski zilyedine tesliminden ayrı olarak, ihtilâfa mevzu olan gayrimenkul üzerinde mütecaviz tarafından husule getirilen tağyir, tebdil veya ilâvelerin de izalesi icabedeceği şekilde anlayan bir görüşün neticesi olan bir infaz çok büyük bir mtişkilât doğurmakta ve ekseriya imkânsız hale gelmektedir.

(Eski halin iadesi) tâbirini dar mânada yani sadece zilyetliğin iadesi suretiyle eski halin iadesi mânasında anlamak gerektiği hakkındaki görüşümüzü ifade ederken geniş anlayışın meydana çıkardığı mahzurlar üzerinde durmuştuk. Bu sebeple burada ayrıca tekrarlamayı lüzumsuz bularak sadece tüzük hükmü ile kanun hükmü arasındaki aykırılığın en kısa zamanda izale edilmesi ve eski halin iadesi tâbirinden anlaşılması gereken mânanın sadece zilyetliğin iadesi olduğunun belirtilmesi ve tatbikatta da

bu suretle yeknasaklık sağlanması zarureti bir kere daha işaret etmekle iktifa ediyoruz.

IV — Tecavüzün tekrarlanması halinde uygulanacak müeyyidenin sulh mahkemelerine bırakılmış olmasından doğan mahzurlar:

Kanunun uygulanmasında, kendisinden beklenen gayenin sağlanmasını güçleştiren diğer bir mahzur da tecavüzlerin tekrarlanması halinde uygulanacak müeyyidenin idari makamlara değil sulh mahkemelerine bırakılmış olmasıdır.

2311 sayılı kanunun ikinci maddesinin, tecavüzü def edilen mütecavizin, tecavüzünü tekrarlaması halinde uygulanacak bir müeyyide ihtiva ettiğini evvelce tesbit etmiştik.

Bu müeyyide, durumun ağırlığına göre 5 liradan 50 liraya kadar para cezası veya bir aydan altı aya kadar hapis cezasıdır. Bu suretle tecavüzün tekrarlanması halinde ikinci tecavüz de zor kullanarak def edilmekle beraber mütecavizin cezalandırılması suretiyle hâdisenin tekerrürüne meydan verilmemek istendiği aşikârdır.

Tecavüzün tekrarlanması halinde ikinci tecavüzün de ref edilmesi mülkiye âmirinin yetkisi içinde ise de kanunun ikinci maddesindeki ceza hükmünün tatbiki yetkisi sulh mahkemelerine verilmiş bulunmaktadır.

Bunun neticesi tatbikatta mahkemelere gönderilen mükerrer mütecavizlerin hiç ceza görmemeleri veya pek az ceza görmeleri gibi bir durum husule getirmekte yani kanunun müeyyide hükmü işlememektedir.

Bunun muhtelif âmilleri arasında psikolojik âmilin en fazla müessir olduğu kanaatindeyiz.

Mahkemeler, daha doğrusu yargıçlar nazarında 2311 sayılı kanunla idare âmirine verilen yetkinin lüzumsuz ve hâtâ tehlikeli olduğu hususunda köklü bir kanaat mevcuttur. Umumiyetle yargıçlar, mahkemelerin vazifesi me- yanında bulunan böyle bir mevzuda idare âmirine yetki verilmesini mânâsız bulmakta ve bunun lüzumuna katiy- yen inanmamaktadır. Bilhassa, mahkemeye intikal etmiş

müracaat ve ihtilâflarda dahi, henüz mahkemeden bir karar sadır olmadığı için, zilyetliğin himayesine matuf idari bir tedbir alınmasını bir türlü izah edememekte ve mahkemenin el koyduğu bir işe idari bir kararla şu veya bu şekilde bir veçhe verilmesini adetâ mahkemelerin istiklâlini tahdit mahiyetinde telâkki etmektedirler.

Hele yedi ref edilen mütecavizin ihtilâflı gayrimenkul üzerinde mülkiyet vesair haklardan mütevellit aynı bir hakkı mevcut olduğu ve bu hakkın tercihe şayan bulunduğu hallerde, mahkeme nazarında hak sahibi, idare nazarında ise mütecaviz durumda bulunan bir şahsa, mahkemelerin ceza müeyyidesi tatbik etmeleri hemen hemen imkânsızlaşmakta veya askerî ceza tatbiki suretiyle müeyyidenin, durumun vahametine göre müessir olabilmesi imkânı ortadan kalkmaktadır. (15)

(15) Tekrarlandığı cihetle müeyyide hükmünün tatbiki için mahkemelere verilen mütecavizlerden ne miktarının hangi cezalara çarptırıldığı hakkında esaslı bir istatistik mevcut değildir. Bu neticeyi kendi idare bölgelerim içindeki durumu nazara alarak çıkardım. Memlekete şamil bir istatistiğin bu kanaatimi değiştirecek bir netice vermiyeceğini kuvvetle tahmin ediyorum.

Bu vesile ile bir noktayı açıklamak ihtiyacındayız:

Kanaatimizce, bu kabil mükerrer tecavüz hâdiselerinde, mahkemelerin berat kararı vermesi yolsuzdur. Zira gerek birinci tecavüzün tesbiti ve def'i, gerek ikinci tecavüzün mevcut olup olmadığının tesbiti, 2311 sayılı kanun ve tüzük hükümlerine göre idari makamlara aittir. Bu sebeple tecavüzün tekrarlanması halinde idari makamlarca mahkemeye gönderilen dosyalar iki tecavüzü de tesbit eden müsbit evrakı ihtiva ettikçe mahkemenin beraat kararı vermesine imkân olmadığı kanaatindeyiz.

Zira, hâkime verilen yetki, suç mevcut olup olmadığını tesbit değildir. Mülkiye âmiri tecavüzün tekrarlandığını tesbit etmiş ve mütecavizi tekrar def ettirmekle beraber cezalandırılması için dosyasını sulh yargıçlığına göndermiştir. Suçun tesbiti mevzuunda mahkemelerce yapılacak bir iş yoktur. Dosyanın mahkemeye gönderilmesi suçun sabit olmasının neticesidir. Mahkemeye düşen iş suçun mahiyetini ve vahamet derecesini tetkik ederek sadece verilecek cezayı takdirden ibarettir.

Tatbikatın bu şekilde cereyan etmediği bir hakikattir. Ancak sulh mahkemelerinin mutlaka ceza vermesi temin edilse dahi askeri ceza ile müeyyide hükmünün kendisinden beklenen gayeyi safla-

Bu durum karşısında:

1 — Kanundan hapis cezasının kaldırılarak münhasıran para cezasının ipkası ve fakat cezalandırma yetkisinin idare kurullarına verilmesi.

2 — Kanundaki para ve hapis cezasını ihtiva eden müeyyide hükmü bâki kalmak üzere, hâdisenin vahamet derecesini tetkik yetkisinin idare kurullarına verilmesi, para cezasını tatbik salâhiyetinin de aynı kurul tarafından istimal edilmesi, idare kurulu durumu daha ağır görerek hapis cezası uygulanması icabedeceği kanaatine vasil o- lursa mahkemelerce cezası tâyin edilmek üzere dosyanın sulh yargıçlığına gönderilmesi şeklindeki bir tadilâtın, bugünkünden çok daha iyi neticeler alınmasını Bağlıyacağına kuvvetle inanıyoruz.

Netice:

2311 sayılı kanun ve buna ait tüzük hakkındaki tetkiklerimizi bitirirken etüdümüzün muhassalası olan neticeyi de kısa hükümlerle belirtmek istiyoruz:

1 — 2311 sayılı kanun, hakiki bir ihtiyacın ifadesi olarak, memleketimizin bünyesinden doğan özelliklerle çok geniş bir uygulama sahası bulmakta ve faydalı olmaktadır.

2 — Bu kanunla idare âmirlerine verilen yetki, Vilâyet İdaresi Kanununun valilere ve kaymakamlara verdiği tasarruf emniyetinin temini vazifesine bağlı olarak buna aykırı hareketler karşısında muvakkat bir tedbir almak mahiyetindedir. Mahkemelerin selâhiyeti ile katiyyen mütearız değildir.

3 — Kanunun uygulanmasında meydana çıkan ve etüdümüzün ikinci bölümünde tebarüz ettirmeye çalıştığımız güçlükler izale edildiği takdirde bu kanunla elde edil-

masma imkân yoktur.

Yargıçlara hâkim olan yukarda zikrettiğimiz psikolojik halin giderilmesi ve kanunun uygulanmasında idare ve adalet cihazlarının tam bir işbirliği havası içinde çalışmaları, müeyyide hükmünün semere vermesi ve dolayısıyla gayrimenkullere vâki olacak tecavüzlerin azalması yolunda memnurluk verici neticeler sağlayacaktır.

mek istenen neticenin sağlanması bakımından çok daha iyi neticeler alınacağına şüphemiz yoktur.

4 — Ancak, gayrimenkullere vâki olacak tecavüzlerin sadece bu kanunla ortadan kaldırılmasına imkân yoktur. Etüdümüzün baş tarafında tesbite çalıştığımız çeşitli âmillerin neticesi olarak çok yaygın bir tezahür gösteren gayrimenkul tecavüzlerini önleyecek (preventif) tedbirler lâzımdır. Bu tedbirler, tesbitine çalıştığımız âmillere muvazi olarak, kültür seviyesinin artırılması, adalet cihazının işleminde kolaylık ve çabukluk sağlanması, tapu işlerinin daha kolay ve daha çabuk yapılabilmesi, nihayet memleket kadastrounun köylere varıncaya kadar tamamlanması gibi memleket çapında dâvalarla ilgilidir.

TARİHİMİZDE KÖY — KÖYLÜ VE ÇİFTÇİLİKLE İLGİLİ OLAYLARDAN

M. Savci EYÜBOĞLU

- 1 — Köyün ve çiftçiliğin değeri
- 2 — Reaya, çiftçi - köylü
- 3 — Köyün ve köylünün ezilmesi iltizam usulü
- 4 — Cumhuriyet devrinde köy ve köylü
- 5 — Köy ve belediyelerimiz
- 6 — Köy birliği - oba veya bölge birliği

Tarihten önceki devirlerde olduğu gibi tarihten sonraki devirlerde de tek ve toplum hayatın ana ve üstünlük unsuru olan ziraatçılık ve hayvancılık kültürünün gelişme sahası bulunan köy ve çiftçilik işlerinde Türk ırkının ve Türk topraklarının önemli durumunu belirten tarihi kayıtlardan bazılarını hatırlamak lüzumlu ve faydalı olsa gerek.

Cumhuriyet idaresinin köy ve köylünün kalkınması üzerinde büyük bir ilgi ve hassasiyetle durması bilhassa bu lüzumu artırır.

Köyün ve Çiftçiliğin Değeri: İktisadi, askerî, idari ve içtimai alnlarda olgun vasıflarla gelişebilmekte büyük bir yeri ve önemi olan toprak kültüründe Türk ırkı çok eski bir mâziye sahiptir:

“Zamanımızdan 100 - 120 asır kadar evvel Orta Asya’da, Türklüğün ana yurdunda dünyanın diğer kısımlarından tabii manialarla ayrılmış müsait bir iklime mâlik ve cilâlî taş ve maden devirlerine ermiş ziraatçi ve hayvan yetiştirici bir brakisefaller medeniyeti” ni kuran Türkler “Toprağın başka taraflarında ve ezcümle Çin, Hindistan, Avrupa ve Şimalî Afrika’da kısmen yontma taş devrine yetişebilmiş avcı ve yemiş toplayıcı dolikosefaller” i (1) çok

(1) Birinci Türk Tarih Kongresi. Şark’ta İnhitat Sebepleri. Yusuf Hikmet.

geride bırakmışlardı.

Son yıllarda yapılan toprak üstü ve toprak altı incelemelerde görülen ve ele geçen belgeler de Türk ırkının bu üstünlüğünü meydana koymaktadır.

Profesör Pittard “Neolitik devirde Orta Asya” adlı eserinde “Her muntazam sosyal hayatta iki ana eleman olan ziraat ve hayvan besieycilik, Anadolu yaylalarında eski devirler ziraatçılığının ve hayvan yetiştiriciliğinin ta-bii bir devamı idi”.

“Bu ümit olunmayan servetleri Hititler’in cedleri aynı yerlerde yahut daha şarkta bulmuşlardı. Bunlar öyle servetlerdir ki bizim anladığımız mânaya göre bunlara mâlik olmadıkça yüksek bir medeniyet kurulamaz....” (2)

“Neolitik devirde Küçük Asya ile Avrupa arasındaki Antropolojik münasebetler” adlı eserinde de “Tarihen malûm olan bu Protohititler, daha o zamanları büyük bir medeniyete sahip bulunuyorlardı. Bunlar yalnız hububatı keşif ve zer’etmekle, hayvanları ehlileştirip yetiştirmekle kalmamışlar, altın, gümüş, bakır gibi madenleri de kullanmışlardır.” (3)

Tarihten önceki devirlerde çiftçiliğin, ormancılığın meyveciliğin ilk bilgini, üstadı olan Türkler (4) batıya doğru ilerlerken bu husustaki bilgi ve tekniklerini geçtikleri ve yerleştikleri bâkir ve geniş sahalar üzerinde işlemişler ve topluluklara aşılanmışlardır. Bu önemli faaliyetleri tarih devirlerinde de devam etmiştir.

“Türk Anayurdunu tecrit eden mânialar kalkınca Çin de, Hint’te, Akdeniz Havzasında ve Avrupa’da, Orta Asya’daki gibi medeniyetler peydalı oluyor ve bunların bazıları pek yüksek seviyelere erişiyor. Ciddi hafriyat yapılmış olan her yerde bu medeniyetlerin teessüs ve inkişafının Orta Asya Brakisefallerinin o havaliye varmaları ile mü-

(2) Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış. Sahife 13.

(3) Türk Ziraat Tarihine Bir bakış.

(4) Türkistan’da 1904 de Ano hafriyatını yapan Amerikalı âlim Pompelli Milâttan 8000 - 6800 yıl evvel Türklerin ziraatle meşgul olduklarını bildirmektedir. Yakın Şark. Şemsettin Günaltay.

teradif olduğu görülüyor. (5)”

Milâttan önce 1230 tarihinde kurulan ve Milâttan sonra 93 yılma kadar devam eden ve ileri bir medeniyet karakterine sahip bulunan Türk Hun İmparatorluğunda ziraate de büyük bir ehemmiyet verilmiştir. Bu imparatorlukta her Türk bir arazi parçasına sahipti ve hayvanlarının kolaylıkla görülebilen mahallerine mülkiyet işareti olarak damga vururlardı.

Türk - Hun İmparatorluğu sahası üzerinde teşekkül eden Tukyü Devletinin 8 inci Milâdî yüzyılda bıraktıkları Orhon Kitabelerinden de bu devletin köye, köylüye, çiftçiliğe ve sanayie fevkalâde önem verdikleri açıkça görülmektedir.

Toprağa ve toprak ürünlerine, hayvancılığa Uygur, Türkeş gibi Türk devletlerinde de fevkalâde ehemmiyet verilmiştir ve bu işlerle uğraşan köylüler üstün bir kültüre de sahiptiler. O devirlerde Türklerin Avrupalılardan üstün olduklarından bahseden Le coq “Avrupa şatolarında oturan prensler, adlarını dahi yazamadıkları bir devirde Uugurlar’da inkişaf etmiş hukuki bir hayat vardı. Köylü bile yazı yazmağı bilmekle kalmıyor, hukuki formüllere vakıf bulunuyordu.” demektedir. (6)

Son 25 sene içerisinde muhtelif Avrupalı heyetler tarafından Uugurlarm merkezi olan İdikut - Hoco havalisinde yapılan hafriyat neticesinde eski Türk medeniyetinin âzamet ve ehemmiyetini gösteren birçok belgeler meydana çıkarılmıştır. Avrupa müzlerine nakledilen bu eserleri gören Alman âlimi: (İngiltere, Fransa ve Almanya’da böyle şeyler yok iken güzel ve büyük bir medeniyet sahibi olan cedleri ile Türkler hakkiyle iftihar edebilirler.) (7) demektedir.

Türkler Müslümanlığı kabul ettikten sonra da diğer sahalarda olduğu gibi ziraat ve hayvan yetiştirme sahasın-

-
- (5) Birinci Türk Tarih Kongresi. Şark’ta İnhitat Sebepleri. Yusuf Hikmet.
 - (6) Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış. Sahife 24.
 - (7) Tarih Kurumu neşriyatından Cilt III Tarih. Sahife 61.

da da İslâm âlemine rehberlik etmiş ve örnek olmuşlardır.

İlk Müsliman Türk devletlerinden “Samanogulları, Gazneliler, Karahanlılar, Selçuklar ve Mısır’daki Türk devletlerinde” çiftçiliğin çok ileri olduğundan bahseden Profesör M. M. Wahl “Bı memleketlerde garplilerin gözlerini kamaştıran servet, bu çalışkan cemiyetin verimli faaliyetini gösteriyordu. Bunlar eski dünyanın en iyi ziraatçıları, en iyi işçileri ve en müteşebbis tüccarları idiler. Ziraat onların elinde hakiki bir fen haline gelmişti. Onlar bu fenni nazariyatını İlmî metodik eserlerle tesbit etmekte ve bunları müşahadeleri ve tecrübeleri ile zenginleştirmekte idiler. Başka yerlerde âdi bir iş diye çekinilen toprak işleri bu memleketlerde en yüksek mevkiye olanların uğraştıkları işlerdendi” diyor ve zenginlerin uzak mahallerden birçok masraflar ihtiyar ederek hububat taneleri ve bunları yetiştirecek kimseleri getirttiklerini, yaseminin,, kırmızı ve beyaz kamelyanın, mavi ve sarı güllerin, pirincin, şeker kamışının, dut ağacının, safran, kenevir, portakal, kaysi, hurma, kuşkonmaz, enginar ve fasulyenin bu sayede Avrupa’ya ithal edildiğini tesbit ediyor. (8)

Türkler bu sahadaki kemallerine, inkişaflarına muvazi olarak esaslı tetkikat ve tecrübelerle müstenit kıymetli İlmî eserler de meydana getirmişlerdir.

Türk köylüsünün ziraat ve hayvan yetiştirme sahasındaki bu üstün bilgi ve kabiliyeti, Emevilerin, Abbasilerin ve daha sonraları Selçukilerini tamah ve hırsını üzerine çeken Bizanslılarla yaptıkları çarpışmalar sırasında harap olan Anadolu köylerini en kısa zamanda mâmur ve sefil ve perişan olan köylüsünü müreffeh bir hale getirmiştir.

Selçuk İmparatorluğu arazisinin 13 üncü asır ortalarına doğru idaresini ellerine alan İlhanlılar bu sahaların çalışkan ve gayretli köylüsünün çalışma aşkını söndürmemek ve bu servet kaynaklarını kurutmamak için bir Kısım vergilerini indirdiklerini, bazılarını tamamen ilga ettiklerini bildiren emirnameleri taşlar üzerine kazdırarak bütün halkın görebilecekleri yerlere koydurdukları ve bu

(8) Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış. Sahife 24.

suretle halkı tatmin ve mesaiye teşvik ettikleri ele geçen bu hitabelerde görülmektedir.

Anadolu toprakları ve köylüsü, toprak mahsulleri ve hayvan yetiştirme işlerindeki hususiyetini ve maharetini her devirde muhafaza etmiştir. Selçuk İmparatorluğunun parçalanmasından sonra da Anadolu'nun buğday, susam, arpa, nohut, safran, pirinç, pamuk, reçine gibi toprak mahsullerini; Kastamonu ve havalisinde yetiştirilen iğdiş atlar, katırlar ve arap atından daha üstün olan Germiyan atları'nı Bizans İmparatorluğuna ve ecnebi memleketlere;

Koyun ve keçilerini de Irak, Suriye ve İran taraflarında yüksek fiyatlarla satarlar ve bu yüzden büyük gelirler temin ederlerdi (9).

Kuvvetli bir gelir menbaı olan ve üstünlük karakteri sağlayan ziraatçılık ve hayvancılık gibi işlerin ehli olan çiftçi ve köylü yakın ve uzak çağlarda bütün Türk hükümdarları ve önderleri tarafından himaye ve teşvik edilmiştir ve bu himaye ve teşvik, muvaffakiyetlerinin sırrı olmuştur :

“Memlekette hâkim olmak için asker ve kavim lâzımdır. Asker bulundurmamak için onlara servet dağıtmak lâzımdır. Servet sahibi olmak için zengin bir halka mâlik olmak lâzımdır. Yalnız tüzükler halkı zengin kılabilir, eğer bunlardan biri eksilirse dördü birden zail olur, böyle olunca devlet de yok olur.” (Kotadgo - Biliğ'den. Yusuf Hikmet'in adı geçen tebliğinden) (10) Kavim, yazımızın konusu ile ilgili köylü ve çiftçiyi ifade etmektedir.

İlhaniler Devletinin kudretli ve inkılâcı hükümdarı Gazan Mahmut Han'ın (1295 - 1304) köy ve köylüye verdiği değeri Arazi Kanunundaki şu hükümlerde açık olarak görmekteyiz: (Ikta' sahipleri kendi raiyetlerinden olup topraklarından ayrılan veya kaçan köylü ve çiftçileri nelerinde bulurlarsa yine yerlerine getirecekler ve bu gibile-

(9) Türkistan'da atın Milâttan önce 8000 - 6800 yılları arasında ehlileştirildiği. Yakın Şark. Şemsettin Günaltay. Sahife 97.

(10) Kutadgo - Biliğ. 1039 yılında ikmal edilerek Karahanlı- lardan Kara Buğra Hana takdim edilen eserdir.

çi zamanla bütün gelirler üzerinde tatbik edilmeye başlanan iltizam usulünün tazyiki altında ezildi, eridi ve bu husustaki suiistimaller âdeta (bir sitem) halini aldı.

Âşar, haraç, gümrük vesair vergilerin bir kaç yıllığı peşin olarak iltizama veriliyor, köylü ve çiftçi mahsulâtını muayyen kimselerden başkasına satamıyordu. Mültezimler mütesellimler, beratlı birer eşkiya halini iktisap ediyorlardı.

Dirlikleri dahilinde aynı zamanda emniyet ve âsaişin muhafaza ve idamesi ile mükellef olan ve köylü tarafından sevilen ve sayılan temiz bir mâziye mâlik timar ve zeamet sahiplerinin bu sebeple bertaraf edilerek yerlerine zamanla şunun bunun gözde ve yakınlarının ikamesi, köylerde emniyeti zayıflattığı gibi sahipsiz ve hâmisiz kalan köyler, türemiye başlayan (16) eşkiyalarm, başıbozuk as-

almak için mültezimlerin köylüyü ayaklarından astıkları dahi vâ- kidi. Bu zulümlere Gazan Mahmut Han “1295 - 1304” iltizamı lâğvetmekle son verdi... Osmanlı Devleti Teşkilâtına medhal - Sayfa 259. î. H. Uzunçarşılı.

(16) (Bir de gerek Hâsı Hümayun ve gerek vüzera ve ümera, has ve zeametleri, ümena marifetleriyle tâşir olunagelir iken Rûs- tem Paşa, Hâsı Hümayunu iltizama vermek bid’atı muhribesini icadı zamanla vüzera ve ümera has ve zeametlerine ve evkaf arazisine ve timarlara kadar sirayet eyledi. Mültezimler dirlik eshabı gibi ileri seneler hasılatının tekessürü mütalâsında olmamaları ile zürra türlü türlü zulüm ve teaddiye mütecasir olduklarından memaliki devletin harabisine bu dahi bir sebebi kavi oldu.) Netayicül Vukuat Cilt. I Sahife 124.

(Rus esirlerinden güzelliği ve zekâsı ile Kanuni Süleyman’ı teshir eden ve Bayezit ile Selim’in annesi olan Hürrem Sultan’ın cinayetlerine ortak olan damadı Sadrazam Hırvat Rüstem Paşa, beylerbeyliklerini maktu fiatla satıyor ve Padişahlara has olan arazinin aşarını Yahudilere ve fena şöhretili bazı kimselere külliyetli meblâğ mukabilinde iltizama veriyordu. Bunlar da çok para kazanmak için o arazide yaşayan köylüyü eziyorlardı....) Tarih Kurumu. Cilt. III. Tarih, Sahife 62.

Pek ihtiyar ve amelimanda olanları timarımın terakkiyatı müsait ise anılla tekaüt edilerek kılınç tâbir olunan ve vazifei hayri- yeyi şâmil olan esas timar ahare tefviz kılınmakla yeniden masraf açılmaksızın hem bir adam tekaüde nail olur ve hem de âdadı as-

kerlerin taarruz ve tecavüzlerine maruz kaldılar ve askerî ehemmiyeti haiz bulunan yollar civarında teessüs etmiş büyük köyler de bu yüzden dağılıp parçalandılar.

İkinci Mahmut devrinde Anadolu’da incelemeler yapan Tchihatchef, eserinde köylü ve çiftçinin emniyet altında bulundurulmadığını, aşiretlerin tecavüzlerinden gördükleri zararları izah ederken “Sivas ve Maraş paşalıklarında ve daha sair birçok yerlerde Kürt ve Afşar Aşiretleri tarafından birçok köylerin soyulup sovana çevirildik- lerini gördüm. Bu aşiretler köylerden haksız bir takım paralar almakla kalmazlar, köylülerin buğday tarlalarında develerini, koyunlarını otlatarak mahsullerini mahvederler.”

Muharrir köylülerin bu aşiretler aleyhindeki şikâyetlerinin hiçbir tesiri olmadığını ilâve ettikten sonra “Yedi sekiz bin kişiden az olmayan bu çapulcu sürüsü yılda iki defa -biri baharda çadırlarını Sivas ve Erzurum’un yüksek yaylalarına naklettikleri, diğeri sonbaharda yaylalarını bırakıp kışlıklarına döndükleri zaman- eyâletten geçerler. Bu iki muhaceret her biri köylerde oturan halk için hakiki bir musibettir. Bununla beraber her sonbahar bu imtiyazlı haydutlar çadırlarını Yozgat’a bir günlük mesafede olan Çiçekdağı ile Mayadağı’nın ağaçlı vâdilerine rahatça kurarlar. Halbuki Yozgat eyâletinin merkezidir ve eyâlet paşası eyâleti idare ve müdafaaya mecburdur.

Hükümetin yüzlerce köyü eşkiya sürülerine karşı mu- hafaaz için paşaya verdiği vasıtalar nelerdir bilir misiniz? Elli kişi. Bunlar yarı piyade, yarı süvari gayrimuntazam askerden ibaretti.... Bu elli nefer askere 32 atlı zaptiye de ilâve edilirse yedi sekiz bin hayduda karşı kanunu saydı-

keriyeye noksan tereddüp eylemez idi.

Ekser eshabı timar ebaencet vatanlarının zabıt ve harisi ve memleketlerinin ocakzâdesi olmakla ahali bunları büyük görmüş olduklarından ve kenduları dahi hanedanlıkla müfteher sahibi dârat adamlar idüklerinden kura ve kasabalarının muhafazasına kadir ve eşkiya ve ecanip tasallutu ihtimalinde derhal ahalinin işe yararlarını toplayıp defi ve tenkili adaya müsaraat edebilecek kuvvei asa- biyeye mâlik idiler” Netayicül Vukuat Cilt. I Sahife 122.

racak ve onları yola getirecek silâhlı kuvvet 82 kişidir.” (17)

Köyü ve köylüyü tarumar ederek kayalık ve taşlıklara sarp bayırlara sığınmağa mecbur eden bu baskınlara ve yağmalara köyün ve köylünün şevk ve gayretini sömüren “zaptiyeli mültezimler” in hırs ve tamahları da inzınam edince köyün, tabii tekâmül seyrini kaybedeceği muhakkaktır.

Daha önceki devirlerde gördüğümüz veçhile devletin himaye ve teşvikine lâıyk görülen ve devlet hayatında iki esas unsurun anası telâkki edilerek üzerinde hassasiyetle durulan köy ve çiftçilik böylece mahvediliyordu. Tanzimattan önce bir aralık Osmanlı Hükümeti hizmetinde bulunan Moltke mektuplarından birinde aşarm zararından bahsederken “Hükümet şimdi dönüm başına bir vergi tarhetse şimdi bir eken çiftçi o vakit on eker. Fakat öyle olmuyor. Buralarda çiftçi bu yaz geçen senekinden fazla ekse hemen vergisini iki misline çıkarırlar. Onlar da bu yüzden çalışmaktan sarfınazar ediyorlar. Zira pek güzel biliyorlar ki burada parası çok olandan çok para alırlar. Onun için aklıktan ölmeyecek kadar bir şey eker ve anınla iktifa ederler. Bu tarzı tekâlif devam ettiği müddetçe ziraatin ve sanayiin terakkisi muhaldir. Halbuki memleket o kadar müsaittir ki hükümetin nasıl olup da ayağı ile menfaatini teptiğine akıl erdiremiyorum.... Bilseniz bu memlekette kuvveyi tabiiye, boş yere mahvü tebah oluyor. Öyle sular akıyor ki binlerce fabrikaları işletir, öyle cesim ormanlar var ki ağaçları çürüyor. Zira kat’iyat ve nakliyata müsait yol yok. Dağlarda, hattâ sathı arzda memleketi milyarlar içinde yüzdürecek maden mevcut, fakat yüzüne bakan yok. Binlerce dönüm araziye dut fidanı dikilmiş, içinden bir sap ipek alınmıyor ve alınmaması da pek tabiidir. Çünkü bu işlere hangi sermayedar girer. Vakıa yüzde elli, altmış belki daha fazla kazanmak ihtimali muhakkak, lâkin kazancın kâffesini Öbür eliyle hükümete daha doğrusu mültezimlerin cebine atmaya mecburiyet de muhakkak.”

(17) Türk Ziraat Tarihine Bir Eakış. Sahife 64.

“İşte bu sebepten naşidir ki, hattâ kasabaların duvarları kenarında bile birçok arazinin metrûk kaldığı, birçok sermayelerin köyler içinde çürüdüğü görülür. Ticaret adetâ ecnebilere mahsustur. Çünkü onları himaye eden kavanini ahdiye ((kapitilasyon) mevcuttur.”

Servet, kudret ve heybeti, ihmal ve suiistimal yüzünden za'fa düçar olan imparatorluğun vergi, resim ve harç adı altında ahaliden aldığı paraları kısaca gözden geçirmek konumuzu ilgilendirmesi bakımından faydalıdır:

“Öşür, dimuz, ıkta, salarya, resmi dönüm, resmi, zemin, basma akçesi, boyunduruk hakkı, ağalık hakkı, kulluk hakk, resmi çift, çift akçesi, resmi çift Lozan, resmi tapu, resmi âsiyap, resmi bahçe, resmi bostan, resmi bağ, resmi fevakih, resmi kovan, resmi pamuk, resmi harir, resmi şıra, resmi mücerret (bekâr resmi), resmi benak (evlenme resmi), resmi raiyet, resmi badehava, resmi çapa akçesi, resmi arus (kocaya varan kız veya kadının kocalarından alman resim), resmi ispenç (gayri müslim reayadan alman şahıs vergisi), resmi ağnam, (ondalık), selâmet akçesi, geçit resmi, toprak bastı parası, resmi ağıl, çift parası, otlak resmi, yaylak resmi, kışlak resmi, ağnam bacı, kasaphane bacı, salâhane bacı, serhane bacı, kelleha- ne bacı, paçahane bacı, kelle, ayak ciğer parçası, dem resmi, balta resmi, serçin resmi, derçin resmi, zepiye resmi, mürde resmi, deve resmi, camuz resmi, manda resmi, öküz resmi, inek resmi, at, ester, merkep resimleri, hınzır resmi, canavar resmi, ihtisap resmi, cizyei şer'iyeye (gayrimüslimleri üç sınıfa ayırarak alınmıştır).

Bir de harb ve sulh zamanlarında bir kısmı daimi, bir kısmı muvakkat olan, ekseriya salma suretiyle alman ürfi teklifler de vardır:

“İmdadiyei seferiye, imdadiyei hazariye, ianei cihadiye. Sefer için lüzumlu masraf hâzinece temin edilemediği zamanlarda sefere gitmeyen ve asker olamayanlardan alınan vergidir.

Mukabele akçesi, avarız akçesi, menzil malı, konak masrafı, han ve hane ve çayır kirası, bedeli nüzul, peksi-

mat baha, zahire baha, ulufe baha, kumanya baha, tâyinât bedeli, nan baha, katık baha, taamiye, evale baha. Asker ümera ve memurinin bir mahalde ikamet ve istirahat ettikleri zaman verilmek üzere tertip ve tahsil olunan tekâlifdir.

Kürekçi bedeli, tersane bedeliyesi, kalyoncu bedeliyesi, kapyar bedeli, bedeli asakiri bahriye, kürekçiyan avarızı, harcı ferman, harcı evamir, tepşiri mutade, harcı baha, kudumiye, cevaiz, hediye baha, kaftan baha, ruba nevası (elbise bedeli). Bu vergiler gemilerde kürek çekmeye, yelken açmaya muktedir olanlardan istihdam edilenlerin masrafları karşılığı olarak tarh ve tahsil olunanlarla vezirler, müşirler, valiler, hâkimler, mutasarrıflar ve sair memurların seferlerine veya memuriyetlerine dair verilen fermanlara istinaden tâyin edildikleri memleket ahalisinden tahsil eyledikleri harçlardan ibarettir.

İlancî hükkamiye, bedeli mübaşiriye, hüttamiye, kethüdaiye, kalemiye, kâtibiye, avaidi hademe, harcı bâp, harcı defter, ihzariye, muhziriye, harcı kitabet, yazıcı akçesi, kaydiye harcı, ilâm harcı, ahzı vekâlet harcı, tahsildariye. Bunlar hâkimlerin verdikleri ilâm ve yaptıkları muamelât neticesi alman ve müstahdeminin maişet ve masrafları karşılığı olan harçlardır.

Daire masrafı, beygir masrafı, müruru ubur masrafı, devir masrafı. Bunlar da ümeranın ve rüesanm geçtikleri ve ikamet ettikleri yerlerde vukubulan masrafları karşılığı olarak ahaliye tahmil olunan salmadır.

Taahhüt temessükâtı, reddiye temessükâtı. Bu harçlar da müteahhit, mültezim ve kefillerin hükûmete verdikleri senetlerin alınmasında ve iadesinde tahsil olunurdu.

Derbent resmi, selâmetlik, bağ, yasak, yol resmi, mü- ruriye, tırtıl resmi, resmi meges: Tüccarların geçtikleri mahallerdeki derbent, kapu ve geçitlerde bulundurulmuş bekçilerin masrafları ve inşa olunan han ve köprülerin inşa ve muhafazası karşılığı olan resimlerdir. Bilâhare hükûmet bu resimleri de mültezimlere verdi ve mültezimler

de dağ başlarında yolculardan istedikleri kadar resim aldılar, hattâ bir şehirden diğerine gidinceye kadar bir yolcu müteaddit geçitlerde mükerrer ve fahiş resimler vermiye mecbur edildiler.

İzni sefine, öşrü diyet, sarrafiye, akçe başı, güzeşte, senelik nema, güverç.ile bedeli, kömür bedeli, kereste bedeli, kendir bedeli, köprücü, derbentçi, sulyolcu, beldaran, sekbanlar, topçular, kumbaracılar, sefine masrafı, kayık masrafı, avaidi mutade. (Öşrü diyet: Kasten veya hataen işlenen katil ve tatili uzuv dolayısıyla alman diyetten eyâlet ve sancak memurlarının aldığı onda birlerdir.)

Şütûran bedeli, kâtibi emlâk, maaşı maliye, cebi hümayun akçesi, Babîâlî tamirâtı, devair teşrifâtı, sermerat, tayyarat, ianat..."Şer'i veya örfi tekâlif namı altında alınmak istenen bu vergi, resim ve harçların tatbik ve tahsilinde yolsuzluklar zamanla artmış ve bir yıl içinde ne kadar vergi vereceğini bilemeyen halk daima bir korku ve telaş içerisinde kalmıştır." (19)

Şer'i ve örfi tekâlif adı altında iki kısımda toplanan ve ekserisi iltizama verilen tekâliften âşar, âğnam, canavar, gümrük ve mümtaz eyâletler vergilerinin Tanzimattan sonra şer'i vergiler namı altında ifade edildiği diğer örfi tekliflerin de birçoğunun kaldırıldığı ve bir kısmının da birleştirilerek devam ettirildiği görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun devlet işlerinde 16 ncı yüz yıldan başlayarak mütemadiyen artan ve 19 uncu yüzyıl başlarında sanki bir "devlet rejimi" gibi hal iktisap eden suiistimallerin ve müstebit hükümet idaresinin millet ve memleketin maddi ve manevi varlığı üzerinde açtığı rahneler 1839 da Gülhane Hattı Hümayununda hükümdar ağziyle de ifade ve izah edilmiş bulunmaktadır.

Osmanlı Devletinin bekasını "an'anelere ve şer'iyata müstenit ve örf ve âdet halinde mer'i olan ve fakat zamanla ve birçok suiistimallerle berbat bir hale gelen Osmanlı Teşkilâtı Esasiyesinin temelinden değiştirilmesinde gören Mustafa Reşit Paşa tarafından padişah namına kaleme

(19) Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış ve Tarihi Mali'den.

alınarak 26 Şaban 1255- 3 Kasım 1839 da büyük bir merasim ve debdebe ile bizzat Mustafa Reşit Paşa tarafından Abdülmecit adına okunan bu Hattı Hümayunun, buraya kadar bazı vakıalarla izahına çalıştığımız konumuzla ilgili cihetlerine bir göz gezdirelim:

(Saltanatı seniyeinin kuvvet ve mekneti bilcümle tebasının refah ve mâmuriyeti, rütbei gayete vâsıl olmuş iken 150 sene vardır ki, gavaili müteakibe ve esbabı mütenevviaya mebni, ne şer'i şerife ve ne de kavanini münifeye inkıyat ve imtisal olunmamak hasebiyle evvelki kuvvet ve mamuriyet bilâkis zaaf ve fakra mübeddel ve halbuki kavanini şer'îye tahtında idare olunmayan memalikin payidar alamıyacağı vazihattarı bulunmuş) olduğuna işaret edilerek memleketin coğrafi mevkii ve toprağının kuvveti, halkının kabiliyet ve istidadı nazara alınarak icabına teşebbüs olunduğunda 5 - 10 sene zarfında kalkınmanın mümkün olacağı, bunun için de lüzumlu yeni kanunların vazedilmesi, bu kanunlar da (emniyeti can ve mahfuzi- yeti ırz ve namus ve mal ve tâyini vergi ve asakiri muktaziyenin sureti celp ve istihdamı kaziyelerinden ibaret olup şöyle ki: Dünyada candan ve ırz ve namustan aziz bir şey olmadığından bir adam anları tehlikede gördükçe hilkati zatiye ve cibilliyeti fitriyesinden hiyanete meylolmasa bile muhafazai can ve namus için elbette bazı suretlere teşebbüs edeceği ve bu dahi devlet ve memlekete muzir olageldiği) malından ve canından emin olmayan kimsenin ne devletine, ne de milletine ısmamıyacağı cihetle memleketin imar ve ihyasına bakmayıp daima bir endişe ve ızdırıp içerisinde kalacağı ve bunun tevhit edeceği mazarrat açık bir ifade ile beyan edilmekte ve memlekete ve memlekte tatbik edilmekte olan vergi iltizam usulünün fihâkları hakkında da (tâyini vergi maddesi dahi, çünkü bir devlet, muhafazai memâliki için elbet asker ve leşkere ve sair mesarifi muktaziyeye muhtaç, bu ise akçe ile idare olunacağına ve akçe dahi tebaanın vergisiyle hasıl olacağına binaen bunun dahi bir hüsnü suretine bakılmak ehem olup gerçi mukaddemelerde vâridat zannolunmuş olan yedi vahit beliyesinden lehühıhamt memâliki mahrusamız ahalisi bun-

dan evvelce kurtulmuş ise de, âlatı tahribiyyeden olup hiç bir vakitte semerei nafiası görülemiyen iltizamât usulü muzırması elyevm câri olarak bu ise bir memleketin masalihi siyasiye ve umuru mâliyesini bir adamın yedi ihtiyarına v ebelki pençei cebrü kahrine teslim demek olarak ol dahi eğer zaten bir iyice adem değilse heman kendi çıkarına bakup cemi harekât ve sekenatı gadir ve zulûmden ibaret) olacağından kaldırılması lüzumuna işaret edilmekte ve (Ahaliî memalikten her ferdin emlak ve kudretine göre bir vergüi münasip tâyin olunarak kimseden ziyade şey alınmaması) kaydolunmaktadır.

Asker celp ve temini hususund atabik edilmekte bulunan usulün (ziraat ve ticaret mevaddı nafiasının ihlâlini mucip) olacağı açık bir ifade ile belirtilmektedir.

Bu Hattı Hümayunda yer alan “iltizam usulü” 1840 da kaldırılmış ve muhassıl usulü kabul edilerek livalara muhassıllar gönderilmiş ise de bir müddet sonra iltizam usulü yine tesis edilmiştir.

Gülhane Fermanının ihtiva ettiği esaslara riayete yemin ve hilâfına hareket edenlere lânet temenni edildiği halde Cümhuriyet devrine kadar iltizam usulü - Aşar namı altında devam ve köy ve köylü üzerinde mazarratını yapmaktan hâli kalmamakla beraber aşar mültezimliğini bir kazanç yolu sanan pek çoklarının da mahvına sebep olmuştur.

İkinci Mahmut (1808 - 1839) zamanında Anadolu’da bir seyahat yapan Tchiatchef (Anadolu’nun Serveti ve Halihazır Hükümet) adlı eserinde izah eylediği durum Cumhuriyet devrine kadar devam eden aşar işlerinde ve mültezim karakterinde görülen hareketlerin aynıdır:

“Çiftçi elde ettiği zahirenin aşarmı hesap etmek için mültezimin gelmesini ızdırapla bekler. Buğdayın dövüldüğü açık tarlada (harman yerinde) bulunan zahireye köylülerin dokunması memnu olduğundan mahsullerin ambara kaldırılması ve sonbahar tohumunun atılması işleri mültezimin gelmesine kadar tehir olur.

Halbuki çiftçi için senenin en mühim zamanı olan bu

sıradadır ki hükümet âşar iltizamını müzayedeye koyar ve iltizam bedelini mümkün mertebe yükseltmek için ihale zamanını uzattıkça uzatır. Çok defa mültezimler işlerine ancak sonbahar yağmurlarının başladığı ve mahsulün bir kısmının rutubetten mahvolduğu bir zamanda başlayabilir, Bu acınacak manzaraların bizzat şahidi oldum. Eylül ayında Amasya'dan Samsun'a giderken bu sene vaktinden çok evvel başlayan kasım fırtınalarının güzel ve münbit sulu ovada yığılı duran buğday ve arpayı tahrip ettiğini gördüm. Köylüler gözleri yaşlı olarak bu perişanlık sahnelerini görüyorlar fakat mahsullerini mahvolmaktan korumaya cesaret edemiyorlardı. Çünkü aşarı toplayacak olan mültezim daha gelmemişti. Hükümet, iltizam bedelini daha çok yükseltmek için bile bile ihaleyi geciktiriyordu....”

Osmanlı İmparatorluğunun dağılma ve çökme devrinde millet ve memleketi ızdırap ve sefaletle sürükleyen maddi ve mânevi âmillerin bertaraf edilmesi azmiyle yapılan Tanzimat hamlesi ile açılan ve 1856 Islâhat Fermanı ile devam eden (Tanzimat Devri) nde birçok yenilikler ve değişiklikler olmuş ve idare teşkilâtı da bir hayli Avrupalılaşmış ise de dahilî ve haricî bir takım sebepler yüzünden Tanzimat hareketi muvaffakiyetsizliğe uğradı, ruh ve karakter üzerinde bir değişiklik yapamadı.

İşte Osmanlı İmparatorluğunun (1299 - 1922) 623 yıl devam eden idaresi daha 300 üncü idare yılına basmadan bozulan arazi rejiminin tevlit ettiği ızdırap altında 400 küsur yıl, mühmel ve metrûk, en ufak alâka ve himmetten mahrum kalan ve her çeşit eza ve cefâya lâıyk görülen köy ve köylü, Cumhuriyet Hükümetinin ilk programında ve ön plânda yer aldı. 20 nci yüzyılın medeni topluluklarında görülen idari, iktisadi, içtimai ve kültürel seviyeye uygun (Köy) yaratmak imkânları uğrunda derhal teşebbüse geçildi.

Cumhuriyet devrinde köy ve köylü: İmparatorluk devrinin İslâmî esas ve fıkirlere göre tesis edilen idare sistemi altında, 20 nci yüzyıl medeni dünyasının yarattığı olgunlukta bir belde veya komün hayatı,ve tüzel kişiliği in-

kişaf edemeyeceği gibi tabii tekâmülün yarattığı ve gelenek ve göreneklerin birçok yüzyılları aşarak Anayurttan getirdiği belde mefhumu ve şahsiyetinin de tamamen silindiği muhakkaktı. Nitekim, islâmi, esas ve fikirlere göre kurulan idare sisteminin nüfuz ve tesirinden uzakta kalmış olan köylerimiz şahsiyetini az çok muhafaza edebilmiş ise de kasaba ve şehirlerimiz belde şahsiyetini tamamen kaybetmiştir.

İşte Cumhuriyet idaresi, maddiyeti ve mânevîyeti pek çok hırpalanmış bir halde devraldığı köy ve beldeleri kaldırmak çareleri üzerinde hassasiyetle durmakta ve çalışmaktadır.

Köy veya kasaba dediğimiz zaman verimli ve bereketli yılların refah ve esenliğini, kötü ve zararlı geçen mevsimlerin acı ve ızdırabını, aynı zamanda içtimai veya medeni bir olayın, mali veya bedenî bir mükellefiyetin, millî veya askerî mağlûbiyet veya azaferin neş'e ve kederini velhasıl tabii, hayatî, içtimai, iktisadi ve kültürel olayların nimet ve külfetlerini birlikte, bir arada duyabilecek şekilde yerleşmiş ve kaynaşmış bir topluluk gözümüzün önünde canlanır.

Müşterek ihtiyaç ve menfaatlerin doğurduğu müşterek duyguların sevk ve ilcasiyle bir araya gelmiş bulunan ve durumlarına göre köy, kasaba, şehir gibi topluluk ifade eden aynı zamanda, ırkî bünye ve mizaçlara, mahallî gelenek ve göreneklere, sosyal ve kültürel olaylara tâbi olarak 20 nci yüzyıl medenî âleminde tam veya yarım muhtariyet ve şahsiyetini almış bulunan bu küçük veya büyük toplulukların, medeni ihtiyaçlar propleminde önemli birer yerleri vardır.

Bizde mahallî idare teşkilâtı içerisinde, mahallî menfaat ve ihtiyaçlara taallûk eden hususatta şahsiyet ve muhtariyeti yalnız köy ve belediyelerimiz haizdir.

Bundan 24 yıl önce Büyük Millet Meclisine sunulan ve ivedilikle müzakeresi Dahiliye Encümenince teklif edilerek Umumî Heyete sev kve kabul edilen Köy Kanunu ve gerekçesi, komün anlamının idare teşkilâtımız arasına na-

sil girdiğini göstermesi aynı zamanda bu kanun, bir dönüm noktası olması bakımından önemlidir. Komün tâbirinin mânası üzerinde verilen izahat, bugünkü komün mefhumunun evvelce nasıl anlaşıldığını ve medeni milletlerde görülen devlet idare teşkilâtı arasındaki mevkiini ve ilerisi için neler düşünüldüğünü bildirmesi bakımından da tektike şâyandır:

“Mütemeddin milletlerde belediye teşkilâtına (Commune) ismi alem olmuştur. Bunu bazılarımız (Nahiye) diye tercüme ediyoruz. Bu tâbir iltibası mucip olmaktadır. Çünkü idare teşkilâtımızda (Nahiye) ismi ile bir devlet kademesi idaresi mevcuttur ve Avrupa’nın (Commune) tesmiye ettiği belediye teşkilâtının aynı değildir. Bizde (Nahiye) ekseriyetle tam olmayan bir (Kaza) mahiyetindedir ve kaza gibi devlet teşkilâtının bir kademesidir.

Nahiye, Frenklerin (District) tesmiye ettikleri idare kademesidir ki, lügat mânası itibarıyla de tanı muadildir, ve yanlış olan şey (Nahiye) kelimesinin telâkkisidir. Binaenaleyh nahiyei mevkiinde rahat bırakmak ve noksanını ikmal etmek herbirini bir kaza haline ifrağa çalışmak lâzımdır.

Bu tâbir, mahallinde sarfedilmemektedir. Çünkü bizde komün kelimesinin mukabili senelerden beri eslâf tarafından (Köy, Belediye ve Şehir Emaneti) tâbirleriyle tatbik ve eda edilegelmiştir.

Düsturlarımızda köy, belediye ve şehir eminlerine ait müteaddit ve müteakip kanunlar mevcuttur. Avrupallların (Commune) lere verdiği idare salâhiyetinin nüveleri, inkişâfları köy, belediye ve şehir emanetlerimiz teşkilâtında tamamen mevcuttur. Binaenaleyh komün yerine (Nahiye) tâbirini kullanmakta ısrar ile idareimizi karıştıracak ve halkımızın birçoğunu şaşırtacak yerde ötedenberi bilinen ve söylenen tâbirleri (köy, belediye, şehir emaneti) istimal ile halka halk diliyle hitap etmek zannederiz ki daha doğrudur.” denilmektedir.

Komün idaresinin, devlet teşkilâtı içerisindeki yeri ve önemi de; medeni memleketlerde umumiyetle devlet idare

teşkilâtının (Devlet İdareleri, Vilâyet İdareleri, Belediye İdareleri) gibi üç derece üzerine kurulmuş bulunduğu,

Komün idarelerinin tesisindeki sebep ve âmiller de “idari devlet yanında ve onun vilâyeti âmmesi altında ikinci derecede bir teşkilât mevcuttur ki bunlar da (vilâyet idareleri) namını alırlar. Devlet makinesi halkın fer’i addolunabilecek menafii mahalliyesi ile lüzumu derecede iştiğal edemiyeceği için umumi vazifelerinden bir kısmının idaresinin kendisinden nez’i ve vilâyet idarelerine terk ve tefviz eder. İşte vilâyet idareleri, devlet idarsi tarafından kendilerine tefrik ve tahsis olunan bu tâli vazifelerin sevk ve temşitiyle mükellefler. Bunların kanunu esasileri (ida- rei Hususiyeyi Vilâyet Kanunu) dır ve teftiş ve icra vasıtaları ise (Vilâyet Meclisi Umumileri) ile (vilâyet encümen) leridir.

Vilâyet idareleri (kudreti icraiye) lerini kısmen kendi memurları, kısmen de vilâyet dahilindeki devlet memurları vasıtasıyla ifa etmeleri hasebiyle (vezaifi hususiyedeki kudreti icraiyesi), (devlet kudreti icraiyesi) ne muvazi ve mültesik olur.” diyerek vilâyet idarelerinin mevki ve kudretindeki özellik gösterildikten sonra devlet idaresinde üçüncü dereceyi teşkil eden (belediye idareleri) ne geçilmekte ve “Belediyelr n kadar küçük olurlarsa olsunlar vücud getirdikleri mecmuayı medeniyet itibariyle kesif, müteaddit ve müteferri ihtiyacı mahalliyeye tâbidirler. Bunların bu ihtiyaçlarını bittabi uzakta kalacak ve efradı millete yaklaştıkça hafifleyip zayıflaması tabii bulunacak olan devlet teşkilâtı memurları ile ifa edilmenin ihtimali yoktur. Binaenaleyh bu gibi beledi mecmuaların temini ihtiyacı için hususi belediye idareleri tesisi” lâzımgeldiği izah edildikten sonra beldelerin müşterek menfaat ve müteakabil ihtiyaçlar üzerine müesses ilk içtimai heyetler, tâbir caizse ilk devletler olduğu bu itibarla belediye idarelerinin bircümle idare teşkilâtının en eski ve tabii bir idare şekli bulunduğu, “millî devletler teessüs ve inkişaf ettikçe beldelerin an’anevi hukuku taknin ve islâh edilerek, devlet ve vilâyetler teşkilâtıyla bir manzume vücade getirecek su-

rette ıslâh ve asrın ihtiyaçlarına tevfikân ikmal” olunduğu.

Belediye idaresi ile vilâyet idaresi arasındaki idari ve hukuki durum da; “Belediyeler vilâyet teşkilâtının mādunu ve tâbiî değildirler. Çünkü, onlar da teşrii ve icrai hukukunu yine doğrudan doğruya devlet kudreti teşriyesinden alırlar. Bunların Teşkilâtı Esasiye Kanunları, Millet Meclisince kabul edilen Belediye Kanunlarıdır. Teşrii meclisleri, belediye meclisi ve icra âmirleri de şehremini, belediye başkanı ve muhtarlardır. İcra vasıtaları ise, kısmen devlet memurları fakat ekseriyetle müstakil olarak belediye memurlarıdır” denilmektedir.

İşte sosyal birer topluluk olan köy ve kasabalarımız Cumhuriyet idaresinin kurulmasıyla beraber böyle geniş ve ihatalı bir görüşle ele alınmıştır. Cumhuriyet rejiminin tesis ettiği esaslar mücavehesinde belediyelerimiz; “Şehir ve kasabalarda ve nüfusu 2.000 den fazla olan köylere! 3 oturanların mahallî mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını sağlamak ve düzenlemek ile mükellef hükmi şahsiyeti bulunan tekemmül etmiş” birer komün teşkilâtı, Köylerimiz de “En küçük kamu idaresi, Türk komün idarelerinin küçük ve basit şeklidir. Belli bir sınır içinde yaşayan menkûl ve gayrimenkûl mallara sahip ve kanunların kendilerine verdiği işleri yaparı 2.000 den aşağı nüfuslu ve hükmi şahsiyeti haiz topluluklar.” (20) durumunu ibraz etmişlerdir.

Köy ve Belediyelerimiz: Türkiyemizde 63 ü il, 434 ü ilçe, 929 u bucak 61.244 ü de köy, çiftlik, yayla ve kom olmak üzere 62.670 meskûn yer vardır.

Köy ve parçalarının miktarını gösteren 61.244 ten 33,801 i köy, 27.443 ü de köye bağlı çiftlik, yayla vesaire-
dir:

1944 yılındaki duruma göre:
33.801 köyden 5.228 i 150 ye kadar
20.183 ü 151 den 500 e kadar

(20) Türk Hukuk Lügati.

6.515 i 501 den 1000 e kadar
 1.746 sı 1001 den 2000 e kadar
 129 u da 2000 den fazla nüfusa maliktir.

Köy Kanunu tatbik edilen 28.579 ve parçalarında 14.203.536 ve Köy Kanunu tatbik edilmeyen köy ve parçalarında da 465.293 nüfus vardır. (21)

Belediyelerimize gelince: Yurdumuzda 63 ü il, 422 si ilçe, 101 i bucak merkezinde, 36 sı da köyde olmak üzere 622 belediye teşkilâtı vardır.

Şu tabloya göre; 14.203.536 vatandaş Köy Kanununun, mütebakisi de Belediye Kanununun sağladığı nimet ve hizmetlerden faydalanmakta, 828 bucak merkezi ile 93 büyük köy mahrum bulunmaktadır. Gerçi Köy Kanunu, 89 uncu maddesine göre nüfusu 150 den yukarı olan köyler için hazırlanmış ve Belediye Kanunu da 2 nci maddesiyle nüfusu 2000 den fazla plan yerlerde belediye teşkilini mecburî tutmuş ise de, bu kanunların bir kısım yerlerde henüz tatbik edilememesi teşkilâtın istediği gelir ve eleman meselesinden tevellüt etmektedir.

Cumhuriyet Hükümeti, her türlü şartlara rağmen köy için kültürlü köylü eleman yetiştirmek; nüfusu artırmak, köyün malî takatini destekliyecek tesisler yapmak, köy birlikleri kurarak idare teşkilâtını köyleri tamamen kapsayacak yeterliğe ulaştırmak emellerinin tahakkuku uğrunda her zaman ve her imkândan faydalanmaktadır.

Köy birliği - Oba veya Bölge Birliği: Müşterek ve muayyen ihtiyaç ve menfaatler için birleşen gücün, yenemeyeceği hiçbir engel yoktur. Nüfusunun azlığı, toprağının verimsizliği veya mevkiinin bir ömrün bütün enerjisini heder edecek kadar kıraç bulunması yahut tabiatın bir kısım mevhibelerinden mahrum olması yüzünden kalkınması müşkülât gösteren köy ve köycükleri bugünkü durumdan kurtarmak bir gayedir.

Yukarıdaki tabloya göre nüfusu 151 ile 500 arasında bulunan köy adedi 20.183 gibi mühim bir yekûn teşkil et-

(21) Köy Birlikleri ve Faydaları. Fahri Tokmakçioğlu. İdare Dergisi. 190.

mektedir. Bu yekûna 150 ye kadar nüfusu olan köycükleri de eklemek suretiyle bulduğumuz 25.411 köy adedine, çiftlik, yayla, kom gibi parça ve bölüntüleri karşılığı olarak bir bu kadar miktar ilâve eylediğimiz takdirde; muazzam bir saha üzerinde nüfus miktarı 500 ü geçmiyen, ruh, karakter ve mizaç itibariyle birbirinden hiç de farklı bulunmıyan irili ufaklı 50.822 köy ve köyceğiz mevcut olduğu anlaşılır. Aynı zamanda yaşayış ve çaişiş tarzları bakımından da benzerlik arzeden ve birer İdarî ünite teşkil eden bucak sınırları içerisinde yer almış bulunan bu küçük topluluklardan, tâbii ve hayatî münasebetleri, su, toprak vesaireye ait müşterek ihtiyaçları ile maddî ve manevî kabiliyet ve istidatları nazara alınarak (Köy Birliği - Oba veya Bölge Birliği) adı altında, bir kısmının bir arada toplanmalarını sağlayacak imkânların hazırlanması, bugün karşılaşılan pek çok müşkülli ve mahzurları bertaraf edeceği de muhakkaktır. Meselâ: Nüfus azlığının tevlit ettiği mahzuru izale edecek, malî takati artıracak, eleman kifayetsizliğini bertaraf edecek, sarp ve verimsiz yamaçlarda kalan enerjiyi verimli sahalara çekecek, iş güc birliğini sağlayacak, münbit ve müsait tarla ve saha bulunmamasından mütevellit hayatî zorluklar yenilecek, nüfusu, tabîî zenginliği bol olan sahalara çekecek, köyün ve köylünün kalkınması içm alınacak tedbir ve yapılacak işlerin şumûl ve tesir sahasını genişletecek.

Genel yönetim teşkilâtının uyarma, gözetleme ve düzenleme işlerini kolaylaştıracak, eğitim ve öğretim faaliyeti daha geniş bir muhiti kapsıyacak, hükümet teşkilâtının bütün şubeleriyle çalışarak yurdun her köşesinde tahakkukunu arzuladığı işlerin, zirai, ticarî ve İktisadî zaruretlerin icabettirdiği mahallî ve özel tedbirlerin alınmasını kolaylaştıracak. Velhasıl ileride yurdun muhtelif köşelerine serpilmiş bir halde mamur ve müreffeh toplulukların - Komünlerin - taazzuvuna saik olacaktır.

KÖY SEÇİMLERİNİN BOZULMASI

H. METİN

Köylerimizde yapılmakta olan muhtar ve ihtiyar kurulu üyeleri seçimlerinin sonuncusunun bir sene evvel bitmiş ve önümüzdeki ilk seçimin de üç sene sonra başlıya- cak olması bu mevzuun günlük kıymetini kaybettirmiş gibi durmakta ise de son seçimin bazı muamelelerinin hâlâ devam etmekte bulunması ve muhtelif sebeplerle yeniden icrası gereken muhtar seçimleri dolayısıyla memleketimizin içinde bulunduğu siyasî gelişmeler müvacehesinde keyfiyeti bir defa daha tetkik etmek yerinde olacaktır.

Bilindiği gibi demokrat bir rejimle idare edilen memleketlerde seçimler halk iradesinin tezahürünün tek şeklidir. Bu itibarla üzerinde çok hassas durulması lâzım ve zaruridir. Bu sebeple mevzuatımız milletvekili, genel meclis ve belediye üyesi seçimlerinin ne suretle yapılacağını teferruatıyla tesbit etmiş ve bu seçimlerin mevzuata rağmen yine de hatalı olması, yani seçilen kimselerin milletin hakikî iradesiyle seçilmiş bulunmaması halini de derpiş ederek tutanakların kabul edilmemesi veya seçimin iptâli için müracaat halinde bu seçimin cereyan tarzını tetkik ve icabında kabul edilmeyip yeniden yaptırılması hakkında karar vermeğe yetkili mercileri de tesbit etmiş bulunmaktadır.

Ancak bu bakımdan en eksik kanunumuz, Cumhuriyet devrinin ilk demokrat tek dereceli seçim usulünü ihdas eden Köy Kanunudur.

97 maddeden ibaren olan bu kanunu tetkik edersek köy seçimleri hakkında şu hükümleri görürüz:

Madde 20 — Her köyde bir köy derneği, bir köy muhtarı, bir de ihtiyar meclisi bulunur. Köyde 24 üncü maddeye göre köy muhtarını ve ihtiyar meclisi âzalarını seçmeğe hakkı olan kadın ve erkek köylülerin toplanmasına köy derneği derler. Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi âzaları

doğrudan doğruya köy derneği tarafından ve köylü kadın ve erkekler arasından seçilir, köy muhtarı ihtiyar meclisinin başıdır.

Madde 21 — Köy muhtarı veya ihtiyar meclisi âzalarının seçilmesi her dört senede bir yapılır. Seçilmek mutlaka Şubat ayı içinde olur ve Mart ayında yeni seçilen köy muhtarı ve ihtiyar meclisi âzası 29 uncu maddeye göre işlerine başlarlar. Günü biten köy muhtarları ve ihtiyar meclisi âzaları yeniden seçilebilirler.

Madde 22 — İhtiyar meclisine nüfusu bin kişiden aşağı olan köylerde sekiz, binden iki bine kadar köylerde on iki kişi (İhtiyar meclisi âzaları) seçilirler. Bunlardan en çok sayı kazananlar ihtiyar meclisine âza ve geri kalan öbür yarısı da yedek âza olur. Âzalıktan biri açıldıkta yedek âzalardan en çok sayı kazanmış olan onun yerine geçirilir.

Madde 26 — İhtiyar meclisi dördüncü senenin Şubat ayı içinde aralarında kararlaştıracakları bir günde yeni yapılacak seçim için 24 üncü maddeye göre seçecek olan köylüyü yani köy derneğini toplar.

Madde 27 — Köy muhtarının ve ihtiyar meclisi âzalarının günleri bittiği zaman 29 uncu maddeye göre yeniden lâzımgelen seçilmeyi vakit ve zamanında yapmak muhtarın vazifesidir. Muhtar bu vazifesini yapmadığı ve seçilmenin geri kalmasına sebep olduğu halde kendisinden beş liradan yirmi beş liraya kadar ceza parası alınır. İşbu ceza kaza idare meclisince karar altına alınır. İdare meclisinin kararına karşı söz yoktur.

Madde 29 — Seçilmek yapıp bittikten sonra günü bitmek üzere olan muhtar ve ihtiyar meclisi âzası yeniden seçilenlerin adlarını vs her birinin ne kadar sayı kazandığını ve yedek âza adları ile bunların her birinin kazandıkları sayıları bir mazbata ile hükümete bildirir ve Martın 1 inci günü yeni muhtar ve ihtiyar meclisi işe başlar.

Madde 31 — Köy derneğinde seçim sırasında işi bozacak veya geri bırakacak olanlardan ve fenalık yapan

lardan ilkinde 100 kuruştan 500 kuruşa kadar para cezası alınır. İkincide ceza parası iki kat alınır, köy derneğinde aralarında anlaşmazlarsa ertesi günü yine dernek olacak ve bu dernekte sözü keseceklerdir. İkinci dernekte de söz kesilmezse muhtarın vereceği haberle köyün bağlı olduğu hükümet reisi veya memur edeceği kimse 3 gün içinde köye gelir ve onun gözü önünde seçim yapılır.

Seçimden bahseden bu maddelerden başka da seçmenlerde ve seçileceklerde bulunması gereken şartlar, muhtarın önce seçileceği mecliste bir arada bulunamıya- cakiar, çiftlik durumunda olan köylerde muhtarın gerekirse mansup olacağı ve seçildikten sonra şahsî halinde tebeddül dolayısıye çıkarılacak olanlar hakkında da hükümler koyan kanun seçimin teferruatı hakkında sâkit kalmış ve yapılan bir seçimin yolsuzluğu hakkında baş vurulabilecek ve icabında kanunsuz olduğu sabit bir seçimi bozacak mercileri de göstermemiştir.

Memleketimiz İdarî teşkilâtında köye en yakın ve hattâ mahiyetleri aynı diğer bir kamu tüzelmışılığı belediyelerdir. Gerek üzerlerine mevdu vezaif ve gerek mâlik oldukları salâhiyet itibariyle bu iki kuruluş birbirlerine çok benzerler. Belediye heyetleri de iş başına seçim ile geçmekte ve her dört senede bir bu seçim yenlenmektedir. Fakat memleketimizde belde sakinleri umumiyetle köy sâkinlerinden daha münevver bulunmalarına rağmen Belediye Kanunu, belediye seçimleri hakkında çok tafsilâtlı hükümler koymuş, seçmenlerin iradelerinin hatasız tezahürü için hattâ sandığa atılacak puslanın rengine kadar müdahale etmiş bununla da yetinmiyerek seçimin yolsuzluğu bahis konusu olduğu takdirde bunu tetkik için Danıştayı merci olarak gösterip işin çok uzatılmaması mülâhazasıyle itiraz ve şikâyet ile Danıştay tetkikleri için hususî kısa müddetler de kabul eylemiştir. (Belediye Kanunu. Madde: 52).

Memleket nüfusunun yarısından çok fazlasını teşkil eden köylerimiz sâkinleri ise, maalesef okur yazar nisbeti en düşük kimselerdir.

Hal böyle iken Köy Kanununun köy seçimlerinde de yolsuzluk ve itirazlar olabileceğini hiç derpiş etmiyerek bu hususta herhangi bir hüküm koymaması, ilk tedvin edildiği seneler için şu veya bu mütalâa ile mazur görülse bile geçen sene bütün seçim kanunları değiştiği sırada olsun bu eksikliğin hatıra gelmemesi hiç bir sebeple izah edilemez. Mahiyeti itibariyle köy seçimlerine benzemiyen ve gördükleri hizmet bakımından da köy meclislerinden

çildiğini kabul etmek varken, kanunun, söz kesmek tâbirini kullanarak iki toplantıda dahi söz kesilmemesini derpiş etmesi izahı güç bir vaziyet doğurmaktadır. Umumi olarak söz kesilmemesi ancak reylerde müsavat halinde akla gelebilir. Bu takdirde de seçimi yenilemekten ziyade bu hale ait bir madde (ki âza seçiminde bu hal düşünülmüştür. Madde 30) ilâvesi daha münasip olurdu.

köyün yaptığı bir İdarî tasarruf telâkki olunacağından, bunda, kanuna aykırı bulunması sebebiyle köylü faydasına olmıyan bir cihet gördüğü surette, kaymakamın bunu bozmasını kabul etmek pekâlâ maslahata uygun gelecektir.

Tekrar karar vermek hakkı bu madde gereğince yine köylüye ait olduğundan yeniden seçim yapılması veya 31 inci maddenin son fı

maddedeki sarahate rağmen yeni heyetleri işe başlatmadıkları görülmüş ve kanunu gereğine el atılmıştır. 29 ve 33 üncü maddeler bu buyrultu usulünü tamamen kaldırmış olduğundan yeni heyetlerin her yerde 1 Martta işe başlatılması lâzımdır.

Madde 6 — Bazı köylerde de salâhiyeti! mercilerin kanunî bir tebliği olmadan yapılan seçimleri hodbehot bozdukl

Görülüyor ki kanun ve talimatlar köy seçimleri için bir itiraz mercii göstermediği halde tatbikatta yolsuz olduğu anlaşılan seçimler vali ve kaymakamın emriyle bozuluyor ve Bakanlık da bu tarza müdahale etmediği için zımnen muvafakatim göstermiş oluyordu. Bu sebeplerle

29.3.947 gününe kadar memlekette bu yolda bozularak yeniden

ne verilecek karara göre işlem yapılması ve gereğinin ilgililere tebliğini ve kanun dışı işlemlerle vatandaş haklarının ihlâline meydan verilmemesi..”

Görülüyor ki bu emirde ilk defa olarak köy seçimleri için bir iptâl yeri gösterilmekte, bunun dışında herhangi bir muamele yapılmaması istenmektedir.

de tesis yolu ile halledilinceye kadar eskiden olduğu gibi idare âmirinin seçim hakkında karar vermesi ve buna rıza göstermeyenlerin kaymakam aleyhinde İdarî kazaya baş vurmasının kabulü muvafık ve bilhassa tatbikatta çok faydalı olacaktır. Tabiidir ki en salim şekil en kısa bir müddet içinde Köy Kanununun yenilenmesidir. Buraya kadar mevzuu objektif olarak gözden geçirdik. Şimdi bu malû

sarruf, üçüncü şahısların hak ve menfaatleri ile de alâkası gözönüne alınırsa, hiyerarşik emirle katiyen iptâl edilemez. Aksi takdirde Devlet Şûrası ile il idare kurullarının iptâl dâvalarını rüyet etmelerinde bir mâna kalmaz. İşin aksi bir an için kabul edilirse yukarısından aldığı böyle bir emirle bu defa ikinci seçimi bozup birinci seçimin muteber sayılmasını terviç eden kaymakamın bu hareketi dolayısıyla her iki taraf

CEZA KANUNUNA GÖRE MEMUR, ZİMMET, İRTİKÂP, RÜŞVET

Ragıp ÖGEL
Sayıştay Üyesi

Devlet idaresi aleyhine işlenen zimmet, irtikâp, rüşvet,, ihmal ve terahi, suiistimal gibi fiiller hakkında yabancı şârihlerin mütalâa ve fikirlerini gözden geçirmek idarecilerimiz için faydalı olacağı düşünüldüğünden İtalyan Ceza Hukuku şârihlermden VİCENZO MANZINI'den bazı iktibaslarda bulunmak istedik.

Ceza Kanunumuzun mehzâ İtalyan Ceza Kanunu olmakla beraber, Devlet idaresi aleyhine işlenen suçlara müteallik maddelerimizin İtalyan kanunundan alınmamış oldukları hatırlanırsa, bu iktibasın daha faydalı olacağı anlaşılır.

Devlet idaresi aleyhine işlenen zimmet, irtikâp, rüşvet gibi fiiller memurlar tarafından işleneceğinden evvelemirde Ceza Kanunumuzun memuru târif eden 279 cu maddesini ele alırsak bu maddenin 3038 sayılı kanunla tâdil edildiğini görürüz. Yapılan değişiklik İtalyan Ceza Kanununun 357 ve 358 ci maddelerinin tamamıyla aynıdır, İtalyan Ceza Kanunu prensip itibariyle Devlet idaresi aleyhine suç işliyecek olanları âmme vazifesi ifa edenler, âmme hizmeti görenler, âmmenin muhtaç olduğu hizmetleri yapanlar olarak üç gruba ayrılmıştır.

Şimdi âmme vazifesi ifa edenlerle âmme hizmeti görenler hakkında yukarda adını söylediğimiz şârihin mütalâalarına bakalım.

Devlet bir topluluktur. Hukukî bir şahıstır. Devletin insan gibi irade ve hareket kabiliyeti yoktur. Lâkin irade ve hareket kabiliyeti olmayınca Devletin teşekkülü gayesi olan bir takım gayeleri istihsal edemiyeceği cihetle Devlete böyle bir hukukî kabiliyet vermek zarurî olur.

Devletin her gayesi veya gayeleri grubu muayyen bir faaliyeti yani vazifeyi tazammun eder. Bu vazife hususî uzuvlara yani dairelere verilmiştir. Daireler de buralarda vazifelendirilen insanlar marifetiyle irade izhar eder, harekette bulunurlar.

Devletin uzvu olan daireler, bizatihi müstakil hukukî şahsiyeti haiz değildir. Fakat Devletin bir parçasıdır. Daireler, hukukî salâhiyetlerin hâmilî değildir. Salâhiyetin hâmilî devlettir. Daireler yalnız bu salâhiyeti istimal ederler. Dairelerde vazifelendirilenler, âmme vazifesi görenler, âmme hukukundan olan bir tâyin muamelesi ile Devlete bağlıdırlar. Bunlar vazifelerini yaparlarken salâhiyetlerini istimal ve vebelerini ifa ederlerken yani Devlet yerine, Devlet adına, Devlet hesabına hareket ederlerken üçüncü şahıslara karşı Devleti temsil ederler ise de Devlete olan iç münasebetleri noktasından vaziyetleri Devlete hizmet rabitasıyla bağlı, hizmetin icabettirdiği faaliyet ve sadakati göstermekle mükellefîrlar.

Bu yüzden bir taraftan Devletin mümessillerine hürmet ve yaptıklarına itaat edilmesini temin etmek, diğer taraftan da memurlarının gerek Devlete ve gerek üçüncülere karşı vazifelerine inkiyad etmelerini sağlamak suretiyle Devletin menfaatini Ceza Kanununun himayesi altına koymak icap eder.

Şimdi âmme vazifesi ile âmme hizmetini araştıralım.

İtalyan Ceza Kanununun 357 nci maddesi şudur :

Madde 357 — Ceza Kanunu tatbikatında âmme vazifesi ifa edenler şunlardır :

- 1 — Devamlı veya muvakkat surette teşriî, idari, adlî bir âmme vazifesi gören devlet veya diğer her türlü âmme müesseseleri memur ve müstahdemleri.
- 2 — Devamlı veya muvakkat, ücretli veya ücretsiz, ihtiyarî veya mecburî olarak teşriî, İdarî, adlî bir âmme vazifesi gören diğer kimseler.

Âmme hizmeti yapanlar da 358 ci maddede şöyle târif edilmiştir:

Madde 358 — Ceza Kanunu

tatbikatında âmme hizmeti yapanlar şunlardır :

1 — Devamlı veya muvakkat surette Devlet veya diğer her türlü âmmе müesseselerinde bir âmmе hizmeti gören müstahdemler.

2 — Devamlı veya muvakkat, ücretli veya ücretsiz, ihtiyarî veya mecburî olarak bir âmmе hizmeti gören diğer kimseler.

Devletin veya âmmе müesseselerinin uzvu olan dairelerin haiz oldukları salâhiyete istinaden teşriî, İdarî, adlî sahalarda serdettikleri mütalâalar, verdikleri kararlar ve yaptıkları icraatın hepsine âmmе vazifesi denir.

Şu târif, hem âmmе vazifesinin mevzuunu, hem de bu faaliyette bulunanları ihata etmektedir. Lâkin bir işin âmmе vazifesi olması için, münhasıran âmmе menfaatine icra edilir olması kâfi değildir. O işin normal surette daima Devlet uzuvlarına hasredilmiş bir faaliyet olması iktiza eder. Zira âmmе vazifesi teşriî, kazaî, İdarî sahada Devlet veya âmmе müessesesince verilmiş bir salâhiyet, bir cebir kuvvetidir.

Bir faaliyetin âmmе vazifesi olması için, yalnız bunu kanunun âmmе vazifesi addetmiş olması kâfi değildir. O vazifenin zatında da âmmе vazifesi olması icabeder. Meselâ kayyımlık, vasilik gibi kanunî vazifeler âmmе vazifesi değildir. Zira burada fert menfaati hâkim olup âmmе menfaati mülâhaza edilmemiştir. Bu sebeple kayyımlık, vasilik yapan, âmmе vazifesi ifa etmiş olamaz. Her âmmе vazifesinin bir âmmе hizmeti olduğunda şüphe yoksa da her âmmе hizmeti âmmе vazifesi olamaz. Çünkü âmmе vazifesi teşriî, kazaî, İdarî sahada verilmiş bir salâhiyetin icrasıdır. Böyle bir salâhiyet istimalini istilzam etmiyen Devlet veya âmmе müessesesinin bedenî, amelî olan işleri âmmе hizmeti olup âmmе vazifesi değildir. Odacılık, kapıcılık, şoförlük, daktiloluk, stenograflık, makinistlik., gibi.

Lâkin âmmе hizmeti tâbirinin İktisadî noktadan bir mânası vardır ki bu da bir teşebbüsü ifade eder. Doğrudan doğruya Devlet tarafından veya Devletçe mezun kılınmış daireler tarafından tedvir olunan teşebbüsün gayesi, bir vâridat temini olmayıp cemiyetin ihtiyaçlarını tatmin ve

tehvîn eylemektir.

işte bu teşebbüsün İdarî salâhiyeti haiz müstahdemleri âmmе vazifesi ifa eden kimselerdir. İdarî bir salâhiyeti haiz olmayıp da bedenî, amelî iş görenleri ise âmmе hizmeti ifa eden kimselerdir.

Demek ki Memurin Kanununda veya teşkilât kanunlarında irae olunan işlerde kullanılacak kimselere memur veya müstahdem denilmiş olmasına mebnî, bunlardan memura âmmе vazifesiyle, müstahdeme âmmе hizmetiyle muvazzaftır demeğe mahal olmayıp Ceza Kanunu noktasından bunların ifa ettikleri hizmetin mahiyetine bakarak salâhiyet sahibi olanlarına âmmе vazifesi ifa eden, olmıyanları- na da âmmе hizmeti yapan demek icabeder.

Devlet ve Uzuvarı: Devlet hukukî bir şahıstır. Hakikî şahıslar gibi kendi kendine irade ve harekette bulunamaz. Uzuvarı mârifetiyle irade ve hareket eder. Devletin istihdaf ettiği gayeler bu uzuvar tarafından temin olunur. Devlet gayelerini tahakkuk ettirmek için faaliyette bulunan bu uzuvarlardır. İşte bu faaliyet âmmе vazifesidir. Bu faaliyet veya vazife, uzuvarlara tevzi edilmiştir. Bu uzuvarlar Devlet daireleridir, işte bu hakikî şahıslar âmmе vazifesi ifa eden kimselerdir. Bunların maaşla veya ücretle veya meccanen istihdam edilmesinde Ceza Kanunu noktasından ehemmiyet yoktur. Zira âmmе vazifesi ifasına memur olan kimsenin, maaş veya ücret alması Devletle olan rabıtasının şeklini irae edip gördüğü işin âmmе vazifesi olup olmadığını tâyine medar olamaz. Ceza Kanunundaki kıstas, yapılan işte bir salâhiyet kullanılmış olup olmadığıdır.

Devletin uzvu olan daire, hukukî bir şahsiyet, müstakil bir varlık değildir. Devletin bir parçasıdır. Bu sebeple daire, kendisine verilmiş olan salâhiyetlerin hâmilî değildir. Bu salâhiyet Devletindir. Daireler ise yalnız bu salâhiyeti istimal ile mükelleftir. Fakat, bu dairelere memur edilenler, yani âmmе vazifesi ifasına memur edilen memur veya müstahdemler, âmmе hukukundan olan bir tâyin muamelesi ile, yani hizmet rabıtası ile Devlete bağılırlar. İşte bunlar, tâyin olundukları dairelerin vazife – salâhiyetini

istimal ederler iken, Devlet nam ve hesabına, Devlet yerine üçüncülerle münasebette bulunurken Devlet mümessili gibi görünürler. Halbuki Devlete karşı vazifeleri Devlete hizmet rabitasıyla bağlı ve işini sadakatle ve gayretle ifa ile mükellef fertler olmaktan ibarettir. İşte bu sebeptendir ki, âmme vazifesi ifa edenler (Âmme hizmeti yapanlar ile birlikte) faaliyette bulunurken kendilerine fertlerin hürmet ve kendilerinin de ferde ve Devlete karşı vebecibelerine riayetlerini tarsin eylemek için Ceza Kanununun himayesine konulmuştur.

Şu izahattan anlaşılır ki, âmme vazifesi ifa eden mefhumu, Devletle olan rabitanın mahiyeti ne olursa olsun, teşriî, kazaî, İdarî bir âmme vazifesi ifa eden kimseleri ihata etmekte olup Devletle olan rabitanın mahiyeti Ceza Kanununa göre ehemmiyeti haiz değildir.

İşte 279 uncu maddemizin birinci kısmının 1 nci fıkrasında zikredilen ve Devlet müesseselerinden maaş, ücret alarak âmme vazifesi ifa eden kimseler, ikinci fıkrasında da yaptıkları iş itibariyle âmme vazifesi yapan kimseler bizim eski maddelerimizde memur diye gösterilen kimselerdir. İkinci kısmında zikredilen kimseler, ister Devlet müesseselerinde maaşla veya ücretle olsun, ister böyle bir hizmet rabitası olmasın bedenî, amelî bir hizmet yapan âmme hizmeti görenlerdir.

Âmme vazifelerinin neveleri :

Âmme vazifesinin teşriî, adlî, İdarî bir vazife olmanı lâzım ise de, vazifenin nevinin ehemmiyeti yoktur. Ayniyle, vazifenin ehemmiyetli olup olmamasında da fark: yoktur. Vazifenin ehemmiyetsiz olması, ne o vazifeyi Devletin salâhiyeti olmaktan, ne de daireyi Devlet uzvu olmaktan vareste kılamaz. Nasıl ki bir insanın uzvu olan göz veya kulağı ile ayağı arasında vazife itibariyle fark olamaz. Binaenaleyh Devletin de âlî veya süflî bir takım ihtiyaçları bin- netice vazifeleri vardır. Bu itibarla Ceza Kanununun dahi memur aleyhine veya lehine olan müeyyidelerinin gayesi noktasından vazifenin kıymet veya ehemmiyeti nazara alınmaz.

Vazifenin uzunluğu veya kısalığı :

Teşriî, kazaî, İdarî vazifenin muvakkat veya daimî olmasında fark yoktur. Muvakkat mefhumuna yalnız bir muamele icrası hali de dahildir. Şu halde, bir veya bir kaç muamelenin ifası muvakkat memurluk yapmak sayılır. Meselâ meşhut suçlarda zabıtaca kendisinden yardım istenen bir ferdin yardım vazifesi gibi.

Vazifenin ihtiyarî olması: Devlet hizmetinde bulunmayan bir kimsenin mecburî veya ihtiyarî olarak teşriî, kazaî, İdarî sahalarda âmme vazifesi veya hizmeti ifası mümkündür. Aşağıda misalleri verilecektir.

Vazifenin bedelli veya bedelsiz olması: Mukabilinde bedeli verilen veya meccanenî yapılan vazife veya hizmetler de vardır. Çünkü âmme vazifesi ifa edenlerin hepsi Devletten maaş veya ücret almadıkları gibi Devletin istihdam ettiği her şahıs da âmme vazifesine memur edilmiş değildir.

Bir şahsa muhtelif vazife tevdi: Devlet veya âmme müessesesine mensup olan bir kimseye biri âmme vazifesi, diğeri âmme hizmet olarak muhtelif işler tevdi olunabilir. Böyle hallerde memurun gördüğü işin mahiyetine göre vaziyeti tayin olunur.

Teknik vazifeler: Gerek hakimiyet, gerek temsilyet vazifeleri ve gerekse teknik vazifeler âmme vazifesidir. Devletin bazı gayelerinin istihsali için ilim ve sanata müteallik faaliyetlerde de bulunması lâzımdır. Bu faaliyetlerin icrasında salâhiyet dahi istimal olunur.

Bu noktai nazara göre teknik işler âmme vazifesi sayılmamaktadır. Bu mütalâa yanlıştır. Çünkü, Devlet gayelerinden olan işin teknik mahiyette olması bunu yapanın Devlet memuru sıfatını ihraz etmesine mani olmamalıdır. Zira bu işlerin icrası münasebetiyle Devlet salâhiyeti istimal edilmektedir. Bu sebeple bunların Devlet memuru sıfatıyla fertlere giriştikleri münasebetlerde veya Devlete karşı olan vazifelerinin icrasında ceza müeyyidelerine tâbi tutulmaları zarurîdir.

Âmme vazifesi ifa edenler, Devlet veya âmme müesse-

sesi nam ve hesabına hareket eden kimseler olduğundan bunların bir dairenin âmiri, memuru olmalarında fark yoktur. İşlerin taksimi zarureti, vazifelerin de inkisamını mucip olduğundan dairenin göreceği işler muhtelif şahıslara tevzi edilmiştir. Binaenaleyh daireye ait vazifeleri ifa eden şahısların hepsi âmme vazifesi yapan memurlardan başka bir şey değildir. Yalnız dairenin bedenî, amelî işlerini icra edenler âmme hizmeti ifasına memur olanlardır.

Memurluğun bir vasfı da fıkren hizmettir. Bu itibarla dairenin şefi, kâtibi âmme vazifesi ifa eden memurlardır. Lâkin kapıcı, daktilo âmme hizmeti ifa eden memur viya müstahdemdir.

Müşavere, müzakere :

Devlet veya âmme müessesesinin uzvu olan daireler hukukî bazı tasarruflarda bulunmak için, müzakere, müşavere vazifesiyle muvazzaf şahıs veya heyetin mütalâalarına müracaat ederler. Bu şahıs veya heyetin vazifeleri isti- şarî bir karar vermekten ibarettir. Bu vazife ister ihtiyarî, ister mecburî olsun âmme vazifesidir. Binaenaleyh, müzakere ve istişare vazifesi ifa edenler dahi, bu vazifeleri dolayısıyla âmme vazifesi yapan vasfını ihraz ederler.

Tâyin :

Bir kimseye âmme vazifesi tevcihi hukuku âmme tasarruflarından olan tâyin muamelesiyle vâki olur. Bu tâyin muayyen usul dairesinde teşriî, kazaî, İdarî bir kararlar veya halkın intihabı ile cereyan eder. Maddemizin ilk kısmına nazaran memuriyet daimî veya muvakkat olabileceğinden yalnız bir defada ifa edilecek bir âmme vazifesine tâyinde caiz olur.

Tâyin kararının butlanı :

Tâyin muamelesinin butlanı diğer hukukî sahalarda mühim ise de Ceza Kanunu noktasından âmme vazifesinin fiilen ifa edilmiş olması kâfi olup, tâyindeki butlanın ehemmiyeti yoktur. Salâhiyetli makamca iptâl edilmeye kadar bir menfaat ihlâl edilmiş ise Ceza Kanununa mevzu olur. Bu sebeple hâkimin tâyin muamelesinin kanuna uyarlığını araştırmasına mahal yoktur. Hâkim tâyin fiilen mevcut olduğunu tesbit ile iktifa eder.

Yemin veya resmî vait :

Yemin veya resmî vait memurluk sıfatını iktisap için şart değildir. Kanun, yeminden nükul veya ihmal halinde âmme vazifesini ifa ederliğin düşeceğini sarahaten beyan eylediği halde, bu netice hasıl oluncaya kadar, sıfat devam eder.

Memurluk sıfatının zıyaı :

Suç işlendiği sırada memuriyet sıfatı zâyi edilmiş bulunmakta ise, işlenen suç o vazifeye taallük ettikçe memurluk sıfatının tevhit edeceği neticeleri hasıl eder. Ziya, hakikî ve meşru tarzda olmak lâzımdır. Yoksa hâdisenin mahiyetine bakarak sıfatın zail olduğu kanaatinde bulunmak kâfi değildir.

Daimî mahiyette olan memuriyetlerde evvelce tâyin edilmiş olan müddetin inkızası ile memurluk sıfatı zail olmayıp kanunen muayyen olan merasimin ifasıyla tekemmül etmek lâzımdır. İşten men'i halinde memurluk sıfatı bâki kalır. Mezuniyet, tâtil hallerinde de vaziyet aynıdır.

Şimdi Devlet dairelerinde âmme vazifesiyle veya âmme hizmetiyle istihdam olunan memur veya müstahdemlere dair bazı misaller zikredelim :

Başvekil ve Vekiller: Âmme vazifesi ifa eden kimsedir ve memur sayılır. Başvekilin fiil ve hareketinden de Devleti siyanet için hakkında memur gibi muamele olunur. Lâkin Başvekilin gerek şahsını, gerek vazifesini himaye için kanuna hususî hükümler konmuştur.

Teşriî kuvvet: Meb'us intihabetmek âmme vazifesi ifa etmek değildir. Siyasî hakkın istimalidir. Binaenaleyh, müntehipler memur addolunmaz.

İntihap heyetleri intihap muamelâtını icra ettiklerinden bu sırada âmme vazifesi ifa eden vasfını haiz olacaklarından memur sayılırlar.

Meb'uslar: Memuriyet vazifesi yapmadıkları halde teşriî faaliyette bulunduklarından Ceza Kanunu bunları da âmme vazifesi ifa eden addetmiştir. Yeminden evvel dahi âmme vazifesi ifa halinde olduklarından bu sıfatı haizdirler, memur sayılırlar.

Büyük Millet Meclisi memurları: Mecliste istihdam olunanların âmme vazifesi ifa ettiklerinde şüphe yoktur. Müdürler, kâtipleri, muhasebeci, veznedar, kitaphane memuru vesaire âmme vazifesi ifa edenlerdir. Lâkin daktilo, steno, hademe vesaire âmme hizmeti ifa eden kimselerdir. Çünkü, bunların faaliyetleri bir salâhiyet istimalini tazammun etmez.

Kazaî kuvvet: Kazaî vazife görenler âmme vazifesiyle mükellef memurdurlar. Yargıçlardan başka adlî teşkilâta dahil olan ve bir vazife veya salâhiyet sahibi olan kimseler de âmme vazifesi yapan memurlardır.

Muvakkaten kazaî vazife ifa edenler: 279 ncu maddenin ilk kısmındaki 2 numaralı bentteki târif mucibince adlî kuvvete mensup olmamakla beraber, muvakkat vazife ifa eden ve bu sebeple âmme vazifesini yapan kimseler de vardır. Hususî kanunlar ile hakem tâyin olunanların, eksperlerin vaziyeti böyledir. Lâkin fertler arasındaki ihtilâfları tâyin için iki tarafın tâyin ettiği hakemin vaziyeti böyle değildir. Bunlar âmme vazifesi yapan telâkki olunmazlar.

Kazaî makamlarca davet olunan fertler: Bu zümreye şahitler, vukuf ehilleri, tercümanlar, adliyece hususî bir vazife ile tâyin olunan kimseler dahildir.

Şahitler: Hakikatte şahitlerin mahkemede şهادetleri hukukî bir borç ise de İtalyan Ceza Kanunu gerekçesinde şهادet âmme vazifesi telâkki edilmiştir.

Şahitlik sıfatının mebd ve müntehasına gelince âmme vazifesi olarak kabul edilen şahitlik sıfatı ile mahkemede hazır bulunmakla veya diğer kanunî şekilde şهادete dâ- vet edilmekle veya şهادeti kabul edilmekle başlar. Hâkimin huzurunda veya gıyabında tetkikat devam ettiği müddetçe devam ederek hâkim tarafından verilen izin ile nihayet bulur. Şahidin yemin edip etmemesinin ehemmiyeti yoktur.

Lâkin şهادetin âmme vazifesi telâkki edilmesi için ortada cezaî, hukukî İdarî kaza usullerine müteallik bir sebep, bir rabıta bulunmak veya indbatî muamelât veya ida-

rî tahkikatta şahadete davet edilmek icabeder.

Binaenaleyh, noter muamelâtındaki şahadeti âmme vazifesi değildir.

Ayniyle, adlî zabitanın meşhut suçlarda veya zaruret halinde yaptığı tahkikat dolayısıyla dinlediği şahitlerin vaziyeti âmme vazifesi ifa ederlik değildir.

Vukuf ehli: Bunlarda şahit gibi âmme vazifesi ifa ederlik vasfı yoktur. Çünkü yaptığı hizmet adlî vez'âleri ikmal eden bir mahiyet arzetmez. Dâvâmın takdirinde az çok faydası dokunan bir beyandan ibarettir Şu halde, vukuf ehli hâkimin yardımcısı değildir. Bununla beraber Ceza Hukukunda İtalyan kanun vazı, vukuf ehlini de âmme vazifesi ifa edenler içinde saymıştır.

Teknik müşavirler: Bunların mütalâaları zarurî olmadığından bunlara vâki hizmetleri dolayısıyla âmme vazife veya hizmeti ifa edenlik vasfı verilmez.

Tercüman: Yalnız söz naklettiğinden âmme vazifesi ifa ederlik yapmadığı bedihî olmakla beraber İtalyan Kanun Vazı bunun hizmetini de âmme vazifesi addetmiştir.

Adliyece tâyin olunan hususî delegeler: Kendilerine verilen hususî salâhiyete müsteniden adlî muameleler ifa eden fertler dahi bu hizmetleri itibariyle Ceza Hukukunca âmme vazifesi ifa edenler arasında sayılmıştır.

Aynile, adliyece zapt ve müsadere olunan eşyanın muhafazası tevdi olunan fertler de bu hizmetleri dolayısıyla âmme vazifesi ifa edenler meyanına dahildir.

İflâs Komiseri: Mahcuz malların muhafazasına memur edilen fertler dahi bu vazifeleri itibariyle âmme vazife si ifa edenler arasındadır.

İcra kuvveti: İdare sahasında âmme vazifesi ifa edenler ile âmme hizmeti yapanların sayısı çoktur. Bu sahaya merkezî idareler ile mülhakatı, âmme müesseselerinden olan vilâyet ve belde hukukî şahısları ile sair âmme müesseseleri dahildir. Merkezî idarelerin müstakil veya hukukî varlığa sahip bulunmaları bunların Devlet dairesinden madut olmasına mani teşkil etmez. Vekâletler, Devlet Şûrası, Divanı Muhasebat, daimî veya muvakkat komisyonlar

devletin merkez dairelerinden sayılır.

Bu dairelerde vekiller, müsteşarlar, müdürler, müfettişler, mümeyyiz ve kâtipler, hülâsa fikrî hizmet erbabı, âmme vazifesi ifa eden memurlardandır. Odacı, kapıcı, makinist, bekçi bahçıvan, telefoncu, tamirci, mürettip, mücel-lit.... gibi bedenî veya amelî iş yapanlar da âmme hizmetine memur edilmiş kimselerdir.

Vilâyetlerde valiler ile bilumum fikrî hizmet erbabı hükümet doktoru, veteriner, emniyet memuru, hapishane memur ve müdürü, meclisiumumiye bağlı memurlar, hazine avukatları... âmme vazifesi ifa edenlerdir. Mektep müdür ve muallimleri, rektör, dekan, ve mümeyyizler (takdir hakkı olduğundan) âmme vazifesi yapanlardır.

Kara, deniz hava subayları ile jandarma ve gümrük muhafaza teşkilâtına dahil subaylar da âmme vazifesi ifa ederler.

Erler, erbaşlar, muvakkat dahi olsa cebir istimaline müstenit komuta veya vazife başında iken âmme vazifesi ifa etmiş sayılırlar.

Askerî teşkilâta mensup sivil memurlar da âmme vazifesi ifa edenler arasında sayılmak lâzımdır.

Polis teşkilâtı mensupları ile posta telgraf memurları da âmme vazifesi ifa edenlerden iseler de müvezziler, hat muhafızı, posta kutularını boşaltanlar âmme hizmeti görenlerdendir. Lâkin köylere mektup götüren müvezziler köylerden para, mektup paket ahzma salâhiyetli kılınmış ise âmme vazifesi ifa eden memurdur.

Diplomatik heyet mensupları ile fahriyen dahi ifa edilse konsoloslar ile bunların maiyetindeki fikrî hizmet erbabı da âmme vazifesi görenlerdendir.

Vilâyet, kaza, belediye umumî meclisi âzaları, encümen âzaları belediye reisleri, âmme vazifesi ifa edenlerden olup bunlara mensup fikrî hizmet erbabı da aynı vaziyettir. Kırbekçileri, gümrük muhafaza memurları, belediye zabıtası salâhiyet sahibi olmakla âmme vazifesi ifa edenler arasındadır.

Belediye itfaiyesi mensuplarına mahallî nizamv'mcsi

mucibince aynı zamanda belediye zabıta vazifesi de verilmiş ise itfaiyeden dolayı âmme hizmeti, zabıta işinden dolayı da âmme vazifesi yapanlar arasına girer.

Âmme müessesesi: Umumiyetle âmme müesseseler!, Devletten ayrı hukukî şahsiyeti haiz bir varlık olup kendilerine tahsis kılman gayelerinde Devlete yardımcı olarak faaliyette bulunurlar. Bunlar iki zümredir. Birisi mmtakavî muhtariyet şeklinde olan vilâyet ve beldedir. Diğer de bun ların haricinde kalan ve (parastatal) namı verilen müstakil Devlet müesseseleridir.

Vilâyet ve belde âmme müesseseler!, İdarî sahada vücuda getirilmiş Devlet müesseseleridir. Bunlar hukukî şahıs olduğundan kendilerine düşen vazifeleri Devlet gibi memurlar marifetiyle icra ederler. İşte bunların istihdam ettikleri memur veya müstahdemlerden İdarî bir salâhiyet sahibi olanlar âmme vazifesi yaparlar. Bedenî veya amelî hizmette bulunanlar da âmme hizmeti görenlerdir. Hususî idare veya belediye tarafından vücuda getirilen âmme hizmetlerine müteallik teşebbüslerde (elektrik, tramvay, hastane) istihdam olunanların salâhiyet sahibi olup olmadıklarına göre vaziyetleri tayin olunur.

Parastatal müesseseleri: Muayyen bir saha üzerinde müstakil bir varlığa sahip olan vilâyet ve belde müessese- lerinden başka, Devletin bilvasıta idaresine, müstakil bir varlığa malik ve muayyen bir faaliyet mevzuuna sahip kılınmış diğer müstakil idareler de iştirak ederler. Bu gib'i idarelerde muayyen bir saha üzerinde faaliyette bulunmak esalî unsur olmadığından bunlar için vilâyet ve beldede olduğu gibi muayyen bir arazi sahasına malikiyete lüzum yoktur.

İşbu âmme müesseseleri, âmme menfaati icabı Devletin âmme vazifesine müteallik programının bir kısmını tahakkuk ettirmeğe memur olduklarından Devletin muavini gibi bilvasıta idareye iştirak ederler.

Bu müesseseler hem vazife noktasından istiklâle, hem de Devletten ayrı hukukî varlığa mâliktirler. Bu ayrılış ile Devlet idaresinin doğrudan doğruya uzvu olmaktan çıkar

lar. Bu müesseseler aynı zamanda az çok Devletin müdahale ve mürakabesi altında bulunurlar.

İşte müstakil bir varlığa sahip ve devletin az çok mürakabesi altında olarak devlete ait bir kısım vazifeleri ifa eden müesseselere parastatal müesseseler denir.

Binaenaleyh evsafi yukarıda irae olunan her âmme müessesesinde muvakkat veya daimî surette İdarî vazife ifa eden müstahdemleri âmme vazifesi ifa eder olarak kabul etmek iktiza edeceği gibi, bunların âmme hizmeti gören memur veya müstahdemlerini de âmme hizmeti görenlerden saymak icabeder.

(Bizim âmme müesseselerimizden bir takımlarının teşkilât kanunlarında bu müesseselerde istihdam edilen memurların âmme vazifesi ifa edenlerden sayılmadığı gösterilmekte ve bunların müesseseye hususî hukuk münasebet ve rabita,siyle bağlı oldukları beyan edilmektedir.)

Şârih Manzini tarafından âmme müesseseleri için verilen misallerden bazılarını tetkik edelim.

Hayır cemiyetleri: Devletin nezaret ve mürakabesi altında ve müstakil varlığa malik bulunan âmme müessese- lerindendir. Kızılhaç da böyledir. Çocuk yuvaları, hastaneler, çocukları ve anaları himaye müessesesi, harp yetimleri, muharipler, harp malûlleri, kazazede işçi sandığı, zirai âfetler sandığı, İçtimaî basiret müesseselerine bağlı sandıklar, müesseseleri müstakil varlığa mâlik ve Devletin müirakabe ve müdahalesi altında bulunan müesseselerdendir.

Devlete ait müstakil teşebbüsler: Devlet idarelerinden birinin yalnız müstakil olması onu Devlet dairesi olmaktan çıkarıp parastatal müessese mahiyeti vermeğe kâfi sebep değildir. Hukukî bir şahsiyeti de haiz olması lâzımdır. Demiryolları, posta ve telgraf idaresi İktisadî bir işletme olmakla beraber âmme müessesesi olduklarında şüphe yoktur.

Tasarruf ve itibar müesseseleri: İtalyan Bankası her ne kadar anonim şirket ise de para ihracına memur edilmiş ve Bankalar üzerinde varidatı mürakabe gibi devlet va

zifeleri tahmil edilmiş olduğundan âmme müessesesi sayılmıştır. Sicilya ve Napoli Bankaları dahi devlet tarafından tesis edilerek müstakil varlığa sahip kılınmış ve devlet mürakabesi altında bulunmuş olmakla âmme müessesesidir.

Âmme vazife veya hizmetinin fertler tarafından yapılması :

Fertlerin âmme vazife veya hizmeti yaptıkları başlıca haller şunlardır:

Noterler: Amme itimadına müstenit muamelâtı icra eden noterlerin faaliyetleri âmme vazifesidir.

Kambiyo ajanları: Menkul ve gayrimenkul kıymet bor- salarında kanunen haiz oldukları salâhiyete müsteniden faaliyette bulunurlar, âmme vazifesi ifa ederler.

Kaptanlar ve gemi sahipleri: Âmme vazifesi ifa ederler. Zira Deniz Ticareti Kanununa göre inzibatî salâhiyeti haizdirler.

Âmme hizmeti imtiyazını alan fertler: Devlet veya âmme müessesesi lüzumlu gördüğü âmme hizmetlerini imtiyaz yolu ile hakikî veya hükmî şahıslara tevdi edebilirler. Bu şahıslar yerine göre ya âmme vazifesi veya âmme hizmeti ifa eden şahıs haline girerler. Bu iki zümreden hangisine mensup olduklarını anlamak için şunlar misâl olarak verilebilir: Tramvay, vapur, tren işletmek imtiyazını almak gibi, bunların müstahdemlerinden İdarî bir salâhiyet sahibi olanlar âmme vazifesi görenlerdir.

Bazı rüsum veya tekâlifin cibayetini iltizam edenlere gelince :

Bunların cibayet muamelâtı itibariyle yaptıkları faaliyet âmme vazifesidir.

Kendiliğinden âmme vazife veya hizmeti ifa edenler: Bu hal Ceza Kanununun 252 nci maddesiyle men'edilmiş olmakla beraber, istisnaen, meşhûr suçlarda fertlerin faili yakalamak veya zabıtaya yardım veya failin şahsını veya cürüm eşyasını muhafaza eylemek gibi usul kanununun verdiği salâhiyetleri kullanmaları halinde zabıta vazifesi gördüğünden âmme vazifesi ifa edenlerden sayılmak lâzımdır.

ZİMMET

İtalyan Ceza Kanununda zimmet fiili şu maddelerde tasvir edilmiştir:

Madde 314 — Âmmе vazifesi ifa eden veya âmmе hizmeti görenler vazife veya hizmeti sebebiyle tasarruf ettikleri âmmе idaresine ait para veya sair menkul şeyleri kendi veya başkaları menfaatine zimmetine geçirir veya mal edinirse üç seneden on seneye kadar hapis ve bin lireden aşağı olmamak üzere ağır para cezasıyla tecziye olunur.

Mahkûmij^et ebediyen âmmе vazifesinden memnui- yeti tazammım eder, şayet hafifletici sebeplerle üç seneden aşağı hapis cezası verilirse âmmе vazifesinden memnuiyet muvakkat olur.

Madde 315 — Âmmе vazifesi ifa eden veya âmmе hizmeti görenler vazife veya hizmet sebebiyle tasarruf ettikleri âmmе idaresine ait olmıyan para veya sair menkul şeyleri kendi veya başkası menfaatine zimmetine geçirir veya mal edinirse üç seneden sekiz seneye kadar hapis ve bin lireden aşağı olmamak üzere ağır para cezasıyla tecziye olunur.

Geçen maddenin ikinci fıkrası burada tatbik olunur.

Madde 316 — Âmmе vazifesi ifa eden veya âmmе hizmeti görenler vazife veya hizmetlerinin ifasında başkasının hatasından istifade ederek haksız surette kendi veya başkası namına para veya sair menfaat alır veya tevkif e- derse altı aydan üç seneye kadar hapis veya beşyüz lireden ağır para cezasıyla tecziye olunur.

Bizim Ceza Kanunumuzun zimmete mütealîk 2275 sayılı kanunun muaddel 202 inci maddesiyle ihtilâsa müteallik 203 üncü maddeleri hükümleri malûmdur.

Şimdi Şârih Manzini'nin yukarıda gösterilen üç madde hakkındaki fikirlerini hülâsa olarak aşağıya naklediyoruz :

Zimmetin faili: Zimmet fiilinin faili âmmе vazifesi ifa edenler ile âmmе hizmeti görenler olabilir. Umumun muhtaç bulunduğu hizmetleri ifa edenler bu fiilin faili olamazlar. Adı şahıslar bu cürümde şerik olabilirler.

Ceza Kanununun himaye ettiği şey: Zimmet fiilinde Ceza Kanununun himaye ettiği şey geniş mânada âmme idaresinin normal işlemlerinden mütevellit âmme menfaati ile âmme vazifesi ifa edenler ile âmme hizmeti yapanların vazife veya hizmet sebebiyle tevdi edilen âmme idaresine ait menkul malların muhafazasıdır. Kanunun himaye ettiği menfaat sırf para veya malları muhafaza etmekten mütevellit menfaat değil, millî terbiye ve ahlâkî tekemmülün en bariz alâmeti olarak Devlet hizmetinde bulunanların iffet ve istikametle çalışmalarını teminden doğan menfaattir.

Üzerinde suç işleyecek şeyler: Âmme vazifesi ifa eden veya âmme hizmeti yapan kimsenin hizmet veya vazifesi icabı olarak tasarruf eylediği âmme idaresine ait para ve sair şeylerdir.

Para: Kanunun kasdettiği para mefhumuna yalnız sikke ve nakit evrak dahil olmayıp âmme itibarına dayanan sair senetler de dahildir.

Meselâ bizim Ceza Kanunumuzun 331 inci maddesinde bahsedilen itibar evrakı gibi.

Menkul şeyler: Mahiyetleri itibariyle her menkul şey veya nakledilebilir hale sokulabilecek sair şeyler bu tâbire dahildir. Hattâ İktisadî bir kıymeti haiz olan elektrik kuvveti gibi kuvvetler de zimmet suçuna mevzu olabilirler. Çünkü İtalyan Ceza Kanununun hırsızlık fiiline müteallik 624 üncü maddesinde elektrik enerjisi ile İktisadî bir kıymeti olan sair kuvvetlerin de Ceza Kanunu nazarında menkul mal olarak sayıldığı gösterilmiştir.

Gayrimenkul malları zimmete geçirmek veya mal edinmek mümkün değilse de başka bir suç ile birlikte imkân dahiline girebilir ve bu takdirde âmme vazifesi ifa eden veya âmme hizmeti gören bir kimsenin bu sıfatını suiistimal veya vecibelerini ihlâl etmek suretiyle suç işlenmiş olacağından teşdit sebebi teşkil eder.

Malların misliyyattan olması ile olmaması arasında bir fark yoktur.

Malların değeri: Mal, zimmet fiiline mevzu olabilmek için İktisadî bir değeri haiz olmalıdır. Çünkü kıymeti olmı-

yan şeylerle hukuk meşgul olmaz. Zira meşgul olmasında bir menfaat yoktur. Malın değeri, insanın maldan umduğu faydadır. Malı, zimmet fiiline salih kılan değer, yalnız İktisadî değer değildir. Daha ziyade herkese veya muayyen bir şahsa göre maldan umulan makul faydadır. Bir demir yolu memurunun, topladığı bileti başkasına satması gibi.

Bunun gibi idare tarafından kabul edilen bir tasnif neticesinde meselâ (istimalden sakıt olmuş) denilen mallarla posta idarelerindeki (kıymetsiz nümuneler) de suça mevzu olurlar.

Malların neveleri: Maddede maların nev'ine dair bir işaret olmadığından hırsızlık fiiline mevzu olan malların hepsi zimmet fiiline mevzu teşkil eder.

Cürmü teşkil eden eşya: Âmme vazifesi ifa eden veya âmme hizmeti gören kimse, vazife veya hizmeti dolayısıy- le tasarruf eylediği cürmü teşkil eden ecsam ve eşyayı veya vesikaları zimmete geçirir veya mal edinirse bu fiil hakkında kanunun bu fiile müteallik maddesinin tatbiki lâzım- gelirse de İtalyan Ceza Kanununda fiil daha ağır bir suç teşkil ederse, o zaman fail hakkında zimmet maddesinin tatbik olunacağına işaret edilmiştir.

Resmî daire eşyası: Dairelere tahsis edilen mobilyalar, yazı takımları, kanun kolleksiyonları ve saire gibi şeyler Umumî Muhasebe Kanunu mucibince ayniyat muhasiplerine mevdu olmakla beraber, bu malzeme kullanılmak üzere bir daireye tahsis edilince bunları kullanacak memurlara teslim edilmiş ve bunların tasarrufunda bulunmuş sayılacağından bu şeyler üzerinde de zimmet fiili işlenebilir.

Para ve sair şeylerin idareye aidiyeti: İtalyan Ceza Kanununda para vesair malların Devlet idaresine ait olup olmadığına göre iki madde tertip edilmiştir. Para ve sair menkul mallar Devlet idaresine ait ise ceza daha ağırdır.

Vazife veya hizmet sebebiyle tasarruf: Kanun, para ve sair menkul malların vazife veya hizmet sebebiyle âmme vazifesi ifa edenlerin veya âmme hizmeti görenlerin tasarrufunda bulunması halini esas olarak kabul etmiş oldu-

ğundan tasarrufları altında olmyan para veya malı almak zimmet değil hırsızlık olur. Zimmet fiilinin varlığı için âme vazifesi veya hizmeti gören kimsenin kendisine tevdi edilmek suretiyle tasarruf ettiği para veya malı al - ması veya mal edinmesi kâfidir. Almak veya mal edinmek fiilinin bunlardan istifade maksadiyle olup olmamasında bir ehemmiyet yoktur. Meselâ: Bir muhasip çek defterinden bir yaprak koparıp doldursa, başka bir vezneden karşılığını almak imkânı bulundukça hem sahtekârlık, hem de zimmet fiili vücut bulmuş olur. Hattâ doldurulmamış bir çek dahi zimmete mevzu olur. Zira istimal veya imhadan müstakil olarak çeki mal edinmekle zimmet fiili tekemmül etmiş olur.

Tevdi: Zimmet, vazife veya hizmet sebebiyle tevdi edilen şeyler üzerinde vukua gelir. Malûm olduğu üzere tevdi, tevdi eden tarafından serbest irade ve bilgi ile vıku- bulmalıdır. Teslim hata ve cebir ile olmayıp bir irade ile vukubulmuş ise, böyle bir tevdi vazife veya hizmet sebebiyle tevdi değildir. Bu takdirde 316 ncı maddenin tatbiki mümkün olmadığı takdirde fiil hakkında irtikâp hükümleri tatbik olunur.

Tevdi edilen şeyler ya aynı itibariyle veya muadilleri ile tebdili mümkün kıymet yani miktar üzerinden tevdi olunabileceği gibi tevdi edilen şey muayyen veya gayri muayyen de olabilir. Muayyen bir şeye taallük ederse o şeyde şüpheye mahal kalmazsa da gayri muayyen olursa, zimmet, bu gayri muayyen şeyin ya kâffesinde veya bir kısmında vukubulabilir.

Zarfin tevdi: Mazrufun tevdiini tazammum eder. Mal mübadele için muktazi ve buna salih oldukça zarfin tevdi, mazrufun başlıca parasının, ve teferruatının da tm diini ifade eder.

Kıymetli mektuplar: Posta memur veya müvezzii vazife veya hizmeti icabı tasarruf ettiği mektupları ihtiva ettikleri kıymetleri mal edinmek gayesiyle 315 inci maddedeki suçu işlemiş olur. Çünkü mektup (zarf ve mazruf) postaya tevdi edenin malıdır. İdarenin malı değildir. Bun-

dan başka mektubu açıp muhtevasını öğrenmek veya imha etmek vâki ise iki suç içtima etmiş olur.

Kıymetsiz mektuplar: Zimmete geçirilen mektup kıymetsiz ise yine 315 inci maddedeki suç tahakkuk etmiş olur. Çünkü bu suç paradan gayri şeyler üzerinde de işlenebilir. Bundan başka üzerine yapıştırılmış olan pullar henüz iptal edilmediği takdirde mutlak bir değer de taşıyabilir. Sonra gönderen ile gönderilen her ikisi indinde veya yalnız biri nezdinde bir kıymeti haiz olabilir. En nihayet zimmetin tahakkuku için menfaat elde etmek şart değildir.

Posta nizamlarına muhalif mektuplar: Posta nizamlarına muhalif olarak âdi veya taahhütlü mektupta bulunan paranın zimmete geçirilmesi de 315 inci maddedeki fiile sebep olur. Bu takdirde mektubun nizama muhalif oluşu, tevdiin mayup sayılmasını mucip olmaz. Memur, bu mektup hakkında nizamname hükmünü tatbik etmek vazifesiyle mükelleftir.

Pullanmamış veya noksan pul ile pullanmış muhabere evrakı adresine gönderilmiyerek dairenin mülkiyetine intikal ettiği sırada âmme vazife veya hizmeti görenler tarafından mal edinilirse yine 315 inci maddedeki zimmet fiili tahaddüs eder.

Pullar: Posta memuru, mektuba yapıştırılmış olup da henüz iptal edilmemiş pulların yerine kullanılmışlarını yapıştırarak veya yapıştırmadan söküp alırsa 315 inci madde mucibince zimmetine geçirmiş olur. Çünkü mektup, şeyin başlıca parçası olup bu tevdi edilmekle fer'i olan pul da tevdi edilmiş sayılır.

Vazife ve hizmet sebebi: Tevdiin sebebi hizmet veya vazife dolayısıyla olmalıdır. Burada mühim olan cihet, âmme vazife veya hizmeti ifa eden kimsenin tevdiileri kabule salâhiyetli kılınmış olmasıdır. Salâhiyetli kılınmamış ise zimmet değil 316 ncı maddedeki fiil tahaddüs eder.

Vazife ve hizmet sebebi: İcabına göre vazifeyi tanzim eden hukukî hükümler veya İdarî emirler, kararlar veya örf ve âdet ile mukavele mevcut ise bunun hükümleriyle tâvin olunur.

İdarî veya adlî bir emirle bir âmrne vazifesi ifa eden kimseye kendi salâhiyetine tamamiyle yabancı olmıyan muayyen bir vazife verilebilir. Meselâ bir notere kanunen muayyen olan hallerde para tevdi olunduğu gibi sırf mahkemenin takdirine müstenit olmak üzere bir şey de tevdi olunabilir. Bu takdirde noter bu tevdi edilen şeyi zimmete geçirirse 314 veya 315 inci maddeler mucibince mesul olur.

Örf ve âdet: Dairelerin muayyen vazifeleri sarıh bir kanunla değil de örf ve âdetle teessüs etmiştir. Bunlar İtalyan hukuk nizamına göre kanun kuvvetini haizdir. Lâkin vazife ve hizmet sebebiyle bir tevdiin mevcudiyeti için kanun kuvvetini haiz bir örf ve âdete lüzum yoktur. İdarenin kanuna muhalif olmıyan bir emri veya usulünün mevcudiyeti kâfidir.

İhtiyarî tevdi: Vazife ve hizmet sebebi objektif mânada anlaşılmalıdır. Yani tevdi kanun veya örf ve âdel ile o daireye verilmiş bir salâhiyete müsteniden yapılmış olmalıdır. Yoksa şahsa edilen itimat, hürmet veya o şahsa tevdiin kolay olması gibi sırf tevdi edenin zatî mülâhazası neticesi yapılmamalıdır. Tevdi edenin şahsî takdiri de yapılan tevdide; memurun zimmete geçirmesi, tevdi edenin itimadını ihlâl ederse de âmme idaresinin menfaatini ihlâl etmez.

Memurun kabulü: Tevdie memurun hilesi saik olmuş ise fiilde zimmet değil, irtikâp vardır. Meselâ 317 nei utikâp maddesinde tarif edilen vasıtalardan istifade ederek bir telgraf memuru tarafından tarifieden fazla para istenmesi halinde fiil irtikâp olur. Yine bir memur, bir kimsenin iyi niyetinden istifade ederek kısmen veya tamamen vermeğe mecbur olmadığı bir malı vermeğe sevk ederse irtikâp fiilini işlemiş olur.

Başkasının hatasından istifade ile kabul: Eğer mal, âmme vazife veya hizmeti gören kimsenin eline kendi tarafından bir teşvik olmadan başkasının hatasıyla geçerse fiil 316 ncı maddede gösterilen hatadan istifade ile zimmete geçirmek fiili tahaddüs eder, meselâ telgraf memurunun tevdi edenin hatasından istifade ederek tarifieden yüksek

bir ücret alıp farkını idareye teslim edecek yerde cebine atması gibi.

Tasarruf: Zimmet fiilinin tahakkuku için, âmmе vazife veya hizmeti gören kimsenin kendi vazife veya hizmeti sebebiyle tasarrufu altında bulunan para vesair bir malı alması, mal edinmesi, lâzımdır. Lâkin vazife ve hizmet sebebiyle tevdi edilen para veya malın maddeten tasarrufu zarurî değildir. Âmmе vazife veya hizmeti görenin bu şeyler üzerinde bilvasıta bir tasarrufu da kâfidir. Para veya mal maddeten elinde bulunabileceği gibi muhafazası altında da bulunabilir, bunlar idare etmekle mükellef de olabilirler. Veya bunların üzerinde herhangi bir salâhiyeti bulunabilir. Memurun fiil veya muamelesi neticesi olarak o şeyin kendi eline geçmesi de mümkün bulunabilir. Meselâ emir vererek bir şeyi eline geçirebilecek hale getirebilecek bir mevkide bulunmak gibi.

Suçun maddî unsuru: Âmmе vazife veya hizmeti görenlerin vazife veya hizmet sebebiyle tasarruf ettikleri para vesaire şeyleri mal edinmeleri veya zimmete geçirmeleridir. Kanun fiilin vazife veya hizmetin ifasında işlenmesini nazara almamıştır. Bu sebeple mal edinme ve zimmete geçirme fiilinin vazife veya hizmeti yaparken vukua gelmesi lâzımgelmez. Mezun bulunduğu veya sair sın etle vazife başında bulunmadığı sırada da işlenebilir Zimmet fiili vuku bulması için herhalde para veya malın fiilen zimmete geçirilmesi, alınması lâzımdır. Fiilde zimmete geçirme, mal edinme yoksa zimmet olmaz. Meselâ bir adliye memuru, cürüm teşkil eden şeyleri satıp da parasın, malsandığına yatıracak yerde onda bir aidat almak üzere cer ayı nakdî diye yatırırsa zimmet suçu vücut bulmaz. Bunun gibi bir memur, bizzat veya bilvasıta daha az bedel ile sahibinden satın alarak farkını kazanmak maksadıye bir tediye tahsisatın yokluğu bahanesiyle vermekte tehhür ederse fiil irtikâp olur.

Mal edinmek: Para veya malın kendisi veya başkası menfaatine olarak tesahüp edebilmesi demektir. Lâkin tesahiibün ihtimale veya imkâna daj^anması değil fiilen

tahakkuk etmesi lâzımdır. Tesahup hem maddî bir hâkimiyet tazammun eden bir veya müteaddit fiilden, hem de sarih veya zımnî surette şeyi kendi malı gibi tutmak isteğinden anlaşılır. Buradaki istek fiilin hem maddî, hem de ruhî unsurudur. Çünkü tesahüp zevahirden anlaşılmaz. Ona refakat eden iradenin tezahüründen anlaşılır. Binaenaleyh âmme vazifesi veya hizmeti görenin para veya şeyi kendine mal edindiğinin anlaşılması suç için kâfidir. Müteakip hâdiselere, para veya malın sonradan istimal edilip edilmediğini araştırmaya mahal yoktur. Tevdi edilen şeyin mal edinildiği tahakkuk edince o şeyin sonradan satılması, istihlâk veya imha edilmesi aranmaz.

Zimmete geçirmek: Sandık açığı, açık verme denilen haldir. Meselâ tahsildarın tahsil ettiği parayı kasaya yatırmıyarak kısme nveya tamamen birine ikraz etmesi gibi.

Gönderilenin değiştirilmesi: Para veya mal memurun bizzat eline geçmemek suretiyle de bu suç işlenebilir. Meselâ posta memuru kendine tevdi edilen resimli kartların üzerindeki adresi kazıyıp yerine tanıdığı kimselerin adresini yazıp imzalayarak yeni adrese vermesi gibi, burada memur, gönderilecek adresi değiştirmek suretiyle kart postalı zimmete geçirmiştir.

Âmme menfaatine kullanılacak şeyin istimal yerinin değiştirilmesi: Âmme menfaati için kullanılacak para veya malların kendi veya başkasının menfaati (İktisadî veya manevî) için kullanılması da zimmet suçuna meydan verir. Meselâ bir nazıra, maarife sarfedilmek üzere verilen paranın kendi siyasî maksatlarına sarfedilmesi gibi.

Fiilin kanunsuzluğu: Zimmet vücade gelmek için fiilin kanuna aykırı olması lâzımdır. Buradaki kanunsuzluk zimmete geçirmek ve mal edinmektir. Bazen örf ve âdet kanunsuzluğu izale eder. Burada maksat suçu cezasız bırakmak değil, suçun unsurlarından birini kaldırarak fiilin zimmete geçirme veya mal edinme mahiyetini değiştirmektir. Meselâ; daire kâğıtlarını kendi mektuplarında istimal gibi. Burada kıymet veya zarar unsuru mevcut olmakla beraber dairelerce buna müsamaha ile bakılmak

âdettir. Bu gibi ahvalde hâkim zimmetin mevzuuna bakarak veya vukuf ehline müracaat ederek müsamaha hududunun aşılp aşılmadığını takdir eder.

Hesap vermek mecburiyeti olmaksızın yapılan tevdieler: Tevdi edilen bir paradan dolayı hesap vermek mecburiyeti olmasa dahi, zimmet vukubulabilir. Hesap vermek mecburiyetinden muafiyet, sarfolunacak paranın tahsis olunduğu maksatla ilgilidir. Âmme vazife veya hizmeti yapan kimse hesap vermeye, yaptığı masrafın müfredatını bildirmeye mecbur olmamakla beraber parayı tevdi sebep olan maksat haricinde sarfa da mezun değildir. Meselâ nazır tahsisatı mesturenin hesabını vermeye mecbur değildir. Lâkin parayı cebine attığı sabit ise veya kendi veya başkası menfaatine kanuna muhalif maksatlara harcadıysa zimmete geçirmiş olur.

Fiilin münhasıran ahlâka mugayir olması kanunsuzluk vasfının verilmesi için kâfi değildir. Bir memurun zimmet irtikâp etmesi için ahlâkî bir vecibeye değil, hukukî bir vecibeye riayetsizlik etmesi lâzımdır. Meselâ bir memurun temsil tahsisatını kendi takdirine göre sarfetmesi icabeder. Bunu sarfederken suiistimal ederse zimmet fiilini irtikâp etmiş olmaz.

Zimmet suçunun işlenmesi: Zimmet suçu maddî suçlardandır. Müteselsil fiiller şeklinde de işlenebilir. Para veya malın kasten zimmete geçirilmesi veya mal edinilmesi ânında suç tamam olmuş olur. Fiilden muhakkak bir zarar hasıl olması şart değildir.

Zimmetin hırsızlıktan farkı: Hırsızlıkta mal veya para failin tasarrufunda değildir. Çalmakla tasarrufuna geçer. Halbuki zimmette bunlar zaten meşru surette failin tasarrufunda bulunmaktadır. Bundan başka zimmet, Devlet idaresine karşı işlenmiş bir suçtur. Hırsızlık ise mal aleyhine işlenmiş bir suçtur.

Bir şeyin aynen zimmete geçirilmesi halinde suçun işlenmesi ânu failin o şeyi kendi malı gibi saymak arzu ve iradesini gösteren bir fiili icra ettiği ândır. O şeyin sonradan kullanılmasında veya şey üzerinde sonradan bazı mu-

ameleler yapılmasında ehemmiyet yoktur. Failin zimmete geçirdiği şeyi bulunduğu yerden alıp götürmesine de lüzum yoktur. Şeyin üzerinde emin ve kat'î surette hâkimiyetinin teessüs etmiş bulunması kâfidir.

Vezneye teslim için konulmuş olan miadın geçmiş bulunması suçun tahakkuku için kâfi değildir. Zira mücbir sebepler ile veya suçun teşekkülüne salih olmayan diğer ârizalarla tevhür vâki olmuş bulunabilir. Lâkin geç yapılan teslim meşru mazerete istinad etmezse suçluluk mevcut olup ancak tahfif sebebi teşkil eder.

Memur, miadı gelmediği için vezneye teslim etmemiş ise teslim vecibesi tahakkuk etmediği için suç da teşekkül etmez. Lâkin miadın hululünden itibaren vezneye tesliminden kaçınırsa suç tahakkuk etmiş ve kaçınması da zimmete geçirme kastının mevcudiyetine delil teşkil etmiş olur.

Meâıurun kaçındığı an ile vâdenin hitamı arasında, memuru vazifesini ifadan men'edecek bir takım hâdiseler olabilir. Böyle hallerde ceza verilebilecek derecede bir teşebbüs hali de mevcut olamaz.

Teşebbüs: Zimmet fiilinin teşebbüs hali de mevcuttur. Şüpheli memurların sadakat derecesini anlamak için posta dairesinden bazan hakikî kıymet ihtiva eden mazruflar tevdi edilmesi gibi.

İştirak: Zimmet fiilinin her şekline iştirak vâki olabilir. Şerik memur olmasa bile aynı cürümle tecziye olunur.

Ruhî unsur: Zimmette ruhî unsur kasıttır. Taksir şekli yani ihmal, tecrübesizlik, kanun ve nizamlara riayetsizlik, sebepleriyle vukua gelen açıklar veya mal edinmelere ceza verilmeyip faileri hakkında inzibatî ceza verilir. Tazmin ettirilir. Âmme vazife veya hizmeti ifa edenin taksiri başkasının kasta müstenit cürmünü teshil eylediği veya mümkün kıldığı takdirde de tecziye olunamaz.

Fiilin gayesi veya fiili irtikâba sevkeden sebepler: Failin gayesi ister kendisinin ister başkasının menfaatini temin olsun fark yoktur. Fiili irtikâba sevkeden sebeplerde

aranmaz. Lâkin mücbir sebepler, zaruret hali cezayı azaltmağa saik olur.

İade maksadının bulunması: Sonradan iade kastının mevcudiyeti veya sonradan fiilen iade edilmiş bulunması suçu bertaraf etmez. Ancak fiilen iade tahfif sebebi olur. Lâkin iade kastının bidayeten mevcudiyeti kastı taksire dahi tebdil edemez. Zira fiilin neticesi istenmiştir. Taksir ise zarar neticesi istihdaf etmeyen yalnız nizam ve inzibata riayetsizlikten ibaret bir fiildir.

Para veya şeyin idareye ait olmaması: 315 inci maddede derpiş edilen fiilde zimmete mevzu olan para veya mal, âmme idaresine ait olmayıp şahıslara aittir. Bu şahıslar âdi şahıslar olabileceği gibi hukukî şahıslar da olabilir.

Hatadan istifade ile irtikâp: İtalyan Kanununun 316 ncı maddesinde tasvir edilen bu fiil Türk Ceza Kanununun irtikâba müteallik 210 uncu maddesinin ikinci fıkrasında derpiş edilmiş olduğundan şarihin tafsilâtı irtikâp cürmüne müteallik kısma ithal olunmuştur.

İrtikâp: İtalyan Ceza Kanununun 317 nci maddesinde irtikâp fiili şu suretle tasvir edilmiştir:

Madde 317 — Âmme vazifesi ifa eden sıfat ve vazifesini suiistimal ederek bir kimseyi kendisine veya başkasına para veya sair bir menfaat vermeye icbar veya ikna ederse dört seneden on iki seneye kadar hapis ve üç bin lireten az olmamak üzere ağır para cezasıyla tecziye olunur.

Fail hakkında 314 üncü maddenin ikinci fıkrası tatbik olunur,

SOSYAL HAREKETLER :

**Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyine Bağlı
“Kadın Hakları” Komisyonunun 5 Ocak 1948 den 19
Ocak 1948 e Kadar Lake Success’de Yaptığı İkinci
Toplantı Hakkında Türkiye Temsilcisinin
Raporu**

I

Başlangıç: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyine bağlı “Kadın Hakları” komisyonu ikinci toplantısına 5 ocak 1948 de Lake Success’de başlanmış, aynı ayın 19 unda sona erdirmiştir.

Bu toplantıların birincisine, geçen sene başkan seçilmiş olan Danimarka mümessili Madam Bodil Begtrup reislik etmiştir. Birinci içtimada Amerika, Avusturalya, Beyaz Rusya, Çin, Danimarka, Hindistan, İngiltere, Kostari- ka, Meksika, Suriye, Sovyet Rusya, Türkiye ve Venezüella temsilcileri hazır bulunmuşlar, Unesco (Birleşmiş Milletler Kültür Kurulu), İlo (Milletlerarası İşçiler Kurulu), ve World Health (Dünya Sağlık Kurulu) tarafından da birer âza bütün toplantılara iştirâk etmişlerdir. Fransa mümessili birinci gün öğleden sonra, Guadamala mümessili üç gün sonra gelebilmişlerdir.

Evvelâ Başkan, komisyonun geçen seneki çalışmaları hakkında küçük bir hülâsa yaptıktan sonra umumî vazifelerine geçti; bunlardan birincisinin kadının siyâsî, İktisadî, İçtimaî durumu hakkında Ekonomik ve Sosyal Konseye sunulmak üzere raporlar hazırlamak ve tekliflerde bulunmak, İkincisinin de kadınlığa temas eden müstacel meselelerde konseyin sûratle dikkat nazarını çekmek olduğunu belirtti. Geçen sene her ne kadar bazı tenkitlere maruz kalınmışsa da, mesaimizin, umumiyetle, konsey tarafından iyi kabul edildiğine memnuniyetle işaret ederek,

henüz teşekkül devresinde olan komisyonumuzun ilerisi için ümitler vadettiğini, geniş bir programın inkişaf etmekte olduğunu, çok verimli sonuçlar beklemekte haklı olduğumuzu tebarüz ettirdi. Komisyonun başlıca vazifelerinin kadınlığa temas eden bütün mevzularda kanaat ve görüşlerini belirterek, bu sahada Birleşmiş Milletlere direktif verici bir kuvvet olmak, Büyük Asamblenin bu mevzudaki politikasını yoğurup şekillendirmek olduğu noktasında, bilhassa, durdu.

Muhtelif hükümetlere dağıtılmış olan gündem, bazı ilâvelerle, kabul edildikten sonra, bu senenin seçimlerine geçildi. Geçen seneki başkan, ikinci başkan ve raportörün tekrar seçilmeleri için iki Rus temsilcisi ile Avustralya temsilcisinin yaptıkları ısrarlı tekliflere ve koridor propagandalarına rağmen, Fransız temsilcisi Madam Lefauchaux (11) gizli reyle başkan, ve bir hayli münakaşadan sonra Meksika temsilcisi Madam Ledon ile Sovyet Rusya temsilcisi Madam Popova (9) gizli reyle ikinci başkan, Suriye temsilcisi Madam Coşma da (10) gizli reyle raportör seçildiler.

Bundan sonra, komisyonun muhtelif işleriyle meşgul olmak üzere üç komitenin teşkiline karar verildi: Bunlardan birincisi bazı kurum ve şahıslardan gelen mektupları tetkik etmek, İkincisi hükümetlerin geçen seneki questionnaire'lere gösterdikleri cevapları tasnif etmek, üçüncüsü de komisyonun konseye sunacağı yeni kararları şekillendirmekle vazifelendirildiler. Birinci komiteye: Beyaz Rusya, Danimarka, Hindistan, İngiltere, Türkiye ve Venezuella; ikinci komiteye: Amerika, Meksika, Suriye, Sovyet Rusya; üçüncü komiteye de: Avustralya, Çin, Kosta-rika, Suriye temsilcileri ayrıldılar. Fakat üçüncü komite, ehemmiyeti ve herkesi alâkanlandırması dolayısıyla, toplantılarını hemen bütün âzanm ıştırâkiyle yaptı.

II

Komisyonun bu iki haftalık çalışmalarına bir göz atacak olursak, başlıca faaliyetinin - gündemindeki muhtelif maddelere tekabül eden - şu beş nokta üzerinde top-

landığını görürüz: (1) Kadının siyasî hakları, (2) Tahsil imkânlarında eşitlik, (3) İktisadî durumu, (4) İçtimai durumu, (5) Vesayet altındaki memleketlerdeki kadın meseleleri.

A) — Komisyon, evvelâ, geçen sene göndermiş olduğu questionnaire'lere muhtelif hükümetlerin verdikleri cevapları hülâsa eden sekreterlik raporunu tetkik ederek, Arjantin ile Venezüella'nın bu son sene içinde kadınlara seçmek ve seçilmek haklarını vermiş olduğunu büyük bir memnuniyetle gördü.

Bu milletlere tebriklerini sunarken, Kostarika, Kolombia, Peru ve Sili hükümetlerinin de, çok kısa bir zamanda, aynı hayırlı yolu takip edecekleri ümidini izhar eyledi.

Kadının siyasî haklarına sahip olmadan ne millî, ne İktisadî, ne de İçtimai sahada hakkı olan şerefli yeri alabilmesine imkân olmadığını gözönüne alan komisyon, ekonomik ve sosyal konsey yoluyla Birleşmiş Milletler Sekreterliğinin bir kere daha bu hususta dikkat nazarım çekmeğe, bir sene evvel gönderilen suallere hâlâ cevap vermiyen ve kadınlara intihap hakkını hâlâ tanımayan hükümetlere birer mesaj gönderilerek fikir ve niyetlerinin sorulması hususunda harekete geçilmesine karar verdi.

B) — Bu hakkı vermiş olan hükümetlere gelince, gerek umumî seçimlerde reylerini şuurlu bir şekilde kullanmalarını, gerek İçtimai ve siyasî meselelerle daha geniş bir şekilde ilgilerini temin için kadınlara beledi, millî, u- mumî hükümet müesseselerinde daha mühim, daha esaslı işler verilmesi, hakikaten yüksek bir ilim ve kaabiliyet seviyesine yükselmiş olan kadınların, sırf cinsiyetleri do- layısıyla, bir tarafa bırakılmıyarak, bilgi ve tecrübelerinden cemiyetin istifadesinin imkân dahiline alınması hususunda bu hükümetlerin lüzumlu tedbirleri almalarını istemiştir.

C) — Komisyon tâbiyet, ikametgâh, evlilik ve ayrılma meselelerinde muhtelif memleketlerde câri olan kanunların aralarındaki ayrılıkları, ve bu ayrılıklar yüzünden

karışık evliliklerin yarattığı ıztırapları, bu evliliklerden doğan çocukların münakaşalı durumlarını gözönüne alarak, Birleşmiş Milletlere dahil hükümetlerin bir araya gelerek “Milletlerarası Kanunlar Komisyonu” “İçtimâî Meseleler Komisyonu”, “İnsan Hakları Komisyonu” ve Birleşmiş Milletlerin daha sair bu gibi mesaille ilgili kurumlariyle temasa geçip bir konvansiyon yapmalarını lüzumlu gördüğünü bildirdi. Aynı zamanda, **tâbiyet bakımından evli kadınların da erkekler ve bekâr kadınlarla eşit kanunlara tâbi tutulmalarının doğru olacağı kanaatini izhar eyledi.**

Birleşmiş Milletler Anayasasının herhangi bir iş için cinsiyet ayrılığı tanımadığına işaret ederek, evvelâ, Sekreterliğin kendi mühim mevkillerine henüz pek az kadın tâyin etmiş olduğu üzerinde durarak, bundan böyle:

(1) Hem Sekreterliğin yüksek memuriyetlerinde kadın erkek farkı gözetilmemesi, (2) Hem âza devletlerin Birleşmiş Milletlere vesair milletlerarası konferanslara gönderdikleri murahhaslar arasında daha fazla miktarda kadın bulundurmaları temennisini kaydeyledi.

(Komisyonun son içtimainda, Sekreterliğin “Kadın Hakları Komisyonu” ile meşgul olmak üzere, Peru’lu Madam Labarka’yı tâyin etmiş olduğu memnuniyetle öğrenilmiş, hem Sekreterliğe teşekkür edilmesine, hem Madam Labarka’nın tebrik edilmesine - Sovyet Rusya temsilcisinin garip itirazlarına rağmen - karar verilmiştir).

Bundan başka, Birleşmiş Milletler Anayasasını imzalamış olan âza devletlerin memleketlerinde hâlâ bir çok sivil memuriyetlerin -meselâ diplomasi sahasında ve adliye işlerinde - bir çok mevkillerin, lâyük dahi olsalar, kadınlara kapalı tutulduğuna dikkati çekerek, Ekonomik ve Sosyal Konseyden Sekreterlik vasıtasıyla bu devletlerin anayasaya imzalarını koyarken hiçbir vazife ve meslekte, her nevi hükümet işlerinde erkekle kadın arasında fark gözetmeme prensibini kabul etmiş olduklarının bir kere daha hatırlatılmasını tavsiye etti.

III

Komisyonun gündemindeki ikinci mühim nokta ka-

dulların erkeklerle eşit tahsil imkânları bulabilmeleri meselesi idi. Bazı memleketlerde bu hususta ciddi bir gayret sarfedilmediği, erkeklerle mukayese edilecek olursa, bu sahada kadınların çok geri bırakıldığı görülmekte, bilhassa, teknik ve meslekî bilginin kadından esirgenmekte olduğu bariz bir surette göze çarpmaktadır. Buna sebep âmiller, bu memleketlerde kadının ne İctimaî, ne de İktisadî sahada erkeklerle eşit tutulmaması ve anayasada kadın haklarının ciddi surette himaye görmemesidir. Binaenaleyh, komisyon bu hususlara konseyin dikkatini çekerek, Birleşmiş Milletlere âza memleketlerde kadın eğitiminin de kanun yolları ile kat'î ve ciddi bir şekilde emniyet altına alınmasını istedi. Onun da, ancak, umumî ve mecburî olan ilk tahsili milliyet, ırk ve din farkı gözetmeksizin kadına da teşmil etmek, yüksek tahsili herkesin erip yetişebileceği bir hale koymak, kız olsun, erkek olsun, bilhassa, kaabiliyet gösteren talebeye hükümetin yardımını sağlamak arzu edenlere teknik ve meslek bilgilerini, tarım mmtakalarında ziraî tedrisatı temin etmekle kaabil olabileceğine kanaat etmiş olduğunu bildirdi.

Bundan başka, Unesco'nun hazırlamakta olduğu bir öğretmenler yasasına, "Öğretmenlik mesleğinin hiçbir kolunda ırk, renk, cinsiyet ve din ayrılığı yüzünden hiçbir fark gözetilmiyecektir" cümlesinin ilâvesini istedi. Birçok memleketlerde âdet olduğu üzere, öğretmen ücretlerinde cinsiyet yüzünden ve kadının evlenmesi halinde yapılan eşitsiz muamelelerin ortadan kalkması için tavassutta bulunmasını bu kurumdan rica etti.

Unesco'nun bu sahadaki derin alâkasını gözönüne alarak, kadınların geniş bir şekilde bilgisiz oldukları memleketlerde mektep çağını geçmiş olanların da okutulması için hususî incelemeler yaparak, bu meselenin halli yolunda çalışmasını tavsiye etti.

Komisyonumuz, Birleşmiş Milletlere âza devletlerin orta mektep programlarına kadının cemiyet içindeki siyasî, İctimaî ve medenî haklarını anlatan tarihteki tekâmülünü gösteren bir ders ilâve etmeleri tavsiyesinde buluna-

rak, yeni yetişen neslin ancak bu suretle hak ve hakikati öğrenebileceğine inandığını belirtti.

Bu maddenin müzakeresi sırasında, Sovyet temsilcisi, gündemin hemen her mevzuunda olduğu gibi, yine söz almış, âdeti olan propaganda nutkuna başlıyarak bu hususların kendi memleketlerinde nasıl kat'î ve mükemmel bir şekilde başarıldığını, Sovyet Rusya'da okuma yazma bilmez tek bir kadının kalmadığını, hükümetin eğitim işleri için senede 40 milyar ruble sarfettiğini, mekteplerinde 17 milyon çocuğun okumakta olduğunu, yüksek tahsil talebesinin yüzde ellisini kadınların teşkil ettiğini bir sürü rakkamlarla sayıp döktükten sonra, hücumla geçerek, kadının tahsil seviyesinin Lâtin Amerika, Yakın Şark, Çin, Hindistan ve Türkiye'de gayet düşük olduğunu, umumiyet itibarıyla, şeriatın kadınlar aleyhinde olduğunu, (Millet) gazetesinin 17 Ocak 1947 tarihli nüshasını istişhad ederek, Türkiye'deki kadınların yüzde 92 sinin okuyup yazma bilmediğini, 35 bin köyde mektep olmadığını söyledi. Bu hücumlara birer birer cevap veren Venezüella, Meksika, Çin, Hindistan ve Suriye temsilcileriyle beraber Türkiye mümessili de söz alarak, Madam Popova'nın yanıldığını, Türkiye kadınlarının siyasi haklarını tanıyan ilk memleketlerden biri olduğunu, kendisinin bizzat seçmek ve seçilmek hakkından mükerreren istifade etmiş olduğunu, İktisadî sahada bütün çalışan kadınların erkeklerle aynı haklara mâlik olup, aynı parayı aldıklarını, ilk tahsilin kız ve erkek için mecburî olup, yüksek tahsilin de en âli kademesine kadar her istiyene açık olduğunu, Üniversitelerde binlerce kız ve erkek talebenin aynı tahsili görmekte olduklarını bir çok avukat, doktor, hâkim, öğretmen ve memur kadınların, tâ Millet Meclisine kadar bir çok me- suliyetli mevkiiler işgal etmekte olduklarını bildirdi; ve sözü köy enstitülerine intikal ettirerek, köylerimizin çok dağınık olmasına rağmen, bu derde de çare bulunmakta olduğunu, büyük emek ve gayretler sarfedilerek, her sene yüzlerce köy öğretmenleri yetiştirildiğini anlattı. Her ne kadar Türkiye lâik bir memleket olup, tamamiyle asrî ve kendine mahsus medenî kanunlarla idare edilmekte

ise de şeriatın kadınları hiçbir zaman tahsilden mahrum etmemiş olduğunu bildiğini sözlerine ilâve etti.

Bu münakaşadan sonra Madam Popova, her ne kadar Türkiye'yi artık mevzuubahis etmemişse de, diğer memleketlere ve bilhassa, İslâm memleketlerine karşı hücumlarına devam etmiş, Kur'an'ın kadınları geri bırakmakta bir âmil olduğunda ısrar etmiştir; o kadar ki, Hindistan temsilcisi Begüm Şerife Hamit Âli, Kur'an'ın bu müzakerelerden hariç tutulmasını reisten istemek mecburiyetinde kalmıştır.

Kadınların tahsil ve terbiyesi bahsi münakaşa edilirken, Komisyonun üzerinde durmağa mecbur kaldığı dikenli bahislerden biri de vesayet altındaki memleketlerdeki kızların tahsil seviyeleri olmuştur. Bu mevzuu ortaya yine Madam Popova atmış ve bu iddiasında Hindistan temsilcisi tarafından desteklenmiştir. Fakat bu ithamları gerek Fransa, gerek İngiltere temsilcileri şiddetle reddetmişler; İngiltere temsilcisi Miss Sutherland bu hususta vasî memleketlerin fazla ısrar edememelerine yerli halkın taassubu ve eski göreneklere bağlılığı sebep olduğunu, onların millî ve dinî hislerini incitmek korkusuyla istedikleri kadar ileri gidemediklerini söyledi.

IV

Komisyonumuz kadının İktisadî hakları mevzuunu incelerken, bir takım memleketlerde kadının kendi hesabına ticaret veya iş yapma, çocuklarına vasî olma hakkından mahrum olduğu gibi, kendi şahsî servetine, hattâ çalışarak kazandığı paraya ve mülke bile sahip olamadığını, esefle, görmüştür. Bir cemiyet içinde kadına bir fert olarak hakkı olan kanunî himaye, şeref ve haysiyetiyle mütenasip imtiyaz ve imkânlar verilmedikçe, o cemiyetin hiçbir zaman hayat seviyesinin yükselemeyeceğinin bariz bir hakikat olduğunu gözöntine alan Komisyonumuz, Ekonomik ve Sosyal Konseyden âza devletler nezdinde teşebbüslere geçerek: (1) hiçbir milliyet, ırk ve din farkı gözetilmeksizin kadına da erkekle eşit çalışma, kazanma, dinlenme, sigorta ve meslekî eğitim haklarının verilmesine, (2)

her memlekette çalışan analarla çocuklarının kanunlarla himayesine tavassut etmesini diledi. Her âza devletin "müsavi bedel" prensibini her işde şiar edinerek, bilhassa, kendi memurları arasında bu noktaya dikkat etmelerinin elzem olduğu kanaatim belirtti. İlo (Milletlerarası İşçiler Kurulu) nun nazarı dikkatim bazı memleketlerdeki evli kadınların vaziyeti üzerine çekerek, bunların vesayet hakkından mahrum olduklarını, kendi emlak ve paraları üzerinde hiçbir idare hakkına malik olmadıklarını, şahsî iş, ticaret ve teşebbüs imkânlarının kanun yoluyla kendilerine kapatılmış olduğunu, uzun uzadıya, tasrih ederek, bu kurulun, Sekreterlikle birlikte, evli kadının İktisadî durumunu inceliyen yeni bir questionnaire hazırlamalarını ve bunu bütün âza devletlere sunarak bu hususlarda 11e gibi değişiklikler yapmak niyetinde olduklarını sormalarını istedi.

Hariçte yaptığım temaslar sırasında, Amerika'nın bu gibi mesaille alakalı mahafilde önderlik eden kadınların bu mevzu üzerinde ikiye ayrılmış olduklarını, ve aralarındaki fikir mübayanetinin oldukça sert ve münakaşalı olduğunu gördüm. Her iki tarafın da biz temsilciler üzerinde tesir yapmaya çalıştıkları, her birimizi ayrı ayrı kazanmak için zahmetlere girdikleri göze çarpıyordu. Bir taraf kadının İktisadî haklarını temin için uğraşırken, sadece erkeklerle tam ve kat'î eşitlik istiyor; öteki tarafsı, daha yavaş, daha mutedil hareket ederek, bu haklarla beraber bir takım koruyucu tedbirleri - meselâ gebe ve emzikli kadınları himaye edici kanunları - aynı zamanda sağlıya- rak, vaziyeti tahkim için çalışıyordu. Fakat bu himayeci gruba karşı ötekilerin ortaya sürdükleri iddia şu idi: Bir kere erkeklere istisna yapmak hakkı verdiniz mi, bunlar velevki koruma maksadiyle yapılmış olsun, nerede duracaklarını kestirmek imkânsızdır. Bunlar himaye süsü altında kadınları en verimli işlerden mahrum edebilirler diyorlardı. Washington'da bulunduğum sırada iki kadın senatör tarafından: "Eşit iş için eşit ücret" prensibini sağlı yan bir kanun lâyihasının senatoya sunulmuş olduğunu

öğrendim. Lâyiha müzakereye konulmadan evvel - bütün mühim kanunlarda olduğu gibi - âdetleri üzere alâkadar encümen açık içtimalar yapmakta idi. Bu içtimalar gazetelerde ilân ediliyor ve bu mevzu üzerinde leh ve aleyhte söy-
liyecek sözü olan her kim isterse bu içtimalara iştirâk e- dip, noktai nazarını müdafaa edebiliyordu. Ben de bir sabah bu açık müzakerelerden birine “İş Bakanlığı Kadınlar Bürosu” delâletiyle gitmek fırsatını buldum. Bu içtimada müsavi bedel prensibini büyük bir hararet ve çok dikkate değer delillerle müdafaa eden bir motor fabrikası mümessili zenci bir erkekti. Bunun iddiasına göre, artık hemen her işi yapabilen kadının ucuz işçiliğinden istifade eden fabrikalar erkek işçi kullanmak hususunda nazlanmakta ve bu sebepten erkekler işsizlik tehlikesine mâruz kalmaktadırlar !

Şunu da ilâve etmek isterim ki, İş Bakanlığı Kadınlar Bürosuna mensup ve hükümetle alâkalı kadınlar, ekseriyetle, “Himayeciler” grubuna dahildirler.

V

Komisyonumuz kadının içtimaî durumunu incelerken üzerinde durduğu mevzulardan biri de evlilik meselesi oldu. Komisyon, geçen seneki içtimamda ilân ettiği gaye ve emellerin başında gelen “milliyet, ırk ve din farkı gözetmeksizin kadının da aynı medenî haklara malik olması” prensibine Ekonomik ve Sosyal Konseyin dikkatini bir kere daha çekerken evlilik bahsinde kadının zevcelik şeref ve haysiyetinin muhafazası, kendi seçtiği erkekle evlenebilmek hürriyeti, boşanma kanunlarında eşitlik ve monogami prensibi üzerinde tekrar tekrar durdu. Monogami bahsinde komisyonumuz Birleşmiş Milletlere mensup bütün devletlere bu prensibi kabul ettirmek için Bütçedeki Asamble’nin bilhassa çalışması icabettiği kanaatinde olduğunu bildirdi. Koca intihabındaki serbestiye gelince, bunun ancak dilediği erkekle evlenen kadının eşiyile beraber dilediği - ve kanunen hudut harici edilemeyeceği - herhangi bir memlekette yaşama hakkının tanınması ile kaabil olabileceğini belirtti.

VI

Umumiyet itibariyle, Komisyonun Birleşmiş Milletler camiası içindeki vaziyetine ve işleme tarzına bakacak olursak, verilen kararlar ne kadar mühim, ileri sürülen fikir ve nazariyeler ne kadar doğru olursa olsun, bütün faaliyetinin biraz plâtonik kalmıya mahkûm olduğunu, dilek ve temenni sahasından pek fazla ileri gidemediğini görürüz. Yazdığımız rapor konsey tarafından alkışlarla onay- lansa dahi, üzerlerinde binbir dikkatle durup işlediğimiz fikir ve prensiplerin mevkii tatbiki konabilmesi, ancak ve ancak, hükümetlerin iyi niyetlerine bağlı kalmaktadır. Meselâ, geçen sene Komisyonumuzun reisi olan Madam Beg- trup, bu âza devletlerden biri olan Yemen temsilcisine, hükümetinin Birleşmiş Milletler Anayasasını imzalamakla kadınları her sahada erkeklerle eşit birer vatandaş olarak kabul etmiş olduğunu hatırlattığı vakit, sayın temsilci hayret ve dehşetinden donup kalmıştır.

Şu halde görülüyor ki, Komisyonun bütün işi bu hükümetler üzerinde manevî bir tazyik ve tesir yapmaktan, eşitlik ve hak prensiplerini umumî efkâr önünde daima canlı tutmaktan, bu hakları tanımakta hâlâ geri kalan milletlerin kadınları üzerinde uyandırıcı ve kamçılayıcı bir hava yaratmaktan ibaret kalmaktadır. Mamafih, bütün bu faaliyetler arasında her temsilcinin kendi hükümeti ve milleti için yapacağı propaganda, yaratacağı müsait hava da inkâr edilemez bir hakikattir.

Memleketimin temsilcisi sıfatıyla, bu seyahatlerimde bu fırsatları bol bol bulduğumu büyük bir memnuniyetle kaydedebilirim. Gerek eskiden tanıdıklarım vasıtasıyla, gerek yaptığım yeni temaslarla, şurada burada konuşabilmek, gazetecilerle görüşmek, radyolarda mülâkatlar yapmak imkânları hasıl oldu. Bilhassa, Komisyonun çalışmaları sırasında, her mevzu ortaya atılıp incelendikçe - boş bir tevazua kapılmadan söyleyebilirim ki - bir Türk kadını sıfatıyla göğsüm sonsuz bir iftiharla kabarıyordu. Dünya kadınlığının hasretle peşinde koştuğu, bir çocukları için hâlâ uzak ufuklarda titriyen bir emel, bir hayal olan bir çok

şeyler bizim için tanınmış, kabul edilmiş, hattâ alışılmış birer hak, birer hakikattir. Kalbimin bütün samimiyetiyle son söz olarak şunu söylemek isterim ki, bir Türk kadını olduğum için öğündüm.

VII

Komisyon gelecek seneki içtimaim Yakın Şarkta yapmağa ve bu suretle bu mmtakadaki kadınları Komisyonun mesaisiyle alâkalandırmaya karar vermişti. Bu niyetimizden haberdar olan Ekonomik ve Sosyal Konseyin Lübnan delegesi Bay Malik, Komisyonumuzu memleketine dâvet etmiş ve bu dâveti gerek komisyon, gerek konsey memnuniyetle kabul etmişlerdir.

Mihri PEKTAŞ

EV İŞLERİNE YARDIM İDARELERİ

Ev işlerine yardım idarelerinin iştiğal konusu; hususî müşküller veya âcıl zaruretler karşısında kalan ailelere ev işlerinde yardımda bulunmaktır. Bu yeni bir ev hizmet şeklidir; bir kaç seneden beri muhtelif namlarla muhtelif memleketlerde, ev hizmeti görececek insanların azlığından doğan sıkıntıya ve harb halinin aileleri düşürdüğü elîm vaziyete bir çare bulmak maksadiyle ihdas edilmiş ve inkişaf da etmiştir.

Tesis edilen idarelerin kısmı âzami, genel idare tarafından teşkil veya idare edilmekte ve bunlara devlet veya belediye idareleri tarafından malî yardım yapılmakta veya tahsisat verilmektedir. Bu suretle ev işlerine yardımda bulunan kadınlar yeni bir İçtimaî hizmet müstahdemleri sınıfını teşkil etmiş bulunmaktadırlar. Bazı sistemlere göre, ev işlerine yardımda bulunan kadınlar, memurlar gibi telâkki edilmek icap eder. Bunların bağılılığı genel iş bulma büroları veya bu işlerle uğraşan ajanlar tarafından temin edilmektedir. Ancak bunların ücret miktarı, iş müddeti, ödemeli izin, hastalık izni..... vesaire gibi istihdam şartlarının yeknesak bir hale getirilmesi icap etmektedir.

BAZI MEMLEKETLERDEKİ DURUM BÜYÜK BRİTANYA

Ev İşlerine Yardım İdaresi : Harbten evvel mahallî idareler ana ve çocukların himayesine müteallik mevzuat dolayısıyla çocuk doğuran, 5 yaşından aşağı çocuğu olup da hastalanan kadınların ev işlerine yardım temin eylemek te idi. Harb esnasında, bilhassa hastalık, doğum veya diğer müşkül vaziyetlerde ailelerin; ev işlerine yardımcı bulmak imkânsızlığı karşısındaki acıklı durumları; genel sefer-berlik sebebiyle normal zamanlarda böyle bir yardımı yapacak olan akraba ve dostların da bizzat çalışmak mecburiyetinde kalmaları, acele halli icap eden bir meselenin ortaya çıkmasına sebep oldu.

Bu vaziyete bir çare olmak üzere Kasım 1944 de millî müdafaaya ait bir nizamname ile mahallî idarelere, sadece ana ve çocukların himayesi için mevcut mevzuat dahilinde kalmayıp:

- 1 — Ana bir hastalığa düçar olur veya bir ameliyat geçirirse,
 - 2 — Kadın âni olarak hastahane de yatan kocası nezdine çağırılır ve çocukların bakımının temini icap ederse,
 - 3 — Yaşlı kimseler hastalıklı olur veya âni olarak hastalanırsa,
 - 4 — Aynı ailede müteaddit kimseler aynı zamanda hastalanırlarsa, ev işlerine yardımcı kadınlar temin eylemek yetkisi verilmekte idi.
- İşçi kadınların azalması üzerine, bu idareler genişleyen faaliyet sahasiyle gayri mütenasip ve mahdud bir halde bulunmakta idiler.

Ev işlerine yardım sistemleri; iyi neticeler veren aşağıdaki iki usule göre teşkilatlandırılmıştır:

a — Mahallî idare, genel sıhhat ve İctimaî yardım komisyonu marifetiyle ev işlerine yardım idaresini kurmuştur; veya,

b — Gönüllü kadın hizmeti gibi hayrî teşekküller tarafından mahallî idarelerin mürakabesi altında ev işlerine yardım temin edilmiştir.

Yetkili mahallî idare makamları, ev işleri yardımından istifade eden aileye, gelirinin müsaade ettiği derecede yapılan yardım masrafını kısmen veya tamamen ödetir. Mahallî idare makamları; sıhhat memurları ve iyi bir şöhrete mâlik hayır teşkilâtı vasıtasıyla yardımın memnuniyeti mucip bir tarzda yapılmış olmasına nezaret etmekle mükelleftir.

Mahallî idare emrinde ev idaresine yardımda bulunmak üzere hizmete alman ve ücretleri bu idare tarafından tediye edilen yardımcı kadınlar, yüksek bir riîçhana mazhardırlar.

Ev işlerine yardım idaresi, harb esnasında İctimaî kıy metini göstermiş ve memleketin devamlı İctimaî idarele-

rinden biri olmuştur. Millî Sağlık İdaresine dair olan kanun, bu hizmete müteallik hükümleri bir araya toplamış ve mahallî idare makamlarına mükellefiyet yoluyla, yaşlı kimseleri olan veya 5 yaşından aşağı çocuğu bulunan ailelere, maddî vaziyetleriyle mütenasip bir ücret ödetmek suretiyle ev işlerine yardım etmek imkânını vermiştir.

Evvelce mahallî idare makamlarının bu sahadaki yetkileri tamamiyle ihtiyarî bir mahiyette idi.

Sağlık Bakanlığı, halen memleket dahilinde mahallî idareler tarafından ev işlerine yardım hususunda alınmış muhtelif tedbirlere dair bir anket açmıştır. Böyle bir hizmetin ehemmiyetini takdir eden Bakanlık, bu hizmetler gönüllü guruplarca temin edilmiş olsa bile bu işi yerine getirmek için bütün zamanlarını buna hasredekcek teşkilâtın kurulmasını tasvibe karar vermiş bulunmaktadır.

Çalışma şartları : Ev işleri yardımcı kadınlarının çalışma şartları hususunda, hastahanelerde ve buna benzer müesseselerde çalışan kimseler için tâyin edilmiş olan ücret ve çalışma şartları ile hemâhenk kaidelerin kurulması için gayretler sarfedilmektedir.

Ücret miktarı, çalışma müddeti, mütemmim çalışma saatleri, bayram günleri çalışması ve ödemeli izinler ile uğraşmakta bulunan Hetierrington komisyonu tarafından 1943 de bazı çalışma şartları hakkında yapılan tavsiyeleri de hatırlamak yerinde olur. Bir mahallî idare makamı ev işlerine yardımcı kadınları, memurlar meyanma almak ve memurlar hakkında derpiş edilen ücret ve mütemmim çalışma saatleri ve ilâh., bütün hizmet şartlarını tatbik eylemek tasavvurunda bulunmuştur.

YENİ ZELANDA

Hükümet harb esnasında ev işlerine yardım idaresi namıyla halk hizmetlerine ait bir şube ihdas eylemiştir. Bu idare; aşağıdaki hastalık veya diğer hususî şekil ve durumlara göre :

a — Bir ailede 12 yaşından aşağı bir veya müteaddit çocuklar bulunur ve ana veya ev işleriyle uğraşan diğer

aile efradı tamamen veya kısmen gebelik, doğum, kaza, hastalık veya herhangi bir malûliyet sebebiyle bunlara bakmağa muktedir değilse,

b — Ailede 3 çocuk bulunur veya çocuklardan en büyüğü 12 yaşından ufak olur ve aile efradından biri hastalık veya malûliyet sebebiyle hususî bir bakıma muhtaç bulunursa,

c — Bir ailenin bütün efradı, yaş veya durum itibariyle ev işlerinde, tamamen muhtaç veya hastalık veya diğer bir sebeple kısmen çalışmağa muktedir değil iseler,

d — Ev işlerine yardım eksikliği fevkalâde müşküllere sebep oluyorsa, Ailelerin ev işlerine yardım etmekle iştigal eyleyecekti.

Ev işlerine yardım, millî iş idaresince temin edilmekte iken; yetkisi memlekete şâmil genel bir müdürün kontrolü altına konmuştur.

Bundan böyle ev işlerine yardım idaresi aşağıdaki şekilde iş görecektir :

1 — Her merkezde, lüzum görülecek miktarda yardımcı kadınların kayıt muameleleriyle iştigal eyleyecektir.

Ufak bir mevcutla işe başlanacak, ihtiyaçları daha doğru tâyine medar olacak tecrübenin vereceği nisbet dahilinde miktarları arttırılacak ve lüzumlu şeklini bulmuş bir müstahdeminden istifade olunacaktır.

2 — Ev işlerine yardım etmek üzere idarece temin edilen bütün müstahdemler; sınıf farkı gözetilmeksizin ev işlerine yardımcı kadınlar namıyla tâyin olunacaklardır. Bununla beraber İdarî maksatlarla (ve yalnız idare içinde) aşağıdaki sınıfların tesisi lüzumlu bulunmaktadır:

a — Stajiyerler, yani bir tasdikname almak derecesine gelmemiş olup olgunlaşmak üzere bulunanlar,

b — Tasdikname almak suretiyle asgarî ehliyet derecesini iktisap eden, fakat bir evin idare mesuliyetini tamamen deruhte etmeye muktedir olamayanlar,

c — Diploma alarak yüksek bir ehliyet derecesini iktisap eden ve bir evin idare mesuliyetini tamamen deruhte eylemeğe muktedir oldukları kabul edilenler,

d — Yaşı 18 den aşağı olan genç kızlar; stajlarını bitirmiş olsalar bile mesuliyet deruhte etmemek ve yalnız idarece hususî surette gösterilecek aileler nezdinde bazı mahdud işler görmek üzere istihdam olunabilirler.

Başlangıçta 18 yaşından 50 yaşma kadar ev işlerine yardım etmeye elverişli görülen ve tecrübeye sahip ve kâfi ehliyeti haiz bulunan bütün kadınlar, muvakkat bir tasdiknameye sahip olmaları itibariyle bu hizmete kabul olunurlar; kendilerinden iptidaen hiç bir hususî malûmat aranmaz. Bir ehliyet seviyesi ve bir olgunlaşma programı kararlaştırılmış ve olgunlaşmaya muhtaç olan kadınlar kabul edilmeden evvel bir tasdikname almak imkânına mâlik bulunmaktadır. Kadınlar, ilk ve ciddi bir elemenden sonra, daimî bir tasdiknamenin sahibi sıfatıyla böyle bir olgunluğa ihtiyaç görülmeksizin tâyin olunabilirler.

Mahallî ev işlerine yardım teşekkülleri, bölge iş bulma bürolarına bağlı olacaktır.

Yardımcı kadınların ücreti tam bir hafta veya daha ziyade bir müddet için tutulmuş iseler haftada dört lira; bir haftadan aşağı müddetle veya saat itibariyle tutulanlara her saat için 2 şilingdir. Ailenin maddî durumu icap ettirdiği takdirde bu ücret miktarı indirilebilir. Bir yardımcı kadının çalışmak üzere yeri değiştirilirse gidip gelme masrafı bakanlıkça ödenir ve aileden aranmaz.

Yardımcı kadınların ücretleri bakanlıkça ödenir ve aile reislerinin; yardımcı kadınların hizmet mukabili olan istihkaklarını bakanlığa tesviye etmeleri icap eder.

Ev hizmetinde çalışan bütün yardımcı kadınların aşağıdaki hallerde evvelden haber verilmeksizin taahhütleri fesih ve geri alınabilir:

a — Yardımcı kadının gördüğü muamele tarzından dolayı sabit olan şikâyetine müsteniden;

b — Başka yardımcı kadınlardan evsafî lâzimeyi haiz olanlar bulunmazsa daha müstacel bir durumda başka bir yerde hizmetine lüzum hasıl olan yardımcı kadınlar;

c — Aile tarafından yapılan hizmete mukabil ödenmesi lâzım gelen ücret zamanında ödenmezse;

Bununla beraber hiçbir yardımcı kadın, aile tarafın-

dan ücretinin azaltılmasına dair yapılan talep hakkında karar verilmedikçe geri alınamaz.

Çalışma şartları: Ev işlerine yardımcı kadınlar, haftada 40 saat çalışacaklar (veya çalışmağa amade bulunacaklar) dır. Bununla beraber; fiilî çalışma saatleri her durumun hususî ihtiyaçlarını kâfi derecede karşılayabilecek surette olacaktır. Başlangıçta kabul edilen iş 4 veya 8 saatten aşağı olamaz. İş saatleri mahallî yetkili memur tarafından tesbit edilir. Yardımcı kadınlardan devamlı olarak hiç biri 4 saat çalıştırılmaz. Yemek ve istirahat etmek üzere en az 3 çeyrek saat işe ara verebilirler. Asgarî iş müddeti 4 saattir. Yardımcı kadın iş göreceği aile nezdin- de yatıp kalkacak ise bu iş saatlerine riayet edilmeyebilir. Bu takdirde iş saatleri aile reisi ile yardımcı kadın arasında anlaşma suretiyle tekrarrüt ettirilir; ancak taahhüt, tam bir hafta veya daha fazla bir müddet için ise, yardımcı kadın günlük müddet içinde tam bir gün izin alabilir.

Hiçbir yardımcı kadın bir aile nezdinde ibate edilmedikçe cumartesi veya pazar günleri de çalışmak şartıyla yerleştirilemez.

Yardımcı kadınlar iştiğal mevzularına uygun bir üniforma giyerler. Taahhüde bağlandıkları zaman kendilerine bir alâmet ile 3 üniforma verilir; bunların yenilenmesine ihtiyaç hasıl olduğu zaman bakanlıkça maliyet fiyatı üzerinden yenisi verilir.

Yardımcı kadınlar Ev İşlerine Yardım Müdürlüğünün misafirhanelerinde ibate edildikleri takdirde, bu misafirhanenin idare masrafını karşılayabilecek gıda ve ibste bedeli olarak muhik bir parayı ödemeleri icap etmektedir.

Yardımcı kadınlar, ödemeli hastalık izni ve d'ğer memurlar gibi senelik izin almak hakkına mâliktirler. Bunlar isterlerse, memurlar tekaüt sandığına aidat vermek suretiyle girebilirler.

Bakanlık; yardımcı kadınların işlerinden dolayı veya iş gördükleri esnada uğrayacakları kazaların mesuliyetini deruhte eder ve aile reisine böyle bir zarara iştirak terettüp etmez.

İçtimai Güven Kadrosu İçinde Ev İşlerine Yardım: Ev işlerine muayyen şartlar dahilinde İçtimai güven plânının tatbiki münasebetiyle bir evde hastalık zuhuru halinde de yardım yapılmaktadır. Bununla beraber İçtimai güvenden doğan hizmetleri de karşılayabilmek için, bu teşkilâtın Sağlık Bakanlığınca da kabul edilmiş olması icap eder. İçtimai güvene muhassas fonlardan, Sağlık Bakanlığınca tanınmış cemiyetlere de gerek yaptıkları hizmet, gerek yardımcı kadınlar teşkili için ihtiyar eyledikleri masrafların mukabili yardım tahsisatı verilir.

Bir cemiyet tanınmış olabilmek için, yardımcı kadınlarla yapmış olduğu hizmet sözleşmelerini Sağlık Bakanlığının tetkikine arza mecburdur.

Ev işlerine yardımcı kadınlara tanınmış cemiyetler tarafından tahmil edilecek hizmet şartları şunlardır:

a — Yardımcı kadının, cemiyetin müstahdemi olacağı,

b — Yardımcı kadının hizmet şartları iki tarafın rızası ile tesbit edilecek, bilhassa bir ev hizmetine girmeden önce veya hizmet fasılları arasında geçecek zaman zarfında cemiyete bağlı olacağı sözleşmede derpiş edilmiş olacaktır.

Bundan başka; ev işlerine yapılacak yardım şartları aile reisi ile cemiyet arasında iki tarafın muvafakati ile tesbit edilecektir. Aile reisi, bu yardım bedelini istitaatma göre ödeyecektir; İçtimai güven idaresi, muayyen şartlar dahilinde masrafı tamamen veya kısmen deruhte eder.

İSVEÇ

1944 tarihinde, İsveç'te tahsisatı Devlet tarafından verilmek ve ev işlerine yardım etmek üzere İçtimai bir servisin teşkiline mütedair bir kararname meriyet mevkiine konmuştur. Bu idarenin işgal mevzuu hastalık veya lohusalık veya mümasil durumlarda çocuklara bakmak ve ailenin ev işlerine yardım yapmaktır. Ev işlerine yardım hizmeti günden güne inkişaf etmiş bulunmaktadır. Bu idarenin 1946 da istihdam eylediği yardımcı kadınların adedi 1500 e bâliğ bulunmakta ve bu tarihten 3 sene sonra da bunların 3000 e çıkacağı tahmin edilmekte idi.

DANİMARKA

İşgal sırasında Danimarka'da ev işlerine yardım hususunda yapılan teşebbüsün bu mahiyetteki yardım hizmetlerinin inkişafına ehemmiyetli tesirleri olmuştur.

Annenin hastalığı veya diğer müstacel hallerde, gelir menbaları mütevazı ailelerin ev işlerine parasız yardımda bulunmak üzere hususi cemiyetler tarafından yardım teşkilâtı vücade getirilmiştir. Hükümet bu harekete karşı ilgi göstermiş ve harb esnasında bahse mevzu cemiyetlerle anlaşmıştır. Anlaşmaya göre, ev işlerine yardımcı kadınların ücretleri için hükümet bazı kayıtlarla tahsisat verecek; teşkilâtta hizmetin işlenmesini temin ve idare masrafını deruhte eyleyecektir.

Hükümet; ev işlerine yardım keyfiyeti tahdit edilmiş olmak şartıyla yardımda bulunmaktadır:

1 — İktisaden zayıf ve 12 yaşından aşağı bir veya müteaddit çocukları bulunan ailelerde, evi idare eden evinde hastalanır veya hastanede bulunursa;

2 — Bir işte müstahdem olan kadınların evlerinde hasta yatan çocuğuna bakacak kimseleri olmaz ve işlerine gidemedikleri takdirde nafakalarını tedarikten ve işlerinden mahrum kalacakları anlaşılırsa,

3 — Yalnız yaşayan kimseler hasta olurlarsa, yardım yapılır.

Diğer taraftan, yardımcı kadınların ev işlerinden ve çocuklara bakmaktan başka işlerle iştigal edememeleri ve hastaya bakmak hariç yardımların parasız yapılması derpiş edilmiş bulunmaktadır.

İş müddetine ve hizmet şartına ait esaslar konmuştur. 17 merkezde işlemekte olan ev işlerine yardım servisi çok rağbet bulmaktadır. 1946 yılında yalnız Copenhague'da 400 yardımcı kadının iş gördüğü tesbit edilmiştir.

Halihazırda yapılmakta olan hizmet, İnsani bir mahiyeti haizdir. Ev işlerine yardım hizmetinin genel kadroya alınmasını istihdaf eden bir kanun projesi parlâmentoya verilmiş bulunmaktadır.

Bu proje, hastalık veya diğer müstacel hallerde, yalnız gelirleri az olanlara değil bütün ailelere yardımda bu-

lunacak bir tesisin viicude getirilmesini derpiş eylemektedir. Yapılacak hizmet parasız olmayıp her ailenin gelirine göre ödenecektir. Kapatılamıyan giderlerin üçte ikisi Devlet ve üçte biri belediyelerce ödenecektir. Bu hizmetleri gö ren hayrı teşekküller hizmetlerini devam ettirmeye veya faaliyetlerini genişletmeye teşvik edilecekler; ancak bunlar, egemen makamların mürakabe ve tasvibine tâbi olacaklardır.

AVUSTRALYA

Cenubî Yeni-Cal Hükümeti tarafından hastalık veya doğum veya diğer âcil ihtiyaçlar için ailelere yardım servisi kurulmuştur. Bu serviste hizmet gören kadınlar, İctimaî iş statüsüne tâbidirler.

Halihazırda el işleri yapacakların azlığı münasebetiyle yardımcı kadınlar, isteklerine göre bütün gün veya da ha az bir zaman için çalışmaktadırlar.

Bütün gün çalışan kadınlar, iş verenlerden yer değıştirme masrafları hariç muayyen bir haftalık ücret (3 lira 10 şiling) almaktadırlar. Hakikî bir sıkıntı içinde bulunan aileye, parasız veya tenzilâtlı bir ücret mukabilinde yardımcı kadın temin ve aradaki fark Devlet tarafından tediye edilmektedir. Daimî olarak müstahdem, yardımcı kadınların, senede iki hafta izin almağa hakları vardır. Geçici hastalıklarında da mezun addolunurlar. Muvakkaten müstahdem yardımcı kadınlara saat başına 2 şiling ücret verilir; bunların senelik ve hastalık izni almağa hakları yoktur.

Bu hususta elde edilen iyi neticelere binaen hükümet bu servisi genişletmek düşüncesindedir. Hususî bir nizama tâbi olan yardımcı kadınlara karşı şiddetli bir talep vardır. Yardımcı kadınlar yetiştirmeye ve bu mesleğe girmek isteyen genç kızlara mahsus bir yetiştirme merkezi tesisine girişilmiş bulunmaktadır.

KANADA

Kanada Çalışma Bakanı, bir millî yardımcı kadınlar programı hazırlamak üzere bir komisyon teşkil etmiş bulunmaktadır. Bu komisyon; meslekî teşekküller ve işsizlik

sigorta heyetlerinden mürekkeptir.

Hulâsa bu kısa notlar âmmе menfaatlerinin zarurî kıldığı haller karşısında, yeni usulde İctimaî yardım servislerinin nasıl inkişaf etmekte olduğunu göstermektedir. Bu servisler, henüz geniş bir tecrübe devresindedir, ancak bunların dünyanın muhtelif kısımlarında birdenbire tezahür eylemeleri ve uzun zamandan beri ihmal edilen bir mesele olan ev hizmetleri mevzuunda dikkate şayan bir tahav- vül husule getirmeleri işin umumî bir surette amelî bir düşünce ile ele alınmasını intaç eylemiştir.

Evlerde çalışan bir grupun hizmet şartlarının ıslah ve tanzim edilmesi ve bunlara meslekî bir teşekkül ihdas etmelerine imkân verilmesi suretiyle ailelere ev işlerinde İctimaî yardım hizmetlerinin teşkilâtlandırılması keyfiyetinin doğrudan doğruya yapacağı tesir bu hizmeti bir meslek haline getireceği ve bu hizmet uzuvlarından da İctimaî yeni bir sınıfın doğacağı şüphesizdir.

H. B.

ŞEHİRLERDE SEYRÜSEFER ve TROLEYBÜS

L'Administration Loca! Mecmuasından

Birinci Cihan Harbindenberi otomobil adedinin mütemadiyen artışı; yollar üzerinde seyrüsefer kesafetini artırmış ve hızlandırmıştır. Modern hayatımızın bu iki unsurunun karşılaşması sonunda seyrüsefer meselesi ehemmiyet kazanmıştır.

Mevcut yolların tevsiine, tatbikatı itibariyle imkân olmadığına göre maksadı teminen yolların âzami seyrüsefer haddini hesap etmek ve sürat ve hareket kabiliyetleri bu şartlara uymıyan nakil vasıtalarını tasfiye etmek icap eder.

Atlı vasıtalar büyük şehirlerde istimalden kalkmıştır. Tramvay bâki kalacak mıdır? Yol üzerinde toplu nakliyat yapanların ve seyrüseferi tanzim ile uğraşan belediyelerin karşısına çıkan mesele budur.

Dar bir yola ferş edilmiş tramvay hattı, sadece mevcudiyetiyle ve arabalarının yürüyüşündeki ağırlığıyla seyrüseferi tazyik eder; yol üzerindeki bir mania karşısında tramvayı beklemeğe mecburdur; bir inkıta karşısında bütün sefer hizmetleri bozulur ve boğuntuya uğrar.

Duraklarda; yolcuların inip binmesi için seferi ve diğer nakil vasıtalarının dalgalarını durduran reforjların tesisi gerekmektedir.

Ancak tramvayın, bazı hallerde, ekonomik bir işletme olması lehine mevcut bir cereyanın idamesine saik olmaktadır.

Bir çok büyük şehirler; büyük zaruretlerin tazyiki altında, yavaş yavaş tramvayların seyrüseferi işgal etmeleri hasebiyle şehir merkezlerinden tasfiyeye mecbur kal-

mişlardır. Roma ve Wiesbaden; şehrin merkez yollarından tramvayları kaldırmışlardır.

Bununla beraber, bu tarzı hareket müşkülâtı halletmiş olmaktan ziyade mecrasını değiştirmekten ibaret kalan iptidaî bir hal suretidir.

Otobüs, çikalberi, tramvayın yerine ikame edilmesi tecrübe edilmekte; seyrüsefer bakımından aranılan hareket ve sürati haiz bulunmaktadır; bir dereceye kadar, halkın konfor isteklerini de tatmin etmektedir. Fakat, bu, nazik âletleriyle çabuk eskien, pahalı bir mahrukâtı kullanan, fiatı muhtelif olan ve ekseri hariçten ithali lâzımgelen ve hem kullananları, hem de halkı rahatsız eden gürültülü ve zararlı gaz çıkarıcı bir nakil vasıtasıdır.

Bakımı masraflı, işletenler için zararlı olup bilânço- sunda açık vermeyen kumpanyalar nâdirdir. Bu hal şehir dahilinde otobüs işletilmesini iltizama mâni bulunmakta ve ancak gayrimuntazam seferler için kullanılması uygun düşmektedir.

İngiltere’de, meseleyi hal için trolleybüs kullanılması yoluna gidilmiştir.

Bu, tramvay ve otobüsün karıştırılmasından husule gelmiş bir nakil vasıtasıdır. Sessiz bir yürüyüşü, daha serî bir surette duraklara yanaşma ve kalkma ve bu itibarla öteki vasitalardan daha ziyade hareket ve inhina kabiliyetini haiz bulunmaktadır.

Büyük bir randıman veren tramvayın elektrik motörünü muhafaza etmekte ve onun gibi memleket dahilinde istihsal edilen ve fiyatı sabit ve düşük olan bir kuvveti istihlâk etmektedir.

Ferşiyat masrafını ve konan sermayenin hareketsizliğini bertaraf etmektedir. Ferşiyatın ve yoldaki daimî çöküntülerin masrafı kalmamakta, gidip gelme için besleyici cereyanı nakleden çift havai hat bulunmaktadır.

Bozulmaları büyük bir zararı mucip olacak olan tramvayların santralleri, yeraltı istasyonları, havai hatları; bütün bu pahalı tesisat trolleybüse yaramaktadır. Trolleybü

sün istiap hususiyetleri itibariyle tramvay müstahdemleri kullanılabilir; otobüsün vaziyeti buna müsait olmayıp mütehasşıs lar ister.

Trolleybüs, tramvay ve otobüse faik ticarî bir sürate mâliktir. Wolverhampton Korporasyonunun 1928 senesi için neşrettiği bir rapordan vasati olarak saatte kilometre ve sürati tramvayın 11,97, otobüsün, 13,00, trolleybüsün 14,55 olduğu anlaşılmaktadır.

Trolleybüs, havai hattan uzaklaşabilir ve yolun uzunluğunca otobüsün hareketliliğini haizdir, yolcularını kaldırımdan alır ve bırakır, bu suretle seyrüseferi hiçbir suretle sekteye uğratmaz. Lüzumu halinde, arkadan gelen trolleybüslerin önüne geçebilmeleri için kolayca havai hattan, temas kavislerini ayırabilir. Konforu, kıyas kabul etmiyecek derecede olup halkın rağbeti de buna şahittir. Tramvayların yerine trolleybüsün ikamesinden sonra, Wol- veshampton Korporasyonunun raporuna nazaran vasati gelir % 35 nisbetinde artmıştır.

İngiltere’de yirmi beş şehir; tramvayların yerine trolleybüs ikame etmişlerdir ve bir çok şehirlerin de imtiyazları alınarak yeniden veya tramvay yerine trolleybüs tesisatı kurulmuş bulunmaktadır.

Diğer bir çok memleketlerde, Almanya, Fransa, Birleşik Amerika Devletlerinde trolleybüs işletilmeğe başlanmış ve seyrüsefere, halka ve işletmeye temin ettiği faydalar sebebiyle trolleybüse rağbet artmakta bulunmaktadır.

Tramvay kumpanyaları, ciddî surette tasarrufla arttırılmadıkça tramvayın yerine, ağır bir işletme masrafını mucip olan otobüsü ikame etmek istemez, fakat trolleybüs hususunda böyle mutalebatı vârit değildir.

İngiltere’de, uzun zamandanberi, bu cemiyet tecrübe edilmiştir; Belçika’da; “Köyler Arası Millî Şimendifer Şirketi” İngiltere’de yapılan mukayeseli ve derin bir tetkikten sonra Guy Motors Ltd. Wolverhampton, Brüksel ve Overyssche arasında altı tekerlekli trolleybüs işletilmekte bulunmuştur.

Bu hat yirmi kilometre uzunluğunda, arkalı ve değişik manzaralı ve şehrin bir kısmını kat suretiyle kırlardan geçerek şehire bitişik bir komünde nihayet bulmaktadır.

Elektrikli tramvay işleten belediyelerimizin bu yolda bir tetkikat yaptırarak bir neticeye varmalarının uygun olacağını buraya kaydetmeyi muvafık gördük.

H. B.

T E R C Ü M E L E R

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE MEMUR

Yazanlar:

Mc. Henry
California Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Profesörü.

Ferguson
Pennsylvania Devlet
Kolleji Siyasal Bil-
giler Profesörü.

Çeviren :
İzzettin ERAYDIN

Amerika Anayasasına göre yüksek memurları Cumhurbaşkanı tâyin eder ve senato bu tâyini onaylar. Öteki memurların doğrudan Cumhurbaşkanı, departman şefleri veya mahkemelerce tâyinine kanunlar yetki verebilirler.

İlk Cumhurbaşkanı Washington tâyinlerin ihtisas temeline dayanması geleneğini kurmuş iken Jefferson iktidara gelince federalist memurları uzaklaştırıp kendi partisinin adamlarını iş başına getirmek yolunu tutmuş ve Cumhurbaşkanlığının tâyin yetkisine tâbi memurların yüzde yirmi beşi bu kararın kurbanı olmuştur. Bundan sonra gelen Madison ve Monroe de Jefferson'un izinden yürümüşlerdir. Adams değişik bir politika yürütme yolunda başarı elde edememiş, Mosher ve Kingsley ise bu konuda pek az şey değiştirebilmişlerdir.

Andrew Jackson 1829 yılının Martında iktidarı alınca federal devlet dairelerinin politika düşmanlarıyla dolu olduğunu görmüş ve aynı yılın Aralık ayında Kongre önünde verdiği ilk yıllık mesajında hizmet süresinin dört yıla indirilmesini tavsiye ederek demiştir ki:

“Kamu hizmetlerinin görülmesine kötü tesirler yapan hisler altında kalmadan uzun görev yıllarını geçirebilmiş kimse azdır sanıyorum. Resmî sıfatları, ağır şekilde muahaze edilmelerine engel olduğu için bir başkasını

isyan ettirebilecek önemde olan kamu menfaatlerine karşı aldırılmazlık tavrını takınmak onlarda tabiat halini alıyor. Devlet memurları tarafından yapıldığını kabul ettiğimiz görevler o kadar basit ve sudan şeylerdir ki akıllı başında herkesin bu işlerde yetiştirilmesi ve ehliyet sahibi yapılması mümkündür.”

Gerçekten Jackson devrinde devlet hizmetleri fazla ihtisas istemiyecek kadar basitti. İltimas sisteminin en çiçekli zamanı 1829 dan başlar ve iç savaşın sonuna kadar gider. İltimasla beraber rüşvet, irtikâp vesaire de bu süre içinde almış yürümüşür.

1883 yılına kadar tâyin yetkisi mahdud ve parlâmentonun tasdikine tabiydi. Kanunlarda özel ehliyet pek az hizmet için şart kılınmıştı. İhtilâlden sonraki yıllarda memur anlayışı İngilteredekine hiç benzemiyordu. Tâyinlerde iltimas ve politikanın hâkim olmasına ve bir hizmete girebilmek için para ve nüfuza ihtiyaç bulunmasına rağmen bir defa bir görev başına geçtikten sonra o hizmet memur için ölünceye kadar bir mülk oluyordu. “Nöbet değiştirme” prensibini getiren Cumhurbaşkanı (Jackson) devrine kadar bu hal böyle sürüp gitti. Nöbet değiştirme prensibi “savaşı kaybedenin malı kazanana kalır” düşüncesine dayanıyordu. Bu düşünce o zamanın politika ruhuna okadar uygun gelmişti ki tam iki nesil bu prensip merhametsizce tatbik olunmuş ve parti teşkillerinin kurulmasına ve yürütülmesine temel olmuştur.

Sanki devlet hizmeti politika borcunun ödenmesinde kullanılan bir çeşit akça idi. En iyi kimseler bile parti gayretiyle feda olunuyordu.

İlk (Reform) hareketi iç harbin hemen bitmesinden sonra başlamıştır. Bunun amacı iltiması kaldırmak suretiyle politika temizliği yapmaktır. Cumhurbaşkanı (Garfield) in, hizmet peşinde koşmaktan usanmış ve ümitsizliğe düşmüş biri tarafından kurşunla öldürülmesi herkesin gözünü açmış ve dikkatini bu konuya çekmişti. Her yeni Cumhurbaşkanının devlet hizmetlerini kendi adamlarına dağıtmak istemesinden doğabilecek tehlikeler artık elle

tutulabilir hale gelmişti. Fakat o zaman bunun hizmetlere karşı değil, Cumhurbaşkanlarına karşı bir tehlike olduğu düşünöldü. Böyle düşünenler eski reformcular gibi memurlar için İlmî olmaktan uzak ve iptidai tâyin metod- ları koymak ve yalnız bir müsabaka sınavı kabul etmekle yetindiler.

1883 de Federal Kanun ve aynı yılda New-York Kanunu, 1884 de Massachusetts Kanunu çıktı. Bu kanunlar o kadar esaslı şekilde hazırlanmıştı ki yarım yüzyıl sonra bile memleketin çeşitli yerlerindeki kurullar için model tutuluyordu.

Prensibe göre devlet memurlarının zatişleriyle uğraşmak ve aynı partiye mensup ikiden fazla üye bulunmamak üzere her memlekette üç kişilik bir komisyon kurulacak ve bu komisyon bir sekreterle bir miktar smaveı ve hizmetli tâyin etmeğe, sınavlara ve diğer meselelere dair tüzükler hazırlamağa yetkili olacaktır.

Kadroda bir yer açılınca bu komisyon kıdem tablosunun en üstünde olup ehliyeti bulunan üç kişinin adını hizmetin önemine göre tâyine yetkili makama sunacak ve o da bunlardan istediğini o hizmete verecektir. Makam makul sebepler göstermek şartıyla bu üç kişiden hiç birini tâyin etmiyerek yeniden üç kişinin adını istiyebiiir.

Ehliyet listeleri müsabaka sınavları yapılarak hazırlamrdı. Sınavlar hizmetin mahiyetine göre pratik konulardan yapılırdı. Bu sistem memurlar için az çok bir güvenlik havası yaratmıştı. Artık bir kimsenin politik sebeplerle kolundan tutulup atılması güçtü.

Bir aralık bu güvenliğin daha sağlam temele oturtulması amacıyla bir memurun politika veya din sebepleriyle hizmetten çıkarılması büsbütün yasak edildi. Ayrıca memurların politika işlerine karışmalarını önliyen hükümler de kondu. Seçimlerde memurların seçmen sıfatıyla istediklerine oy vermeleri bu hükümlerin dışında kalıyordu.

O zamana kadar şahsî tesir usullerinin korkunç şekilde ilerlemiş olmasına ve yeni kurulan komisyonların

da bir çok zayıf tarafları bulunmasına rağmen bu sistemin Birleşik Devletler idaresinde yükseltici tesirleri görülmüştür. “Bizim şehirde memur komisyonu var” denildiğini duyarsanız, bununla demek isterler ki “bizde iltimas değil ehliyet sistemi esastır”. Bu sistemin neticelerinden memnun kalmıyan politikacılar ve yüksek devlet adamları onun yayılmasına karşı hayli mukavemet göstermişlerdir. Bugün dahi politika tâyin işlerinden büsbütün elini çekmiş değildir. Başarılı bir politikacı binbir hile kullanarak adamını istediği yere sokabiliyor. Bundan başka hizmete alınma sınavları da her zaman kesin olarak iyi neticeler vermiyor. Fakat ne olursa olsun bugün 1883 den önceki duruma nazaran çok ilerde bulunuyoruz.

Federal hükümetin devlet memurları sisteminde kabul ettiği yeni esasları federasyona dahil devletler ve mahallî idareler de benimsemeğe başladılar. New-York ve Massachusetts bu cereyanın öncüleridirler. Mahallî idarelerden bu sistemi kabul etmiş bulunanların sayısı pek çok değildir. Bu hizmetlerin büyük çoğunluğu hâlâ iltimasçıların elinde bulunuyor. Büyük şehirlerle orta büyüklükteki belediyelerde buna benzer bir sistem kurulmuştur. Bilhassa polis ve itfaiye mensupları bu sistemin iyiliklerinden faydalanmaktadırlar. Küçük şehir ve bölgelerde bu sistem yoksa da öğretmenlerin durumu hemen her yerde aynı prensiplere bağlanmıştır.

Sözün kısası, kabul edilmiş olan bu sistemin de kötü ve eksik tarafları yok değil ama iki üç yılda bir hizmetlerinden uzaklaştırmayı amaç tutan eski usûlden çok üstündür.

Politika niçin zatişlerine musallat oluyor?

Ehliyet sistemi niçin politika tesirinden kendini kur- taramamıştır? Bunun iki sebebi vardır. Biri halk efkârı, öteki zatişlerini idare eden müessesedir. Bize en iyi misâli İngiliz belediye hizmetleri verebilir. Burada tâyin şekilleri kanunlarla hiçbir şarta tâbi tutulmamıştır. Demek ki iltimas bakımından en iyi önleyici kuvvet sağlam bir gelenektir. Yazık ki biz bundan mahrum bulunuyoruz. Okul

öğretmeni, mühendis, vesaire gibi açıkça teknik mahiyette olanlardan başka hiçbir hizmet için Amerikada bir ehliyet geleneği kurulmamıştır. Parti amacı veya başka şahsi sebeplerle iltimas kullanılmasını halk tasvip etmese bile hoş görüyor. Gerçekten halkın çoğu buna önem vermez ve veren olsa da bunu idare sistemimizin icaplarından sayar. İşte böyle bir hava içinde (memurlar komisyonu) kurulmuş bulunuyor. Bir yerde bir hizmet açılınca bu komisyon tâyini yetkili makama üç kişinin (Chicago'da ve diğer bazı şehirlerde yalnız bir kişinin) adını verecek ve bu makam bunlardan birini tâyin edecektir. İşte politikacıların bu komisyonu elde etmeğe çalışmalarının sebebi bu- dur. Bugün bir çok komisyonlar bu gibi tesirler altına girmiş bulunuyorlar. Komisyonunda her iki partiden üye bulunmasının şart kılınmış olması da bu gidişin önüne geçememiştir. Ekalliyette kalan üye çoğunluk partisinin emirlerine baş eğmek zorunda bulunan bir kukladan başka bir şey değildir. Bazan önceden pazarlık yapılarak hizmetlerin bir miktarı azınlık partisine bırakılır. Bir defa komisyon ele alındıktan sonra ne sınavlar dalavereden kurtulabilir, ne de kabul şartları gereği gibi uygulanabilir. Şartları haiz olmıyan bir iltimaslı ilk önce geçici bir hizmete sokulur, bundan sonra onun devamlı kadroya alınması çok kolay olur. Komisyon üyelerinin hizmet süreleri daha uzun olduğu için politikacı seçimi kaybetse bile komisyonu yine kale gibi elinde tutmakta devam eder ve rakiplerini böylece zafer meyvelerinden mahrum edebilir. Politikacılar böyle kötüye kullandıkları bir müessesede reform yapılmasını hiç istemezler. İş başına gelen namuslu şefler de tasarladıkları şeyleri gerçekleştirme yolunda binbir engelle karşılaşır.

Zatışlerinin idaresi:

Zatışleri üç şekilde idare olunmaktadır: (1) Komisyon ile, (2) Tek müdür ile, (3) Her ikisi birlikte olarak. Bunlardan en çok görülen komisyon tipidir. Komisyon normal olarak üç kişiliktir. Her üye en yüksek idare âmiri tarafından üç veya altı yıl veya daha uzun süre için hiz-

mete alınır. Üç üyenin ancak ikisi aynı partiden olabilir. Üçüncüsü başka partinin adamı olmalıdır. Bu sistemin başlıca sakıncası idare sorumluluğunu dağıtmasındadır. Üyelerin ihtisas adamlarından olduğu pek nâdirdir. Bağımsız statüye sahip olması yüksek mülkiye âmirini en önemli silâhından mahrum etmektedir.

Bazı yerlerde komisyonun işini yüksek mülkiye âmirinin uzun bir süre için tâyin ettiği bir müdür görür. Bu zat komisyonun yetkilerini haizdir. Müdür politika tesirlerine komisyondan daha çok kapılabilir. Bu, sistemin sakıncalı tarafıdır. Buna mukabil otoritenin ihtisas sahibi bir elde toplanmasını sağlar. Hem müdürün ve hem komisyonun bir arada iş görmesi tarzı son yılların en çok rağbet kazanan sistemidir. Komisyon talimat yapar ve zatişlerinde bir mahkeme gibi toplanarak kararlar verir. Bu halin idare işlerine karışmaya kadar varabileceğini düşünerek sistemi tenkit edenler vardır. Yetki sınırlarını kesin çizgilerle tesbit etmek suretiyle bu tehlikenin önüne geçmek mümkündür.

Federal hükümetin (zatişleri) komisyonu:

İlk kurulan bu komisyon (federe) devletler için örnek olmuştur. 1883 de Cumhurbaşkanı Arthur tarafından imzalanan ve (Pendelton) adıyla tanınan kanım komisyonun kuruluş ve görevleri hakkında esaslı hükümler koymuştur. Komisyonun üç üyesi olup bunları Cumhurbaşkanı tâyin eder. Bu tâyin senatoca onaylanmadıkça hüküm ifade etmez. Üyelerin ikiden fazlası aynı partiden olamaz. Bunların hizmet süreleri belirtilmiş değildir. Başkan istediği zaman bunların hizmetlerine son verebilir. Tâyin işlerinden politika tesirlerini kaldırmak ve zatişlerini müsbet ve düzgün bir programa bağlamak gayretiyle baş rol komisyona verilmiştir. Cumhurbaşkanı ile bu komisyon arasındaki münasebetlerin samimî olduğu pek nâdirdir. Heyet her yıl bir rapor hazırlayarak gördüğü işlerin bir özetini açıklar ve tavsiyelerde bulunur. Komisyonun idare işlerini şubeleri yapar. Bu şubelerin başlıcaları şunlardır: Sınav, soruşturma, sağlık, sicil, hizmet, emeklilik. Bunlar-

dan başka personel, bütçe, finans, kuruluş, haber alma ve kitaplık kısımları da vardır.

Birleşik Devletler zatişleri bakımından on üç bölgeye ayrılmış olup bunlardan her biri bir bölge şefiyle idare olunur. Şef, bölgenin büyük şehrinde oturur. Bölge şefleri tâyin sınavlarını ilân ve idare eder. Harpten önceki son normal yıl içinde (1938 - 1939) federal devlet memurunun sayısı 910, 920 idi. Bunun 822, 832 si yani yüzde 67,7 si müsabaka sınavına tâbi esas kadro hizmeti idi. 1940 Haziran ayında bu miktar 1,002,820 yi bulmuş ve bu suretle federal hükümet memurunun sayısı memleket tarihinde ilk defa bir milyonu açmıştır.

Cumhurbaşkanlığı idare komitesi zatişlerinde esaslı tensikat yapılmasını tavsiye etmişti. Bu raporda komisyonun kaldırılarak yerine bir müdür ile maaşsız yedi üyeden mürekkep bir heyet kurulması teklif olunuyordu. Müdür zatişlerinde ihtisası bulunan bir kimse olacak ve bunun tâyini, heyet önünde açık bir müsabaka sınavından sonra Cumhurbaşkanı tarafından yapılacak, senatoca onaylanacaktı. Bu idareciye zatişleri komisyonunun bütün görev ve yetkilerinin verilmesi de teklif olunuyordu. Yedi kişilik heyete gelince bu sadece bir danışma unsuru olacak, araştırma ve incelemeler yaparak rapor hazırlıyacak, fakat doğrudan idareyi eline alamıyacaktır. Komite, raporunda bu heyeti ehliyet sisteminin bekçi köpeğine benzeterek diyor ki: “O homurdanacak, hırlayıp havlıyacak ama ısırılmıyacaktır.”

Bu teklif; hizmete alınması ve çıkarılması Cumhurbaşkanının elinde bulunan bir müdürün politika baskısı altında kalacağı korkusu ile karşılanmış ve devlet memurları federasyonu da bu endişeyi ileri sürmüştür. Cumhurbaşkanlığı komitesinin teklifi (Kadın Seçmenler Birliği) tarafından da desteklenmişti. Bu tasarı parlâmentonun her iki kamarasınca da kabul edilmişken bazı noktalarının sonradan uzaklaştırılması sırasında suya düşmüştür. 1939 yılındanberi komisyon konusu pek az ele alınmıştır.

Memleket tarihinde ilk defa 1940 Haziran ayında me-

mur sayısı bir milyonu aşarak 1,002,827 yi bulmuştur. Bunun 726, 827 si (yani yüzde 72,5) kadro memuru olup ehliyet sisteminin koruyucu hükümlerinden faydalanmakta idi. Bu sayının dörtte üçü erkekti. Federal hükümet memurlarının yüzde otuzunu posta mensupları teşkil eder. Büyük bir kısmı da Millî Savunma ve Deniz Bakanlıklarındandır. 1883 de Pendelton Kanunu çıktığı zaman memurlar komisyonunun meşgul olacağı (ehliyet) sistemine tâbi yalnız 13900 (yani federal devlet memurlarının yalnız yüzde on buçuğu) memur vardı. Kanun Cumhurbaşkanının emriyle veya kanunla bu kadronun genişletilebileceğini bildiriyordu. Bu kanuna göre Başkan Chester Arthur kadroya 1650 kadar hizmet yeri eklemiş ve daha sonra gelen her başkan bu sayıyı biraz daha büyötmüştür. Bazı Cumhurbaşkanları bunu yaparken politika amaçları gütmekte idiler.

Franklin Roosevelt 1932 de Cumhurbaşkanı olduğı zaman devlet memurlarının beşte dördü yeni memur statüsüne tâbi kadroya mal edilmiş bulunuyordu. Darlık yıllarının ekonomik meselelerini karşılamak üzere federal hükümet tarafından daha bir sürü hizmet kurulmuştu. Yalnız 1933 malî yılı içinde (statü) lü kadro malı memur sayısı yüzde (80,7) den yüzde (66,9) a, 1936 da ise yüzde (60,5)a düşmüştü. Şunu kaydedelim ki bu yeni hizmetler olağanüstü ve geçici sayıldığı için alınan memurlar komisyon süzgecinden geçmiyordu.

1937 de statülü memur sayısı yeniden artırıldı ve yeni statüde ilk büyük adım 24 Haziran 1938 emirnamesiyle atıldı. Buna göre bir politika tâkibine yetkili olanlardan başka bütün devlet memurları statülü kadroya geçeceklerdi. Parlâmento bunu onaylarken yetki ölçüsünü yarıya indirmişti. Cumhurbaşkanı tasarladığı plânı yarıda bırakmamak için 31 Ocak 1939 da çıkardığı başka bir emirname ile parlâmentonun bir yıl önce çıkardıklarını da bu kadroya aldı. Daha sonra Birleşik Devletler Yüksek Mahkeme Yargıcı (Stanley Reed) in başkanlığında bir tetkik heyeti kurarak bu meselenin incelenmesine memur etti. Re-

form komitesi adını taşıyan bu heyet 1939 da sokulmamış olan memurların da (yeni statü) kadrosuna alınmalarını uygun buldu. Heyetin belli başlı görevlerinden biri de federal devlet hizmetindeki savcıların seçilmesinde kullanılacak metodun tâyini idi. Heyet bu hususta iki tasarı hazırladı: Diploma derecelerine göre hazırlanacak bir listeden seçilmeleri veya hiç dereceye bakılmadan hazırlanmış listeden seçim yapılması.

Cümhurbaşkanı ikinci tasarını kabul etmiş ve ayrıca 1941 Nisan ayında bütün devlet memurlarının statülü kadroya alınmaları hakkında bir emirname çıkarmıştır.

(Ehliyet) sisteminin genişletilmesinde ve gelişmesinde yurttaşların ve millî gurupların büyük hizmetleri olmuştur. 1906 yılında Cumhurbaşkanı (Theodore Roose-velt) in ve Amerika Devlet memurları komisyonunun daveti üzerine Birleşik Devletler ve Kanada memurlar (Assamble) si (Washington) da toplanmıştı. Bu, sadece teknik ve araştırma işleriyle uğraşmak üzere komisyon tarafından meydana getirilmiş bir kuruldu ki, yılda bir yaptığı toplantılar ve yayınladığı dergilerle idare meselelerine ait düşünce ve görüşlerinin idarecilerle genç idare adayları tarafından öğrenilmesini sağlamaktadır.

1881 de kurulmuş olan (Millî Reform Birliği) ehliyet sisteminin genişletilmesi yolunda savaştan kurulların başında gelir.

Memurların hizmete alınmaları:

Federal devlet hizmetine alınacaklar giriş şartlarının neden ibaret bulunduğunu iyice bilirler. Halbuki statülü kadrolarla ilgisi bulunmayan personel daireleri sadece sınavlar hakkında ilân vermekle yetinirler. Hizmet için yaş esasını gözönünde tutarlar, fakat bu müesseseler pek liberaldirler. Bir çok görevlerde yaş haddini aşmış olanlar hizmetlerine eskisi gibi devam ederler. Orta yaşlılarla daha yukarı yaşta olanlara hizmet kapılarının açık bulundurulmasını sağlayan baskılar devamlı çabalama halindedir. Hükümet makamları verilecek işlerde ihtisas elde edebil-

meleri düşüncesiyle genç adayların hizmete alınmalarını tercih ederler.

Yaş kaydıyla birlikte ele alınması gereken bir mesele de tahsil durumudur. Devlet hizmetine alınma fırsatının her yurttaşa verilmesi prensibi, tahsil şartlarının çok hafif tutulmasına sebep olmuş, şöyle böyle bir tahsil sahiplerine ve hattâ hiç tahsil yapmamış olanlara dahi hizmete alınma imkânı verilmiştir. İhtisas isteyen hizmetler için, şüphesiz, ehliyet belgesi ve diploma aranmaktadır. Her ne kadar hizmete alındıktan sonra sınavlarda ehliyet göstere- miyenlere yol verilmekte ise de bu gibilerin alınıp çıkarılmaları bir çok devlet parasının israf edilmesine yol açmaktadır. Diğer önemli bir mesele de yetiştirme tarzıdır. Amerika memurlar komisyonunun sınavları daha ziyade pratik mahiyet taşımakta ve ihtisasa önem vermektedir, İngilterede esas genel kültürdür, ihtisas hizmete alındıktan sonra verilir.

Zatışleri daireleri tecrübeyi tahsile üstün tutuyorlar, yani memur olmak isteyenlerden yaşlıları gençlere tercih ediyorlar.

Memur olacak kimse Amerikalı olmalıdır. Ayrıca gelenek kaidelerine göre bir mahallî idarede hizmet alacak kimsenin o çevre halkından olması şarttır. Bu gibi kanun hükmü olmamakla beraber halk efkârının çok önem verdiği bir esastır. Hizmet yerlerini değiştirebilenler hemen yalnız öğretmenler ve bir dereceye kadar kitaplık memurlardır. Belediye hizmetlerine alınacak fen adamlarının ve bilhassa her yerde yetiştirilmesi mümkün olmıyan kimyager, doktor ve benzerleri şehir halkından olmak kaydının dışında bırakılmışlardır. Böyle olmakla beraber bu gibiler dahi bir vesile ile şehir ve kasabaya gelmiş olanlar arasından alınmakta ve hiç bir zaman Özel bir şekilde ısmarlanıp getirilmemektedir. Bunların miktarı pek azdır ve yüksek bir mevkiye geçmelerine imkân yoktur.

Alınırken yerlilik kaydının hiç aranmadığı hizmet belediye müdürlüğü (city manager) dir.

Son yıllar içinde mahallî idare memurlarının sınavları daha iyi metodlara göre yapılmakta ve genel bilgi ile bir-

likte geçmişteki hizmet tecrübeleri de dikkate alınmaktadır. Zekâ ve kabiliyet ilmi usûllerle incelendikten sonra karar, bu araştırmaların sonucuna göre veriliyor. Ayrıca adayın şahsiyeti hakkında bir düşünce sahibi olmak amacıyla ağız sınavları da yapılıyor. Meslek bilgilerine gelince işin özelliğine göre ihtisas daha ziyade hizmete alındıktan sonra açılan kurslarla sağlanıyor. Bu usulü uygulayan memleketlerde eski sistemden daha çok başarı elde edilmektedir. Meselâ bu şekilde alman polisler sadece görevlerini yapabilecek vasıfta değil, kısa bir tecrübeden sonra, polis hizmetinde yüksek mevkiiler tutacak bir kudrette dahi yetiştirilmektedirler.

Snav metodlarındaki bu gelişme itirazlarla karşılaşmamış değildir; bu itirazlar bilhassa işin mahiyetini kavramamış kimseler tarafından yapılıyordu. 1917 de California belediye müdürü bulunduğum sırada ben de bu sınavlarda hazır bulunmuştum. Sınavların psikolojik esaslara dayanması düşüncesini ortaya atanların başında gelen profesör L. Terman Stanford Üniversitesinden bir talebe gurubunu da beraber getirmişti ve ağızdan yapılan sınavları bizzat kendisi idare ediyordu. Sınavlar polis ve yangın söndürme teşkilâtına alınacaklar için tertip edilmişti. Bu usul çok başarı sağlamıştır. Sorulardan biri şu idi: “Bir trenin hızı saatte 40 mil olduğuna ve (Potsdam) dan Berlin’e üç çeyrek saatte ulaştığına göre bu iki şehir arasındaki mesafe ne olmalıdır?”

Ertesi gün önemli bir memleket gazetesinin baş yazısı bu snav sistemini ele almış, “Berlin ile Potsdam arasındaki mesafe San Jose’deki polis memurunun nesine gerek?” diye acı acı tenkit ediyordu.

Politika çevrelerinin âdet edindikleri gibi bu saldırganlıklar idarenin çeşitli kollarına rasyonel usuller sokulmasını durmadan engelliyordu.

Belediye memuru olacılara mahsus sınavlardaki gelişme bugün metod değiştirmeden ileri gidememiştir. Bu sistem yüksek hizmetlere girmek isteyenlerin kudretlerini ölçme işine yaramakla beraber her zaman özel görevleri hedef tutmaktadır. Bu usulde değişiklikler yapılmıyca

kadar yüksek sorumluluk mevkileri için meslek adamı sağlamak kolay olmayacaktır. Bugün mahallî idarelerin önemli birlikleri yüksek kudrette ve çok sayıda elemanlara muhtaç bulunuyor. Gerçi bu boşlukların doldurulması için her yıl sınavlar yapıyorsa da bununla mesele halledilmiş olmuyor. Çünkü hizmetlere yüksek kültürlü kimseler alınmadıkça bu yerleri dolduracak ehliyetle adam bulmak mümkün olmayacaktır.. Bir (itfaiye) memurunun ehliyetini takdire imkân veren bir sınav sistemi bir emniyet müdürünün veya bir şehir idarecisinin kabiliyet ve kudretini ölçmeğe yaramıyabilir. Bu sebeple yüksek hizmet yerlerine değerli unsurlar sağlayabilmek için geniş ölçüde bir mesleğin sıra adamlarıyla idarecilerini birbirinden ayırmalıyız. İdarecilerin sınavları başlıca kollej ve üniversitelerimizdeki esaslara uygun bir şekilde tertip olunmalıdır. Mesleğe yeni alınacaklara mahsus sınavlar idarecilik de içinde olduğu halde çeşitli meslek bilgilerinden yapılmalı ve bunlara ayrıca belediye idaresinin herhangi bir koluna ait teknik kabiliyet tecrübeleri de eklenmelidir.

Çok dikkat edilmesi gerekli olan şey hizmette olanların daha üst derecelere yükselmeleri imkânının her zaman açık bulundurulmasıdır. Bu meslek kurma arzusu memurlar arasında (kast) yaratılması sonucuna varma- malıdır. Bir lise tahsili ile evrak müvezziliğine veya kayıt memurluğuna giren 18 yaşında bir genç gerekli meslek bilgilerini elde ettikçe daha yüksek hizmetlere geçme ümitlerini kaybetmemeli, yüksek dereceye geçme sınavları bu maksada göre tertip olunmalıdır. Bu sınavların müsabaka sistemine göre yapılmasında ısrar edilmelidir ki terfi listesindeki sıra bu sınavların sonucuna göre tertiplenmiş olsun. Eğer bu liste hiç sınav sonuçları dikkate alınmadan kalkmış olur. Bu amaç (ehliyet)i değerlendirmekten dan kalkmış olur. Bu amaç (ehliyet)i değerlendirmekten ibaret değil, kamu hizmetlerine en iyi eleman sağlamaktır. Askerlik hizmeti yapanların tercih edilmeleri hakkın- daki kanun vatanseverliği ve cesareti mükâfatlandırma amacı gütmekle beraber (ehliyet) sistemini zedelemekte-

dir. Herkes zanneder ki bu kanuna göre eşit kabiliyette olanlardan askerlik hizmetini yapmış olanlar tercih edilecektir. Halbuki böyle olmuyor. Böyle bir kimse hiç kabiliyete bakılmaksızın öteki adaylara tercih ediliyor. 1917 - 1918 süresi içinde askerlik hizmeti yapanlar bir çok şartlar aranmaksızın devlet memuru oldular. Gelecekte askerlik hizmeti yapmış kimseleri başka şekillerde değerlendirme yoluna gitmek çok yerinde bir tedbir olur.

Mahallî idare hizmetlerini meslek haline sokmağa yarıyacak başka bir tedbir de bu görevlere yalnız yerlilerin alınması usulünün değiştirilmesi olacaktır. Bu sistem belediye hizmetlerinde (kariyer) kurulmasını güçleştiren en önemli engeldir. Bu durum mahallî idare memurlarına geniş kadro ile meslek eğitimi verilmesine imkân bırakmamaktadır.

Mahallî idare hizmetleri için iyi personel yetiştirmenin tek yolu onları gerekli eğitime tâbi tutmaktır. Çok eski zamanlarda mahallî idarelerde görev almak isteyen a- daylar bu amaçla kurulmuş özel müesseselerde bilgi alırlardı. Bu müesseseler arasında en fazla rağbet görenler sorulacak soruları önceden bildiklerine dair şöhret sağlamış bulunanlardı. Gerçi hizmete alındıktan sonra yeni alınan memurun bilgisini artırma yolunda hiç gayret sarf- olunmuyor değildi ama polis ve itfaiye kurullarından başka hiç bir idare kolunda esaslı bir eğitim sistemi yoktu, memurun yetişmesi kendi özel gayretine bırakılmıştı. Bugün böyle değildir. Devlet memurlarına görevlerinde başarı elde etmeğe yarar bilgiler vermek amacıyla sistemli emekler sarfolunmaktadır. Liseler, kolejler, sanat okulları, üniversiteler devlet hizmetlerine gireceklere mahsus kurslar için para ve zaman sarfetmekten çekinmiyorlar. Bundan başka hizmete alındıktan sonra da devamlı kurslar açılarak bilgi seviyelerinin geliştirilmesi sağlanmaktadır.

Hizmete alınmadan verilen eğitim:

Yetiştirme plânları pratik hizmetlerle profesyonel mahiyette olan görevleri birbirinden her zaman ayırmış-

lardır. Bu guruplardan her biri için iyi bir genel kültür şart konmuştur. Partik hizmetler için en az ortaokul profesyonel mahiyettekiler için de kollej tahsili gereklidir. Pratik hizmetlere mahsus ihtisas talim ve terbiyesi pek fazla güçlük çıkarmamaktadır, meğer ki o çevrede sanat müesseseleri bulunmasın. Sanat ve meslek okulları bulunan yerlerde kamu hizmetlerinde çalıştırılacak kimseler için ayrı bir kurs açılmasına bile ihtiyaç kalmıyor. Meselâ bir stenograf veya bir garaj makinisti hizmete alındıktan sonra da hemen aynı işi görüyorlar.

Amerikada üniversite sisteminin devlet hizmetlerine göre ayarlanması çok düşünülmüş bir konudur. Benim kanaatime göre verilecek esaslı genel bilgilere finans, idare ve siyasal bilgi kursları da eklenebilir. Mahallî idare hizmetlerinin polis, yangın söndürme, maliye ve zatişleri gibi doğrudan idareyi ilgilendiren kolları vardır. Belediye Müdürlükleri de sadece idare görevidir. Bu gibi hizmetler için özel teknik bir hazırlık arzu edilir bir şey olmakla beraber ihtisas kurslarının temelini genel idare prensipleri teşkil etmelidir. İyi bir istikbâl ümidi ile bu hizmetlere alınmak isteyen kollej mezunlarının sayısı az değildir. 1933 yılında federal idare kadrolarının genişletilmesi kollej diplomalı kadın ve erkeğe büyük ölçüde ihtiyaç hissettirmişti. O zaman hizmete alınacaklarda özel bir ihtisas aranmadı ama bu hep böyle gidemez. Gençler için en doğru hareket gerekli idare bilgilerini daha hizmete girmeden sağlamaktır. Siyasal bilgiler, idare ve maliye kursları çabuk yükselmenin ve yüksek istikbâl sağlamanın ana şartlarındandır. İlk göreve başlamadan gerekli hizmeti yapabilecek şekilde az çok yetiştirilmiş olmalıdır. Bundan sonra ne yapılması gerektiğini Chicago Üniversitesi talebesine Lewis Meriam şöyle anlatıyor: “Mesleğe ilk giren kimse merdivenin alt basamağında yer alır. Böyle bir kimse hizmete girer girmez yüksek mevkilere göz atmadan ziyade ilk basamakları atlamağa ve ilk fırsatlardan faydalanmağa önem vermelidir. En yüksek mevkie on, on beş, belki yirmi yılda erişebilirsiniz, ama bir yukarı

basamağa çıkabilmek için sırasına göre on beş dakika bile kâfi gelebilir.”

Hizmete alındıktan sonra:

Hizmete alınmış memurların yetiştirilmesine gün geçtikçe daha çok önem verilmektedir. Memurun hizmete girmeden önce özel bir talim ve terbiye görmüş olması elbet çok büyük avantajdır, ama bu az çok bir kumar oyununa benzetilebilir. Hizmetin gerektirdiğinden ya çok az veya çok fazla bilgi verilmiş olabileceği gibi hiç işe yaramaz şekilde de yetiştirilmiş olabilir. Halbuki hizmette olanlardan bir gurubun talim ve terbiyesi bahis konusu olunca kendileri için hizmetlerine uygun bir kurs hazırlamak mümkündür ve bu uğurda sarfedilecek paranın ve zamanın boşa gideceği korkusu yersizdir.

Hizmet içi talim ve terbiyenin iki amacı vardır: (1) Memurun hizmetinde bulunduğu daire veya müessese için değerini arttırmak, (2) Memuru daha yüksek idare sorumluluğu taşıyan hizmetlere yükselmesini sağlayacak bilgilerle cihazlamak. Tecrübeler göstermiştir ki pratik işlerde çalışan memurlar için iş görme kalitelerini düzenliyecek ve imkân nisbetinde çabuk bir ilerleme sağlayacak kurslara ihtiyaç genel idare derslerinden daha büyüktür.

Hizmet içi talim ve terbiye çeşitli şekillerde göze çarpıyor. Büyük şehirlerde bilhassa polis adayları için organize eğitim alanları vardır. Bazı şehirlerde polis ve itfaiye mensupları için okullar kurulmuş ise de bunların sayısı pek fazla değildir. Amerika belediyeler derneğinin 1936 yılında çıkardığı bir rapor bu gibi okulların ancak nüfusları 100.000 den yukarı 41 şehirde bulunduğunu bildiriyordu. Bu bakımdan en ileride bulunan şehirler şunlardı: Det- roit, Philadelfia, Chicago, Luisville, St. Louis, Cincinnati, Newark, Wichita, Berkley. Federal araştırma bürosunun 940 raporundan anlaşılacağına göre açılmış polis okulunun sayısı dört yüz on sekize çıkmıştır. Bunların bir kısmı devlet ve bir kısmı da mahallî idare polisine aittir.

New-York Belediye Başkanları Kongresi 1928 yılında polis ve itfaiye mensupları için bir talim ve terbiye plânı

çizmişti. Daha sonra Spelman sandığının yardımıyla belediye memurları için yirmi kurs kuruldu. Bu müessese 935 - 936 da (George Deen) Kanunu ile daha ziyade gelişti. Daha sonra şehir idarecileri derneği (mektuplaşma yolu ile eğitim) usulünü ortaya koydu. Son yıllarda Cinoinnati Üniversitesi memurları yetiştirme bakımından şehir idaresiyle işbirliği halindedir. Detroit'deki Wayne Üniversitesi belediyeciler için açtığı başarılı kurslar için adam başına beş dolara kadar para alır. Bu ödeneğin verilmesine gerek devlet bütçeleriyle federal bütçe yardım der.

Memur sayısı az olan şehirlerde durum biraz güçtür. Özel kurslar açılmaz. Bu gibileri mektuplaşma yolu ile eğitime teşvik etmek doğru olur. Mahallî müesseseler varsa buralarda gündüz veya akşam kursları da açılabilir. Ayrıca nafia, seyrüsefer, polis, muhasebe işlerinde çalışanların kısa süreli kurslarda bulunmak üzere gerekli merkezlere gönderilmesi de mümkündür. Hevesli memurların maaşını arttırmak ve kendilerine tahsil izni vermek surtiyle üniversite kurslarına iştiraklerini sağlamak yoluna gitmiş memleketler de vardır.

Disiplin cezaları:

Birleşik Devletlerden çoğunun statüsünde şöyle bir hüküm vardır: “Hiç bir memur “sebeb” siz hizmetten atılamaz.” Bu şu demektir. Memurun çıkarılmasını gerektiren “sebeb” mahkemece dahi incelenecektir. Sebeb kelimesinin mahiyeti çeşitli yorumlara yol açmışsa da en çok revaç bulan târifi şudur: “Ceza yargılama usulüne göre gerekli delillere dayanan belirli bir takım yolsuz hareketler”. Töhmetsiz ne kadar ağır olursa yargıç o kadar kuvvetli delil ister. Ulu orta ihmal, âciz ve kabiliyetsizlik gibi vasıflar hizmetten çıkarılma sebebi kabul olunamaz. (Aciz) belirli bir tipte ve göze batar bir şekilde olmadıkça memurun işe yaramazlığı hakkında yargıca kanaat vermez. Kudret ve ehliyet bir derece meselesidir. Kendisinde bir beden veya akıl hastalığı bulunmadıkça hiç bir memur kesin olarak kudretsiz sayılamaz. Hizmetin tesirli şekilde yürüyüşüne bir memurun ayak uyduramaması işine son verme sebebi olamaz.

Böyle olmakla beraber hizmetten çıkarılma sebebinin mahkemece incelemeye tâbi tutulması sorumlu idare makamlarının faaliyetlerini önemli şekilde engelleyici mahiyet taşımaktadır. Şu hale göre idareci adli makamların muvafakatlarını daha önce almadan ehliyetsizliği ve işe yaramazlığı yüzünden bir memura yol veremeyecek durumdadır. Bununla demek istemiyorum ki politika veya iltimasın doğuracağı keyfî hareketlere karşı memur himayesiz bırakılsın. İlk altı aylık tecrübe hizmeti sırasında bir memur adayının işine son vermek daha kolaydır. Bu süre içinde onun ehliyetsizliği ve işe yaramazlığı elbet anlaşılacaktır. Böyle bir adaya yol vermek için sebepleri gösterir iki satırlık yazı yetişir.

Tecrübe süresini geçirerek tam memur durumuna girdikten sonra böyle bir kimse hakkında alınacak himaye tedbiri idarenin müessirliğine zarar getirmemelidir. İltimas yerine ehliyet sisteminin tâyinlerde esas tutulması politika sebebiyle yol vermeleri önleyebilir. Nasıl boşanmaların çoğu bir başkasiyle evlenme arzusundan doğuyorsa politik yol vermelerin çoğu da o hizmete bir başkasının kayırılması amacından ileri geliyor.. Hizmetten çıkarma yasağına politika, din ve ırk sebepleri de eklenmelidir. Bundan başka hizmetten çıkarılan memura kendini çıkaran makam önünde yol verme sebepleri üzerinde dinlenme hakkı verilmeli ve memur istediği takdirde bu iş alenî olarak da yapılmalıdır. Bu makam yüksek memurlar için en yüksek belediye idarecisi ve ötekiler için şube müdürleri olabilir. Bu sisteme göre hiçbir âmir kolay kolay hizmetten çıkarma yoluna gidemez. Meğer ki gazete sütunlarına geçmesinde mahzur görmeyeceği esaslı sebeplere sahip bulunsun.

Eğer hizmetten çıkarma işlerinde soruşturma yapmağa yetkili bir (Mülkiye Memurları) komisyonu varsa bu bakımdan idare âmirinin durumu daha kuvvetlenmiş olur. Belediyeler Birliğinin kabul ettiği model statüde buna dair hükümler vardır. Hizmetten çıkarılan memur hakkını aramak için doğruca mahkemelere veya (Mülkiye Memur –

lan) komisyonuna başvurabilmeli ama bu hak ancak yetki tecavüzü, hile, politika tesiri veya gazez gibi sebeplerle kullanılmalıdır. Bizim Anayasa Hukukumuzda göre mahkemeler idare tasarruflarını murakabeye yetkilidirler.

Mahkeme, bu çeşit bir idare tasarrufunu isıradlar is- bat edilmiş olmak şartiyle tasvip eder. Bu bakımdan hizmetten çıkarma sebeplerini hukukî tatmin edecek şekilde basit ve umumî olanlardan seçmelidir ki ispat yükü daha hafif olsun, ve yargıca kanaat vermek kolaylaşsın. Eğer memurun yaptığı iş aynı zamanda cürüm mahiyeti taşıyorsa bu takdirde en doğru hareket meseleyi savcının veya jürinin önüne götürmek ve bu hususta bir karar verilinceye kadar memura işten el çektmektir. Mahkûm olur olmaz hizmetle ilgisi kesilmiş sayılır.

Aynı prensip rütbe, sınıf, kıdem, ve maaş indirmeleri hakkında da uygulanır. Bu gibi cezaların verilmesinde (Mülkiye Memurları) komisyonunun idare âmiri karşısındaki durumu ancak (istişarî) mahiyet taşır. Memurun temyiz hakkı hizmetten çıkarılma işinde olduğu gibidir.

Derece yükselmesi:

Memurun bir yüksek dereceye çıkarılmasında takip edilecek usulün önemi onun hizmete alınması veya hizmetten çıkarılması işinde olduğundan daha az değildir. Ancak iyi organize edilmiş bir terfî plânı ile yurttaş (ambis- you) ları tatmin edilmiş ve yüksek sorumluluk mevkilerine en iyi kimselerin getirileceği yolunda cemiyete teminat verilmiş olur. İltimasın ve politika, baskısının memurlar ü- zerindeki tesiri büyük ölçüde maneviyat kırıcıdır.

Devlet hizmetini yem torbası değil de bir meslek yapmak ancak yüksek mevkileri mümkün olduğu kadar derece derece terfilerle doldurmak yoluna gitmekle mümkün olabilir. Halbuki bugün belediyelerimizin yaptıkları bunun tersinedir. Seçimin mahallî halk arasından yapıldığı küçük yerlerde bugün dahi eski sınav usullerimiz uygulandığı mahallerde bazan yüksek idare mevkilerinin dolduru- l masında usul dışına çıkmak gerekli olur. Fakat bu gibi hallerde dahi müsabaka sisteminin tercih olunması ve hiz-

met saflarmdakilerin sicillerine önem verilmesi tavsiye olunur.

Terfiler müsabaka esasına dayanmalıdır, ama hizmet süresi, devamlılık, nizamlara boyun eğrlik ve disiplin cezalarına çarpılmamış olmak gibi sicil şartları da büyük ölçüde tesirini göstermelidir. Âmirler zaman zaman maiyetindekilerin hizmet kabiliyetleri hakkında düşünce sahibi olmağa çalışmalıdırlar. Yazık ki bugün belediye memurlarının kabiliyetlerini anlamağa yarar elde doğru bir kalite ölçüsü yoktur. Sicillerindeki kanaat notu ehliyetleri hakkında fikir veren tek vasıttır.

Hizmetlerin tasnifi:

(Mülkiye Memurları) komisyonuna verilen ilk iş hizmetlerin tasnif edilmesi olmuştı. Maalesef bugün bu komisyonlar hizmetlerin pek az kısmını gerçekten İlmî esaslar dahilinde bir tasnife tâbi tutabilmişlerdir. Tasnif edilmiş olanların da ancak bir parçası aylık bakımından mahallî idarelerce kabul edilmiş bulunuyor. Bunlardan bir kısmı da kurulmuş esaslar hiç gözönünde tutulmadan mahallî şeflerce bir takım yeni hizmetler kurulması ve aylıklar tahsis edilmesi yüzünden uygulanma imkânı bulamamışlardır.

Aylık meselesi şüphesiz güçlüğün düğüm noktasıdır. Görevlerin iyi bir şekilde tasnifi aylıklar üzerine, istense de istenmese de, tesir yapar. Yüksek ünvan taşıyan bir memur ile (Mülkiye Memurları) komisyonunun (Mukayyit - Kâtip) adını verdiği memura aynı aylığı vermek mümkün değildir. İşte bu sebeple tasnif tasarıları karşısında her zaman büyük ölçüde politika gürültüleri kopmuştur. Sadece hizmetlerin tasnifi ile yetinmemeli, görevler kategorilere ayrılmak suretiyle aylıkların standardize edilmesi de sağlanmalıdır. Ayrıca sadakatle yapılmış hizmetlerin mükâfatı olarak ödenek artması da bu plânda yer almalıdır. Bu, kısmen terfi plânına da girebilir ama öyle yerler vardır ki burada terfi imkânları hiç yoktur. Bu gibilerin süreleri uzadıkça, kabiliyetleri görüldükçe ve kurslarda yetiştikçe ücretlerinin artırılması yoluna gidilir.

Mahallî idare memurlarının aylıkları:

Maaş derecelerinin tesbiti yüksek bir politika meselesi olup bu bakımdan tek otorite kanun yapma yetkisi taşıyan heyettir. Zatişleri dairesine düşen iş maliye ile istişareden sonra kadro teklifini heyete sunmaktır. Mahallî idare mâliyesinin maaşla ilgisi çok fazladır. Bütçelerinin büyük kısmını aylıklar ve ücretler teşkil eder. Bu bakımdan bu idareler aylık ve ücretlerin düzgün bir şekilde tesbit edilmesine çok önem verirler.

Çok yüksek ücretler yalnız taşkın görünüşleriyle kalmazlar, politikacıların hırslarını da çekerler. Çok alçak ücretlere gelince hem iyi kalitede istekli çekemezler, hem de mevcut olanlara şevk ve memnunluk veremezler. Kamu hizmetlerinin memurlarına değerlerinden çok üstün ödenek verdiği yolunda bazı çevrelerde kökleşmiş bir kanaat vardır. Halbuki iş böyle değildir. Mahallî idareleri az çok tanımış olanlar bilirler ki hiçten ücret karşılığı parlak hizmetlerde bulunanların sayısı az değildir. Gerçekten mahallî idareler kendi hizmetinde bulunanlara (Şoförler, yazıcılar, (stenograflar ve hesap makinacıları gibi) o topluluk içindeki özel müesseselerden daha dolgun ücret verirler.

Fakat şehir memurlarının en büyük iki sınıfı olan polis ve itfaiyedeki ücret özel müesseselerle kıyaslanamaz. Bunların ellerine geçen paranın istenen kalitede eleman çekecek durumda olduğu pek az görülmüştür. Hele polislerin aylıkları her zaman azdır. Polislerle itfaiyecilerin kendi teşkilâtlan vasıtasıyla ödeneklerini yükseltme amacıyla teşri meclisleri üzerinde baskı yaptıkları çok olur. Devlet ilkokullarındaki öğretmenlerin aylıkları özel okul öğretmenlerinininkinden yüksektir ve özel öğretmenlerden daha serbest ve emin durumdadırlar.

Diğer taraftan özel kalite isteyen öyle idare hizmetleri vardır ki bunların ücretleri özel müesseselerdekinden çok daha azdır. Belediye başkanlarına en çok aylık veren hJew-York ve Cincinnati şehirleridir ki bunların yıllık ödenekleri 25.000 dolardır. Son zamanlarda New-York belediye başkam kendi isteğiyle yıllıkını 22.500 dolara indirmiştir.

Mahallî idare memurlarının aylıkları ne kadar olmalıdır? Bunu söylemek imkânsızdır. Özel müesseselerde çalışanların aylıkları bulundukları şehir ve kasabaların büyüklüğüne, küçüklüğüne ve bulunduğu bölgeye göre değişir. Mahallî idare memurlarının aylıkları da böyle olmalıdır. Fikrimizce özel müesseselerle yarış bahis konusu olamaz. Devlet memurları için emeklilik büyük bir avantajdır. Bundan başka özel müesseselerde iflâs ve tasfiye tehlikeleri de vardır ve yine devlet dairesinin bir şubesinde görev yapan bir memurun maaşıyla başka bir dairenin ona benzer hizmetinde bulunan memurun ücreti arasındaki fark hak ve adalet anlamıyla telif olunamaz. Müntahap hizmetlerde aylık mensup hizmetlerden daha yüksek olmalıdır ki değerli aday çekebilsin. Bu hizmetler hem daha kararsızdır, hem de bu yerlere seçilebilmek için adayın para sarfetmesi de gereklidir. Bu gibi hizmetlerin sayısını tesbit edecek otorite o mahallin teşri meclisidir.

Mahallî idare hizmetlerine mahsus aylıklar tesbit olunurken hizmeti işgal edenin aylığına o hizmete mahsus avantajlar da katılmalıdır. Fakat bu hususun takdiri güçtür. Meselâ resmî bir otomobili serbestçe kullanma hakkı böyledir. Hem bu gibi imtiyazlı memur sayısı da azdır. Bir şehrin tramvay ve otobüslerinden parasız faydalanma hakkını paraya çevirmek oldukça kolaydır. Resmî meskende ikamet, yemek ve bakım hakkı için de iş böyledir ama hiç bir zaman bunların değeri idareye mal olduğu gibi kesin olarak hesaplanamaz. Yeme, içme ve yatmanın bir devlet müessesesine yüklediği masraf aynı cinsten başka bir müessesenin bu konudaki masrafından çok daha yüksek olabilir. Bu gibi avantajlar bir memurun aylığına eklenirken faydalanma konularının o müesseseye kaç mal olduğu değil belki onun bu şeyleri müessese dışında kaç mal edebileceğinin hesap edilmesi en doğru hareket olur. Meselâ bir hastanede yeme, içme, yatma ve bakım ile birlikte 80 dolar aylık alan bir hastabakıcı kadının durumu ayda sadece 125 dolar alan kâtiplerinkinden daha iyidir. Çok defa mahallî idarelerde en yüksek maaş alan memur-

lar yatılı okulların müdürleridir. Kendilerine güzel bir ev verilir, bu evin ısıtma ve aydınlatma masrafı devlet bütçesinden ödenir ve ayrıca kendisi ve ailesi için müesseseden yemek de verilir. Bütün maaş bordrolarının zatişleri dairesince tasdik edilmesi usuldendir.

Çalışma saatleri :

İş saatleri, tatil ve dinlenme günleri meselesi aylık konusu ile yakından ilgilidir. Bazı güney memleketleri bir tarafa bırakılırsa çalışma saatleri hemen her yerde (9-5) kabul edilmiştir. Öğle yemeği için bir saat çıkarılacak olursa günlük çalışma yedi saat tutar. Özel müesseselerde de çalışma süresi hemen buna yakındır. Mahallî idarelerin çoğunda Cumartesi günleri öğleyin çalışmaya son verilir. Şu hale göre haftada 38 veya 39 saat çalışılıyor demektir. Fakat bu çalışma sistemi yalnız dairelerde uygulanır. Başka yerlerde çalışanlar için çalışma programı değişiktir. Meselâ öğretmenler günde beş altı saat ve haftada beş gün çalışırlar. Polislerin günlük hizmetleri sekiz, dokuz saat tutar. Hele küçük yerlerdeki zabıta memurları arasız yirmi dört saat hizmette kalırlar. Büyük şehirlerde itfaiyecilerin çalışma süresi 8 saattir. Fakat yirmi dört saatte iki koğuş nöbetçisi görev yaptığına göre her biri 12 saat hizmette kalıyor demektir. Genel olarak Pazar haftanın tatil günüdür, yalnız polislerle itfaiyeciler, tamir ekipleri, park, su ve elektrik santrallerinde görev yapanlar haftanın başka günlerinde izinlerini kullanırlar.

Mahallî idare memurları maaşlarını kaybetmeden iki hafta izinli gidebilirler, özel müesseseler de böyiedir. Düşüncemize göre bu hususta mahallin âdeti rehber olmalıdır. Devlet memurları bir kaç tatil süresini bir araya getirerek kullanabiliyorlar. Bu bakımdan öğretmenler özel durumdadırlar. Bunların tatil süreleri iki üç ay sürer. Öğretmenlerin bu durumları sadece şans değil, belki ruhça gelişmeleri için bir zarurettir. Bazı mektep idareleri öğretmenlere ders devresinde de tetkik ve seyahat maksadiyle 7 yıldan daha az aralıklı olmamak üzere izinler verirler. Bu izin sırasında kendilerine aylıkları kısmen verilir.

Öğretmenlerin tatilleri mekteplerin kapandığı zamana rastlar. Öteki memurların da izinlerini yaz mevsiminde kullanmaları için esaslı bir sebep yoktur. Belediye idarecileri izinlerini bütün yıla dağıtmalıdır. Kuzey memleketlerinde izinleri kışa getirmek temayülü artmaktadır. Bu suretle güney kıyılarının güzelliklerinden faydalanmak mümkün olacaktır. Bir çok aile sahibi memurlar İlkbaharı tercih ediyorlar, çünkü bu mevsimde ucuz (sayfiye) bulmak mümkün olmaktadır. Bu temayül ekonomik bakımdan teşvik edilmeğe değer.

Hastalık sebebiyle dinlenme izinlerinde (temaruz) la- rı önleyici tedbirler alınmış olmak gerekir. Doktor tarafından verilen rapor zatişleri dairesince de onaylanmalıdır. Bu gibi hallerde raporlunun izni ayda beş veya altı günü geçmediği takdirde gelmediği günlerin de ücretini alabilir. Altı ay hizmet etmiş olmayan kimseye dinlenme izni verilemez. Bazı belediyeler, federal hizmetlerde olduğu gibi, dinlenme izinlerinin bir araya getirilerek hepsinin birden kullanılmasına müsaade ediyorlar. Meselâ on vii sağlam hizmet görmüş bir memur önemli bir hastalığa yakalanacak olursa senelik dinlenme izinlerinin on misli kendisine verilebiliyor. Bu usulün her yerde uygulanması tavsiyeye değer. Bu izin de iyileşmeyi sağlamazsa emekli hükümleri ele alınır. Çünkü iznin daha ziyade uzatılması hizmete tesir eder. Bir de kadın memurlara doğum sebebiyle verilen izinler vardır. Bunlar birikmiş izinlerinden ücretli olarak faydalanırlar. Bunu altı aya kadar uzatabilirlerse de bu süre için kendilerine ücret verilmez. Bazı memleketlerde bunlara yalnız hak ettikleri dinlenme izni verilir. Bu izin yetişmezse istifa zorunda kalırlar ama bu takdirde yeniden hizmete girebilmek için (tercihli) listeye konurlar. Bu memurun altı ay uzaklaşması şüphesiz hizmeti aksatır. Onun görevini ya bir başka arkadaşı yapacaktır veya bu görev için geçici memur alınması ve yetiştirilmesi gerekecektir. Evli kadın memurların birçok idare kollarında faydalanılmakta ise de henüz doğum izni meselesi memnunluğa değer bir şekilde halledilmiş değildir. New-York

şehir idaresi 1940 yılında bir emir çıkararak hizmetinde bulunan 3.000 kadına yalnız dört yılda bir doğum izni verebileceğini bildirmişti ama dokuz ay süren protesto firtınaları sonunda bu kararını değiştirmek zorunda kaldı.

Emekli hükümleri :

Yaşlanma ve sakatlanma sebebiyle bir memur veya hizmetliye emekli ödeneği tahsis edilmesinin sadece bir tazmin meselesi olduğu genel şekilde kabul edilinceye kadar çok uzun zaman geçmiştir. Bu gün bile bazı mahkemeler bunun (atıfet) den ibaret olmadığını kabulde tereddüt göstermektedirler. Gerçekten emeklilik sistemine çoğunluk tarafından verilen vasıf onun İnsanî değil, İdarî bir müessese olduğudur. Yaşlı, sakat ve malûl kimselerin aktif idare hizmetinden uzaklaştırılmaları otomatik şekilde yapılmalıdır. Bu çok önemlidir, böyle yapılmazsa bu adamlar ölünceye kadar yerlerinden ayrılmazlar. Eğer emekli ödeneği verilmez ve kendi arzularına da bırakılırsa sakat ve malûl bir halde bulundukları yerleri hiç bırakmak istemezler. Bunların iş görme kabiliyetleri azaldıkça sınıf ve aylıklarının indirilmesi akla gelebilirse de bu tedbir onların haysiyetlerini ağır surette kırar ve bordrolardan çıkarılmalarını da sağlamaz. Ödenek vermek suretiyle emekliye çıkarma bu dâvanın en iyi hal çaresidir.

Polislerle itfaiyecilerin ve öğretmenlerin emekli ödenekleri memleketin her yerinde aynıdır. Ama öteki memur- larınki böyle değildir. Belediyelerle bütün mahallî idare müesseselerinin tek emekli sistemini kabul etmeleri çok arzu edilir. Bu sistem devamlı kadro hizmetlerinden ayıramaz. (Müntehap) memurlara da bunun teşmili doğru değildir, yoksa başarılı politikacılar için yemlik olur. Seçilerek hizmet almış memurların emekli haklarından faydalandıkları memleket New-York'tur. Burası vergi mükelleflerinin zararına politika şeflerinin lüks içinde yaşamaları iskandal tesiri yapmaktadır.

Belediyelerin emekli işinde genel olarak kullandıkları iki sistem vardır. Bunlardan biri eskiden polisler ve itfaiyeciler hakkında uygulanan sistemdir ki devlet bütçesin-

den ödeme esasına dayanırdı. İkramiyeler, polis mahkemelerinin aldıkları para cezaları, sigorta primlerinin vergileri, özel hisseler, eğlence gelirleri gibi bütçenin bu işe mahsus gelir kaynakları vardı. İkincisi modern sistemdir. Bütün memurları içine alan bu sisteme göre hem memur, hem idare sandığa ödeme yapar. Bu ödemeler her zaman değilse de genel olarak memur aylıklarından eşit yüzdeler halinde yapılır.

Mahallî idarelerin emekli sandığı kadar beceriksizce idare olunan bir müessesesi yoktur. Bunların çoğunda hiç değilse teori bakımından emekli aylıklarını karşılayacak bir para vardır. Memurlardan sigorta primi gibi kesilen para milyonlarca dolar tutar ama yazık ki bu paranın sağlam bir emekli ödeneği olduğu nâdirdir. Çok zaman ağırlık yine bütçeye düşüyor. Sigorta primi ödediklerini zanneden memurlar bu suretle aldatılmış oluyorlar.

Sıkıntı devresi gelince sandık makamları sigorta eksperlerini toplayıp düşüncelerine başvurmak zorunda kalmışlardı. Sandıkların gerçek sigorta esaslarına göre kurulması gerekiyordu ama birikmiş açığı sandığın karşılayabilmesi imkânsız görünüyordu. Meselâ yapılan hesaba göre yirmi sene hizmet görmüş memur yaşı ne olursa olsun aylığının yüzde ellisiyle emekliye ayrılabilmeliydi. Bu hesap ortaya büyük ölçüde bir mesele çıkarıyordu. Sigortacılar, bu tasarının kabulü halinde, yirmi seneyi dolduran her memurun derhal çekilmek istiyeceğini düşünüyorlardı.

Düşüncemize göre şimdiye kadar kötü prensiplerle i- dare edilmiş olan bu sözde (emekli sandıkları) mn bugün düzeltilmesine imkân yoktur. Eğer memurların bu şartlar altında korunmaları düşünülürse mesele realist bir zihniyetle ele alınmalıdır. Herşeyden önce bolkeseden atmaların yerini makul vaidler almalıdır. Bu keyfî şekilde yapılamaz. Belediye idaresi mademki belli bir plâna göre prim kabul etmiştir, prim ödeyenin rızası olmadan plân değiştirilmemelidir. Sözleşmelerin tek taraflı bozulmasına ne kanun izin verir, ne de ahlâk. Bu hususta ileri sürülen düşünce şudur: Daha küçük fakat sağlam bir emekli geliri yük-

sek ve fakat çökme tehlikesine maruz bir gelire tercih olunmalıdır.

Hiç değilse gelecekte bu hatalardan sakınılsın. Belediye idaresi desin ki “Emekli ödeneği ihtiyarlığa karşı bir koruma tedbiridir. Orta yaşta ayrılmak isteyen ve başka işlerde çalışabilecek durumda olan sağlam kadın ve erkeklere emekli aylığı verilemez.”

Şehir idaresinde polislik yapan birinin emekliye ayrıldıktan sonra kontluk merkezine giderek oradaki polis teşkilâtına yazıldığını ben bizzat gördüm. Şu halde her hizmet için belirtilmiş bir yaşa gelmeyen memurun emekliye ayrılmasına müsaade olunmamalıdır. Polis ve yangın söndürme hizmetleri gibi büyük beden gayreti isteyen görevlerde bulunanlar altmış yaşında emekliye sevk edilmelidirler. Bunların âmirleri için tahdit yaşı altmış beş olmalıdır. Öğretmenlerle ruhanî görev sahipleri yetmiş yaşından daha sonraya bırakılamaz. Bütün hizmetler için tahdit yaşıyla istek üzerine emekliye çıkarılma yaşı arasında beş yıl fark bulunabilir.

Bağlanacak emekli aylığı memurun son beş yıl içinde aldığı maaş vasatisinin yüzde ellisi gibi mutedil bir miktar olmalı ve hiç bir zaman çevrenin hayat şartlarına göre azalıp çoğalmamalıdır. Asgarî hizmet süresini tamamlamamış olan âzamî emekli ödeneğinden faydalanamaz. Bu süre 25 veya otuz yıl olabilir. Görev sırasında alınmış hastalık ve sakatlık halleri dışında en az on yıl hizmet etmiyenlere emekli aylığı verilmez.

Düşüncemize göre en iyi emekli sistemi sigorta usullerine dayanan sistemdir. Ne yazık ki yüzlerce belediye idaresinde hep açığı kapatma işiyle uğraşmaktayız. Aylığından prim veren memurun bu parası gelecekte kendisine verilmek üzere saklanacak yerde emekliye ayrılmış bir başka sının ihtiyacına sarf olunmaktadır. Eğer prim ödeyen bir memur beş yıl sonra hizmetten çıkacak olursa verdiği primlerin tutarı faizsiz olarak kendisine geri verilmelidir. Primler o şekilde hesaplanmalıdır ki memur emeklilik ça-

ğma varıncıya kadar toplanacak para tutarı en yüksek emekli aylığının yüzde ellisini bulabilsin. Yüzde ellisini de idare ödemek zorundadır. Küçük kasabalarda bir avuç memurun emekli primlerini idare etmek güç bir iştir. Nitekim sıkıntı yıllarında bu gibi yerlerde emeklilere aylık ödemek de kolay olmamıştı. Bunlar için sigorta şirketlerinden poliçe satın almak ve buna göre ödeme yapmak daha uygun olur. Öğretmenler de dahil olduğu halde bütün devlet için bir emekli sistemi kurmak idealdir. Ama bundan daha çok uzaktayız.

Hizmete giriş yaşı ve sağlık şartı:

Özel müesseselerin kırkbeş yaşından yukarı kimseleri hizmete almak istememeleri çok dedikodu konusu olmuştur. Halbuki devlet kapılarının yaşlılara da açık bulundurulması yolunda bir cereyan vardır. New-York meclisinin 1938 yılında aldığı karar bu yoldadır. Polislik, itfaiyecilik ve gardiyanlıktan başka bütün hizmetler için yaş kaydı kaldırılmıştır. Bu karar memurun aylığından prim ödemesi yolundaki emekli sisteminin prensiplerine uygun düşmemektedir. Polis ve benzeri mesleklere gireceklerin otuz yaşını geçmemiş olmaları şart konmuştur. Hizmete alınacak lar sıkı bir sağlık muayenesine tâbi tutulurlar. Böyle bir muayene yapılmadan adayların isimleri tâyin listesine sokulmaz.

Memur birlikleri:

Zatışleri hakkında bu kadar konuşma yaptıktan sonra memur birliklerinden hiç bahsetmezsek konuda önemli bir boşluk bırakmış oluruz. Son zamanlara kadar memur birlikleri meselesi geniş ölçüde tartışma konusu olmuştu. Posta memurları daha 1889 yılında birliklerini kurabilmişlerse de bakanlık ve Cumhurbaşkanlığı emirleriyle faaliyetleri tahdit edilmişti. Ancak federal devlet memurlarının birlik kurmalarına ve faaliyette bulunmalarına izin veren 1912 Loyd - La Folette Kanunu çıktıktan sonradır ki yeni memur birlikleri kurulmağa başlıyor. Devlet hizmetinde çalışanların grev yapmaları ve seçimleri kontrol etmeleri ihtimallerinden çok korkuluyordu. Bu korku tahak-

kuk etmemiştir. Memleket kanunlarına göre özel iş verici (yani patron) işçi birlikleriyle pazarlığa girer, niçin hükümet de böyle yapmasın.

Şimdiye kadar mahallî idare memurları hakkında özel şahıs muamelesi yapıldı ve bundan önemli güçlükler doğdı. Bunların kuvvetli ve saldırgan bir teşkilât üyesi olmaları da başka güçlükler açmaktadır. İlk tesirli birlikler polis, itfaiye mensuplarıyla okul öğretmenleri tarafından kurulmuştur. Bu birlikler bazen kendi çerçeveleri içinde ve bazen dışında gelişmeleri ve haklarının korunması amacıyla birleşmektedirler.

Bu çalışmalar sadece aylıklarının artmasını değil okul ve kurslar açılarak meslek mensuplarının yetişmelerini de sağlamaktadır. Fakat çok defa birlik üyeleri kendi iş ve güçleriyle meşgul oldukları için birlik idaresiyle yakından ilgilenemiyorlar. Bu suretle birlikler bazan çok saldırgan küçük bir üye grubunun eline düşmek yolundadır.

Son zamanlarda birlik kurma temayülü bütün çok nüfuslu şehirlerdeki mahallî idare memurları arasına yayılmış bulunuyor. Bunlardan bazıları o çevrenin birinci sınıf politika kuvveti olmuştur. Bu teşkilât aynı düşüncedeki memurlar için bir birlik olacak yerde bir takım haris kimselerin elinde politika m^kinası olmak temayülündedir. Statülerin politika faaliyetini yasaklamış olmalarına rağmen New-York'daki 150.000 kişilik memurlar birliği çok büyük bir politika kuvveti olarak göze çarpıyor. Mülkiye Memurları Kanununu hazırlayanlar hiç düşünmemişler ki en yıkıcı politika faaliyetinde bulunmak için mutlaka partici olmak lâzımgelmez. Devlet memurları organize hale gelince önemli bir baskı grubu teşkil ederler. Bugün mahallî idare birlikleri ..devlet memurları ile de birleştikten sonra teşri meclislerine tesir yapacak duruma girmiş bulunuyorlar. Bilhassa polis ve itfaiye mensupları ile okul öğretmenleri de katılarak mahallî idare faaliyetlerini kontrol edecek hale gelmişlerdir. Memur birliklerinin her zaman öne sürdükleri dilekler zatişleri idaresinin iyi düzenlenmesini ve işletilmesini sağlamak, ücretleri yükseltmek

ve bu uğurda gerekirse masrafları kısmak gibi şeylerdir. Bazen görüşleri büsbütün egoist ve politik mahiyet almaktadır. Bu durum bilhassa polis bakımından özel bir tehlike kaynağıdır.

Prensip olarak kolektif pazarlığı kabul eden federal kanun ile devlet memuruna özel bir şahıs gözü ile bakan mülkiye memurları ve bazı devlet kanunları arasında bir uyumsuzluk vardır. Bilhassa mülkiyetinin tüzelkişiliğe ait olmasından başka özel müesseselerden farklı bulunmayan belediye işletmelerinin bu bakımdan durumları kritiktir. Geçenlerde New-York şehri, müesseselerinde çıkan işçi belâsından yakasını güç kurtarmış ve şehir idaresi yeni açılmış transit hatları yüzünden çıkan anlaşmazlıklarda özel kumpanya ile ulaştırma işçileri arasında eskiden mevcut sözleşmeleri tanıma zorunda kalmıştı. Böyle olmakla beraber kesin kararı mahkemeler verecekti. Şehrin deniz işleriyle belediye işletmelerinde çalışan bütün hizmetliler mülkiye memurları statüsüne tâbi tutulmuşlardır. Bu statü hükümleriyle menfaatlerini kolektif şekilde savunma ve teşkilât kurma bakımından işçilere tanınmış olan haklar telif edilememektedir. Esasen (Mülkiye Memurları) Kanunu kolektif savunma vasıtaları arasında hiç bir zaman (grev) hakkını tanımamıştır. İzinsiz işini bırakan bir hizmetli görevinden ayrılmış sayılır ve bir daha geri dönemez.

PORTEKİZ'DE MAHALLÎ İDARELER

**Temmuz 1947 Berne'de toplanan
(Devletlerarası İdarî ilimler Kon-
gresi) ne Portekiz heyeti tarafından
sunulan rapordan.**

Çeviren :
H. BERKSUN

I — Merkezî hükümet karşısında mahallî idarelerin durumu:

Portekiz'de; idari muhtariyeti haiz teşekküllerin; çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunmalarını teşvik ve halkın gıda ihtiyaçlarını, kültür ve yardım, sağlık ve polis işlerini tedvir hususlarında görevlendirilmelerini teşvik eden ademi merkezîyetçi bir temayül mevcuttur.

Mahallî idarelerin görevlerini ifa hususunda teknik vasıtaları veya malî menbaları temin istitaatları dahilinde olmadığı veya tahakkuk ettirilecek iş, mahiyeti itibariyle bir noktainazar vahdetini istilzam eylediği takdirde âmm menfaatlarının tatminini Devlet deruhte eder. Ademi merkezîyet meselesinin hal çaresi, işin mahallî vasfı galip veya umumî mahiyeti haiz olup olmadığında aranmakta ve bundan başka, görevlerin Devletle mahallî idareler arasında taksim edilmesi keyfiyetine, âmm menfaatlerini en iyi bir tarzda ifaya imkân veren bir esas nazarı ile bakılmaktadır.

Muayyen her görev hakkında aşağıdaki sorular vârit olabilir: Tatbikatı temine müsait usul hangisidir? Görev, hükümete bağlı hiyerarşik teşekküller marifetiyle mi yani doğrudan doğruya Devlet idaresi tarafından rın görülmeli, yoksa mahallî idarelere mi tevdi edilmelidir? Bu soruya verilecek cevabın kararlaştırılması icap eder. Bu da kanun vâzı tarafından merkezîyet veya ademi merkezîyet şeklinde bir karara bağlanmış olmalıdır.

Portekiz'de, imkân derecesinde ademi merkezîyeti idame edebilmek için Devletin; mahallî idarelerin kifayet-

sizliğini teknik hizmetlerine yardım etmek ve nafia işlerine veya diğer ehemmiyetli teşebbüslere mali iştirakte bulunmak suretiyle itmam eylediğini kaydetmek icap eder. Bu suretle, âmmе menfaatlarına hâlel getirilmeksizin, mahallî teşekküllerin görevlerinin azaltılmasından içtinap olunmaktadır.

İdare uzuvları olan Concelhos - komünler. Freguesi- as’lar (Concelho’nın tâli idare taksimatı) ve iller, İdarî muhtariyetten istifade etmektedirler ve görevlerinin hududu dahilinde müstakildirler. Bu itibarla muameleleri ancak mahkeme kararı ile iptâl olunabilir. Bununla beraber, bunların haiz oldukları muhtariyet, Devletin bu idarelere rehberlik etmesine ve kontrolde bulunmasına mâni değildir.

Portekiz arazisi Freguesias’lardan (1) müteşekkil Concelhos - komünlere ve Districts’lerden müteşekkil illere ayrılır. Lizbon ve Porto Concelhos - komünlerinin yüz ölçüleri, bu şehirlerin sahalarından ibaret olup Bairros - kazalar ve bunlar da Freguesias’lara ayrılır.

İdare Kanunu, Anayasanın 125 inci maddesine tevfikân Concelho’yı mahallî idarenin esaslı bir unsuru olarak kabul eder. Freguesias’lar Concelho’nun basit bir uzvu gibidir. Concelhos’lar, coğrafi, ekonomik ve sosyal münasebetlerine göre birleşerek ili vücuda getirirler veya bazı gayelerin tahakkukunu istihdaf eden teşekküller vasıtasıyla - ekonomik, kültür ve İctimaî yardım işlerini kuvvetlendirmek ve ahenkleştirmek - maksadiyle de birlik kurabileceklerini derpiş eylemek icap eder.

Bir Macistra tarafından idare edilen Districht doğrudan doğruya hükümeti temsil eder, mahallî idareden madut değildir. Districhts’ler taksimatı, umumî idare noktasından yapılmış olup Devlet tarafından idare olunur ve muhtelif Concelhos’lardan mürekkep olup yüzölçüsü ilden daha küçük bir seçim dairesi teşkil eder. Lizbon ve Porto şehirleri arondismanları muhtariyeti haiz değildirlir. Vazife gören idareler, umumiyetle inzibatî mahiyeti haiz

(1) Ruhanî bir diare — Köy, mahalle .

olup valinin doğrudan doğruya idare ve murakabesi altındadır.

Mahallî idareorganları ve bunların tâyin şekilleri :

Mahallî idarelerin muhtelif organları ile bunların tâyin şekillerine gelince :

Bunlar beledî idare organlarıdır :

1 — Concelho municipal - Belediye meclisi;

2 — Camara municipal - Belediye encümeni;

3 — President de la camara municipal - Belediye başkanı.

Komünün; Freguesias meclisleri; hayır müesseseleri, avukatlar, hekimler, mühendisler dernekleri temsilcilerinden veya ilgili komünlerin işçi sendikalarının veya ilgili komün şubelerinin, halk ve balıkçı odalarının ve iş veren birliklerinin - Gremios murahaslarından teşekkül eden belediye meclisine belediye başkanı riyaset eder.

Belediye meclisi âzaları, temsil ettikleri teşekküller, gruplar, müesseseler tarafından seçilir. Binaenaleyh meclis bütün mahallî işleri temsil eden bir beledî idare organıdır. Bilhassa başkan muavinini seçmek, belediye idaresini ve başkanım murakabe etmek, belediyenin senelik faaliyet plânı hakkında mütalâa beyan eylemek, idarenin temşiyetine ait raporunu müzakere etmek ve haiz oldukları hususî ehemmiyet hasebiyle tasvip edilmeden tatbik mevkiine konulması caiz olmayan belediye encümeninin bazı kararları hakkında fikir beyan eylemek görevleri cümlesindendir.

Belediye encümeni, belediye meclisi tarafından dört sene için - komünlerin 3 üncü, 2 nci, 1 inci derecede olmalarına göre - seçilen iki, dört veya altı vercadores, bir başkan ve bir başkan muavininden teşekkül eder. Komünün idarecileri bu heyettir.

Birinci derecede bulunan komünlerde encümen ; haftada biri; ikinci ve üçüncü derecede bulunan komünlerde onbeş günde bir toplanırlar.

Encümen başkanı veya başkan muavini, komün dahilinde ikametgâhı olanlar arasından hükümetçe tâyin edi-

lirler; bunların tâyininde belediye meclisi âzaları, eski vercadores’ler veya yüksek tahsil diplomasını haiz olanlar tercih olunurlar.

Belediye işlerini idare ve tanzim, encümen kararlarını infaz eylemek ve İdarî macistra görevlerini ifa etmek başkana aittir.

Başkan muavini encümen toplantılarında istişare reyi haiz olmak üzere bulunur. Başkanın vekili olarak, polis görevlerine ait yetkiyi kullanır ve başkanın gayubeti veya mazereti halinde encümene başkanlık eder.

Lizbon ve Porto komünlerinde, belediye encümeni hükümet tarafından tâyin edilen bir başkan ve Freguesias meclislerince ve korporatif teşekküllerce seçilen oniki vercadores’lerden müteşekkildir.

Komünlerde istişarî organlar :

Yukarıda zikredilen organlardan maada, komünde tamamen istişarî vazifeyi haiz diğer organlar da bulunabilir: Belediye vazifelerinin ifası maksadiyle encümen ka- rarlariyle daimî veya geçici olarak teşkil edilmiş muhtelif komisyon ve meclisler hesaba katılmaksızın belediye sağlık, sanat, arkeoloji ve turizm, avcılık komisyonları, iş verenler dernekleri ve millî sendikalar da bulunabilir.

Belediye birlikleri :

Belediye teşkilâtı arasında ilgili komünlerin müşterek menfaatların temin maksadiyle belediye encümenlerinin iştiraki ile federasyonlar kurulması kanunen derpiş edilmiş bulunmaktadır.

Lizbon ve Porto komünlerimi komşu komünlerle birlikler kurlmaları, bunların birbirine karışmış olmaları hasebiyle mecburî tutulmuştur. Diğer komünlerin encümeni kararı ile birlik kurlmaları ihtiyarîdir.

Belediye birlikleri; birliğe dahil belediye encümeni başkanlarından ve başkanlık vazifesini ifa edecek il meclisinin bir vekilinden, belediye encümenlerinden müteşekkildir. Bunlar birlik işleri ile ilgili hizmetlerde belediye meclisleri tarafından encümenlere verilen aynı yetkiyi haizdirler.

Freguesias :

îdarî mevzuatına göre Freguesias, “belediye arazisi dahilinde müşterek İçtimâî bir faaliyet gösteren aile kümeleri” dir. Organları şunlardır :

1 — Kanunen tâyin edilen şekle göre, başları tarafından temsil edilen aileler;

2 — Freguesias meclisi.

Üç üyeden mürekkep meclisi; belediye encümeni gibi dört sene için seçmek aile başlarına aittir..

Freguesias meclisinin başlıca görevleri :

Husûsî ve müşterek emvali idare etmek ve İçtimâî yardım işlerini görmektir.

Freguesias meclisleri, yardım işlerini ve diğer görevlerine dahil işleri müştereken yürütmek maksadiyle birlik kurabilirler. Merkezî bir komisyon tarafından idare ve başkanı vali tarafından tâyin edilen ve üyeleri birliğe da- bil olan Freguesias meclisi tarafından seçilen bu birlik, Freguesias’ların birleştirilmesine esas olur.

İl idaresi :

İl idaresi aşağıdaki organları ihtiva eder :

1 — İl meclisi - Le conseil provincial;

2 — İl encümeni - La junte de province.

1 — İl meclisi, il dahilindeki belediye encümenlerini iş verenler dernekleri federasyonunun ve millî sendikaların her biri, âmme menfaatına hâdim cemiyetlerin müdürleri (provedores) (hayrî ve İnsanî müessese ve cemiyetler), üniversite setetoları, lise ve belediyeye bağlı tâlî derecede bulunan enstitü muallimleri, teknik tedrisatta bulunan mektep muallimleri ile il dahilindeki ilk mektepler müdürleri tarafından seçilen vekillerden teşekkül eder.

Başkan ve başkan muavinini il encümeni üyelerini dört sene için seçmek, il encümeninin senelik faaliyet plânı hakkında mütalâa beyan etmek, idarenin temşiyetine ait raporları müzakere ve kabul eylemek, il encümeni kararlarına dair fikir beyan etmek il meclisine aittir, il meclisinin tasvibine iktiran etmeyen işler icra mevkinde konamaz.

İl meclisinin görevleri, belediye meclisinin görevlerine tekabül eder, netice itibariyle işler meclise gelir.

- 2 — İl encümeni, il işlerini idare eden bir heyettir. Bu heyet aynı zamanda il meclisinin başkan veya başkan muavini olan zatlarla il meclisini teşkil eden vekiller arasından seçilecek üç üyeden müteşekkildir.

Hükümetin mahallî işlerdeki İdarî vesayeti :

Millî hizmetlerle mahallî hizmetleri ahenkleştirmek ve mahallî menfaatları korumak maksadiyle hükümet, mahallî işlere aşağıda yazılı usullere göre karışır yani İdarî vesayette bulunur.

- 1 — Kanunların tatbikini ve karşılıklı hizmetlerin ifasını eşit bir şekilde bağlamağa matuf malûmatı İdarî heyetleretebliğ etmek. (Nizamlayıcı vesayet).

- 2 — Bası kararları evvelden müsaadeye ve icraî mahiyeti haiz diğer kararları evvelden tasvibe tâlik eylemek (düzenleyici vesayet). Bu müdahale şekli, istisnâ mahiyeti haiz olup ancak âmme menfaatlara dokunabilecek hususlarda muhik telâkki olunabilir.

- 3 — Hükümet veya yetkili makamlar; kanunun tahmil eylediği ve tamamen yetkilerine bıraktığı işleri mahallî idare organlarının yapmaktan imtina eylemeleri halinde bunların yerine geçer. Bu da kanunun; vesayet makamlarının İdarî heyetlerin yerine geçebileceklerini tasrih eylediği hallerde vâki olabilir.

- 4 — Mahallî idare organlarının hizmet ve faaliyetlerinin işleyişi doğrudan doğruya mürakabeye tâbidir. Bu mürakabe işlerin yolunda ve âmme menfaatma uygun gidip gitmediğini ve İdarî heyetlerin kanunun tahmil eylediği vecibeleri ifa edip etmediklerini araştırmağa matuftur. Bilhassa, kanunların tefsir ve tatbikatında eşitliği temin eylemek ve idaredeki kifayetsizliğe ve boşluğa dikkati çekmek, yapılan hatalara dair malûmat toplamak ve anketler açmak, her hâdisede tebeyyün edecek fenalıkların izale çarelerini bildirmek üzere mahallî idareye dair tetkiklerde bulunmak, mahallî idarelerin ekonomik ve ma-

lî imkânlarını ve yapacakları bayındırlık işlerinde il ile belediyelerin ve bunlarla Freguesias'nm işbirliği yapmak ve tanzim eylemek sistemini araştırmak, halkın şikâyet ve müracatlarını dinlemek ve bunların tatmin edilmeleri çarelerini bulmak hususlarında başkanlara yol göstermek hükümete terettüp etmektedir.

Mahallî idare üzerinde murakabe ve vesayette bulunan hükümet organları :

Hükümet merkezinde, mahallî idare organlarının faaliyeti üzerinde murakabe ve vesayette bulunan esaslı teşekküller şunlardır :

1 — İçişleri Bakanlığının Siyasî ve Mülkî İdare Genel Müdürlüğüdür. Bu müdürlük bütün isteklere cevap verir, tamimler gönderir, mahallî idarenin işleyiş ve yürüyüşü ile ilgili işlere nezaret ve idarenin murakabesini yüksekte tedvir eyler.

2 — Freguesias heyetlerine emir ve talimatları tebliğ eden belediye başkanı, Freguesias idarelerini murakabe eder, bu heyetlerin talimatnamelerine, gayrimenkul mal iktisap veya ferağ eylemelerine ve imtiyaz vermelerine dair olan kararları üzerinde düzenleyici vesayette bulunur.

3 — Freguesias'larm, belediyelerin, illerin, işleri tedvir hususundaki faaliyetlerine ait malûmatı toplamak ve hükümete bildirmekle vazifeli bulunan vali; çevrenin idari hayatına ait senelik bir rapor gönderir ve Freguesias'la rın kanunsuz telâkki ettiği kararlarını tasdikten imtina eyleyen belediye başkanları kararları aleyhine vâki itirazları halleder.

4 — İşlere istikamet vermek mahiyetini haiz olmak üzere idarenin murakabesi, bilhassa hükümete bağlı iki organ tarafından: muhasebe, bütçe ve vezneye ait şubeler, maliye genel teftiş heyetince, diğer şubeler ve yukarıda zikredilen bütün faaliyetler, mülkiye teftiş heyetince yapılmaktadır.

5 — Son olarak, bizzat hükümet, yetkili bakanlıklar vasıtasıyla, kanunun müsaadeye veya tasvibe bağlı oldu-

ğunu tasrih eylediği mahallî idare kararlarını tâdil eylemek suretleriyle vesayette bulunur.

Vesayetin netice itibariyle daima hükümet tarafından doğrudan doğruya veya ajanları vasıtasıyla yapılmakta olduğunu görmekteyiz. Bir mahallî idareye, diğer bir mahallî idare üzerinde vesayette bulunma yetkisi verilmemiştir. Bu da, bizim idare teşkilâtımızda yüksek ve madun mahallî idareler mevcut olmadığımı gösterir. Esaslı mahallî idareler olarak Freguesias’lardan müteşekkil ve illeri vücuda getiren Concelho’lar vardır. Bu üç mahallî idare arasında vazife taksiminde birbirlerine karşı müsta- kilen ifa edebilecekleri vazifelerin faaliyet ahengini boz- mıyacak surette kendilerine tevdiî endişesi hâkimdir.

Yapıları anket neticesinde; işlerin zararlı mahiyette yürütüldüğü tebeyyün ederse, vesayeti ifa eden makam tâkip edilen veçheleri değiştirebilir.

Halen meriyette bulunan İdare Kanunu 31 Aralık 1936 da yayınlanmış ve tecrübe edilmek üzer dört sene müddetle tatbik edilmiştir. Uygun görülen değişiklikler yapıldıktan sonra nihaî şeklini alarak 1940 da yayınlanmıştır. 1937 senesine kadar 1878 ve 1896, 7 Ağustos 1913, 23 Haziran 1916 ve 25 Temmuz 1923 tarihli İdare Kanunları kısmen meriyet mevkiinde kalmış ve bunun neticesi olarak 1878 ve 1896 tarihli kanunlara ve çeşitli prensiplerden mülhem olan muhtelif kanunlara nisbeten hangi hükümlerin ilga ve hangilerinin mer’î oldukları hususunda ekseriya anlaşılması güç bir durum hâsıl olmuştur.

1910 senesinden sonra kanunların tevhide hususunda yapılan bütün teşebbüsler akamete uğramıştır.

1911 Anayasasına göre, hükümetin İdarî heyetlere müdahale edeceğine dair bir kayıt mevcut değildir. İdarî sahada mahallî idare ile merkezî idare arasında mesainin ahenksizliği de müşahede olunabilir. Bununla beraber, mahallî plân üzerinde, siyasî grupların ve şahsiyetlerin menfaatlarına, âmme idaresinin yüksek menfaatlarını feda eden genel sistemin fena akisleri görülmektedir.

1933 Anayasası ile, mahallî idarelerin hükümet ajanlarının mürakabesine tâbi olacağı hükmü tesis edilmiş ve İdarî heyetlerin kararları başka organların veya makamların müsaadesine veya bu organ ve makamların tasvipleri de bir referanduma tâbi tutulmuştur. Buna, İdarî heyetler kararlarının, ancak idare kanunlarının derpiş eylediği ahval ve eşkâl haricinde tâdil ve iptâl edilemeyeceğini ilâve eylemek icap eder. Bu yeni esasa göre 1933 de, mahallî idarelerin muhasebe, bütçe ve vezne işlerinin murakabe usulü tesis ve iyi neticeler elde edilmiş ve mahallî idarelerin muhtariyetine dokunulmaksızın bu idarelerin faaliyeti ile hükümetin faaliyeti arasında ahenkli bir rejim kurulmuştur. Bu hususları tâyin ve tahdit eden 1936 tarihli bir kanun tedvin olunmuştur.

II — 10 veya 15 yıl zarfında mahalli idarelerde vukua gelen tahavvüller:

A — Siyasî, İktisadî ve İçtimaî havanın bölge ve mahallî idare hayatı üzerinde tesirleri, 28 Mayıs 1926 millî hareketin eseri olan 1933 Anayasası; siyasi duruma kat'î bir şekil vermiş ve istikrarı temin eylemiştir.

1911 ve 1926 seneleri arasında 8 devlet şefi ve 43 bakan değişmiştir. Bu münasebetsizliği tesbit maksadiyle 1926 dan 1947 ye kadar bir devlet şefiyle 6 bakana mâlik olduğumuzu ilâve edeceğiz. 1926 senesine kadar ortalama her 4 ayda bir bakanın değiştiği anlaşılmaktadır. İnsanların kıymeti her ne olursa olsun 4 aylık bir müddet içinde bir hükümet plânının tasarlanması ve tatbik edilmesi mümkün olabilir! Eğer fenalık sade insanlardan geliyor ise insanların kıymetini bozan ve her türlü tesirli faaliyetini imkânsız bırakan siyasî sistemlerin mevcut olduğu da şüphesizdir.

Sergüzeştçilerin zaferine müsait olan ve fakat âmme menfaatleriyle telifi kabil olamıyan siyasî mücadele ve zulümlerden, faydasız bir surette dağılan gayretlerden, istikrarsızlıktan yorulan Portekiz halkı: mâliyesinin tamamen harap olduğunu ve diğer milletler nazarında itibarını kaybettiğini gördükten sonra, 1926 senesinden itibaren

iktidara karşı itimadını tekrar elde edebilmiştir. İçtinabı kaabil olmıyan bazı fedakârlıklar pahasına malî refahını tesis edebildikten sonra millet dahilî huzurun temin eylediği imkân ve millî itibarın salâbeti sayesinde sebatkârane bir surette kalkınmaya koyulmuştur.

Bugün Portekiz Devleti; vatandaşların kanun huzurunda müsaviliği, her vatandaşın medeniyetin menfaatlerinden serbestçe istifadeleri ve milletin yapıcı unsurlarının - ferdin, ailenin, korporatif teşekküller ve mahallî idarelerin - idare hayatında ve kanunların ihzarında işbirliği yapmaları esaslarına istinat eden müttehit ve korporatif (1) bir cumhuriyettir (Anayasa 5 inci madde).

Devletin hâkimiyeti dahilî işlerde ahlâk ve hukuk kaideleriyle, harici işlerde serbestçe imza edilmiş mukavele ve muahedelerle hudutlandırılmış, Devlet, milletlerarasım- da sulhu ve insanlığın ilerlemesini ilgilendiren hazırlıklarda ve halle iktiran eyleyen hususların tatbikinde teşriki mesaide bulunmağa mecburdur (Anayasa 4 üncü madde).

Anayasanın 36 ncı maddesine göre;

1 — Fertlerin, ailelerin, mahallî idarelerin ve diğer kamusal özel ve tüzelkişilerin lehine olarak ahlâkın, adaletin veya kanunun koyduğu hakları ve teminatı belirtmek ve onlara hürmet ettirmek suretleriyle milletin birliğini sağlamak ve hukuk nizamını kurmak;

2 — Hususî menfaatlerle âmmen menfaatlerini terkip- leyerek menfaatler arasında haklı bir âhenk kurmak suretiyle bütün İçtimaî faaliyetleri tanzim, teşvik etmek ve idare eylemek;

3 — İçtimaî sınıflardan, gayrimüsait durumda bulunanların hayat şartlarının iyileştirilmesine nezaret etmek ve bu şartların asgarî beşerî ihtiyaçtan aşağı düşmesini önlemek; devlete aittir.

Son 15 sene zarfında, devletin ittihaz eylediği hareket tarzı; zikrettiğimiz prensiplere uygun olarak Anayasanın saydığı vatandaş haklarına ve teminatına riayet ey-

(1) Lonca teşekkülleri

lemek yolunu takip etmiştir.

Kuvvetli bir devlet; siyâsî ademi merkeziyete meydan vermez ve tâlî menfaatleri, müşterek menfaatlerle telif eder; ancak yetkisi, daima kanunla sınırlandırılmış olup her zaman insan haklarına riayet eyler. Siyâsî ademi merkeziyetçi faaliyetlerin inkişafı önünde âtıl kalacak bir Devlet tasavvur edilemez. En iyi faaliyet menbaının şahsî teşebbüs olduğu kabul edilmekle beraber, Devlet; İçtimâî faaliyetlerin idare ve tanzim mesuliyetini ve gayri- müsait durumda olan sınıfların hallerinin ıslâh edilmesi hususundaki murakabeyi deruhte eylemiştir.

Portekiz'de; İktisadî tam bir hürriyetle beraber ileri siyâsî hürriyet; bir ekalliyetin, büyük halk yığınları üzerinde zaferi ve plütokrat (1) bir cemiyet kurması ve bu durum, ekseriyetin huzursuzluk ve isyanını intaç eylemiştir.

Portekiz'in 1933 Anayasası; İktisadî ve İçtimâî bakımlardan aşağıdaki esaslı kaideleri vaz eylemiştir:

Millî iktisadın teşkilâtlandırılması; İçtimâî faydası olan âzamî istihsali veserveti tahakkuk ettirmeye ve Devletin kuvvetlenmesini intaç edecek olan kollektif hayatı ve vatandaşlar arasında adaleti tesis etmeye matuftur (29 madde).

Devletin en önde gelen hak ve vazifesi; aşağıdaki gayelere varmak için milletin İktisadî ve İçtimâî hayatını tanzim eylemektir:

1 — Halkın, mesleklerin, hizmetlerin, sermaye ve sâyin muvazenesini tesis etmek;

2 — Millî iktisadiyatı; tufeyli mahiyeti haiz veya insan hayatının yüksek menfaatleriyle gayri kabili telif zirâî, sınâî ve ticarî işletmelere karşı müdafaa etmek;

3 — İstihsalin diğer âmillerinin muhik bedeli ile âhenktar olarak en aşağı fiatı ve en yüksek gündeliği tekniğin, hizmetlerin ve kredinin mükemmelleştirilmesi ile elde etmek;

3 — Millî arazi üzerinde nüfusu çoğaltmak, muhacir-

(1) Zenginler hâkimiyeti.

leri himaye etmek ve muhacereti nizamlamak (31 madde).

Devlet; İctimaî fayda arzeden teşebbüslerle küçük ev sanatlarının himayesine zarar vermeyen, en iyi hasıla vermek suretiyle verimi masraflarına uygun olan özel İktisadî faaliyetleri teşvik eder (32 madde).

Devlet malî yardımda bulunmak ve müdahalesi olmaksızın elde edilenden daha fazla İctimaî menfaatler temin eylemek icap eylediği takdirde, özel İktisadî faaliyetlere doğrudan doğruya müdahalede bulunabilir (33 madde).

Devlet; millî korporatif iktisadın teşekkül ve inkişafını temin ve bunların cemiyet gayelerine aykırı olarak aralarında aşırı bir rekabete girişmemelerine ve bilâkis aynı topluluğun âzaları bulundukça kendiliklerinden karşılıklı olarak mesai teşrikinde bulunmalarına nezaret eyler (34 madde).

Bir İktisadî işbirliği ve tesanüt rejimi altında mülkiyet, sermaye ve çalışma İctimaî bir vazife ifa ederler ve kanun bunların kullanılma ve faydalanma şartlarını topluluğun menfaatine uygun olarak tâyin eder (35 madde).

Genel ahlâkı, sağlığı ve beslenmeyi korumak Devletin hak ve vazifelerindendir (4 madde).

Bu müdahaleli iktisat rejimi altında doğrudan doğruya Devlet müdahalesinin asgarî bir hadde indirilmesine çalışılmış bulunmaktadır. Bunlar da, İctimaî sınıfların, münhasıran İktisadî veya İlmî maksatlarla teşekkül etmiş derneklerin; kaideten kendi düzenlerini kendilerinin kurmaları keyfiyetidir.

Portekiz topluluğu, yapısı itibariyle hristiyandır; bozguncu akideleri ve müfrit hareketleri benimsemeye pek az müstaittir. Millî meselelerin hallini; bizzat an’anelerin- de ve tecrübelerinde arar. Kamu hürriyetine derin bir surette bağlı olup kuvvete istinat eden siyasî ve İktisadî bir rejime; gayesi ne olursa olsun, çok uzun bir zaman için tahammül edemez.

Mahallî hayat ve kendi hallerine bırakılmamış olan

bölgeler bu hava içinde inkişaf etmekte ve kıymetlendirilmektedir.

Devlet; umumî plânlar tanzim etmek ve normal olarak teşebbüsü kendilerine bırakmakla beraber İdarî heyetlerle teşriki mesai eylemek suretiyle yardımda bulunmaktadır.

Devlet, mahallî idarelere tekliflerde bulunabilir; âmme menfaati bahis olmadıkça icbarda bulunmaz. Yapılan teklif mahallî menfaatlere münafi olabilir; ancak cüz'ün külle tâbi olması icap edeceği cihetle mahallî idare teklifi yerine getirmekle mükelleftir.

Devletin; aşağı sınıfların hayat şartlarının ıslâhına müteallik faaliyeti dikkate şâyandır. Devlet işçi sendikaları ile, iş verenler sendikaları arasında müşterek iş akitlerinin yapılmasını teşvik, asgari gündeliği tesbit, ucuz evler inşaatının geniş mikyasta inkişafına hizmet etmek ve tahsisat vermek, bunlara ve meslekî teşekküllere mahallî idareler teşkilâtında temsil imkânını sağlamak suretleriyle işçilerin kat'î surette hayat seviyelerini yükseltmeye ve bunlarda mesuliyet hislerini tesise çalışmaktadır. Böylece hükümetin; halkın terfihi yolundaki istekleri, boş vaatlere ve aldâtıcı sözlerle değil, hakikî icaplara göre tahakkuk ettirilmektedir. Bu son yirmi sene zarfında bizim; dünyada o kadar endişe uyandıran siyasi, İktisadî ve İctimaî sistemimizin en büyük muvaffakiyeti, hükümetin ısrarlı ve devamlı faaliyetine istinat etmekte olduğundan şüphe edilemez. Mahallî idareleri sevk ve idareedenlerin sık sık yemlenmekte, bakanların da oldukça sık değiştirilmekte olduğu böyle karışık bir devre içinde Devlet ve hükümet idaresinin; tecrübeleri ve meziyetleriyle mütemadiyen temayüz etmiş vatandaşların ekseriyetinin itimadına, mazhar olmuş ve şahıslarında şeflik vasfı görülmüş olanların ellerine tevdi tercih edilmiştir.

Portekizin siyasi teşkilâtı partiler üzerine müesses değildir. Teşri ve murakabe görevlerini haiz olmaları itibariyle hâkimiyet uzvu olan Millî Meclis âzaları districtlerce seçilmektedirler; fakat herhangi bir partinin veya

kendilerini seçen district’in değil bütün milletin temsilcisi addedilmektedirler.

Millî Meclise arzodilecek bütün projelere veya kanun tekliflerine milletlerarası bütün mukavele ve muahedelere dair bir rapor tanzim ve mütalâa beyan eylemek kor- poration odasına aittir. Millî Meclis müzakereye başlamadan evvel, oda, mahallî idarelerin, ahlâkî İlmî veiktisadi bakımdan İçtimâî menfaatleri esas ittihaz eden müesseselerin temsilcilerinden teşekkül eder. Bu istişarî mahiyette bir hâkimiyet organıdır.

Mahallî topluluk organlarını zikrederken onların da aynı temsil prensiplerine tâbi olduklarını işaret eylemek muvafık olur.

İdarî meselelere dair fikir beyanı hususunda geniş bir hürriyet sağlanmış olup il matbuatı; bu meseleleri ortaya atmak ve bunlara dair fikirler ileri sürmek veya tenkitlerde bulunmak suretleriyle mahallî idare işlerini tedvir edenleri gayrete getirmeğe çok yardım etmektedir.

Bundan başka umumî efkârın, partizanların uyuşturucu tesirlerine asla tâbi olmayarak idare hayatına daha ziyade ilgi gösterdiğini ve şimdiye kadar tahakkuk ettirilen ilerlemeleri kâfi görmeyerek, halkın hayat seviyesinin yükselmesine yardım eylemek suretiyle yeni menfaatler sağlamak istediğini burada kaydeylemek icap eder.

Siyasî teşkilât, Portekiz topluluğunun birliğini daha ziyade sağlamağa çalışmaktadır. Zaten, Portekiz’de par- ticülariste fikirlerin inkişafına bizzat tabiat mânidir. Bir taraftan yüksek dağlarla birbirinden ayrılan bölgelerin muvasala müşkilâtını; seyrüsefer kabiliyetini haiz nehirlerin, ovaların ve bilhassa denizin bertaraf eylemesi ve diğer taraftan Portekizlilerin mümeyyiz vasfını teşkil eden medeniyet kabiliyeti ve istiklâl fikri; en nihayet muhtelif toplulukların birbirine bağlılıkları ve gelenek, dil ve din birliği bütün mahallî topluluklar arasında kaynaşma âmilleridir. Haklı olarak, mer’iyet mevkiinde bulunan İdare Kanununun esaslı âmillerinden olan Profesör Dr. Marcelo Coetano “Portekiz; 6 milyon nüfusunun birbirine olan ak-

rabalık ve komşuluk münasebetleriyle geniş bir komündür, ekseri hallerde tek bir kanun, tek bir tedbir kâfi gelir.” Demıştır.

Portekizin siyasi, İktisadî ve içtimai sistemi İspanya harbi müddetince olduğu gibi son Cihan Harbi esnasında da tecrübeden geçirilmiştir. Girişilen mücadelelerden uzak kalınmış ise de dünya iktisadının husule getirdiği neticelerden memleket muztarip olmuş ve bu ızdırıp devam etmekte bulunmuştur. Ancak Portekizi, siyasi rejim ve İktisadî teşkilâtı, asrımıza has fenalıklarından korumuştur.

Harbin esaslı akisleri, kendini mahalli idarelerin malî kudretlerinin azalmasında göstermiştir. Levazıma ait giderler ağırlaşmakla beraber, gayrikabili içtinap bir surette personelin tahmil eylediği külfet deçoğalmıştır. O aralık; hayat pahalılığının kararsızlıklara sebep olduğu müddetçe, gelirlerde kısmî bir salâh düşünülemez ve muvazeneyi yeniden tesis güç olurdu, bazı tedbirler alınmıştı fakat bunların gayri kâfi addedilmesi hasebiyle mahallî idareler maliye sisteminin tâdiline ait tetkikata girilmiş bulunmaktadır.

Zikredilen bu müşküllerin kendilerini kuvvetle hissettirmeleri keyfiyetinin, Devletin geniş bir derecede gayret sarfettiği büyük bir İdarî faaliyet devri geçirilmekte olmasından ileri geldiğini de belirtmek yerinde olur. Bu geçici müşkülli önlemek için Devlet mahallî idare organları tarafından teşebbüs edilen işlere malî iştirak miktarını artırmıştır. Devletin mahallî işlere malî iştirakte bulunması rejimi 1929 senesinden beri câridir.

Âmme memuriyet maaşlarının, dünya buhranının sebep olduğu hayat pahalılığı ile beraber arttırılmamış olması, Devlet ve mahallî idareler kadrolarının muhtaç olduğu memurların tedarik edilmesi müşkülâtım tevlit eylemiştir.

B — Mahallî idarelerin kuvvet ve zaaf sebepleri nelerdir?

1 — Portekizliler arasında en sağlam bir bağ teşkil eden geleneğin vücade getirdiği topluluk kadar mahallî ha-

yat ve bilhassa Freguesias ve Conecleos’lerde en yüksek ifadesini bulmuştur. Tarih ve âdetler, geçmiş hayatın belirli vakıalara ait hatıraları, dinî merasim ve bayramlar aynı çevre içindeki bütün aileler arasında sıkı bir tesanüdü istilzam eden unsurlardır.

Millî hayat komünlerle teessüs ve inkişaf etmiştir. Hükümet tarafından çizilen plânlar, mahallî idarelerin iştiraki olmazsa güçlkle tatbik mevkiine konabilir. Diğer taraftan mahallî idareler; ileride hükümete iştirak edecekler için ekseriya yetişmelerine hizmet eden bir tecrübe sahası teşkil eder. Mahallî idarelere düşen vazifelerin ve umumî meselelerin hailinde oynadıkları rolün ehemmiyeti asla unutulmamak icap eyler.

Bu hâdiseler ve diğerleri; halkın mahallî idarelerin hürriyetine bağlılıklarını ve bilhassa komünlerine ait işlerin yürüyüşüneatfettikleri ilgi sebebinin izah eder. Mer’î olan sistem, son seneler zarfında bu ilgiyi teşvike çok ehemmiyet vermiştir. Evvelâ, bütün mahallî kuvvet.." lüzumu veçhile teşkilâtlandırılmış ve mahallî organlar kinde temsil edilmiş olmaları hasebiyle vasıtalı veya vasıtasız mahallî görevlere iştirak eylemektedirler. Particilik siyaseti sistemli olarak bütün gayret ve faaliyetlerden istifade etmemek suretiyle idareyi akamete uğrattığından bundan böyle âmme menfaatlerini koruma endişesi hâkim olmuştur. Prensip itibariyle en iyi siyaset; iyi idare etmek ve halkın medenî vicdanını kuvvetlendirmek ve halkı; itimat ve mütekabil anlayış havası yaratarak idarecilerine yaklaştırmak esaslarına istinat edenidir.

Yeni zamana has benciliğe rağmen, bugün de her komünde bölgelerinin ilerlemesine tamamen kendilerini bağlayan ve bir menfaat beklemeden hizmete âmâde bulunan insanlar bulunmaktadır. Burada birinci derecedeki komünlerin belediye başkanları hariç, mahallî idareyi teşkil eden organların görevlerini parasız yapmakta olduklarını kaydetmek münasip olur. Görevlerini hayırhahlıkla yapanlardan, yardım edebilecek durumda olanların bayındırlık ve imar işlerini tahakkuk ettirmek için idare mali-

yesinin yalnız başına tahammül edemeyeceği masraflara mühim miktarda para vermek suretiyle iştirak ettikleri vâkidir.

Bununla beraber yüksek mevki sahibi olanların büyük merkezlerde yerleşmek hususunda beliren temayülleri mahallî hayatta kendini hissettirmektedir. İdareyi tedvir etmek vazifesini deruhte eyleyecek kimselerin, bilhassa kır komünlerinde azalmakta olduğu şüphesiz bulunmak tadır. Bu durum; Devlet işleri bakımından, mahallî idare organlarının teknik yönden kuvvetlendirilmesi lüzumunu ve mahallî idarelerde kendi bakımlarından vazifelerini görmeye kabiliyetli memurlar tedariki mecburiyetini hasıl eylemektedir. Bununla beraber son senelerde büyük şehirlerin bilhassa Lisbonne ve Porto'nun cazibesi; diğer komünlerdeki hayat şartlarının ilerlemiş bulunması sebebiyle azalmağa yüz tutmuş bulunmaktadır. Bu da; halihazırda tatbik mevkiine konmuş olan millî elektrikleşmeye, sanayi inkişafına, yeni mektep ve hastanelere..... ait plânların husule getirdiği bir neticedir.

2 — Mahallî idareler görevlerinin, hükümete ait görevlerin mütemmimi gibi telâkki ve bu idarelerin âmme menfaati zararına işlemediklerinin kabul edilmesi icap eder. Mahallî idareler, Devletin mütemmim bir cüz'ünü teşkil eder. Muhtelif unsurları - müşterek gelenekler, coğrafi şartlar, İktisadî bağılıklar - birbirine yaklaştıрмаğı hedef tutan Portekiz gibi müttehit bir devlette bu idarelerin mevcudiyeti İdarî zaruretlerin bir icabıdır.

Binaenaleyh, mahallî idarelerin temsil ettiği kısmî menfaatlerin, Devletin doğrudan doğruya hedef tuttuğu genel menfaatlere üstün tutulması düşünülemez. Çünkü Devlet; genel menfaat bakımından mahallî idarelerin, kanunun tâyin eylediği maksatlara aykırı bir surette karar almalarına ve faaliyette bulunmalarına mâni olmak hak ve vazifesine sahiptir.

Çünkü mahallî idare organlarının, Devletin faaliyetine engel teşkil etmemeleri ve âmme menfaatinin üstünlüğünü kabul etmeleri icap eder. Mahallî idareleri meydana

getiren İdarî taksimatın Devletin zaafını intaç eylemekten ziyade; bu idareler Devletin kudretini artırmağı hedef tutmalıdırlar. Yukarıda işaret edildiği üzere Devlet, mahallî idarelere ait görevleri deruhte eylediği veya bazı mükellefiyetler tahmil ettiği vakit, bu yolda hareket etmek suretiyle idarenin temşiyeti için en tesirli usulü tatbik eyler. Bundan başka müdafaası mahallî idareye tevdi edilmiş menfaatlerle münasebeti olan genel menfaatler ve mahallî idarelerin yalnız başlarına memnuniyeti mucip olacak tarzda halledemeyecekleri mahallî meseleler de vardır. Bu itibarla mahallî idarelerin faaliyeti ile hükümet faaliyetinin düzenleştirlrnesi zarurîdir vebu düzenleme Devlet için içtinabı kaabil olmayan bir vazife teşkil eder.

Mahallî idare organlarının, kendilerine tevdi edilen işleri, faaliyetsizlikleri yüzünden tehlikeye koymamalarına nezaret etmek Devletin hak ve vazifesidir. Bu sebeple müesses usullerin son derece ihlâlî hallerinde idare heyetlerinin yenilenmesi için icap eden tedbirler alınarak dağıtılmalarına ve yeni seçim yapılmasına tevessül olunmaktadır.

Bu da, yukarıda işaret ettiğimiz gibi Devletin tatbik eylediği vesayet prensiplerine uygun bulunmaktadır. Mahallî idarelere veçhe vermek, bunları mürakabe ederek muamelelerini tashih etmek ve yolsuzluklarını önlemek suretleriyle mahallî idare makamlarıyla merkezî makamlar arasında düzeni temin eylemek hükümet için zarurîdir; âmmе menfaatleri, ancak böyle müşterek gayretle tatmin edilmiş olabilir. Hükümet; mahallî idarelerin faaliyetini engellemekten uzak olup, bilhassa meselelerin karışık bir mahiyet aldığı ve bütün gayretlerin tamamen bir arada toplanmasının icap ettiği bu devirde; bu idarelerin faaliyetlerini teşvik etmekte ve lüzumlu kolaylıkları göstermektedir.

3 — Âmmе idaresini deruhte edenlerin önlerinde hudutsuz bir faaliyet sahası vardır. Birbirine bağlı bir çok meselelerin halli; uzun ve güç ihzarî tetkikatı istilzam eder. Bundan maada, âmmenin her bir ihtiyacının tatmini, yeni ihtiyaçları ortaya çıkarır ve halk, tahakkuk ettiri-

len işleri kolayca unutarak geriye kalan işlerin başarılmasına gözünü diker. İdarî mesuliyeti deruhte etmiş bulunanların elde ettikleri muvaffakiyet karşısında kolları bağlı durmaz ve onları yeni teşebbüslere girişmeğe tahrik eyler.

Bunun için 20 senedenberi katedilen uzun yolu anlamak üzere arkaya bakarak zaman kaybetmek istememekte ve o zamanki harabiyi ve merkezî idare ile mahallî idareler arasındaki ayrılığı pek az hatırlamaktayız. Bu sebeple iş yapmak ve ilerlemek hususunda izhar edilen sabırsızca arzular gittikçe fazlalaşmakta bulunduğundan halen ekseri İdarî makamlar, son senelerde husule gelen dünya İktisadî buhranının doğurduğu malî şartlar dolayısıyla istenilen işleri yapmak imkânsızlığı ile karşılaşmış bulunmaktadırlar. Bu malî karışıklıklar münasebetiyle evvelce işaret edildiği üzere Devletin mahallî idare işlerine malî yardımda bulunması; mahallî toplulukların acze düşmelerini önlemektedir. Şimdiki halde mahallî idarelerin malî durumunu; son Cihan Harbinden doğan şartlara intibak ettirmek çareleri aranmaktadır.

İdarî noktai nazardan, 10 seneden beri yeni kanunun vazettiği rejim altında hizmetlerin memnuniyeti mucip bir tarzda işlediği söylenebilir. Mahallî faaliyetlere, mesaî birliği yapmak suretiyle Devletin müdahalesi, sıkıntıyı mucip olmaktan ziyade bu idarelerin görevlerini yerine getirebilmelerini kolaylaştırmakta ve sağlamaktadır.

4 — Bu yüzyılın ilk rub'unda, mahallî idare, mevzuatın müphemiyeti içinde calî bir durum arzutmekte ve Devletin siyaset ve idaresindeki kargaşalığın husule getirdiği hava, bu calî durumu daha ziyade hissettirmekte idi.

Memuriyete alma sistemi, acınacak bir halde idi; çünkü ehliyet ve diploma hesaba alınmamakta, yalnız siyasi partilere kayıtlı olmak kâfi görülmekte idi. Bu hususta hiçbir plân mevcut değildi ve herkes kendinden evvel gelenin eserini tahrip veya hiç olmazsa seleflerinin eseri ile karıştırılmaması için bir sınır tâyin etmekle meşguldü. Bu suretle, zarurî olan her türlü müessir işlemin, asgarî bir

çerçeve içinde devamlılığına imkân olamayacağı şüphesizdir.

Ferdî faaliyetlerin hiçbir mürakabeye tâbi tutulmaması ve bunların belediyeye geçmeleriyle şahsî menfaatlerine uygun gelen keyfî imar plânları tanzim eylemeleri, yeni mahallî meselelerin ihdasına sebep olmakta idi. Seçimleri siyasî önderlerin nüfuzlarına bağlı olan İdarî heyetler; hiçbir hürriyete mâlik olmaksızın ve fena bir şekilde bunların istibdadına tâbi bulunmakta idiler.

Böylece millet, yıllarca akim mücadeleler içinde enerjisini; bu fenalıkları anlayıp çaresini buluncaya kadar israf etmiştir.

Mahallî idareler hayatını yeniden düzenlemek, kelimenin bütün mânasıyla muhtar bir hale koymak, meş’um tesirlerden kurtarmak için merkezi hükümetten istimdatta bulunulmuştur. Hükümet de mahallî idareleri himaye ve mahallî hürriyetleri temin eylemek maksadiyle müdahale eylemiş bulunmaktadır.

Hali hazırda tatbik edilmekte olan vesayet rejiminin: Devlet ajanlarında bazı tahakküm hislerini uyandırmak tehlikesi vardır. Ancak kanunda İdarî heyetlerin hürriyeti; esaslı bir prensip teşkil eylemiş ve bunların kanun ile mahkeme kararlarına riayete mecbur oldukları hükmü tesis edilmiş bulunmaktadır. Bu itibarla Devlet ajanlarının yolsuz müdahalesine karşı koymak kolaydır.

Muhtariyet mefhumu, böyle anlaşılırsa; devletin, mahallî idarelerin yetkisine icraî nüfuzda bulunmasına mâni bir mülâhazanın vârit olamayacağı bedihidir. Ancak, bu idareleri alacakları her türlü tedbirlerde kuvvetlendirmek ve âmmenin refahını en iyi bir tarzda tahakkuk ettirmek gayesiyle bu nüfuzun mesai iştiraki duygusuyla kullanılması, Devletin tâkip ettiği kesin bir maksattır. Diğer bir deyimle Devlet kanunî görevlerinin çerçevesi içinde İdarî heyetlerin iradelerini serbestçe tâyin etmelerine müdahalede bulunmaz, yolsuzluğa sapmalarına meydan vermemek için onları tenvir ve işlerine yardım etmek kaygısıyla hareket eder. İdarî vesayet sistemini ilham eden düşünce de budur. Vesayet hususunda tezahür eden durum karşısında

hakikati ifade etmek lâzım gelirse, aranılan, merkezî idarenin üstünlüğünden daha ziyade merkezî idare ile mahallî idareler arasında işbirliğini temindir. Prof. Hauriou İdarî vesayet yerine, daha iyi bir fikir veren İdarî birlik - Con- cortium administratif - mefhumunu ikame etmiştir. Ancak, burada asıl ilgiyi çeken, kullanılan bir mefhumu bertaraf etmek değildir; merkezî idare ile mahallî idarelerden mesul olanların ve hükümet namına mahallî idare işlerine müdahale mevkiinde olanların doğru bir düşünceye mâlik olmaları ve hükümetle İdarî heyetler arasındaki münasebetlerde hâkim olması lâzım gelen işbirliği zihniyetine uygun olarak hareket etmeleri kâfidir.

Mahallî idare yetkileri arasında, mesuliyet hissi ve teşebbüs fikri şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, ancak bu suretle muhafaza edilebilir; bunlar olmadığı takdirde çöküntüden kurtulmak imkânsızdır.

III — Mahallî toplulukların bünye ve yetkilerindeki değişiklikler

1 — 1933 Anayasası mefadına göre; District mahallî idare olmaktan çıkmış ve bunun yerine yeni bir mahallî topluluk ihdas edilmiştir. Bu da il - province'dir.

İl; tabii maniler, dil hususiyetleri, ziraî mahsuller, halk yaşayışı itibarıyla ayrılmış olan bir bölgeye tekabül eder. District taksimatı, merkezî idarenin işlerini görmek üzere muhafaza edilmiştir. Bunların başında, hükümeti temsil eden bir macistra bulunur - Vali - Le gouverneur civil - ve District merkezlerinde merkeze bağlı bazı müdürlükler bulunur: Bunlar da ilk eğitim, maliye, bayındırlık v.s.... müdürlükleridir.

Bu, son 10 sene zarfında mahallî idarelerde yapılan yegâne değişiklik bunlardan ibarettir.

2 — Bu yazının birinci kısmında mahallî idare organlarının teşkil ve tâyinlerine ait usul izah ve bu münasebetle seçim heyetlerinin terekübü zikredilmişti.

Bu rejimde 1937 denberi yalnız belediye başkanı hükümet tarafından serbestçe tâyin edilmektedir.

Geçen 5 sene zarfında yani İdare Kanununun ihzârı devresinde bütün mahallî idareler; hükümetin, doğrudan doğruya veya vali vasıtasıyla keyfî olarak nâsp ve azil ettiği âzalardan mürekkep İdarî komisyonlarca idare olunmakta idi. 1936 senesindeki kanunun tesis ettiği ve kanunun hükümetçe hazırlandığı bir intikal devresinde mahallî idarelerin bütünlüğünü temine ve temsilcilerinin tâyinine ait yeni sistem tatbik edilmiştir.

Belediye başkanının tâyinine ait sistem iki sebebe istinat etmektedir: Evvelâ, belediye başkanı, belediye yetkisinden başka, İdarî macistra ve polis yetkilerini de haiz bulunmaktadır. Bu sonuncu görevlerinden dolayı District hükümete (valiye, gouverneur civil) bağlıdır. Zikredilen görevlerin ayrı ayrı makamlar tarafından ifası sık sık ihtilâflara ve karışıklıklara sebebiyet verdiğinden dolayı mahallî idarenin itibarı kırılmakta idi. Bu yetkilerin bir elde toplanması bu durumu düzenlemiştir.

Bundan maada, belediye başkanma, muhtelif belediye organlarının faaliyetlerine veçhe vermek ve tanzim eylemek görevleri verilmekle grupların küçük mücadele ve rekabetlerine karşı zarurî olan tam bir istiklâlin temin edilemeyeceği ve bu istiklâlin ancak an’anevî tâyin usulüne avdetle elde edilebileceği anlaşılmış bulunmaktadır.

Belediye başkanının işlemleri, yetkilerin fena kullanılmasını önlemek maksadiyle bir üst makamın daimî kontrolüne tâbidir ve başkanlık ettiği müntehap organların kararlarının yerine getirilmesine mâni olmak yetkisini haiz değildir.

IV — Mahallî rejimde eşitlik ve çeşitlik

Freguesias ve il idaresinde ve bunların vazife gören organlarının teşekkülünde, mecburî vazifelerinin ifasında ve âdi toplanma müddetlerinde eşitlik vardır.

Bununla beraber belediyenin idaresinde, aynı durum mevcut değildir.

Komünlerin İçtimâî hususiyetleri nazara alınarak Concelhos’lar şehir ve kır Concelhos’larma ayrılmışlardır.

Concelhos’nun bulunduğu 25.000 ve daha yukarı nü-

fuslu şehirler veya 2.000 veya daha fazla nüfuslu olan il merkezleri ve her iki halde de Concelho nüfusunun en az dörtte birini temsil eden Concelho merkezleri ve Lisbonne ve Porto ile mecburî olarak birlik kuran Concelho'lar birinci kategoriye dahildirler. Diğer bir deyimle, mühim toplulukları ihtiva eden ve büyük şehirlerin belirli vasıfları hâkim olan merkezler şehir Concelho'larını teşkil ederler.

“Kır komünleri ise, halkının büyük kısmı ziraat ile iştigal eden ve dağınık bir halde bulunup merkezi sadece İdarî ve İktisadî bir rol oynayan ve şehir komünlerinin üstün ve hayatî görevlerini üzerine almamış bulunan yerlerdir.” Şehir veya kır Concelho'ları nüfusa ve devletçe tarhedilen vergilere göre birinci, ikinci veya üçüncü derecelere ayrılmıştır.

Hükümetçe Concelho'larm sınıfları 10 senede bir yapılan nüfus tahririne göre bir tâdile tâbi tutulur.

Birinci, ikinci ve üçüncü dereceye dahil komünlerin, belediye heyeti bir başkandan maada iki, dört, altı muavinden ve readores'den ve bunlara müsavi vekillerden müteşekkildir.

Birinci derecedeki komün heyetleri haftada bir defa âdi toplantı yaptıkları halde diğerleri 15 günde bir âdi toplantı yaparlar.

Şehir ve kır Concelho'larının mecburî vazifeleri değişiktir ve derecelerine göre de ayrıca değişir. Diğer bir deyimle Concelho'nun ehemmiyet ve mahiyetine ve asgari derecede menfaatlerin tatmini zaruretine göre değişir.

Hülâsa, yalnız birinci derece Concelho'larla ikinci dereceye dahil şehir Concelho heyeti başkanlık görevleriyle, diğer âmme görevleri içtima edemez ve kendilerine bu külfete karşı bir tahsisat verilir.

Porto ve Lisbonne Concelho'ları, memleketin diğer Concelho'larından farklı bir rejime tabidirler. Bu şehirlerin; mahallî idare işlerine verilen hususiyet ve ehemmiyet ve genel idare işleriyle bu işler arasında mevcut samimî münasebet sebebiyle kuzey ve güney bölgelerin Concelho'-

ları üzerinde büyük tesirleri vardır.

Bu rejimin hususî vasıfları :

- a — Belediye heyetinde büyük mikyasta vereador’ların bulunması;
- b — Şube müdürlerinin de bulunduğu heyetin başka- nma geniş yetkilerin verilmiş olması ve heyetin ayda bir defa toplanması;
- c — Heyetin görevlerine hükümetin daha sıkı bir müdahalede bulunması, diğer Conceiholdarın kararları tasdike tâbi olmadığı halde icrai mahiyeti haiz heyet kararlarının vesayet makamlarının tasvibine tâbi tutulması; keyfiyeleridir.

Mahallî idarelerin vazifelerindeki değişiklikler:

Mahallî idarelerin halihazırdaki teşkilâtını tesis eden 1936 tarihli İdare Kanunundan beri, devletle mahallî idareler arasında vazifelerin taksim sistemi değişmemiştir. Evvelce bu taksim esaslı bir tetkike tâbi tutulduğundan’ şimdiye kadar tâdiline lüzum görülmemiştir.

Portekizde câri olan prensibin hususiyeti, vazifelerin idare organlarına sarîh olarak kanunun vermiş olmasıdır. Mahallî idarelerin en küçüğünden başlayarak en e-hemmiyetlisine kadar vazifeleri aşağıda zikredilecektir.

Freguesias Heyeti :

1 — İdarî heyetleri seçimi ve ikametgâh vesikalarının tesisi için aile reislerinin yazımına müteallik malûmatı ihzar, muhafaza etmek ve senelik tashihleri yapmak;

2 — Yerli fakirlerin, İktisadî durumlarını tetkik etmiye ve muhtaç olanlarına muavenette bulunmağa esas ittihaz edilmek üzere; sicillerini tanzim ve muhafaza etmek ve senelik tashihleri yapmak;

3 — Freguesia’ya veya sâkinlerine münhasır olmak üzere müşterek emvalden olan emlâkten, mer’alardan ve meyvalardan istifadeyi tanzim etmek;

4 — Müşterek emvalden çıkarılması mümkün işlenmemiş araziye tevzi etmek;

5 — Freguesia’ya ait emvali idare etmek;

6 — Freguesia halkının içmesine mahsus çeşmeleri

inşa, muhafaza ve tâmir etmek ve umumî sulardan istifade usulünü tanzim etmek;

7 — Belediye heyetine ait olmiyan yolları inşa, muhafaza ve tâmir etmek;

8 — Mezarlıkları tesis ve idare etmek;

9 — Freguesia'nın vakıflarını, âmme menfaatine mahsus müesseselerini idare etmek ve hususî teşebbüslerle vücutte getirilen müesseselere yardım etmek;

10 — Dinî cemiyet bulunmadığı takdirde, mâbetleri ve içinde bulunan eşyaları idare ve muhafaza etmek;

11 — Pazarları idare etmek;

12 — Fakir çocuklara yardım etmek, doğum ve çocuk bakımevleri kurmak;

13 — İlk mekteplerde kantinler kurmak, çocuk jimnastik toplantıları ve tatil seyyahetleri tertip etmek ve hâlen mevcut olanlara yardım etmek;

14 — Âfetlerde, tedbir almakla mükellef makamlara müracaat etmek, delilerin ve hastaların tımarhane veya hastahanelere yatırılmalarını temin etmek, acele haller için yardım postaları teşkil etmek;

15 — Teknik mekteplere devam etmek istiyen fakir talebeler için profesörle anlaşarak fevkalâde vergi tarhetmek;

Belediye heyetine ait vazifeler :

1 — Müşterek mallar ile Concelho'ya mütehasıs malları idare etmek;

2 — Mahallî çeşitli faaliyetleri teşvik etmek;

3 — Halkın işe işlerini sağlamak;

4 — Kültür ve yardım işlerini tedvir etmek;

5 — Sağlık işlerini görmek;

6 — Polis işlerini yapmak.

İdare Kanunu, muhtelif idare sahasına giren, çeşitli 75 görevi saymaktadır. Belediye heyeti bunlara dair karar verebilir. Bu işi uzatmamak için bütün görevleri saymağa mahal görülmemiş ve aşağıda hülâsa edilmiştir:

1 — Mahallî topografik haritanın yapılması,

2 — Genel imar plânlarının hazırlanması,

- 3 — Su getirilmesi,
- 4 — Lâğımların tesisi,
- 5 — Sütün sıhhi şekilde istihsal ve tevzii,
- 6 — Mezarlıkların tesis ve idamesi,
- 7 — Süprüntülerin toplanması ve atılması,
- 8 — Çamaşır yıkama yerleri ve genel hamamlar tesisi,
- 9 — Ucuz evler inşası,
- 10 — Yollar inşa ve tâmiri,
- 11 — İlk mekteplerin inşası ve kantinlerin idamesi,
- 12 — Genel kitaplıklar tesisi,
- 13 — Yangına karşı tedbir alınması ve yardım hizmetleri kurulması,
- 14 — Elektrik işleri,
- 15 — Mezbahalar tesisi,

İlin temşiyet uzvu olan il meclisi; İktisadî işleri teşvik ve tanzim etmek, ili teşkil eden Concelho’ların kültür ve yardım işlerini tâkip etmekle ödevlidir.

Bu işler arasında zikre şâyan olanlar şunlardır:

1 — İlin İktisadî hayatına ve inkişafına ait tetkikleri tahakkuk ettirmek, mahallî iktisada müteallik istatistiklerden faydalanmak ve neşreylemek,

2 — İlde devletçe, komünlerde ilgili belediye heyetlerince tatbikine geçilmek üzere imar plânlarını tetkik ve mütalâa beyan etmek,

3 — Bölge sergileri kurmak,

4 — Ziraate ve hayvan yetiştirilmesine mahsus ikramiyeler ihdas etmek,

5 — Bölge iktisadiyatının ilerlemesine faydalı, teknik tahsilde bulunacaklara para yardımı yapmak için sandık kurmak,

6 — Bölgenin an’anevî sanayiini düzenlemek, idame ve inkişaf ettirmek üzere teknik mekteplere yardımda bulunmak ;

7 — Bölge sanat müzeleri kurmak ve idame etmek, il kitaplığı tesis etmek,

8 — Bölge halk an’anelerine ve genel olarak ilin folk-

loruna ait unsurları toplamak ve neşretmek,

9 — Bölgenin âdet ve ahlâkını muhafaza etmek ve yaymak,

10 — İlin kültürel cemiyet ve müesseselerine yardım etmek,

11 — İlde veya ilin bir kısmındaki lehçe tarzını tetkik eylemek,

12— Fertlerin veya devletin iştirâkiyle mahallî idare gelirinden yapılan İçtimâî yardımlaşma plânlarını tetkik etmek.

Hakikaten, son zamanlarda mahallî idarelerin görevlerine ait yetkilerde hissolunacak bir değişiklik yok ise de, devletin teknik ve malî yardımlarda bulunmak suretiyle mahallî idarelerin kifayetsizliğini imkân dahilinde telâfiye geniş mikyasta uğraştığı âşikârdır.

Mahallî idarelerin uhdesinde bulunan bir takım işler ehemmiyet kesbettiği ve bunların yeknasak bir şekle tâbi tutulmaları icabeylediği takdirde Devlet kendi hesabına, istisnaen teşebbüse geçmektedir. Meselâ:

1 — Hükümet kendi tasvibine arz edilmek üzere mahallî imâr plânına muktazi haritanın havadan alınmasına emir vermiştir.

2 — İlk mekteplerin inşaatında, bütün memlekete şâmil bir plân çizdikten sonra, Devlet, giderlerin yarısını deruhte eylemek suretiyle işi yürütmüştür.

3 — Su araştırmalarına ve evlere su verecek tevzi şebekelerinin inşaatına ait teşebbüsü, Devlet geçici olarak belediyeler yerine eline almıştır.

Açores ve Madere Adalarında il taksimatı yoktur. Bunun aksine olarak her District bir mahallî idare teşkil etmektedir. Hükümet merkezinden bunların çok uzaklarda bulunmaları hasebiyle District idare organlarına - genel meclise - Devlete ait olması gereken görevler verilmiştir. Bu tarz, bilhassa umumî sağlık, ziraat ve hayvan yetiştirme işleri bakımından zarurî bulunmuştur.

Meriyette olan rejim 1939 da tesis edilmiştir.

V — Mahallî idarelerin faaliyetinin tanzimi

Yukarıda halk kümeleri arasında sarîh ve ayrı bir vasfın mevcut olmadığı dermeyan edilmişti.

An’aneler, zaruretlar ve temayüllerde, dil ve dinde birlik itibariyle Portekiz; dünyanın en çok birleşik bir manzara arzeden bir memleketidir. Bu hal, kanun ile tes-bit edilmiş olan görev ve yetkiler çerçevesi içinde her derecedeki mahallî toplulukların temsilîyet organlarına lüzumlu istiklâlin verilmesine mâni teşkil etmez. Kanun bazı vazifeleri diğerlerine tercih ederek yapılmasını mecburî kılmıştır. Ancak ihtiyarî olan işlerde İdarî heyetler serbestçe hareket ederler ve işin yapılmasının uygun olup olmadığını incelerler.

Bununla beraber, bazı hizmet şubelerinin teşkilâtlandırılmasında eşitlik kurulması zarurî görülmüştür.

Yazı ve hesap işlerinde bu zaruret hasıl olmuş ve 1933 Mayısında bir nizamname ile eşitlik tesis edilmiştir. Bu eşitliğin tesisinden itibaren çeşitli usuller ortadan kaldırılmış ve idarelerin işleyişi kontrole tâbi tutulmak suretiyle intizam temin olunmuş bulunmaktadır.

Bazı hallerde, meselâ; su tevzii işlerinde hükümetçe tanzim edilmiş bir tip tüzük mevcuttur ve her belediye için hususî esaslar konmuştur. Mahallin şartlarına göre bunlara belediyelerce ilâveler yapılabilir.

Hükümetçe genel bir tüzük veya tip - tüzük ile tesbit edilmemiş olan diğer hususlarda mahallî idareler; tüzük mahiyetini haiz kararlar ittihaz edebilirler. Ancak bu kararlar hükümetin veya yetkili teknik idarelerin tasvibine iktiran eylemedikçe icra kabiliyetini haiz olamazlar; meselâ, birinci dereceye dahil belediyeler - Lisbonne, Porto - hizmet şubelerinin teşkilâtına, sıhhi zabıta ve umumî yollardaki seyrüsefere ait nizamnameler; bayındırlık işlerine ve umumî hizmetlere ait imtiyaz şartnameleri hükümetin tasvibinden geçirilmektedir.

Devlet organlarının yukarıda zikredilen işlere müdahaleleri; İdarî heyetlerin görevine hükümetin vesayet yoluyla müdahalesi gibi teknik zaruretlerden doğan işbirliği mahiyetini haiz ve mahallî idarelerle hükümetin faaliyeti

arasında bulunması icabeden düzenin teminine matuftur.

VI — IVÜafoaîBî idareler memurlarına ait Hükümler:

Son seneler içinde mahallî idarelere ait değişikliklerin en ehemmiyetlisi, büro memurlarının vazifeye alınmaları ve disiplinleri meselesinin halledilmiş olmasıdır.

1934 senesine kadar câri olan sistem fena neticeler vermekte idi. Bir çok hallerde tâyin şahsî teveccühe bağlı olup, vazifeye alınacak memurlar, müsabaka ve imtihana tâbi tutulmamakta idiler. Kâtiplik vazifesini yapmak için ilk mektepten şahadetname almış olmak kâfi addedilmekte idi.

Memurları vazifelerinin ifasında gayrete sevkedecek hiçbir şey yoktu, kadrolar hususî bir mahiyeti haizdi ve terfi hakkı mevcut değildi.

1934 de ilk tedbir olarak bu esaslı mesele halledildi. Biraz sonra, 1936 senesinde İdare Kanununa, memurların statüsü de ithal edilerek memurların kabul ve terfilerine ait sabit ve esaslı şartlar konmuştur.

Küçük yerlerde komşuluk, muhabbet gibi münasebetlerin tesiri nazara alınarak bürolarda birinci dereceye dahil memurların imtihanları için İçişleri Bakanlığında; Siyasî ve Mülkî İdare Genel Müdürlüğünün başkanlığında şube müdürlerinden, Hukuk Fakültesinden bir profesör, Yüksek İdare Mahkemesinden bir Yüksek Hâkimden mürekkep bir jüri kurulmuş bulunmaktadır.

Hususî kadrolara dahil memurların kabul ve terfi imtihanları mahallinin idare heyeti başkanmdan ve bir âzasından ve ilgili büro şefinden müteşekkil bir jüri huzurunda yapılır.

Umumî kadrolara dahil memurların kabul ve terfi imtihanları, yukarda zikredildiği veçhile İçişleri Bakanlığında yapılır.

Memurların tâyini, imtihana dahil olan namzetler seçilmek suretiyle İdarî heyetlerce yapılır.

Mahallî idare memurları da, devlet memurlarının haiz oldukları imtiyaz ve teminatlardan istifade ederler.

Mahallî idareler memurlarının seçilmesindeki mükemmeliyet, son seneler zarfında bu idarelerin itibarını artırmıştır.

Bu şartlar altında, murakabenin hükümet organları tarafından icrası, mahallî idare işlerinin intizam içinde yürütülmesini temin etmiş bulunmaktadır.

VII — Devletin icra işlerine müdahalesi:

Halihazırda idare uzuvları 1936 İdare Kanunumun neşrinden evvel olduğu gibi hükümetin müdahalesi olmadan kararlarını serbestçe tatbik ederler.

Bununla beraber, merkeze ait, vazifelere temas eden meselelere mütedair bazı kararların hükümetin tasvibine iktiran etmedikçe tatbik, mevkiine konamıyacağı kaydedilmiştir. Bunlar da istisnaî hallere münhasırdır.

İstimlak muamelelerine gelince,, mahallî idareler, yapılacak işlerin projelerini ve bunları tahakkuk ettirecek vasıtalara mâlik olduklarına mütedair vesikaları tekliflerine eküyerek hükümetin tasvibini almağa mecburdurlar.

İl meclisleri ve Lisbonne, Porto belediye meclislerinin 3.000.000 iskodo’yu geçen taahhütlere ait kararları da hükümetin tasvibine tâbidir.

Bayındırlığa ve âmmе hizmetlerine müteallik imtiyazlar 20 seneyi tecavüz edemez. Bunların program ve şartnameleri Devletin ilgili teknik dairelerinin tasvibine iktiran etmek şartıyie. müzayede ile ihalesi yapılır.

VIII — Gelir kaynaklarındaki değişiklikler:

1936 İdare Kanunundan evvel yapılan tetkikat ve mesai arasında mahallî idareler malî sistemine husuî bir ehemmiyet verilmiştir. Çünkü ademi merkeziyet sistemi, mahallî idarelerin malî iktidarlarına esaslı bir surette bağlıdır.

Devlet, mahallî idarelere tevdi edilmiş, olan görevlerin ifasına yani deruhte ettikleri işleri tamamiyle tatmine yeter vasıtaları temin eylemek ödevindedir.

Cihan Harbinin başlangıcına kadar, mahallî idarelerin malî durumu memnuniyeti mucip bulumttakta idi. Ekserisi kredi imkânlarını kaybetmemişlerdi.

Harp bir buhran devresi husule getirdi. Hayat pahalılığının mahallî idarede yaptığı akislerden içtinap etmek mümkün değildi. Mahallî idarelerin malî kaabiliyetleri azaldığı halde halkın ilerleme istekleri de artmakta idi.

O zaman alman geçici tedbirler, hâlen gözden geçirilmekte ve son senelerin buhranlarını yenmek için kaybedilen muvazenenin tesisine çalışılmaktadır.

Mahallî idareler uhdesinde bulunan işleri Devlete intikal ettirmekten ise, bu idarelerin gelir kaynaklarını çoğaltmak suretiyle bir hal çaresi bulunması tercih edilmektedir.

Şehre ait yani Concelho'ların veya diğer toplulukların merkezlerinde normal zamanlarda yapılan işler ve tamirat için ihtiyar edilen masrafa, % 40 tan aşağı olmamak üzere Devlet iştirâk eylemektedir. Devletin su isâle işleri ve işçi mahalleleri veya evleri inşaatı ve hayrî mebaninin tamiratı masraflarına iştirâk nisbeti % 50 ve % 75 i bulmaktadır. Bu iştirâk; işçi ücretlerinden alman küçük bir hisse ve patronların ödedikleri ücretler üzerinden alman yüzdelere teşkil edilen **işsizlik fonlarına** tahmil edilmiş bulunmaktadır.

İşsizlik fonları: Bayındırlık Bakanlığına bağlı olarak 1929 senesinde tesis edilmiş malî muhtariyeti haiz bir teşekkül tarafından idare edilmekte ve mahallî idarelerin iş yapma kaabiliyetini artırmakla beraber çalışma imkânını sağlamak suretiyle işsizliği de önlemektedir.

Devletin - umumî gelirinden, ister işsizlik fonlarından olsun - malî iştirâkı, faydası tanınmış, projeleri Bayındırlık Bakanlığınca tasvip edilmiş işlere münhasırdır. Yapılan malî yardımlar, bu işlerin bu Bakanlıkça murakabe edilmesini istilzam eylemektedir. Mahallî idarelerin teknik memurları kâfi derecede olmadığı takdirde etüdlerin ve projelerin ihzarına yardım suretiyle de iştirâkte bulunur.

Mahallî idarelerin masraflarına iştirâk eylemenin neticesi olarak Devlet, işleri teknik bakımdan kontrol eylemek hakkını iktisap eylemiştir. Bu kontrol, yapılan işlerin iyi bir surette tahakkuk ve tatbikini temin eylemektedir.

IX — Vesayet ve kontrol sistemi:

Hükümetin, İdarî heyetlere olan müdahalesi hiyerarşik bir mahiyeti haiz değildir. İdarî vesayet yetkisinin kullanılmasından ibarettir.

Portekiz Kanunu; fiilen mahallî idare organlarına doğrudan doğruya emir vermeğe veya bunların kararlarını iptal etmeğe müsait değildir.

Hükümetin veya ajanlarının, İdarî heyetlere yaptıkları tebligat emir mahiyetinde değildir. Bunlar sadece tavsiyelerden ve irşatlardan ibarettir. İdarî heyetlerin yapılan irşatları nazarı dikkate almamaları, hükümetin, arzusunu yerine getirmek için zecrî tedbirler almasına müsait değildir. Ancak yaptıkları işlemlerin kanunsuzluğu mahkemelerce sabit olursa iptale mecburdurlar.

İdarî heyetler, mahkemelerin kararlarına riayet etmezlerse, yapılan anket üzerine gördükleri işler mahallî menfaatlere zararlı ise, senelik bütçenin tasdikini veya i- dare hesabını, hesaplar mahkemesinin - Tribunal des Comptes - tasvibine arzını ihmal ve kanunun ifasını sarahaten kaydettiği diğer hususları ihlâl eylerlerse, hükümet, mahallî idare organlarını feshe ve yerlerine diğerlerini getirmeğe yetkilidir.

Mahallî mahiyeti haiz umumî menfaatleri vikaye maksadiyle kanun daha ileri gidilmesine de müsaittir: Mahallî menfaatleri vikaye edilememesi, yalnız İdarî heyetlerin kabiliyetsizliğinden değil de, mahallî idarenin bizzat kifayetsizliğinden ileri geldiği, mahallî menfaatleri temsil eden kimseler tarafından ileri sürülürse, hükümet fesih ile iktifa etmez; “vesayet rejimini” de tesis eder. Bu takdirde yeni bir İdarî heyetin seçim muamelesine gidilmi- yerek, mahallî işlerin temşiyeti; mahdud bir müddet için İçişleri Bakanlığınca tâyin edilen zevata tevdi edilir; bunlar hükümetin vekilleri sıfatıyla hareket ederler.

Ancak mahallî idare muhtariyetinin geçici olarak tâlikini intaç eden İdarî vesayet rejimi, istisnai ve muvakkat bir tedbirdir.

Mahallî idarelerin mütehap organlarına tatbik edilen

İdarî vesayet usulü, câri muamelelerin iptalini ve hiç bir hiyerarşik bağılılığı istilzam etmez.

1936 Kanununun tesis eylediği sisteme göre hükümetin tasvibine iktiran eylemesi lâzımgelen işlerde de değişiklik yapılmasını ieahettiren hiçbir kayıt yoktur.

Hükümet istisnai haller hariç, vesayet işlemlerinde alınacak kararların kanuna uygun olmasını nazarı dikkate alır. Bu itibarla İdarî mahkemelere müracaat imkânı sarahaten derpiş edilmiştir. Vesayet işlemlerinin mevzuuna ait olarak hukuk dâvası açılmaz. Vesayet İdarî tedbirlerin yerinde olup olmadığının takdirini istilzam eyler.

Burada bahse mevzu olan keyfiyet, kararın kanunî veya gayrı kanunî mahiyetinden müstakil olarak değerinin takdiridir. Bu değeri takdir de mahkemelerin ihtisasları haricindedir.

X — Hükümet ajanlarının yolsuz müdahalelerini önleyen mevzuat:

Mahallî idare organları ancak kanun ve mahkeme kararlarına ittibaa mecburdurlar. İdarî heyetler; hükümet kararlarına karşı salâhiyetsizlik, salâhiyeti tecavüz, kanunu ihlâl iddiasıyla Yüksek İdare Mahkemesinde dâva açabilirler. Devlete karşı, haklarını korumak maksadiyle, mülkiyet ve tasarrufa müteallik meselelerde ve idare mahkemelerinin salâhiyeti dahilinde bulunmayan diğer hususlarda umumî mahkemelerde dâvada bulunabilirler.

Yüksek İdare Mahkemesinin kararları, hükümet tarafından yerine getirilmesinden ayrı olarak icra kaabiliyetini haizdir.

Bu suretle hükümet ajanlarının yetkilerini fenaya kullanmaları imkânları önlenmiş bulunmaktadır.

XI — Korporasyon Odası:

Hâkimiyet uzvu olan Millî Meclisten ayrı olarak mahallî idareler ve İçtimâî teşekküllerin mümessillerinden mürekkep bir korporasyon idaresi vardır.

Bütün kanun teklif veya projeleri hakkında mütalâa beyan etmek bu korporasyon odasına aittir.

Korporasyon odasının “mahallî idare” denilen bir şubesi vardır. Bu şube Lisbonne ve Porto belediye başkanlı- rından, bir şehir belediyesi mümessilinden, köy belediyeleri mümessillerinden, Madere ve Açores Adaları belediyelerinin birer mümessilinden mürekkeptir.

Korporasyon odasının mahallî idare şubesi: Millî Meclisçe müzakere ve kabul edilmeden evvel; ademi merkeziyet idarelerine ait raporları ihzar ve kanun projeleri teklif veya bunlar hakkında, mütalâa beyan eder.

Mahallî idareler, Millî Meclis, teşkilinde büyük bir mevki işgal etmekle beraber, Birlik Meclisinde de doğrudan doğruya temsil edilmektedirler. Portekiz’in siyaöî teşkilâtı bu suretle Devlete karşı, mahallî idare menfaatleri- ni teminat altına almış bulunmaktadır.

ALMAN HUKUKUNDA MEMURLARIN HUKUKİ MESULİYETİ

OTTO Mayer'den

Çeviren:
Hayri ORHUN

Kendi hatası sebebiyle yaptığı zararlardan dolayı memurun hukuken mesul tutulması imkânı bütün idari faaliyetlere hâkim bir esastır.

Bu husustaki iddia ve ihtilâfların sivil mahkemeler tarafından halledilmesi İdarî işlerde hakkın korunması neticesini sağlamaktadır. Bu, bilvasıta, fakat gayet müessir bir himaye ve genel ehemmiyeti itibarıyla sistemin akli bir tekâmül şeklidir.

I — Vazifesini ifa sırasında sebebiyet verdiği zararları tazmin hususunda memura tahmil edilen mecburiyet şüphesiz hukukî mahiyette bir mecburiyettir. Bu hususta, eski hukuk terimlerinde hususî suçlar tâbiri ile ifade edilen, Medenî Hukukun gayrimeşru fiillerden doğan mecburiyetler için tesis ettiği kaideler tatbik olunur.

İdare için çok ehemmiyet arzeden bu meseleler konfedere Devletlerdeki hukukî mevzuatın değişik olması sebebiyle 1 Ocak 1900 tarihinden evvel muhtelif şekillerde halledilmekte idiler. Bugün bu meselenin halli Alman Medenî Kanununun 323 üncü maddesi hükmüne tevfikân yeknasak bir mahiyet arzetmektedir.

Memurların mesuliyeti meselesi her zaman için âdi fertlerin mesuliyetinden farklı olarak özel prensiplere tâbi tutulmaktadır. Bu özel hukuk kaidesinin memuriyet sı- fatıyla ilgili hâdiselere ve memurun memuriyet vazifesini ifa sırasında ika ettiği fiillere münhasır olduğu şüphesizdir. Bunun haricinde, memurun mesuliyet bahsinde ve diğer bütün hususlarda basit bir fertten farkı yoktur.

Şu hale göre kamu hizmetinde basit umumî hukuk kaidelerinin tatbikine mâni olan ve bazı özel kaideler tatbik edilmesini istilzam eden bir hal vardır. Kamu hizmeti-

nin mahiyetinden doğan bu lüzum ve zaruretlere hazan mesuliyet hudutlarının tevsiini ve hazan da tahdit ve takyidini intaç eden tâ eski hukukun kabul ettiği bazı kaidelerde tam ifadesini bulmuştur. Eski hukuk çeşitli hükümleri ihtiva etmesine rağmen bu noktada esas itibariyle bir vahdet arz etmekte idi. Yeni Medenî Kanun da bilhassa, bu hususu tanzim eden 839 uncu maddesiyle bu esasa sadık kalmış ve eski hukuktan tevarüs ettiği müşterek fikirleri bu maddede tesbit ve formüle etmiştir (1). Bu itibarla Medenî Kanunun eski doktrin ve mukarrerattan istifade ettiğine hükmetmek yerinde olur.

Bu mevzuatta göze çarpan ana prensip; memurların Devlete karşı olan vazifeleri memurun üçüncü şahıslarla olan münasebetleri üzerinde doğrudan doğruya hukukî tesir icra eder şeklindedir. Alelâde müstahdemlerin hukukî durumları ile mukayese etmek suretiyle bu fikrin istisnai karakterini kolaylıkla müşahade etmek mümkündür. Bunlar yani âdi müstahdemler üçüncü şahsa karşı zarar yaptıkları takdirde patron hukuku denilen bir hakkın himayesi altında bulunurlar. Müstahdemin patron ile olan şahsî münasebeti yani, müstahdemin bir vazifeyi yapmağı reddetmek suretiyle patronun emrine itaat etmemesi ve onun kat'î emrine karşı patron hukuku hudutlarını tecavüz eylemesi üçüncü şahsı hiçbir suretle ilgilendirmez. Bu husus tamamen patronla müstahdem arasındaki iç münasebetlere taallûk ettiğinden müstahdemin üçüncü şahsa karşı olan mesuliyeti meselesinin tamamen dışında kalmaktadır.

Kamu hizmetleri ise bilâkis bütün halkı ilgilendirir. Bu itibarla, zarar tevliit eden bir fiilin veya bir ihmalin gayri kanunî olup olmadığı araştırıldığı zaman, bir dereceye kadar, üçüncü şahsın çıkarma veya zararına olarak memurun ifa ettiği vazife - bu vazife ister iyi, ister kötü

(1) Memur, kasten veya ihmal suretiyle üçüncü şahsa karşı yap mağa mecbur olduğu vazifeyi tecavüz ederek yaptığı zararı tazmin ile mükelleftir. (Medenî Kanun madde 839).

ifa edilmiş olsun - gözönünde tutulur. (2).

Bu duruma göre iki kaide vardır:

A — Memur, üçüncü bir şahsa karşı yapmağa mecbur olduğu vazifenin ihmalden mesuldür. Bu kaideye göre memurun vazifesi üçüncü şahsın lehine hareket etmeği emretmektedir. Bu itibarla memurun lâlettâyin bir vazifeyi ihmal etmesi ve bu ihmalin üçüncü şahıs için bir zarar tevhit etmesi kâfi olmayıp , bu vazifenin üçüncü şahısları hedef tutan bir özel karakter tanınması lâzımdır.

Bu esasa göre, evvelâ, vatandaşlar için vesika tanzim ve ita etmek üzere tesis edilmiş olan İdarî hizmetler, ölçü ve tartıları kontrol ve ayarlama, müracaat sahiplerine izahat verme maksadiyle vücade getirilen vazifeler, posta, telgraf ve. muvasala hizmetleri vesaire., gibi halka bazı, faydeler temin eden muhtelif hizmetler hatıra gelir.

Devlet, bu kabil hizmetlerde istihdam ettiği memurları kısmen kanun veya tüzüklerle sevk ve idare etmekte iöe de bu vazifelerin mühim bir kısmı prensip itibariyle özel müstahdemlerden başkaları için hiçbir hukukî tesiri haiz olmayarı basit İdarî emir, talimat ve genelgelerle tanzim edilmektedirler. Burada, memur, kendi hatası sebebiyle bu vazifelerin düzgün bir şekilde ifa edilmemiş olmasından dolayı üçüncü şahsa karşı mesuldür. Bu esası teyit sadedinde burada zikri uygun olan daha mühim diğer bir takım vazifeler vardır. Fert üzerinde ve onun aley- hihde âmme kudretinin kullanıldığı, cezaya çarpıldığı, bir külfet tahmil edildiği, kuvvet istimali suretiyle hareketinin tahdit edildiği hallerde Devlet, bu salâhiyetleri kullanmağa yetkili kıldığı memurun salâhiyet sahasını, hareket

(2) F., BE idare pr. XXXIII. Sahife 56 da Krais, “Eğer memur üçüncü bir .şahsa zarar ika ederse bu, memurun üçüncü şahsa değil fakat Devlete karşı olan vazifesini yapmamasıdır. Memurun ..üçüncü.,şahıs ile hukukî bir münasebeti yoktur.” İKrais’in yerinde olarak işaret ettiği gibi memurun üçüncü şahsa karşı mesul olması tamamen hususî bir hukuk meselesi olup bu hal memurun kamu kudreti sahası dışında hareket etmiş olması ile izah olunabilir. Bu izah şekli ..bizi temin edememektedir: Memurun Devlete karşı olan vazifeleri ferde karşı haiz olduğu iktidarın aynı değildir.

şart ve şekillerini kanun veya tüzük ve talimatnamelerle tesbit eder. Bu memurun Devlete karşı olan vazifesidir. Fakat bütün bunlar aynı zamanda memurun yapacağı fiile hedef olan ferdin menfaatine dokunulmaktadır. Bu itibarla memurun bu vazifedeki kusuru kendisini üçüncü şahsa karşı mesuliyete düşür eder (3).

B — Diğer taraftan, memur ancak kendi kusuriyle aynı zamanda Devlete karşı olan vazifesini de ihlâl ettiği takdirde mesuldür. Medenî Kanun 839 uncu maddesiyle memurlar hakkında özel bir hak yaratmaktadır. Bunlar fertlerin himayesine taallük eden bir kanun hükmünü hafifçe ihlâl ettikleri zaman mesul olan âdi eşhas gibi değildirlir: Memurların mesul olmaları için vazifelerini ağır surette ihlâl etmeleri lâzımdır.

Bu hal - aşağıda göreceğimiz gibi - bunların mesuliyetlerini nisbeten daha ağırlaştırmakta ve fakat aynı zamanda, bunlara özel müdafaa imkânları vermeğe de hizmet etmektedir. Hakikaten kanuna uymayan fiil, haddizatında - veya memurun yanlış anlaması sebebiyle - memurun vazifesini ağır bir surette ihlâl mahiyetinde olmayabilir. (4). Âmme tasarruflarını mazur gösteren bazı hukukî zaruretler mevcuttur. Evvelâ mafevkin emri vardır: Malümdür ki, memurun, aldığı emrin kanuna uygunluğunu tetkik hususundaki yetkisi mahduttur. Bu hudutlar dışında memur, yapacağı tasarrufun kanuna muhalif olduğunu ve üçüncü bir şahsın hakkını ihlâl edeceğini biise bile, aldığı emre itaat etmek mecburiyetindedir. Bu itibarla vu- kabulacak zarardan memur mesul edilemez. Bu anlaşılır bir şeydir. Kanunun 839 uncu maddesinde memuru “Me-

(3) Planik (Comment -Z-B-g-B-II-P-638) Burada memurun vazifesinin üçüncü şahıs lehine doğrudan doğruya olan tesiriyle 323 üncü madde hükmü arasında sıkı bir münasebet mevcut olduğunu isabetle müşahade etmektedir. Burg-Ges-B. de “başkasını himaye maksadiyle vaz olunmuş olan bir kanun hükmünü ihlâl eden kimsenin” mesul olacağı ifade olunmuştur.

(4) Memurun yaptığı bir tasarruf kanuna muhalif ve bu sebeple de iptali mucip olabilir ve fakat gayrimeşru olmaz. Yani üçüncü şahsa karşı memurun mesuliyetini icap ettirecek derecede kanunsuz olmayabilir. Bu iki farkı ifade etmek için Frende (Areh. F.

mur vazifesini ağır surette ihlâl etmez.....” tarzında, vazet-tiği hükmün himayesi altına koymuştur (5).

Memurun zarar vukuuna sebebiyet veren hatası da mümasil özelliği taşımaktadır. Genel olarak, müsamahası mümkün olan yeni bir ihmalin neticesi olmayan hata mesuliyeti mucip değildir. Başka bir tâbirle hatanın medenî cemiyet hayatındaki münasebetlerde vukuundan içtinabı mümkün olmayan derecede olması lâzımdır (6). Bu kaide memur hakkında tatbik edilemez. Hatalı hareket eden memurun vazifesinde noksan, olup olmadığına bakılır. Bu hal çok farklı neticeler hasıl etmektedir. Özel bir şahsa hareketinden emin değilsen iyi düşün ve icabederse sakın.) denilebilir. Fakat memurun durumu böyle değildir. O sakı- namaz, vazifesi onu normalden daha süratle hareket etmeye sevkeder. Hata etmek pahasına dahi olsa onun harekete geçmesi lâzımdır. Bu zaruret memuru külfetten kurtarır. Memur vazife sahibi olmak dolayısıyla hüsnüniyetle yaptığı bütün hataların neticelerinden masumdur (7).

Bu hususî hukuk sistemini anlamak için kanunun memur tâbiriyle kimleri kasdettiğini bilmek icap eder. Kanun bunu târif etmemiştir. Kanunun kastını sıhhatli bir izah ve tefsir yoluyla aramak uygun olur.

Oeff. R. I. 423) bir taraftan tasarrufun kanuniliği, diğer taraftan da tasarrufun hukuka uygunluğu tâbirlerini kullanmaktadır.

(5) Binding (St. R. Edit. Ali -I-P-439. Edit. Franc. II. 147 La- band- “S.R. III. P. 390” Seydel, Bayr “Stf. R. I. P. 805”) itaatin kanunî bir vazife olduğu her yerde yapılması emroiunan hareketten mesuliyet teveccüh etmez demek hatadır. Polis âmirleri, yapılması, emredilen fiil neticesinde vuku bulacak tazminat taleplerine karşı memuru himaye etmez. Bahis konusu olan mafevkin verdiği emrin hususiyetidir.

(6) “İnsanî münasebetlerde mutad gayretle önlenmesi mümkün olmayan hata mazur görülür. (Comment Z.B.G.B. 823. N.2. H. 610) Ptank.

(7) Burada Medenî Hukukun mücerret olarak vaz ettiği “normal bir şahsın yapabileceği hata kabili müsamahadır” şeklindeki esasla kastedilen mânada bir hata mazereti bahis konusu değildir. Burada her şey kasten vazifeyi ihlâl etmeye bağlıdır. (1617 Ges. Z. Zerw. Not. Hahn) Memurun arzusu ile vazifesine muhalif hareket etmesi lâzımdır.

Sadece Ceza Kanununun 359 uncu maddesinin yaptığı tarife gidemeyiz. Zira bu madde başka noktai nazar- lara göre konulmuştur. Doktrin, daimî olarak bir âmme hizmeti görmek üzere Devlet hizmetine giren şahıslara “memur,, ismi vermektedir. Fakat bu tarif bizi henüz tatmin edecek mahiyette değildir. Bu tarife göre eşven- lerle “echevins” ve jüri heyetini “jures” memur telâkki etmek mümkün olmadığından bunlar hakkında umumi hükümleri tatbik etmek icap etmektedir.

Bir eşven mahkemesinin adâlete uymayan bir hüküm verdiğini farzedelim. Bu takdirde mahkeme reisi olan yargıç Medenî Kanunun 839 uncu maddesinin ikinci bendinin himayesinden istifade ettiği halde mahkemenin iki yargıç üyesi “echevins” bilâkis Medenî Kanunun — âdi şahısların ika ettikleri zararlar hakkında mevzu olan — 823 üncü maddenin şümulüne gireceklerinden zuhulen sebebiyet verdikleri zararı tazmin ile mükellef tutulacaklardır. Bu târife göre, muvazzaf askerî hazmetlerini ifa etmekte olan askerler de memur değillerdir. Halbuki bunlarda emre itaat mecburiyeti o kadar kuvvetlidir ki âmirlerinin verdiği bir emre itaat suretiyle yaptıkları suçtan bile cezaya maruz kalmazlar. Eğer bu târife uyarak onlar hakkında 839 uncu madde yerine 823 üncü madde hükmü tatbik e- dilirse bunları yaptıkları zararı tazmine mahkûm etmek iktiza eder. Halbuki kanunun maksadı tabiatıyla bu değildir. Şu halde memur tâbirinden aralarında bir tahdit yapmaksızın herhangi bir âmme vazifesini ifa etmek üzere Devlet hizmetinde bulunan bütün şahısları anlamak icabetmektedir.

Bununla beraber, diğer bir noktai nazarı belirtmek gerekli görülmektedir. Devlet tarafından bir endüstri idare edildiği, bir arazi işletildiği zaman bu işin başına kelimenin tam teknik mânasiyle bir Devlet memuru konur ve bu memur da verilmesi tekrâr eden malı müşteriye vermemek suretiyle Devlete karşı olan vazifesini ifa etmezse üçüncü şahsın zararını tazmin ile şahsen mükellef tutulacak mıdır? Bu şimdilik mümkün değildir. Medenî

Kanunun 839 uncu maddesi, yalnız Devletin âmme hizmetlerinde istihdam edilenleri hedef tutmaktadır. Burada özel endüstri teşebbüslerini bahis mevzuu etmek mümkün değildir.

Diğer taraftan, bir iş mukavelesiyle posta ve has- tahane servislerinde ücretle istihdam edilenler, mesuliyet noktasından, aynı işi görmekte olan ve fakat daimî surette bir âmme hizmeti kadrosu işgal ettiği için memur hakkını haiz olan, diğer meslektaşlarından ayrı bir muameleye tâbi tutulabilirler mi? Üçüncü şahsa fark gözet- tiremediği gibi âmme hizmeti de buna mânidir. Müstahdemin de üçüncü şahsa karşı mesuliyet bahsinde bile hizmete karşı olan mecburiyet hem vazifesi, hem de menfaati iktizasından olduğu şüphesizdir.

Bu itibarla, Medenî Kanunun 835 inci maddesinin kastettiği mânada memur kelimesinden- bir âmme hizmeti ifa etmek üzere Devlet — veya bir âmme dairesi — hizmetinde bulunan bütün şahısları anlamak icap ettiğini söylemek yerinde olur.

II — Tazminat meselesinde memurlar hakkındaki kazaî tâkibat özel takyitlere tâbidir:

A — Memleketimizden başlamak muvafık olur. Tazminat dâvalarında mahkemelerin evveleminde memurun vazifesini ihmal edip etmediğini takdir etmek hususundaki salâhiyet hudutlarını tecavüz edemeyecekleri kat'î bir prensiptir. Bu, adalet için engeller yaratmış olmakla beraber — idarenin iyi işlemesi için — zarurî olacak memuru bir miktar himayeye mazhar kılmak için kabul edilmiş bir esastır.

Fransız hukukunda birbirinden iyice farklı iki husus vardır: Bir tarafta adlî kazanın salâhiyet hudutları hak- kındaki umumî kaidelerin tabîî neticesini görmekteyiz. Bu hudutlar, Alman hukukundan farklı olarak- adlî mahkemeleri İdarî bir kararı tefsir ve muteber olup olmadığını takdir salâhiyetinden mahrum kılmaktadırlar. (8)

(8) Takibat için izin alma mecburiyeti altında umumî kaidelerin neticesi olan salâhiyetsizlik gizlidir. 1770 de birincisi ilga edilmiş, İkincisi de zorlanmağa başlanmıştır. (Otto Mayer)

Diğer tarafta, Anayasa teminatı denilen teminat yani, 22 Frimer, VIII. Anayasasının 75 inci maddesine göre Danıştaydan müsaadealmmadıkça bir Devlet ajanı aleyhine tâkibat yapmaktan adli mahkemelerin memnuiyetini bulmaktayız : Bu mezuniyet olmaksızın hiç bir adi muhakeme usulü tatbik edilemez. Fakat müsaade istihsal edildikten sonra da mahkeme âmme hukukuna taallûk eden müte- kaddim mesail hakkında da hüküm vermek yetkisini haizdir.

Memurun muayyen bir teminata sahip olmak arzusunu realize etmek için bu iki kaideden birisi kifayet eder, imparatorluk hukuk mevzuatından evvel Alman Devletlerinde bu iki usul ayrı ayrı veyahut birlikte mevcut idi. Prusya ve Bavyera mevzuatı bu hususta bize birer misâl teşkil etmektedirler.

Bavyera'da, Palantina'da (Fransızlar devrinde), Anayasa teminatı; tâkibata izin verme sistemi câri idi. Diğer provenslerde ise, bir memur aleyhine ikame edilen tazminat dâvasından dolayı mahkemelerin İdarî bir kararın muteber olup olmadığı yolundaki mütekaddim mesaili tetkik ve hüküm vermeye salâhiyetsiz bulundukları kaide ittihaz edilmişti. Böylece Fransız hukukunun salâhiyet tahdidine ait olan kaideleri kabul edilmişti.

Prusya'da, 11 Mayıs 1842 tarihli kanunun 6 ncı maddesi, kanunsuzluğu ve hale uygunsuzluğu sebebiyle bir zabıta tasarrufunun iptâli halinde adli mahkemenin tazminat dâvasını rüyetle salâhiyetkar olduğunu kabul etmişti. Burada Fransız hukukunun, adli mahkemelerin, velevki bir mütekaddim mesele şeklinde dahi olsun, İdarî tasarrufların muteber olup olmadıklarını takdire salâhiyetkar bulunmadıkları yolundaki fikri mevcuttur. Halbuki Fransız hukuku işi tefrike müsaittir. O ancak işin bir mütekaddim mesele şeklinde idarece halline kadar tâlikini emretmektedir. Prusya hukuku bu fikirden daha sert bir netice çıkarmaktadır: Prusya hukukuna göre mahkeme mütekaddim mesele hakkında hüküm vermeğe yetkili değildi, hiç bir müracaat hakkında karar veremezdi, mah-

kemenin bizzat idare tarafından — mânia yıkılıp — kendi kararından vaz geçilmedikçe dâvaya konu teşkil eden madde hakkında karar vermeğe salâhiyeti yoktu. (9)

Bu yolda tesis edilen Prusya hukuk sistemi bir dereceye kadar Anayasa teminatı esasına yaklaşmakta ise de müracaatın kabul edilememesi yerine mahkemenin salâhiyetsizliği esasını kabul ve mahkemenin serbestçe hareketi için izin esası yerine idare tarafından hukuk prensiplerine göre salâhiyetlilik kararı verilmesini kaide ittihaz etmiş olmak noktasından Anayasa sisteminden ayrılmaktadır. 13 Şubat 1854 tarihli kanun bu son noktada Fransız hukukuna uygunluğu tahakkuk ettirmiştir: Bu kanuna göre vazifeleriyle ilgili fiillerinden dolayı sivil veya askerî memurlar aleyhine yapılmakta olan takibat yüksek idare makamı tarafından salâhiyet ihtilâfı ihdası suretiyle durdurulabilir. Bu takdirde Uyuşmazlık Mahkemesi hâdisede memurun adli tâkibatı gerektiren bir salâhiyet tecavüzü olup olmadığına karar verir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin kararma göre iş ya adlî yoldan tâkip olunur, yahut adli tâkibat menolunur.

B) Hararetili münakaşalardan sonra Medenî Kanuna ithal edilen bir hüküm ile (Madde 11) İmparatorluk mevzuatı işe karıştı. Bu hükme göre: Konfedere Devletler mevzuatı, memur aleyhine yapılan müracaatın adli mahkemelerce kabul edilebilmesi için İmparatorluk mevzuatındaki kaidelere göre, mütekaddim karar alınmasını şart koyabilirler. Fakat başkaca tahdit vazedemezler. Bu, evvelden karar alma, Fransız hukukundaki Anayasa teminatı ismi verilen takibata müsaade etme sistemi yerine kaim olmakta ve evvelden müsaade sistemine tekabül eden diğer bütün tahditler bu madde hükmü ile bertaraf edilmektedirler.

Sözüğeçen 11 inci madde hükümlerine aykırı düşme-

(9) Kolonya mahkemesinin 14 Şubat 1943 tarihli kararı tama- miyle Fransız Hukuku anlamında idi: Mahkeme tazminat talebini reddedeceğine kararını davacının dâva mevzuu olan kararın mu- teberiyeti hakkında İdarî mahkemeden karar getirmesine kadar talik etti.

yen diğer bazı hususî hükümler, Fransız hukuk sisteminin anlayışı ile, adli mahkemelerin İdarî tasarrufların muteber olup olmadıklarını takdir yetkisine sahip olmadıklarından mahkemeyi — tasarrufun kanunsuzluğuna dair idare tarafından verilecek karara — tâlik etmenin zarurî olduğunu kabul etmektedirler. Bahis konusu olan 11 inci maddeye aykırı olmayan bu özel hükümler Hukuk Muhakeme Usulü Kanununun, mahkemeleri tâlik hususunda muhtar bırakan 148 inci maddesi hükmüne muhalif olduklarından bu madde hükmünü ilga etmişlerdir. (10)

Diğer taraftan 1842 tarihli Prusya Kanununun 6 ncı maddesi bâki kalmakta ve Hukuk Muhakeme Usulü Kanununun 148 inci maddesi şümulüne girmemektedir. Zira bu madde mahkemenin tâlikini emretmemekte, fakat işi tamamiyle adli mahkemelerin salâhiyetinden hariç bırakmaktadır. Fakat bu Medenî Hukuk ile tearuz teşkil eder mahiyettedir. Bu itibarla bu iş Adli Teşkilât Kanununun 13 üncü maddesine göre Hukuk mahkemesinin salâhiyeti

(10) Bu esas bilhassa eski Bavyera hukukunda benimsenecektir. 8 ağustos 1879 tarihli Bavyera Kanununun 7 nci maddesinin 2 nci bendi sözü geçen 11 inci maddenin kasdettiği mânada müte- kaddim karar esasını kabul etmiştir. Bu umumiyetle, bu tarihe kadar Bavyera Kanunlarında mevcut olan ve İmparatorluk Kanunlarının kabul ettiği yeni hükümler muvacehesinde artık mütekad- dim mesele bahsinde salâhiyet inkisamı esasına dayanılamıyacağı zannında bulunan her kimse yaptığı gibi, hükümete ve millet mümessillerine isnadı doğru olmıyan bir hata değildi. Lippmann (Annalen 1885, sahife 467) de onların yegânehatâsı 11 inci maddenin E. G. Z. S. V. G. bu neticeyi tevlit ettiğini zannetmelerindedir, diyor.

Hanser'e göre, mütekaddim karar yanında dahi salâhiyet inkisamı mevcuttur. Bu itibarla tazminat talepleri şu seyri takip eder: Evvelâ dâvacının zararı mucip olan idari tasarrufun kanuniliği hakkında yetkili idare makamından bir karar istemesi lâzımdır. Tasarrufun kanunsuzluğu tesbit edildikten sonra dâvanın kabulü hakkında yüksek idare veya imparatorluk Mahkemesinden bir karar ister. Eğer dâvanın kabul edilebileceğine karar verilirse üçüncü safha gelir. Bu safhada adli mahkeme dâvayı rüyet ederek hüküm verir. (Hanser, Fransa'da işin yolu ile cereyan ettiğini temsil etmektedir.

dahilinde olmak icap eder. Adli mahkemeler yerine tazminat dâvalarını rüyet salâhiyetinin İdarî makamlara izafesi düşünülebilir. Hukuk Muhakeme Usulü Kanununun 148 inci maddesi buna muhalif değildir. Adli Teşkilât Kanununun 13 üncü maddesi de buna müsait bulunmaktadır. Bu takdirde, Medenî Kanuna ithal edilen 11 inci madde hükmü de inkıtaa uğrayacaktır. Zira bu madde hükmü münhasıran umumî hukuk hükümlerine göre intacı icap eden işlere taallük etmektedir. Buna göre, hususî kanunlar memur aleyhine açılan bir dâvanın rüyetini herhangi bir İdarî makamın iznine muallâk kılabilirler. Bu itibarla 11 inci madde ile kastedilen şeyin Adli Teşkilât Kanununun 13 üncü maddesi hükmüne göre Medenî Hukuk ihtilâflarını hal salâhiyetinin adli mahkemelerden alınamayacağı merkezinde olduğu sıhhatlesöylenebilir. Bu görüşe nazaran memura, tâkibat usulü noktasından özel bir teminat sağlamak için hususî mevzuatın yapabileceği ancak İmparatorluk hukukunun kasdettiği mânada mütekaddim bir karar usulü sağlamaktan ibaret kalır.

C) İmparatorluk Adli Teşkilât Kanununa ithal edilen 11 inci madde ile vücuda getirilen müessesenin esas kısmı şöyledir :

Bu hüküm, memurlar aleyhine adli takibat yapıldığı hallerde tatbik sahası bulmaktadır. Özel mevzuat bunu muayyen memur kategorisine hasredebilir. Eğer bunlar memuru 11 inci maddede olduğu gibi âmmе hizmeti gören memur mânasına alırlarsa artık bunu tefsir yoluyla teşmil etmeye mahal yoktur. Esasen Medenî Kanunun 839 uncu maddesinin de sırf bu kategoriye giren memurlara tatbiki lüzumuna kani bulunmaktayız.

Adli tâkibatı engelleyen bu özel teminat ancak en çok tehlikeye maruz olan ve bu teminatın verilmesi lüzumlu görülen memurlara tatbik olunur. (11)

Bu esasa göre, Devletin daimî âmmе hizmeti kadrolarında vazife gören memurlardan başka bir maksat ta

(11) Otto Mayer (Fransız nazariyeleri V. R, P. Ç)9) Hükümet ajanları 1842 tarihli Prusya mevzuatına göre zabıta makamları...

şımayan kelimenin tam mânasına bağlı kalmamız icap etmektedir. Bu suretle özel hukuk hükümlerine tâbi bir hizmette kullanılan müstahdemlerle, jürileri, eşvenleri ve alelâde askerî erleri bu teminattan hariç bırakmak gerekmektedir. Diğer taraftan bunlara özel bir ekonomi teşebbüsünde istihdam edilen memurları ilâve edeceğiz. Bu işlerde şahsî vasıflar hâkim rol oynamaktadırlar.

Fakat, her halde memurlar özel şahıslar gibi hareket edemezler, onlar “vazifeleri esnasında veya vazifeleri dolayısıyla” Devlet mümessili sıfatıyla hareket etmek mecburiyetindedirler.

Usule gelince: İmparatorluk Kanunu iki usulden birini tercih etmekte serbest bırakmıştır. Evvelden karar almak mutlak bir kaide olarak kabul edilebilir. Bu takdirde, tazminat talebi iptidaen kabul edilemez. Talebin kabul edilebilmesi için tazminat dâvasının kabulünü tasvip eden mütekaddim bir karar alınması şarttır. Bu kararı almak için de ilgili tarafların yetkili İdarî makam nezdinde teşebbüse geçmesi lâzımdır. Mütekaddim kararın alınmasına lüzum olmayan hallerde memurun mensup olduğu yüksek İdarî makam isterse salâhiyet ihtilâfı ihdas eder. Bu takdirde işin mahiyetine göre ya memur hakkındaki dâva devam eder yahut tâkibat talebi kabul edilemez halegelir.

Mütekaddim karar — 11 inci maddenin 2 nci bendine göre — daima bir mahkeme tarafından verilir. Bu mahkeme ya yüksek idare mahkemesi yahut da İmparatorluk mahkemesidir. Mahkeme hâdiseyi aşağı yukarı Umumî Hukuk Muhakeme Usulü şekillerine göre tetkik eder. İlgililer daima dinlenir. Fakat, salâhiyet ihtilâfı u- sulünde olduğu gibi bu sözlü muhakeme değildir. İlgililer taraf teşkil etmezler, karar bir hüküm değildir. Muhkem kaziyje mahiyetini iktisap etmez.

Kararın mevzuu memurun gerek salâhiyetini tecavüz, gerek ihmal suretiyle vazifesinde kusuru olup olmadığının tesbitinden ibarettir. Bildiğimiz gibi memurun Devlete karşı olan vazifesini ihmali de üçüncü şahsa karşı mesuliyetini icabettirir. Mahkeme bu meseleyi yukarıda gör-

düğümüz prensiplere göre inceler. Mahkeme aynı zamanda vazife ihlâlinin dâvacıyı da ilgilendirip ilgilendirmediğini de araştırır. Devlet de tabiatıyla bizzat dâvacı olabilir ve memurdan her türlü vazifeyi isteyebilir. Üçüncü şahıs ise ancak kendisine karşı yapmağa mecbur olduğu vazifeyi yapmamaktan dolayı zarar isteyebilir. Şu hale göre; mahkeme iki şekilde menfî neticeye vâsıl olabilir. Bu neticeyi tevhit eden hallerden birisi, memurun vazifesinde kusuru olmadığı, diğeri de memur vazifesini ihlâl etmiş olsa bile bunun dâvacıyı alâkalandırmadığıdır. Bu iki halde de dâva kabul edilemez.

Dâvanın kabul edilebilmesi için mahkeme tarafından memurun vazifesine muhalif hareket ettiğine karar verilmesi lâzımdır. Gereken şartlar bulunmadığı için mütekad- dim karar almaya lüzum olmadığı halde yanlışlıkla karar istendiği takdirde adlî mercie serbestçe hareket imkânını vermek için mahkeme keyfiyeti tesbit eder. Bu şekildeki karar da, memurun mesul olduğu yolunda ittihaz edilen kararın hasıl ettiği neticeyi verir.

Mütekkaddim kararın neticesi tâkibata izin verme, yahut bu izni reddetmekten başka bir şey değildir. Kanun âdi mahkemenin harekete geçmesini bu iznin alınması şartına tâbi kılmıştır. Fakat bu müsaadeyi vermek ödevinde olanın müsaadeyelüzum olmadığı yolundaki beyanı müsaade mahiyetindedir. Böylece, mütekkaddim kararın hukukî neticesinin mahiyeti eski Fransız hukukundaki Anayasa teminatı sisteminde derpiş edilen Danıştaym müsaadesi mahiyetindedir. Bu iki kararın ayrıldıkları cihet, sebep ve saik noktasındandır: Danıştaym izin verme veya istenen izni reddetme hususundaki kararlarında siyâsî menfaat ve mülâhazalar başlıca âmil idiler. Bizim mütekkaddim kararlarımız, bilâkis, teknik mânada hakikî kararlar, serbest takdire gitmeden hakkı tesbit eden tam kazaî bir tasarruftur. Bununla beraber, bu karar bir hüküm karakterinde değildir. O, bahis konusu olan mesele hakkında hiçbir şeye karar vermemekte ve cereyan etmekte olan dâva hakkında hiçbir kanaat izhar etmemektedir. Bu kararlar, dâvanın kabule şâyanı vasıfta olup olmadığı belirti-

lerek vâki talep ya kabul veya reddedilir.

III — Memurun kendi hatasıyla sebebiyet verdiği zarardan mesuliyetini tâyin hususunda Medenî Hukukun kabul ettiği kaideler tatbik olunmaktadır. Medenî Hukuk aynı şekilde zararı ika eden şahsın müekkilini de aynı mesuliyete maruz kılmaktadır. Memurun müekkili Devlet veyahut diğer bir âmme hukuku tüzelkişisidir. Bu halde bilinmesi lâzım gelen mesele; bu müekkiliin yani Devlet veya diğer bir âmme hukuku tüzel-kişisinin ne suretle Medenî Hukuk kaideleri tatbik edilerek mesul edildikleridir.

Bunun cevabı yukarıda bahsi geçen 11 inci madde ile tesis edilmiş prensip ile verilmiştir. Devlet özel bir şahıs gibi kendi hususî menfaatlerini gözeterek İktisadî sahada faaliyete girişmek suretiyle özel şahıslarla tesis ettiği münasebetlerde Medenî Hukuk hükümlerine tâbidir. Burada ehemmiyetli olan bu nevi bir münasebet neticesinde zararı mucip olan kanunsuzluk ve Devletin de buna dahil bulunmasıdır. Şahsen ika ettiği kanunsuz fiilden dolayı memur daima umumî hukuk kaidelerine tâbidir. Bu cihet Devleti alâkadar etmez. Zira, suç Devletin fiili değildir. Devlet suç dolayısıyla bile umumî hukuk kaidelerine tâbi tutulamaz.

Devletin mesul olması için, Devleti umumî hukuk kaidelerine tâbi kılan münasebetlerin filhal mevcut olması ve umumî hukuk kaidelerine göre bu münasebetten mütevellit suç neticelerinin Devlete atfî kaabil bulunması lâzımdır. Netice itibariyle Devletin tabîi mesuliyet sahası bilhassa malî işleri idarededir. Bundan başka, âmme idaresinde bile bu idarenin umumî bünyesinden bariz bir şe- kildeayrılan umumî âbidelerin idaresi, erzak ve levazım tedariki ve bu işlerin idaresi, askerî idare tarafından binek vasıtaları tedarik ve temini... vesaire gibi hususî ekonomik karakterde bazı işler bu mahiyettedirler. Prensip itibariyle istisnâî karakterde olan bu hallerin dışında Devlete umumî hukuk kaideleri tatbik ve binnetice Devlet hukukî mesuliyete duçar edilemez.

Bununla beraber Devlet hakkında umumî hükümler

tatbik edileceği kabul edilse bile bu Devletin mesuliyeti vardır demek değildir. Bu, tatbik edilecek Medenî Hukuk kaidelerine bağlıdır. Medenî Hukukumuzun umumî hükümlerinin Devletin mesuliyetini talep etmek isteyenlerin pek de lehine olmadığını söylemek icap eder.

Evvelâ, işvereni istihdam ettiği kimsenin yaptığı zarardan mesul tutan Medenî Kanunun 831 inci maddesi, aynı zamanda, istihdam ettiği kimseyi seçmekte ve ona talimat vermekte hiç bir ciheti ihmal etmediğini isbat etmek şartıyla işvereni bu mesuliyetten beri kılmaktadır. Burada iş daima kusurdaki hisse meselesine dayanmaktadır. Diğer taraftan Devlet, bir tüzeltkişi olduğu için bütün tüzeltkişiler gibi kusur işleyemez, bu itibarla, kanun kendisine kusurda mümessil tanımamış ise, mesuliyetten âzadedir. İşte kanunun hükümleri : Medenî Kanunun 31 inci maddesi, korporasyonun, “idare heyetinin veya idare heyetinden bir üyenin veya statü ile korporasyonu temsile salâhiyetli diğer bir şahsın yaptığı zarardan doğrudan doğruya mesul olduğunu beyan etmektedir. Kanunun 89 uncu maddesinde bu hükmün âmme hukuku tüzeltkişileri hakkında tatbik edileceğini tasrih etmiştir. Bu esasa göre Devlet, ancak kendi statüsü ile “Anayasa ile” temsil salâhiyeti verilmiş olan şahısların yani kralın — yalnız başına yahut millet mümessilleri ile birlikte — ve belki de bakanların yaptıkları fiillerden doğrudan doğruya mesul olacaktır.

Gerçekten bu kanunî mevzuata göre, Devlet, ancak bu şahısların kendi hataları ile kanunsuz bir zarar ıka ettikleri veya hakikî suç sahibini hizmete tâyin veya bunu sevk ve idarede ihmal eylediği takdirde mesuldür.

Bir çok Alman Devletlerinde Devlete daha ciddî mesuliyet tevcih etmek suretiyle bu boşluğu doldurmak için Medenî Kanunun tatbikine ait kanunlar vazıına girildi ve bu kanunlarla, memurun Medenî Kanunun 839 uncu maddesiyle kastedilen mânada, kendisine tevdi edilen âmme hizmetini ifa sırasında vazifesini ihlâl etmesinden dolayı Devletin doğrudan doğruya zâmin olduğu esası kabul ve beyan edildi.

Medenî Hukukun tahmil ettiği bu mecburiyet bu şekilde Devlete de tahmil edilmiştir. Bu hüküm açıkça Medenî Kanunun tesis etmiş olduğu sistemi tecavüz etmektedir. Zira bu, ne zâmin addettiği Devletin ve nede onun Anayasa ile tesbit edilen mümessillerinin hatalarını aramamaktadır. Bundan başka, bu hükümde Devletin âdi hukuk kaidelerine tâbi bulunduğu özel ekonomi teşebbüslerindeki münasebet hali de yer almıştır. Burada âmme hukuku sahası bahis mevzuudur. Zira, maksut olan âmme kudretinin istimalidir.

Garip şey, burada Devlet geniş bir surette ve doğrudan doğruya basit bir fert gibi Medenî Hukuk hükümlerine tâbi tutulmuştur.

Bundan başka, maddedeki “âmme kudretinin faaliyeti” tâbiri ile neyin kastedildiğini anlamak da kolay değildir. Burada kastedilen bütün âmme idaresi veya âmme hukuku rejimi altında tezahür eden İdarî faaliyet değildir. Şüphesiz daha dar bir saha düşünülmüştür. Belki de, aksine olarak hâkimiyet tasarrufu kastedilmiştir.

Her halde, Devletin, memurların fiillerinden dolayı ne umumî hükümlere, ne de mer’iyet kanunlarının koyduğu hususî hükümlere göre mesul tutulamayacağı yani Devletin tamamen mesuliyetten hariç kalacağı oldukça geniş üçüncü bir saha kalmaktadır.

Muhakkak olan şudur ki, Medenî Kanunun Devletin mesuliyeti bahsinde vücuda getirdiği eser nâtamamdır. Memur ve müstahdemlerin yaptıkları zararın tazmini hususunda adalet ve hakkaniyet mefhumlarının fertler lehine daha geniş bir sistem bulunmasını icap ettirdiği bir çok haller mevcuttur. Fakat bu ikmali gayri mantikî ve kifayetsiz, yamalarla dolu olan Medenî Hukuk içerisinde aramamalıdır. Bu âmme hukuku müesseseleri içerisinde de mevcuttur.

İSVEÇ’TE SOSYAL PLÂNLAR

*Rrvuc Internationale du
Travail’den*

Çeviren : **Hayri EKE**

İsveç’te bir kaç senedenberi eski Sosyal İşler Bakanı Sosyal Demokrat M. Bernhard Eriksson’ın başkanlığında hükümet tarafından teşkil olunan bir komite muhtelif sosyal yardım teşekkülleri arasında bir ahenk vücade getirmek ve bu teşekkülleri daha tesirli bir hale koymak maksadiyle memleketin sosyal müesseselerinde radikal bir ıslah ameliyesi yapmak için ilk tetkiklere başlamış bulunmaktadır. Oldukça geniş tetkikleri icap ettiren bu iş henüz ikmal edilmemiş ve fakat muhtelif sahalarda büyük gelişmeler elde edilmiştir. Bilhassa şimdiye kadar altı muvakkat rapor neşredilmiş olup bu raporlardan sonuncusunda teşkilâtlanma işinden bahsedilmekte ve bu yazıda tahlili yapılan esaslı prensipler ortaya konmaktadır.

İsveç Sosyal Yardım Bakanı M. Bernhard Eriksson 1938 yılı Ocak ayında sosyal yardım işlerini incelemek üzere komite tesis ettiği zaman teşkilât meseleleri hakkında kat’i bir talimatname tanzim etmeden evvel kurulacak sosyal yardım rejiminin esas karakteri hakkında derin bir tetkik yapmak maksadını gütmüştü. Lâkin 1942 de Riksdag mahallî idareler bakımından memleketin rasyonel bir şekilde taksim edilmesi meselesini yeniden ortaya çıkardı.

(523 komünün % 21,7 si 500 ve 1.171 komünün % 48,7 si 1000 nüfustan aşağıdır).

Komite sosyal yardım teşkilâtının vazettiği müşkül meseleleri hal için düşüncelerinin vakit geçirilmeden umuma arzının şayanı tercih olacağım kararlaştırarak bu teklifleri ihtiva eden altıncı raporu neşretmişti.

Bu meselelerin muhakemesinde münasip bir zemin hazırlamak için, komite müstakbel sosyal sigorta rejimine ait prensipler hakkındaki telâkki tarzım neşretmenin lü-

zumlu olduğuna kanaat getirdi.

Raporun aşağıda tahlil ve izah edilen bir faslı bu mevzua tahsis edildi. Bununla beraber bu teşrihin muhtasar mahiyette ve komitenin iptidai müzakerelerinin neticelerini ortaya koyacak bir halde olduğuna işaret ediliyor. Sosyal sigorta sahasına ait hususî bazı anketleri neticelendirmeden mufassal bir rapor hazırlanması mümkün görünmemektedir.

Teşkilât meselesi

İsveç'in sosyal reform prensipleri üzerindeki komite görüş ve düşüncülerini tetkik etmeden önce, biri sosyal yardım bölgeleri, diğeri sosyal işler hakkında komite tarafından hazırlanmış olan iki kanun projesine dayanan raporu burada kaj^detmek muvafık olur. Eğer lüzum görülürse birinci proje sosyal yardım idaresinin müessir olması bakımından 3, 4 bin nüfualuk küçük komünlerin bir sosyal yardım bölgesi halinde birleştirilmesi mümkün olabilecektir.

Komünler tarafından yapılmakta olan sosyal yardıma ait hizmetleri bu yardım bölgesi deruhte edecek fakat bu teşekkülün kuruluşu komünün diğeri salâhiyet sahasına hiç bir surette tesir icra edemeyecektir.

Sosyal yardım idareleri kanun projesi; her komünde bir sosyal komite vazifesini deruhte eden bir fakirlere yardım, bir sosyal işler, bir tekaütlük, içki aleyhtarı, bir işsizlik ve bir aileye yardım komiteleri kurmak suretiyle mevcut sosyal yardım teşekküllerine ait faaaliyetlerin merkezileştirilmesini derpiş etmektedir. Bununla beraber bir komün içerisindeki sosyal komitenin faaliyet sahası bu muhtelif hizmetleri yapmak için hususî komiteler teşkilini icap ettirecek derecede genişlediği takdirde bu komitelerin kurulması da kabil olabilecektir.

Sosyal yardım prensipleri

Komite, son 30 yıl içinde İsveç'te sosyal yardım işlerinin hayli bir gelişme gösterdiğini kaydederek bu sahada büyük değişiklikler husule geldiği vakasına da işaret evlenmektedir.

Sigorta ve tekaütlük hakkındaki 1913 tarihli umumî kanun yürürlüğe girmeden evvel doğrudan doğruya veya bilvasıta Devlet tarafından fakirlere pratik bir şekilde yardım temin edilmekte idi. Diğer taraftan işverenler muayyen bir had dahilinde olmak üzere ücret verdikleri kimselere hastalık, kaza veya ihtiyarlık hallerinde yardım etmek mecburiyetinde idiler. Kazalar tazminatı hakkındaki 1901 tarihli kanun, mecburî sigorta yardımı hariç tutarak pek az miktarda tazminat esasını ihtiva edip diğer hususlarda gayri kâfi bulunmakta ve yalnız bir sahada Devletin ihtiyarî bir şekilde hastalık sandıklarına sosyal sigorta yardımı yapmasını kabul etmekte idi.

1913 tarihli Sigorta-Tekaüt Kanunu uzun zamandan beri sosyal yardım ve himaye işlerinde geniş ölçüde bir yardım sistemi kurmağa müteveccih olan hareketi inkişaf ettirmeğe başlamıştır.

Millî tekaütlük plânı muhtelif vesilelerle islâh edildiği gibi tekaütlük hissesinin artışı nisbetinde aidat da genişletildi. Tekaüdiyeden tenzil edilmeyen diğer gelirlerin hadleri yükseltilmekle beraber diğer tekaiidiyelerden elde edilen gelirler de imtiyazlı bir durum iktisap etti.

İş kazası tazminatı hakkındaki 1901 tarihli kanun yerine mesuliyeti iş verenlere de teşmil edilen ve kazaya uğrayanlara veya vârislerine verilecek tazminat miktarını arttıran 1916 tarihli bir Sigorta Kanunu ikame olunarak hastalık sigorta sandığına Devletin ehemmiyetli bir para yardımını derpiş eden yeni bir kanun da kabul edildi.

1918 yılında tesis edilmiş olan malûl çocuklar bakımevi yardımı arttırılmış ve bu yardım dulların çocuklarına da teşmil edilmiştir.

(Bakmakla mükellef olanların acizleri halinde) gayri meşru çocuklar ile, boşanmış veyahut ayrı yaşamakta bulunmuş olan kadınların çocukları için âmme emvalinden yardım tahsisatı verilmesi hususî bir kanunla temin edilmiştir.

Geliri hiç olmayan veya az gelirlili bulunan kadınlar doğumdan evvel, lohusalığım devamı müddetince ve sonra

analık yardımı tahsisate aidatından istifade ederler. Devlet işsizlik sandıklarıyla mahallî idarelerin sosyal yardım hizmetlerine malî yardımlar yapmakta ve bayındırlık teşkilâtı, işsizler için fakir kimselere yapılan yardımdan başka ayrıca bir yardım sağlamaktadır.

Bu ve diğer tedbirler fakirlere yardım sistemi yanında bu sistemin kısmen yerine kaim olan ve aynı zamanda umumî yardım sahasını genişleten bir çok sosyal yardım tesisleri kuruldu.

Aralarında hiç bir ilgi bulunmayan ve muhtelif vesilelerle kurulmuş olan sosyal yardım müesseselerinin bu yeni şubelerini de idare için muhtelif teşekküller vücuda getirildi. İşte bu hal bir takım anlaşmazlıklara sebep oldu. Diğer taraftan daha evvel kabul edilmiş olan hareket tarzının tâkibine devam edilmesi de artık pek güç bir durum arz etmeğe başlamıştı. İhtiyarlık ve iş kazaları hallerinde mecburî sigorta ve hastalık ve işsizlik hallerinde de ihtiyarî sigorta tesisleri gibi tam mânasiyle sosyal olan yardım kolları İsveç'te halen mevcut bulunmaktadır.

İhtiyarlık tekaüdiyesinin yetersizliği bu gün tamamiyle anlaşılmış bulunmaktadır.

Şehirlerde oturanlardan tekaütlük süplemanından istifade edenlerin yüzde (39) u ile şehirden gayri bölgelerdeki aynı zamdan faydalananların yüzde (22) si tekaüdiyelerini (1) ikmal için fakirlere yapılan yardım tahsisatından faydalanmalarını istemek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Diğer taraftan hastalık sigorta sandıklarına kabul edilenlerin miktarı da tatmin edici bulunmamaktadır. 16 yaşından yukarı olan halkın ancak yüzde kırkı bu mahiyetteki sigorta sandığının himyesine mazhar olmaktadır.

İşsizlik sandıklarına kabul edilmiş olanlara gelince bunların günden güne artan âzaları hiç şüphe yok ki yakında (600.000)ni geçecek ve fakat bütün ücretlilerin

(1) İsveç'teki tekaütlük sisteminde esas tekaüdiye ödenen vergiye tâbi olduğu halde tekaütlük zammı ihtiyaca göre umumî fon üzerine konulmuş bulunmaktadır.

bundan faydalanmaları için daha bir çok zamana ihtiyaç hasıl olacaktır. Eğer komitenin derpiş ettiği sosyal yardım reformu daha büyük bir genişlik iktisap edecekse camianın ve bu camiayı teşkil eden yurttaşların bu masraflara tahammül edebileceklerini kestirebilmek mümkün bir meseledir. Dünya harbi sonunda memleketin ticarî durumunun ne olacağını, keza sanayiinin ne suretle inkişaf edeceğini, hemşehrilerin vergilerini nasıl tediye edebilecekleri ve mevcudiyetlerini idame etmek için hangi vasıta ile gayelerine nail olacaklarını derpiş eylemek hâlen mümkün değildir.

Komite şimdiden mevcut meselelerin bir envanterini yapmak ve muhtelif hal çarelerini tetkik etmek suretiyle sosyal yardım plânı üzerinde esaslı veehemmiyetli çalışmalarda bulunmaması için hali hazır durumun bir mazeret teşkil edeceğini kabul etmemektedir. Bilhassa bu durumda imkân dahilinde bütün teferrüatı ihtiva eden bir sosyal yardım programının tezelden hazırlanması, bu programda muhtelif mesai sonuçlarının belirtilmesi ve bütün sistemleri rasyonel bir surette organize etmeğe imkân verecek muhtelif himaye şekillerinin âhenleştirilmesi icap etmektedir.

Keza komite plânın esaslı bir kısmının icrasından vaz geçmek için bu günkü durumun bir sebep teşkil edeceği kanaatinde değildir. Kuvvetle muhtemeldir ki bu plânın ihtiva ettiği teşkilât tedbirleri sosyal yardım işlerini daha muktesidane idare etmeğe müsait olacaktır. Diğer taraftan birleştirilmiş bir sistem kurulması muayyen bir had dahilinde camianın sosyal yardım masraflarının yeni bir tevziini lüzumlu kılacaktır. Lâkin yapılan reform aynı zamanda verilmiş olan himaye sahasını da genişletmelidir. Geniş sosyal bir reformun meydana gelebilmesi için âmme masrafının artış miktarını hali hazır durumuna göre tahmin eylemek de mümkün değildir. Aynı zamanda komite tarafından girilmiş olan esaslı tetkikatın henüz ikmal edilmemiş olduğunu belirtmek de lâzımdır.

Her ne kadar komitenin yapmakta olduğu bu derin

tetkik işi sosyal yardım sisteminin birleştirilmesi esasına dayanmakta ise de (bu usul lüzumlu görüldüğü ve hususî hallere tatbiki mümkün olduğu takdirde plânın bazı kısımlarını heyeti mecmuasını bozmamak şartıyla ayırmak) bu kısımlara ayrı bir hal şeklini vermek imkânını selbetmektedir. Komitenin tezine göre; modern sosyal yardım sisteminin başlıca hedefi; vatandaşlar için sosyal emniyetin meydana çıkarılmasına yardım edilmesi noktasında temerküz etmektedir (Büyük Britanya ile Birleşik Amerika'da cereyan eden münakaşalarda aynı anlayışı buluyoruz). Böyle olduğuna göre ihtiyatî tedbirlere şimdiye kadar olduğundan daha fazla ehemmiyet vermek icap edecektir. Diğer taraftan bu sistem, ihtiyaç halinde yardım gören sınıf haricinde kalan halk tabakasını da sosyal yardım teşkilâtı içerisine alacaktır. Fazla olarak İsveç'teki demografik durum demografik siyasetin de gözönünde bulundurulmasını icap ettirmekte bulunmuştur. Aynı zamanda bu sistem şahsî mesuliyet duygusunu körietecek bir tesir de yapmamalıdır.

Komite, her hususî halin icaplarına göre başlıca geniş bir takdir hakkı esasına dayanan bir sosyal yardım sisteminin koruyucu şekilleri içinde kendilerinin mecbur olduğu dikkat ve ihtimamdan tamamiyle faydalanma imkânını bulmadıkları hususunda umumî mutabakat hasıl olduğunu söylemektedir.

Diğer taraftan hiç bir sistemin bu şekil muavenetinden sarfınazar edemeyeceği fakat diğer yardım kollarına verilecek genişliğin deaşik bir şekilde tahdidini mümkün kılacağı meydandadır.

Sigorta ve yardım

Anket komitesi sosyal yardım rejimi içindeki sosyal sigortanın haiz olması lâzım gelen mevkii tetkik etmiştir. Komite doğrudan doğruya alternatif tahsisat sistemi tasarlamaktadır. Bu fakirlere yardım sistemini karakterize eden gelir menbalarını tetkik usulünden ayrı olarak muayyen kaidelere göre doğrudan doğruya tediye edilmesi lâzım gelen aidat yolu ile karşılığım temin eyleyen bir sis-

temdir. Böylebir sistemin basit teşkilât veaz idare masrafı gibi büyük bir avantaj sağladığı muhakkaktır. Bu sistemde masraflar halk arasında herkesin malî kabiliyetine göre taksim edilmekte ve burada sigorta vergilerine tekabül eden en zayıf İktisadî vergi gruplarından vergi talep etmeğe de mahal kalmamaktadır.

Sosyal sigorta sistemi ile vergi hasılatı üzerine tediye edilen maktu tahsisat sistemi arasında bir tercih esas itibariyle malî bir mesele olmaktadır. Beveriç plânının yapılaşmada bu problemin ortaya çıktığı Büyük Britanya'da dahi sosyal sigorta prensiplerine rüçhanlı bir mevki verilmiştir. İsveç'te durum bazı noktalardan farklı görülmektedir. Gelir vergisi matrahının zayıflatılmasına daha az yer verilmesi ve sosyal sigorta fikrinin bir geleneğe dayanmasını icap ettiren esaslı sebepler sosyal yardımın burada umumî bir sigorta sistemine istinat etmesinin neden tabii bir şey olmadığını izah etmektedir.

Diğer mühim bir nokta da sosyal sigorta masraflarının taksimi hususudur. İsveç'te ihtiyarlık tekaüdiyesi rejimi masrafları sigortalılar ve hükümet arasında taksim edilmiştir. Komite, umumî hastalık sigortası tesis e - dildiği takdirde aynı metodun tâkip edilmesi icap ettiği mütalâasmdadır. İş verenler mevcut hastalık sandıklarına hiç bir veçhile tekâlîf vermemektedirler. Komite, sigorta kadrosu genişlese bile prensipleri değiştirmeye muvafık görmemektedir. İşsizlik için mecburî sigortaya gelince: Mesele biraz daha başka şekilde tecelli eder. Böyle bir rejim ancak ücretle istihdam edilenleri ihtiva eylemekte olduğuna göre komite sigorta masraflarının taksimine sigortalılar ile iş verenlerin ve Devletin iştirak etmesi için kuvvetli sebepler mevcut olduğuna kani bulunmaktadır. Komite böyle bir masraf taksimi şekliyle sosyal yardımın umumî sigorta şekli altında teşkili işinde büyük zorluklarla karşılaşacağını zannetmektedir.

Maahaza komice, sosyal sigortanın icap ettirdiği şahsî gayretin şahıs ve cemiyet için mühim olduğu ve İsveç'te müstakbel sosyal yardım rejimi içinde sigorta prensip-

lerine ehemmiyetli bir mevki vermenin lüzumlu bulunduğu mütalâasmdadır. Malî durumları müsait olmayan vatandaşların sigorta masraflarına iştirak etmeleri vâkıası bile sigorta prensibi aleyhinde ciddi bir delil teşkil edemez. Diğer taraftan malî mevzuat da şahısların âmme masraflarına iştiraki mecburiyetini bunların tediye kudretlerinin verdiği imkânlarla göre ayarlanmaktadır.

Hattâ malî durumları yerinde olmayan vatandaşların kısmen veya tamamen vergiden istisna edilmeleri halinde dahi bunlar hastalık, işsizlik ve ihtiyarlığın doğrudan doğruya himayesi için alınmış olan tedbirlere iştirak edebildikleri takdirde diğer vatandaşlarla aralarındaki karşılıklı bağımlık hissi kuvvetlenmiş olur. Bazı nevi hisselerin karşılığı ihtiyarî veya mecburî sigorta aidatı ile temin e- dilmiş olsalar bile masrafların tamamen vergi ile karşılanması sistemine nazaran sigortanın böyle bir avantajı vardır.

Bu psikolojik âmillerin kıymetini azımsamamak icap eder. Bundan başka sigorta sisteminde masrafların azaltılması imkânının daha fazla olduğu da tecrübe ile sabit bulunmaktadır.

Diğer taraftan gelir menbaîlarının tetkikine istinat eden vergi ile karşılanan ve sabit tahsisat esasına dayanan doğrudan doğruya umumî yardım rejiminde gelir haddinin çok aşağı olması icap ettiği unutulmamalıdır. Bu takdirde bu hadden yüksek gelir grubuna dahil şahıslar yardım ihtiyacında olabilirler.

Prensip itibariyle üyelerin verecekleri vergiye istinat eden bir sigorta rejiminde Devlet bu rejime malî yardımda bulunmak suretiyle mensuplarına da bilvasıta kıymetli yardım yapabilmektedir.

Keza komite, hâlâ yürürlükte olan sigorta rejimini terk etmek için sebep görmemekte ancak bu rejimin ailelere yardım tahsisatına kadar teşmil edilmesini de uygun bulmamaktadır.

Bu prensipleri esas olarak kabul eden komite bir taraftan muhtelif sigorta kollarının bu günkü gayretlere en

iyi cevap verebilmesini diğer taraftan bunların diğer ihtiyaçlara tekabül edecek tarzda genişletilmesini mümkün kılmak bakımından mevcut sosyal sigorta tedbirlerini tetkik etmektedir.

Mecburî hastalık sigortası

Evvelâ Devlet tarafından para yardımı yapılmakta olan ihtiyarî hastalık sigortasına gelince:

Komite hastalık sandıklarının üyesi miktarı artsa bile hastalık sigortası ile diğer sosyal sigorta kolları arasında bulunması icap eden koordinasyonu sağlamak noktasından ve sosyal bakımdan vâsıl olunması lâzım gelen hadde yetişemeyeceğini ve bittecrûbe en çok sosyal sigortaya muhtaç olan fakir sınıfların büyük bir kısmının dışarıda kalacağını tahmin eylemektedir. Fazla olarak üyelere yapılmakta olan yardım bazı cihetlerden bilhassa tahsisat miktarları noktasından kâfi gelmiyecek üyelerin büyük bir çoğunluğu kısa süren hastalık hallerinde dahi âmme yardımına müracaat etmek mecburiyetinden vareste kalamayacaklardır.

Hastalık sigortası vazifesini tamamen ifa etmiş olabilmek için üyelerinin sayısı ve bunlara tahsis edilen aidat itibariyle hastalık sandıkları üyelerin ihtiyaçlarının asgarî haddini temin etmiş olması lâzımdır. Bu gayeye erişmek ancak mecburî sigorta usulü ile mümkündür.

Netice itibariyle komite mecburî hastalık sigortası tesisi imkânını tetkik etmiş hastalık sigortası ile iş kazası sigortaları arasındaki koordinasyon meselesini de keza inceleme mevzuu arasına almıştır.

Millî tekaütlük rejiminin tekrar tetkiki

Komiteye tevdi edilen işler içinde ihtiyarlık tekaüdi- yeleri rejimi de bulunmaktadır. Tetkik olunması icap eden noktalar arasında bekârlarla evlilerin tekaüdiyelerinde bir nisbet tesis edilmesi meselesi de yer almaktadır. Diğer mesele de yatalak yahut cismen başkasının yardımına muhtaç olan malûl mütekaatlerin özel bir surette yerlerine kaim olanlardır. Bundan başka düşünülmesi gerekli olan bir nokta, da tekaütlük hakkının tâyini için ücretlerin

göz önünde bulundurulması meselesidir. Komünler tarafından tekaütlük yardımına müteallik esasları değiştirerek bir kira tahsisatı verilmesi de bahse konu teşkil etmek - tedir. Hayat pahalılığına göre bölgelerin sınıflandırılmasının da tekrar gözden geçirilmesi icap eylemekte bulunmuştur. Bu vesile ile komite aile tahsisatı meselesini de tetkik edecektir. Hastalık sigortasına dair olan anket tamamlandıktan sonra çiftçiler, esnaf ilâh... için mecburî kaza sigortaları hakkında Riksdag'ın isteği üzerine komite diğer bir anket açmayı lüzumlu bulmaktadır.

İşsizlik politikasının birleştirilmesine ait tedbirler:

İşsizlik yardımına ait tedbirler şimdiki halde çok dağınıktır. Komitenin en güç ve aynı zamanda en müstacel vazifelerinden biri yardım sahasında yeknasaklığı temin etmek üzere müstakbel işsizlik politikasında hâkim prensipler vazetmesidir. Komite işe başlamak için mecburî işsizlik sigortası meselesini tetkike teşebbüs etmiştir. Kabule şayan diğer işsizlik yardımı tedbirleri ve hususiyle sigorta rejimi ve çalıştırmak suretiyle yardım rejimi muvacehesinde komünlerce geçici bir tahsisat sistemi ve iş vermek suretiyle yardım işinin inkişafına ait kararlar almak ve İsveç'teki şartlara uygun mecburî bir işsizlik yardımı rejiminin şümul sahası hakkında bir fikir edinmek mümkün değildir.

Mevsim işsizliği gibi tâmik edilen bazı teferruat bir ankete lüzum gösterecektir. Nazarı itibara alınacak diğer bir nokta da para yardımı sisteminin müstakbel durumudur.

Sigortanın birleştirilmesi

Evvelce de işaret edilmiş olduğu gibi komite muhtelif sosyal sigorta kollarının tek bir sigorta teşkilâtı altında tekrar birleştirilmesinin büyük güçlükler arzeyeceğini takdir etmekte rıza esasına göre kurulmuş olan mevcut teşkilât muhafaza olunmak suretiyle hastalık sigortası idaresinin mahallî hastalık sandıklarına tevdiî icap edeceği tavsiyesinde bulunmaktadır.

Sendika federasyonuna ait olan ve meslekî sandıklar

şeklinde organize edilmiş bulunan hali hazır ihtiyarî işsizlik sigortası rejimi bütün memlekete şamil bir vaziyettir. Sigorta mecburî olduğu takdirde sandıkların faaliyeti artık bazı mesleklere inhisar edemeyecek fakat sigortaya tâbi bütün ücretlilere teşmili zarurî olacaktır. Bı takdirde deruhte edilecek zarar mahallî muhtar sandıklar sisteminin kabulü imkânı olmıyan yerlere ve mesleklere göre mütehavvil olacaktır.

Çocuk ve yetim yuvalarına gelince:

Çocuklara ait diğer meseleler de tetkik edildikten sonra analık yardımı rejiminin gözden geçirilmesi (Analık yardım ve tahsisatı) ve aynı zamanda gelirlerden mahrum olan analara verilen tahsisatın kâfi gelip gelmediğinin incelenmesi bahis mevzuu olacaktır. ,

Geçmişte fakirlere yapılan yardım.

Gelecekte İsveç sosyal yardım rejiminde gelirlerin incelenmesi esasına müstenit bir yardım şekline yine lüzum hasıl olacaktır.

Komite psikolojik olduğu kadar sırf objektif sebeplerle de “fakirlere yardımtâbirini mâziye terketmenin yerinde olduğunu ve yeni şekildeki yardıma sosyal yardım adını vermek icap ettiğini telkin etmektedir.

Önleyici manzaralara daha büyük bir ehemmiyet verilmesi icabedecektir.

Yardıma muhtaç olan kimselerin çalışabilecek kabiliyette olmaları bilhassa çok ehemmiyetlidir. Hususiyle gençler bahis konusu oldukları vakit bunların işsizlik hallerinde yalnız iâşe edilmeleri değil, fakat meslekî bir tahsilde bulunmaları ve iş bölümü hususunda bir yardıma mazhar olmaları oldukça mühim bir mesele teşkil etmektedir.

Malûllerle nekahat devresinde olanların muvakkat bir yardımdan ziyade talim ve terbiye edilmelerine ve istihsal işlerinden birinde kullanılmalarına daha çok ihtiyaçları vardır. Bütün bu faaliyet şekilleri içinde bu güne kadar yapılandan daha fazla doktorlarla işbirliği yapmak icabetmektedir.

Eğer yardım bu prensiplere göre yapılırsa daha ziyade otomatik tahsisat tediyesi karakterini haiz olan bu günkü fakirlere yardım şekli yavaş yavaş canlı ve faal bir sosyal yardım şekline inkılâp edecektir.

Sosyal yardım rejiminin genişletilmesiyle hâlen tamamlayıcı bir vasıf taşıyan sosyal yardım daha direkt bir yardım vasfı kazanacaktır.

YABANCI MEVZUAT

BELÇİKA SEÇİM KAMUNU (1)

Dördüncü Bölüm SEÇİME MÜTEALLİK İŞLEK *Asayişe Müteallik Hükümler*

Çeviren : **Nihat YALKUT**

Madde : 108 — Seçim kurulları, hangi seçim için dâvet edilmişlerse, ancak o işle meşgul olabilirler.

Seçmenler, yerlerine başkasını gönderemezler.

Madde: 109 — Büro başkanı, içinde seçim yapılmakta olan bina civarında intizamı ve âsaiyişini temin için lüzumlu tedbirleri ittihaz ile mükelleftir.

Başkan o mahallin zabıta âmiridir. Bu yetkiyi, bekleme salonunun intizamını temin için, büro üyelerinden birine de verebilir...

Bu salona, yalnız o şubenin seçmenleri ile adayları kabul olunur.

Seçmenler, oy verilen mahale, ancak oy pusulasını tanzim ve tevdi bakımından lüzumlu müddet için kabul olunurlar.

Seçmenler, burada silâhlı olarak bulunamazlar.

Başkanın talebi olmadıkça, ne seçimin yapıldığı salonda, ne de bu bina civarında, hiç bir silâhlı kuvvet bulundurulamaz.

İdare âmirleri ile askerî komutanlar, başkanın taleplerini yerine getirmeğe mecburdurlar.

Madde : 110 — Ne büro üyesi, ne o şubenin seçmeni, ne de aday olmadığı halde, seçim işlerinin cereyanı esnasında şubelerden birinin binasına giren her hangi bir kimse, başkanın veya yetki verdiği kimsenin emriyle dışarı

(1) Kanunun I - III üncü bölümleri 190 sayılı Dergimizde yayınlanmıştır.

atılır; karşı gelir veya tekrar girerse, elli franktan beş yüz franga kadar para cezasıyla tecziye olunur.

Madde: 111 — Seçimin yapıldığı mahalde, ister tasdik, ister takbih maksadiyle olsun, bâriz işaret verenleri veya her ne suretle olursa olsun karışıklığa teşvik edenleri, başkan veya yetki verdiği kimse intizama dâvet eder; devam ederlerse, başkan veya mümessili, bunları dışarı atar; ancak oylarını kullanmak üzere içeri alınmalarına müsaade eder.

İhraç emri zabıt varakasına dercedilir ve müteşebbisleri elli franktan beş yüz franga kadar para cezasına çarptırılırlar.

Madde : 112 — Şubenin seçmenler listesi, bekleme salonunda asılarak ilân olunur. Keza, bu husustaki talimat (model : I) ve bu kanunun beşinci bölümü ile 110 ve 111 inci maddeleri de aynı şekilde tâlik olunur.

Madde : 113 — Bu kanunun bir nüshası büronun masası üzerinde yer alır; diğer bir nüshası da, bekleme salonunda, seçmenlerin emrinde hazır bulundurulur.

Madde: 114 — Hiç kimse, hattâ adli tâkibat veya Meclis soruşturması vesilesiyle de olsa, kime oy verdiğini ifşaya mecbur tutulamaz.

II — Adaylık ve oy pusulası :

Madde : 115 — Adayların, seçim için tesbit edilmiş olan günden en az yirmi bir gün evvel tanıtılmış olmaları lâzımdır.

Seçimden en az yirmi altı gün evvel, esas büro başkam, aday tanıtılmasını ve müşahit ikamesini kabul edecekleri yeri, günü ve saati tesbit eden bir ilân neşreder. Bu ilânda, adayların tanıtılması için, seçim gününe tekaüdüm eden yirmi birinci gün de dahil olmak üzere en aşağı iki gün ve bu günlerden her birinde en az üç saat tefrik olunduğu gösterilir. Müşahit ikamesi için de, bu ilânda, seçime tekaüdüm eden beşinci günde en az iki saat ayrıldığı ilâve olunur,

Provens merkezinde bulunan esas büro başkanı, neşredeceği ilânda, 132 nci maddede gösterilen grupların beyanlarını kabul edeceği mahali, seçime tekaddüm eden

onuncu gün olması icabeden günü ve saati bildirir. Provensin diğer arondismanların başkanları tarafından neşrolunan ilânlarda bu malûmat tekrar olunur.

Adaylık konulması için tesbit edilen günlerden biri veya esas büro başkanı ilânının neşredildiği gün bir bayram gününe rastladığı takdirde, verilen mühletler kırk sekiz saat ileri alınır.

Madde: 116 — (13 Nisan 1936 tarihli kanunun birinci maddesi. — Aday tanıma varakası, Bruxelles arondismanında en az beş yüz seçmen, Anvers, Gand, Charleroi ve Liege arondismanlarında dört yüz seçmen, diğer arondismanlarda ise iki yüz seçmen tarafından imzalanmış olmalıdır.)

Bu varaka, aday tarafından gösterilen en az üç imza sahibinden biri tarafından esas büro başkanına tevdi edilir; başkan da buna mukabil makbuz verir.

(13 Nisan 1936 tarihli kanunun birinci maddesi. — Bu vesika, adayın ve onu takdim eden seçmenlerin soyadını, adını, doğum tarihini, mesleğini, ve ikametgâhını da gösterir.)

Eğer bir Senato seçimi arondisman, Millet Meclisi seçimi arondismanlarından ikisini ihtiva ediyorsa, Senato seçim muameleleri bu iki arondismanda tamamiyle birbirinden ayrı olarak cereyan eder; yalnız oyların umumî tasnifi ve seçmenlerin ilânı hususları bundan müstesnadır.

(13 Nisan 1936 tarihli kanunun birinci maddesi. — Senato için adaylık vesikasının çift nüsha olarak hazırlanması ve birer nüshasının, Millet Meclisi seçimi arondismanlarından her birinin esas bürosu başkanına tevdi edilmesi lâzımdır. Her nüsha, tevdi olduğu Millet Meclisi seçim arondismanında dahil komünlerden birinin listelerinde kayıtlı bulunan Senato seçmenlerinden en az yüzü tarafından imzalanmış olmalıdır; bununla beraber, Charleroi - Thuin Senato arondismanında her nüsha, üç yüzü Charleroi ve yüzü de Thuin arondismanına ait olmak üzere en az dört yüz seçmen tarafından imzalanmış olmak lâzımdır.)

Millet Meclisi bakımından ikinci seçim arondismanı- mn esas bürosu başkanı, adaylar listesinin muvakkat kararlaştırmasını müteakip, Senato adaylarının soyadları ile adlarını, mukabeleli telgrafla hemen Senato seçim kurulu başkanma bildirecektir; listelerin kat'î kararlaştırılması sırasında Senato adayları bakımından tadilat yapılmış olursa, keyfiyetten Senato seçim kurulu başkanma aynı tarzda malûmat verecektir.

Adayı tanıtan seçmenler, arondisman merkezi olan komünün listelerinde kayıtlı gözükmüyorsa, tanıtmaya vesikasına, kayıtlı oldukları komün listesinin bir hülâsası raptedir.

119 uncu madde mucibince tanıtmaya varakalarını tetkike yetkili kılman şahıslar veya büro, arondismanın komünlerinin birindeki umumî seçmen listelerinde kayıtlı bulunan kimselerin seçmenlik vasfını inkâr edemezler.

Tanıtılan adaylar, adaylığı kabul ettiklerini, imzaları tahtında, yazılı olarak ve 115 inci maddenin birinci fıkrasında gösterilen mühlet zarfında esas büro başkanma bildirirler.

İsimleri aynı tanıtmaya varakasında yer almış bulunan ve adaylığı kabul eden adaylar, tek bir liste teşkil eder telâkki olunurlar.

Adaylar, adaylığı kabul mazbatasında, kendilerini alâkalandıran tanıtmaya varakasında imzası bulunan seçmenler arasından üçünü, bu varakayı tevdi hususunda yetkili kıldıklarını gösterirler.

Adaylar, bu vesikada, esas büronun 119, 125, 163 üncü maddelerde gösterilen toplantılarında hazır bulunmak üzere bir müşahit ve bir müşahit yedeği gösterebilirler; eğer adaylar ayrı kabul mazbatalarında muhtelif kimseleri göstermişlerse, yalnız tanıtmaya varakasında başta gelen adayın gösterdiği kimseler nazarı itibara alınır. 131 inci maddenin 3 üncü fıkrası bu müşahitler hakkında tatbik olunamaz. Bunlar, müşahedelerini zabıt varakasına ilâve ettirmek hakkını haizdirler.

Hiç bir liste, seçilecek üye adedinden fazla adayı ihtiva edemez.

Senato ve Millet Meclisi için aynı zamanda seçim yapılması halinde, iki meclise ait adaylar için birbirinden tamamiyle ayrı tanıtma listeleri hazırlanması lâzım gelir.

Madde : 117 — Millet Meclisi ve Senato adaylarının tanıtması sırasında, aynı zamanda ve aynı şekilde aday yedekleri de tâyin olunabilir. Bunların tâyini, aslî adayların tanıtılması ile beraber olmak ve bu varakada iki sınıf aday ayrı ayrı gösterilmek lâzımdır; aksi takdirde hükümsüz addolunur.

Yedeklik adayı, aynı varakada tâyin olunan aslî adaylar adedinin iki mislini ve her halde 6 yı tecavüz edemez.

Aslî ve yedek adayları tanıtma varakası, bu adayların, kendi kısımlarındaki sıralarını da gösterir.

Bir seçmen, aynı seçime ait tanıtma varakalarından ancak birini imzalayabilir. Buna muhalif hareket eden seçmen, bu kanunun 202 nci maddesinde gösterilen mücazata müstahak olur.

Madde : 118 — Bir aday, aynı arondisman içinde bir listeden fazlasında bulunamaz; fakat aynı listede hem aslî, hem de yedek aday olarak gösterilebilir.

Hiç kimse, aynı zamanda, birden fazla seçim mmtaka- sında aday olamaz. Bununla beraber, aynı mmtaka içinde, iki Meclisten biri için aslî veya yedek veya hem aslî, hem yedek aday olunabileceği gibi, aynı mmtaka içinde diğer Meclis için yedek aday veya ikinci bir mmtakada meclislerden biri veya diğeri için yedek aday da olunabilir.

Adaylığı kabul ettiği halde bu iki fıkrada yazılı memnuniyetlere riayet etmeyen kimse, 202 nci maddede yazılı mücazata müstahak olur ve adı, bulunduğu bütün listelerden silinir. Seçim mmtakası başkanı, bu terkinin temin için, adaylar listesinin kararlaştığı gün bunların soyadlarını ve adlarını İçişleri ve Sağlık Bakanlığına derhal ve en serî vasıta ile bildirir; bu Bakanlık, müteaddit yerden adaylığı bulunanlar varsa bunları mahalline iş'ar eder.

Madde : 119 — Adaylar ile aday tanıtma vesikasını tevdi eden seçmenler, yer değiştirmeğe mecbur olmaksızın, tevdi edilecek bütün tanıtma vesikalarını öğrenmek ve bu

husustaki mütalâalarını esas büroya bildirmek hakkını haizdirler.

Bu hak, tanıtma vesikalarının tevdi için verilen mühlet içinde ve bu mühletin neticesini tâkip eden iki saat zarfında kullanılabilir.

Keza, ertesi gün saat 13 ile 16 arasında da bu hak kullanılabilir.

Esas büro, aday takdimi için verilen mühletin bitmesini takibeden iki saat geçtikten sonra muvakkat olarak; ertesi günü de, itiraz müddetinin hitamından sonra kat’î olarak aday listesini kararlaştırır.

Madde : 120 — Büro, adayların seçilme ehliyeti üzerinde hüküm vermek yetkisini haiz değildir.

Madde : 121 Esas büro, bazı adayların tanıtılmasında aykırılık olduğuna hükmederse, bu kararın mucip sebepleri zabıt varakasına geçirilir ve bu zaptın bir hülâsası, bahis konusu olan sebepler harfîyen kaydolunmak suretiyle, derhal ve taahhütlü mektupla, bu tanıtma varakasını tevdi eden seçmene gönderilir.

Bu vesikanın tevdi iki veya üç imza sahibi tarafından vâki olmuşsa, mektup, tanıtma vesikasında adaylar tarafından adı ilk gösterilmiş bulunan kimseye gönderilir.

Madde : 122 — Tanıtma vesikasını tevdi eden veya 116 ncı maddeye tevfi kanunla adaylar tarafından buna yetkili kılınmış bulunan diğer imza sahipleri, aday listesine müteallik kat’î kararı takip eden üçüncü gün, saat 14 ile 16 arasında gösterilen aykırılığa itiraz edebilir ve lüzumu halinde tashih edici veya tamamlayıcı bir vesika verebilirler.

Bu son varaka, ancak, tanıtma varakasının veya bu varakadaki bazı adayların, aşağıda yazılı sebeplerden biriyle reddedilmiş olması halinde kabul edilebilir:

- 1) Bir tanıtma varakasından bulunması gereken seçmen imzası adedinin kâfi olmaması;
- 2) Aslı veya yedek aday adedinin muayyen haddenden fazla olması;
- 3) Aday tarafından kabul muamelesinin usulüne uygun şekilde olmaması;

4) Adayların veya tanıtma vesikasını tevdi yetkili kılman seçmenlerin soyadı, adı, mesleği ve ikametgâhı bakımından lüzumlu izahatın bulunmaması veya noksan bulunması ;

5) Adayların tasnifi veya adlarının sıralanması bakımından gerekli kaidelere riayet edilmemiş olması.

Yeni vesika, hiç bir yeni aday adını ihtiva edemez ve ilk vesikadaki tanıtma sırasını tadil eyliyemez.

Fazla bulunan aslı veya yedek aday sayısının azaltılması, ancak, bir adayın adaylığını geri alması hakkında tatbik edilen yazılı beyan tarzında olduğu takdirde kabul olunur.

Reddedilen tanıtma vesikasındaki malûmat ile bu varakayı imzalamış bulunan seçmenlerin ve tanıtmayı kabul eden adayların imzaları, tashih edici veya tamamlayıcı vesika kabul olduğu takdirde, hükümlerini muhafaza ederler.

Madde: 123 — Kabul olunan veya reddedilen aday listelerini tevdi edenler, veya bunların bulunmaması halinde bu listelerde bulunan adaylar, listelere ait kat'ı kararın verildiği günün ertesi günü saat 14 ile 16 arasında, tanıtma vesikalarının tevdi için gösterilen mahalde, esas büro başkanına, makbuz mukabilinde, bazı adaylıkların kabulüne karşı mucip sebepli bir itirazname verebilirler.

Esas büro başkanı, itiraz mevzuu olan listeyi tevdi etmiş bulunan seçmene, bu listeye itiraz edildiğini, mucip sebeplerini de göstermek suretiyle derhal ve taahhütlü mektupla bildirir. Tanıtma vesikası iki veya üç imza sahibi tarafından tevdi edilmiş bulunuyorsa, mektup, adaylar tarafından bu vesikada adı en başta gösterilen kimsenin adresine gönderilir. Bu kimse, veya bulunmadığı takdirde listede mevcut adaylardan biri, 122 nci maddede gösterilen şartlar dahilinde, muteriz tarafından şikâyet olunan hususlara karşı bir cevapname ve lüzumlu görürse tashih edici veya tamamlayıcı yeni bir vesika tevdi edebilir.

Madde : 124 — Adaylar listesi hakkındaki katı karar sırasında, büro bazı adayları reddetmiş veya bazı aday-

ların kabulüne karşı 123 üncü madde hükmüne tevfikân başkana itirazname verilmiş bulunduğu takdirde, esas büro başkam, seçim gününe tekaddüm eden 17 nci gün saat 14 ile 16 arasında, ilgililerin 122 ve 123 üncü maddelerde yazılı vesikalarını kabule âmade bulunur.

Madde : 125 — Secim gününe tekaddüm eden 17.nci gün, saat 14 te, esas büro toplanır.

122 ve 123 üncü maddelere tevfikân ve usulüne uygun olarak verilmiş itirazlar ile tashih edici veya tamamlayıcı tanıtma vesikaları varsa, bunları tetkik eder. Arzı ettikleri takdirde ilgilileri de dinledikten sonra, haklarında karar verir ve bu suretle, icabediyorsa, aday listesini tashih eyler.

Bu toplantıda, ancak kabul edilmiş takdim varakası vermiş bulunan seçmenler, veya — tashih edici veya tamamlayıcı varaka vermiş olmaları şartıyla — reddedilmiş takdim varakası tevdi etmiş bulunanlar, ve, bu muhtelif listelerin adayları tarafından 116 nci maddeye tevfikân gösterilmiş olan müşahitler, hazır bulunabilirler.

122 ve 123 üncü maddelerde yazılı haklardan istifade eden bulunmazsa, başkan, seçim gününe tekaddüm eden yirminci günü kararlaştırılan katı adaylar listesine karşı, usulüne uygun olarak hiç bir itiraz vâki olmadığı zabıt varakasında tebarüz ettirir.

Madde : 126 — Yalnız bir (adaylar listesi) tevdi o- lunduğu takdirde, adayların adedi münhal bulunan aslî üyelik adedine tevafuk ediyorsa, bu adaylar, diğer hiç bir formaliteye ihtiyaç kalmaksızın, esas büro tarafından, seçilmiş olarak ilân edilirler. Yedek adaylar da, takdim vesikasında yazıldıkları sıra ile, birinci, ikinci, üçüncü ilâh... yedek olarak ilân olunurlar.

Aynı halde, adayların adedi münhal bulunan aslî üyelik adedinden azsa, aslî adayların hepsinden maada, yedek adayların da, takdim varakasinda yazılı sıra ile başta gelenlerden aslî üyelik adedim dolduruncaya kadar olanları, seçilmiş olarak ilân olunurlar. Diğer adaylar da, takdim varakasinda yazıldıkları sıra ile birinci, ikinci, üçüncü, ilâh... yedek olarak seçilmiş olurlar.

Usulüne uygun olarak tevdi edilmiş müteaddit listede yazılı aslî ve yedek adayların adetleri yekûnu münhal bulunan aslî üyelik adedinden fazla değilse, bu adaylar, esas büro tarafından, diğer hiç bir formaliteye ihtiyaç kalmaksızın, seçilmiş olarak ilân olunurlar.

İntihap mazbatasî celsenin devamı esnasında tanzim ve büro üyeleri tarafından imza edilerek tanıtma varaka- lariyle birlikte, derhal Millet Meclisi veya Senato başkâtipliğine irsal olunur. Mazbatanın suretleri derhal seçilenlere gönderilir ve arondismanın her komününde tâlik suretiyle ilân olunur.

Bu takdirde, esas büro üyelerinden her birine, bütün masraf mukabili olarak, ancak yirmi beşer franklık huzur hakkı verilir.

Madde : 127 — Aslî veya yedek adayların adedi, münhal bulunan aslî üyelik adedinden fazla ise, esas büro, derhal, bu kanuna ekli II numaralı örneğe uygun olarak oy pusulası hazırlar.

Adaylar listesi, kurul sahasına dahil bütün komünlerde asılarak ilân olunur. Bu ilânda, adayların büyük harflerle ve siyah mürekkeple yazılmış soyadlarıyla bir - likte adları, meslekleri ve ikametgâhları, ileride târif edildiği veçhile, seçim pusulası şeklinde gösterilir. Keza, bu kanuna ek I numaralı talimat da ilâve olunur. Seçim gününe tekaddüm eden 15 inci günden itibaren esas büro başkanı, adaylar resmî listesini, istemişlerse, adaylara ve bunları tanıtmış olan seçmenlere bildirir.

Madde : 128 — Seçilecek yalnız bir üyelik varsa, adayların soyadları, kur'a sırasıyla birbiri ardınca ve bir satır üzerinde yazılır. Her ad, oylara tahsis edilecek bir hane ile birlikte, büyük harflerle ve âdi rakamlarla matbu bir sıra numarası ile birbirinden ayrılır.

Seçilecek üyelik birden fazla ise, bütün listeler kur'a çekilmesi suretiyle tâyin edilen bir sıra dahilinde, oy pusulasında gösterilirler. En son sütunlar, yedekli veya yedeksiz, tek başına olan adaylara tahsis olunur.

Usulüne uygun olarak tevdi olunulmuş aday listele-

rindeki isimlerin çokluğu yüzünden pusulanın her bir sütununu birer listeye tahsis etmek mümkün olmadığı hallerde, büro, devam eden listelerden iki veya daha fazlasının aynı bir sütunda yer almasına karar verebilir. Bu takdirde, oy pusulası üzerinde listelerin tasnif sırası, bu listelere mahsus bir kur’a çekilmesi suretiyle tâyin olunur.

Yedek adayların adları, taallük ettikleri listelerde aslı adaylardan sonra ve takdim varakasındaki sıra ile gösterilirler ve takdim varakasındaki sıraya göre yazılmış bulunana aslı adaylardan, “yedekler” işaretiyle ayrılırlar.

Tamam veya gayri tam her liste ve tek başına olan her aday, oylara tahsis edilecek birer hane ile birbirinden ayrılırlar.

Tamam veya gayri tam her listede bulunan her aslı veya yedek aday adının yanında, aynı şekilde fakat daha küçük eb’atta birer hane bulunur. Her listenin başına veya tek başına adaylardan her birinin adı yanına, büyük harflerle, listelerin veya tek başına adayların sıra numaralarına tekabül eden birer rakam konulur.

Oya mahsus bulunan haneler siyah renkli olup ortasında 3 milimetre kutrunda bir daire kısmı beyaz olarak bırakılır.

Aynı seçmenler tarafından, hem Senato için hem de Millet Meclisi üyeliği için birer aday üstesinin bir arada tevdi edilmesi halinde, esas büro, Senato için seçilecek üye adedi Millet Meclisi için seçilecek üye adedinden fazla olmamak şartıyla, Millet Meclisi oy pusulası üzerinde, Senato adaylarına, Millet Meclisi adaylarının işgal ettikleri yere nazaran imkân nisbetinde müsavi bir yer ayırmağa ve her halde aynı sıra numarasını vermeğe mecburdur.

Aynı halde, Senato için seçilecek üye adedi Millet Meclisi için seçilecek üye adedinden fazla ise, 2 ve 3 üncü fıkralara göre evvelâ Senato oy pusulası kararlaştırılır ve yukarıda gösterilen esaslar dahilinde Millet Meclisi pusulasındaki üstelerin sırası tâyin olunur.

Keza Senato seçimi, Millet Meclisi seçim arondisman- larından ikisini ihtiva eden bir kurul mmtakasında yapıl-

diğı takdirde de durum aynıdır. Bu bakımdan esas büro başkanı, diğ er Millet Meclisi seçim bürosu başkanma, oy pusulası hakkında aldığı kararlardan derhal malûmat verir.

(13 nisan 1936 tarihli kanunun ikinci maddesi. — Pusulalardan ilk önce hangisi kararlaşmış olursa olsun, bunlara verilen sıra mmaraları, yalnız tevdi eden seçmenle - rin aynı olması hasebiyle verilecek olanlar müstesna, diğ er pusulada görünen listelere verilemez. Bu son listelere ait kur'a, birinci pusulada verilmiş son numarayı takibeden numaralar arasında çekilir.)

Madde : 129 — Başkan, oy pusulasım, seçime mahsus kâğıt üzerine, siyah mürekkeple tab'ettirir.

Senato pusulası renkli kâğıt üzerine, Millet Meclisi pusulası ise beyaz kâğıt üzerine tab'olunur.

Diğ er her nevi oy pusulası kullanılması memnudur.

Seçim gününün arifesinde, esas büro başkanı, seçim şubeleri başkanlarmdan her birine, mühürlü zarflar içinde, seçim için kâfi miktarda oy pusulası gönderir; zarfın üstünde, gideceğı adresten maada, ihtiva ettiğı pusula adedi de gösterilir. Bu zarf, ancak, usulüne uygun olarak teşkil edilmiş bulunan büro huzurunda mühürü fekkedildikten sonra açılabilir. Pusulaların adedi derhal tesbit ve neticesi zabıt varakasına dercolunur.

Esas büro başkanı, aynı zamanda, tasnif bürolarından her birinin başkanma, 161 inci maddedeki hükümlere tevfi kan hazırlattığı ve oyların tasnifinden sonra tasnif bürosu başkanlarınm dolduracakları cetvel nûmunelerini gönderir.

Madde: 130 — Seçime mahsus kâğıt Devlet tarafından temin olunur. Eh'adı ve rengi bir kral iradesiyle tâyin olunur. Bunların, aynı bir mmtakada ve aynı bir seçim için, birbirinin tamamiyle aynı olması lâzımdır.

Oy sandıkları, tahta perdeler, yazıhaneler, zarflar ve kurşun kalemler, hükümet tarafından kabul edilmiş nûmunelerine göre, komün tarafından temin olunur.

Diğ er bütün seçim masrafları, keza komünlere ait-

tir; yalnız, 101 inci maddede gösterilen tazminatın tediyesi Devlete teveccüh eder.

Madde : 131 — Seçimden beş gün evvel, adaylar, seçim işlerinde hazır bulunmak üzere her seçim bürosu için en çok bir müşahit ve bir müşahit yedeği tâyin ederler.

Kendilerini bir arada arzeden adaylar, her büro için ancak bir müşahit ve bir müşahit yedeği tâyin edebilirler.

Müstakil adayların müşahitleri adedi bir büro için üç geçerse, esas büro tarafından, kur’a çekilmesi suretiyle üçe tenzil olunur: kur’ada kaybedenler, lüzum varsa aynı seçim kantonunun diğer bir bürosuna tâyin olunurlar ve esas büro başkanı tarafından kendileri derhal haberdar edilirler. Müşahit tâyini hakkında verilmiş bulunan mühletin hitamım müteakip, hazır bulunan üyeler adedi ne olursa olsun, derhal kur’a çekilmesine geçilir.

Adaylar, seçim işinin devamı müddetince her müşahidin vazife ifa edeceği seçim bürosunu gösterirler; tâyin ettikleri müşahitleri keyfiyeten kendileri haberdar ederler. Adaylardan biri tarafından imzalanmış ihbar mektubu, esas büro başkanı tarafından da imzalanır.

Müşahitlerin, arondisman içinde teşriî meclisler için seçmen vasfım haiz olmaları lâzımdır.

Müşahitler, 147, 162 ve 175 inci maddelerde gösterilen zarfları mühürlemeğe ve zabıt varakalarına mülâhazalarını ilâve etmeğe yetkilidirler.

Adaylar, orada seçmen olmasalar da, müşahit veya müşahit yedeği olarak tâyin olunabilirler.

Madde : 132 — Millet Meclisinin veya Senatonun tamamen yenilenmesi halinde bir listenin adayları, kendilerini tanıtan seçmenlerin muvafakatiyle, aynı provensin diğer seçim arondismanlarında verilmiş listelerdeki adayların adlarını da tasrih etmek suretiyle üyeliklerin taksimi bakımından gruplar teşkil ettiklerini beyan edebilirler.

Madde : 133 — Aday üstelerinde grup teşkil edildiği hakkındaki beyan, ancak, bu adayların adaylığı kabul varakalarında 132 nci maddenin kendilerine verdiği hakkı kullanmağa razı olduklarını bildirmeleri ve tanıtmaya vara-

kasında da buna muvafakat edilmiş olduğunun tasrih edilmesi takdirinde kabul olunabilir. Bu beyana ait varakanın, listenin aslı ve yedek bütün adayları tarafından imza edilmiş olması ve gösterilen listenin veya listelerin adayları tarafından aynı şartlar dahilinde verilecek beyan varakasına tetabuk etmesi lâzımdır. Aksi takdirde hiç bir hüküm ifade etmez.

Bir liste, aralarında gruplaşma bulunmayan iki veya daha fazla üstelerle grup teşkil edemez.

Madde : 134 — Gruplaşma karşılıklı beyan, ayın bir varaka ile yapılabilir.

Gruplaşmaya dahil listelerden biri reddolunduğu takdirde, bu beyan, grubun diğer üsteleri hakkında hüküm ifade etmekte devam eder.

Bu beyanlar, bütün grup için, provans esas bürosu muamelelerinde hazır bulunulmak üzere bir müşahit ve bir müşahit yedeği tâyini hükmünü de ihtiva edebilir. Müşahitler, bizzat adaylardan olmadıkları takdirde, proven- sin arondismanlarınm birinde genel seçmen vasfım haiz olmalıdırlar.

Bir arondisman dahilindeki adaylar gruplaşma yaptıkları halde bir kısım adaylar buna dahil olmadıkları takdirde, bunların 119, 125 ve 163 üncü maddelerde gösterilen ameliyelerde hazır bulunmak üzere 116 ncı maddenin 12 nci fıkrasına tevfikân tâyin edecekleri müşahitler, provens esas bürosundaki ameliyelerde hazır bulunulmak bakımından tam yetki ile mücehhez telâkki olunurlar.

Madde : 135 — Bir veya bir kaç adayın gruplaşma beyanına dahil bulunmadığı bir arondismanın esas büro başkanı, adaylar üstesini, 119 uncu maddeye tevfikân kat'ı olarak kararlaştırır kararlaştırmaz derhal provens merkezî bürosu başkanına gönderir veya seçimin, 126 ncı maddenin 1 ilâ 3 üncü fıkralarındaki hükümlere göre mücadelesiz bittiği cihetle gruplaşmaya iltihak edilmemiş olmasının neticeye müessir olmadığını bildirir.

Madde : 136 — Gruplaşma beyanı varakası, hiç değilse imza sahiplerinden biri tarafından, bu husus için tes-

bit edilmiş saatte, provens merkezî bürosu başkanma tevdi edilmek lâzımdır. Beyan varakasına mukabil makbuz verilir.

Provens merkezî bürosu, müşahitler tâyin edilmişse onların da huzuru ile, grup teşkil eden listelerin tablosunu derhal kararlaştırır ve arondisman seçim kurulu başkanlarına, mmtakalarma dahil adayları ihtiva eden listelerin kopyalarını gönderir. Bu başkanlar da, seçim aron- dismanmm bütün komünlerinde listeleri derhal astırarak ilân ettirirler.

Madde : 137 — Bu tabloda, provens merkezî esas bürosu tarafından 128 inci maddeye tevfikân kararlaştırılmış bulunduğu veçhile 037 pusulasındaki liste sırası muhafaza edilerek, her liste grubuna A,B,C, ilâh... birer harf tâyin olunur.

III— Büro tesisatı ve oy:

Madde : 138 — Büro tesisatı ve seçmenlerin içinde oy verecekleri hücreler, III numaralı nümuneye göre hazırlanır.

Bununla beraber, eb'ad ve tertibat, seçim yapılacak bina durumunun icabettirdiği şekilde tadil olunabilir.

Madde: 139 — Her 150 seçmen için en az bir adet tecrit edilmiş hücre bulundurulur.

Madde : 140 — Kanuna ekli I numaralı talimat, bekleme salonunun içinde duvara yapıştırılır.

Madde : 141 — Seçim gününde, seçim listesinde yazılı bulunduğu komün dahilinde ikamet etmekte olan seçmenler, seçime gelmek ve avdet etmek üzere, bir kral iradesiyle tâyin edilen şartlar dahilinde, bulundukları yere en yakın istasyondan oy haklarını kullanacakları yere en yakın olan istasyona kadar, Belçika Şimendiferleri Millî Şirket hatları üzerinde parasız seyahat hakkına mâ-iktirler.

Madde : 142 — Seçmenler, saat sekizden on üçe kadar oy vermeğe kabul olunurlar.

Seçim başlangıcında veya devamı esnasında, başkan, lüzum görürse, seçmenleri, 112 nci maddeye tevfikân asılı bulunan listedeki sıraya göre dâvet edebilir.

Bu davet bitince, cevap vermemiş bulunan seçmenler, saat on üçe kadar oy vermeğe kabul olunurlar. Bununla beraber, saat on üçe kadar seçim mahalline girmiş olan bütün seçmenler, oylarını kullanmağa kabul olunurlar.

Seçmenler, dâvet mektuplariyle birlikte isbatı vücut ettikçe, kâtip, dâvet listesi üzerinde adları hizasına işaret koyar; başkan veya tâyin ettiği muavini, şubenin diğer bir seçmenler listesine, bu listedeki malûmat ile dâvet mektubu münderecatını karşılaştırdıktan sonra, aynı şekilde bir işaret koyar. Şube seçim listesinde yazık olmayan fakat büro tarafından oy vermeğe kabul olunan seçmenlerin adları, her iki listeye de ilâve olunur.

Dâvet mektubunu ibraz edemiyen seçmenler, hüviyeti ve sıfatı büro tarafından kabul edildiği takdirde oy vermeğe kabul olunurlar.

Başkan, kâtip, müşahit ve müşahit yedekleri, vazife gördükleri şubede oylarını kullanırlar.

Başkana tevdi edilen listede yazılı bulunmayan hiç kimse seçime iştirak edemez; ancak, ister 83 üncü maddeye tevfikân yürürlükte bulunan listede mevcut olduğunu ispat eden veya, bir karar veya bir itiraz sebebiyle oy vermeğe hakkı olduğunu, yürürlükteki listeye kaydını nâtik veya ilgiliye oy hakkı bahş veya temin eden bir itiraz veya bir hüküm bulunduğunu mübeyyin olarak kaymakam tarafından verilmiş bir vesika ve isterse kaydım emreden bir ilâm sureti ibraz eden kimse, oy vermeğe kabul olunur.

Seçim listelerinde yazılı olsalar bile, istinaf mahkemesi tarafından kaydının terkin olunduğu bir ilâm sureti veya kaymakam tarafından verilmiş bir vesika ibrazı suretiyle isbat edilen seçmenler; seçim listesine yeniden yazılması itiraz mevzuu olmakla beraber hakkında henüz kata bir karara varılmamış bulunduğu kaymakam tarafından tasdikli bir vesika ile belli edilenler; haklarında 6, 7, 9 uncu maddeler hükümlerinin tatbiki gereken ve ehliyetsizlikleri kanımı mucibince verilecek varakalarla tevsik edilenler; seçim günü henüz seçmenlik yaşını doldurmamış

olduğu veya aynı gün diğer bir seçim şubesinde veya di - ger bir komünde oyunu kullandığı bir vesika ile veya kendi itiraflariye isbat edilenler; büro tarafından, oy vermeğe kabul olunamazlar.

Çavuşların, onbaşılının ve erlerin oy hakkı, silâh altında bulundukları müddetçe tâlik olunur. Mamafih bu hüküm, faal hizmete ithal edilmiş olmamakla beraber çavuşlarla aynı hükümlere tâbi tutulmuş bulunan ordu hizmetlilerine; tıp, eczacı veya veteriner doktorası diplomasına sahip bulunan sağlık servisi'mensuplarına; ordu hizmetlerine mükerrer olarak alınmış bulunan ve secim gününde en az üç yıl hizmeti sepkat etmiş olan askerî mensuplara tatbik olunmaz.

Bir seçmenin silâh altında bulunduğu, 92 net maddeye tevfikân askerî makamlar tarafından verilmiş vesikalarla tevsik olunur. İtiraz olunduğu halde böyle bir vesika bulunmazsa, seçmen, 202 nci madde metni hakkında kendisine malûmat verildikten sonra, kendi mesuliyeti altında olarak, oy vermeğe kabul olunur.

Madde : 143 — Her seçmen, teşriî meclislerden her biri için, başkandan, bir oy pusulası alır. Bu oy pusulaları, listelerin başındaki haneler içeriye gelmek üzere ve kaim zaviye şeklinde dörde katlandıktan sonra, başkanın önünde tekrar açılır ve ona verilir. Başkan da bunu aynı şekilde katlar; pusulaların tersine, seçim yapılan kantonun adını ve seçim tarihini ihtiva eden bir damga vurulur. Büro dam ganin vurulması için en az beş yer tâyin eder, sonra da kur’a çekmek suretiyle damga yerini tesbit eder. Kur’a çekilmesi, büro üyelerinden veya müşahitlerden birinin talebi üzerine, seçim ameliyesinin devamı müddetince birkaç defa yenilenir. Büro, bu şekilde yapılmış bir talebin derhal tervicinin mümkün olamayacağına hükmederse, büro üyesi veya müşahit, ret sebeplerinin zabıt varakasına dercini isteyebilir.

Seçmen doğruca hücrelerden birine girer; orada oyunu hazırlar, usulüne uygun olarak dörde katlanmış ve dışına damga vurulmuş bulunan oy pusulasını başkana gös-

terir ve başkan veya tâyin edeceği bir yardımcı tarafından dâvet mektubuna bundan evvelki paragrafta bahsi edilen damga vurulduktan sonra pusulasını oy sandığına atar. Hücreden çıkarken, oy pusulasının, muhteviyatı anlaşılacak şekilde açılması yasaktır. Açıldığı takdirde, başkan, açılmış olan oy pusulasını alıp iptal eder ve seçmeni yeniden oy vermeğe mecbur eyler.

Senato ile Millet Meclisi seçimleri aynı zamanda yapıldığı takdirde, meclislerden her birine mahsus olmak üzere ayrı birer oy sandığı kullanılır. Seçmen, bedenî bir ârıza sebebiyle, hücreye yalnız basma gitmek veya oyunu bizzat kullanmak imkânından mahrum bulunduğu takdirde, başkanın müsaadesi ile, yanına bir rehber veya yardımcı alabilir. Bunların adları zabıt varakasinda tasrih olunur.

Muavinlerden veya müşahitlerden biri, gösterilen bedenî ârizanın ciddiyeti veya ehemmiyeti bakımından itirazda bulunursa, büro bu hususta ayrı bir karar verir ve mucip sebepli kararını zabıt varakasina derceder.

Madde : 144 — Her seçmen, aslî üyelik için bir, yedek üyelik için de birden fazla oy kullanamaz.

Seçmen, beğendiği listedeki aslî ve yedek üyelerin sırasına aynen iştirak ederse, bu listenin başındaki haneye oyunu işaret eder.

Eğer bu listedeki aslî üyelerin sırasına aynen iştirak etmekle beraber yedek üyelerin sırasını tadil etmek isterse, listenin yedekler i arasından beğendiklerine isim tasrihi suretiyle oy verir. Eğer bu listedeki yedek üyelerin sırasına aynen iştirak etmekle beraber aslî üyelerin sırasını tadil etmek isterse, beğendiği aslî üyelere isim tasrihi suretiyle oy verir.

Eğer bu listedeki üyelere ne aslîlerin, ne de yedeklerin sıralarına iştirak etmez ve bu sırayı tadil eylemek isterse, aynı listeye ait bulunan aslî üyeler için ayrı, yedek üyeler için de ayrı olmak üzere, isim tasrihi suretiyle oy verir.

İsim tasrihi suretiyle oy verme, seçmenin beğendiği aslî veya yedek adayların adlarının sonuna konulmuş bulunan hanelere işaret vaz’ı suretiyle olur.

Oy işareti yarım kalmış olsa bile, bu husustaki niyet ve arzu ifade edilmiş olmak şartıyla, hüküm ifade eder.

Madde : 145 — Seçmen, kendisine tevdi edilmiş bulunan oy pusulasını, dikkatsizlik neticesi olarak bozarsa, başkandan, bunu iade ederek yenisini istiyebilir; eskisi derhal iptâl edilir.

Başkan, evvelki fıkra veya 143 üncü maddenin 3 üncü fıkrası mucibince geri alman oy pusulalarının üzerine “geri alınmış oy pusulası, şerhini verir ve imzasını koyar.

Madde : 146 — Oy toplanması bitince, büro, başkan veya muavini ile kâtip tarafından tutulmuş bulunan listeye göre, o mahallin seçim listelerinde bulunan seçmenler ile seçimde hazır bulunmayanların adedini gösteren bir hülâsa tanzim eder. Büronun bütün üyeleri tarafından imzalanacak olan bu hülâsa, büronun başkanı tarafından kantonun sulh yargıcına üç gün zarfında gönderilir. Başkan, bu hülâsaya, dermeyan edilmiş mülâhazaları ve müşahedeleri derç ve seçimde bulunmayanların mazeretlerini tesbit için gönderdikleri vesikaları da ilâve eyler.

Keza bu varakaya mahallî seçim listelerinde yazılı olmamakla beraber 142 nci madde mucibince oy vermeğe kabul edilmiş bulunan seçmenlerin bir hülâsasını da rapteyler.

Madde : 147 — Oy verme sona erince, büro, oy sandığına atılmış bulunan oy pusulası adedini, 143 üncü maddenin 3 üncü fıkrası ve 145 inci maddeler mucibince geri alınmış oy pusulaları adedini ve kullanılmamış oy pusulaları adedini bir kararla tesbit eder. Bu rakamlar, zabıt varakasına dercolunur.

Oy tasnifinin, seçimin yapıldığı mahalde icrası lâzım gelen hallerde, başkan, sandıkları mühürler ve bunların, isterlerse müşahitlerin de huzuru ile, tasnif bürosunun teşekkülüne kadar muhafazasını temin eyler.

Aksi takdirde, başkan, oy sandıklarını açar ve muh-

tevasını bir zarfın içine koyar. Bu zarfı kendisi mühürler ve büronun bütün üyelerine mühürletir. Zarfın üstüne, seçim bürosunun adını, puvaıtaj neticesindeki oy pusulası adedi ile 142 nci maddede yazılı hülâsaya göre olan oy pusulası adedini yasar.

Başkan hususî zarflar içine, aynı şekilde mühürlenmiş olarak, 143 üncü maddenin 3 üncü paragrafı ve 145 inci madde mucibince geri alınmış oy pusulalarını, kullanılmış oy pusulalarını ve büronun zabıt varakasını da koyar. Bu zarfların üzerlerinde muhtevaları gösterilir.

Senato ile Millet Meclisi için bir arada seçim yapıldığı takdirde, yukarıki ameliyeler her oy sandığı için ayrı ayrı yapılır. O şekilde ki, bir sandığın muhtevasının tamamı, öteki sandık açılmadan önce, mühürlü zarf içine konulmuş ve gerekli kayıtlar yapılmış bulunur.

Zarfların üzerine, meclislerden hangisinin oy pusulalarını ihtiva ediyorlarsa, o meclisin adı büyük harflerle yazılır. Bu zarflar, Senato veya Millet Meclisi oy pusulalarına mahsus olduklarına göre ayrı ayrı renklerde olurlar.

Oy sandıklarından birine ait oy pusulaları diğer oy sandığına yanlışlıkla atılmış bulunduğu takdirde, bunlar ayrı bir zarfa konulur. Keyfiyet zabıt varakasına da dercolunur.

Başkan veya tâyin ettiği muavinlerden biri, müşahitlerle birlikte, bu muhtelif zarfları derhal tasnif bürosuna naklederler. Bunlara mukabil kendilerine makbuz verilir.

IV — Oyların tasnifi :

Madde : 148 — Tasnif bürolarının hepsi de seçim kantonu merkezinde kurulurlar. Bu bürolar, seçim gününden üç gün evvel, esas büro tarafından, büro başkanları arasında kur'a çekilmesi suretiyle seçilen üç kişiden terekkküp ederler.

İhtiyaç olursa, bu bürolar, esas büro başkanı tarafından tamamlanır.

Şube büroları başkanları, 95 inci maddedeki tâyin sırasına ve tasnif büroları adedine göre, bu büroların baş-

kanı olurlar.

Her kantonun birinci büro başkanı, tasnif işiyle meşgul olmaz; arondisman seçmenleri arasından birini, birinci tasnif bürosu başkanlığını yapmak üzere vekil tâyin eder.

Madde : 149 — Üç seçim bürosu için bir tasnif bürosu kurulur. Tam üçe taksim mümkün olmadığı takdirde, bir veya iki tasnif bürosu, yalnız iki büronun oylarını tasnif ederler.

Her tasnif bürosu, bu büroyu teşkil eden üyelerin başkanlık ettikleri şubelerden gelmiş olan oyları tasnif ederler.

Madde : 150 — Tasnif büroları, bu büro bakanlarının başkanlık ettikleri seçim bürosu mahallinde; bu mahaller kanton merkezinde değilse veya birinci büronun bulunduğu yerden çok uzakta bulunuyorsa, esas büro başkanı tarafından gösterilecek mahallerde, kurulurlar. Esas büro başkanı, tasnif tablosu ikinci nüshasını ka,bul etmekle tavgiz olunmuş birinci büro başkanı bulunacağı yeri de tâyin eder.

Esas büro başkanı, tasnif bürosunun vazifelerini ifa edecekleri toplantı yerini, büro başkanlarma taahhütlü mektupla derhal bildirir.

Keza, tasnif bürosu başkanlarma, neticelere ait tablonun ikinci nüshasını tevdi edecekleri birinci büro başkanı oturacağı mahali de bildirir.

Madde : 151 — Bir tasnif bürosuna iştirak etmekten 148 inci madde mucibince muaf kılınmış bulunan kanton birinci bürosu başkanı, seçim günü akşamı, tâyin edeceği bir kâtipler birlikte, esas büro başkanının göstereceği mahalde bulunur. Tasnif tabloları ikinci nüshalarını toplar, bunları imza eder, bildirdikleri malûmatta noksanlık bulunmadığını ve birbirine uygunluğunu anladıktan sonra büro başkanlarma makbuz verir. Aksi takdirde, büro başkanlarını, tasnif tablolarını tamamlamağa veya tashih etmeğe dâvet eder.

Madde 152 — Tasnif bürosu, iştirak edecek olan üç üye isbatı vücut eder etmez teşekkül eder.

Tasnif ameliyesi sırasında başkanlardan birinin ma-

zereti veya gaybubeti takdirinde, büro, kendi kendini tamamlar. Yapılacak intihap üzerinde büro üyeleri anlaşılmazlarsa, en yaşlı olanın oyu tercih olunur.

İltihak eden üye ve lüzumu halinde birinci büro başkam vekili, işe başlamadan önce, 104 üncü maddenin ikinci fıkrasında yazıldığı şekilde yemin eder.

Bütün bu hususlar zabıt varakasında tasrih olunur.

Madde: 153 — Büro teşekkül edince, başkan- her aday listesi için, zarfları kendisine tevdi olunan seçim bürolarının hazır bulunan müşahitleri arasından, tasnif işinde bulunacak olanını, kur'a çekmek suretiyle tâyin eder. Tâyin olunmayan diğer müşahitler derhal çekilirler ve keyfiyet zabıt varakasında tasrih olunur.

Madde : 154 — Tasnif bürosu, kendisine tahsis edilen zarfların tevdiinden itibaren en çok bir saat müddetle tasnifi geciktirebilir. Bu takdirde, lüzumu veçhile mühürlü bulunan bu zarfların muhafazası, büronun başkanı tarafından temin olunur.

Madde : 155 — Başkan, büro üyeleri ve müşahitler muvacehesinde, zarfları açar, ihtiva ettikleri oy pusulalarını katlarını açmadan sayar; büronun üyelerinden birini veya ikisini, kendisiyle aynı zamanda oy pusulalarının sayılması ile tavzif edebilir.

Her zarf içinde bulunan oy pusulalarının adedi zabıt varakasına dercolunur.

143 üncü maddenin 3 üncü fıkrasına ve 145 inci maddeye tevfi kan geri alınmış oy pusulalarının zarfları ile kullanılmamış oy pusulalarının zarfları açılmaz.

Madde : 156 — Büronun başkanı ile üyelerinden biri, tasnifi ile bu büronun vazifelendirildiği bütün oy pusulalarını bir araya getirdikten sonra birer birer açarlar ve aşağıdaki kategorilere göre tasnif ederler:

1 — Birinci listeye veya bu listedeki adaylara oy vermekte olan oy pusulaları;

2 — Aynı şekilde ikinci üsteye ve varsa müteakip listelere müteallik oy pusulaları;

4 — Şüpheli pusulalar:

4 — Yazısız veya hükümsüz sayılan oy pusulaları.

Bu birinci tasnif bitince teşkil edilmiş bulunan bu kategorilerden her birinde bulunan oy pusulaları, aşağıdaki şekilde ikinci bir tasnife tâbi tutulurlar:

1 — Baş tarafı işaretlenmiş oy pusulaları ;

2 — Yalnız bir yedek lehine işaret konulmuş oy pusulaları ;

3 — Bir aslî aday veya bir aslî ve bir yedek aday lehine işaret konulmuş oy pusulaları.

Baş tarafı işaretli oy pusulaları ile bir yedek lehine işaret konulmuş olan pusulaları ikinci kategoriye; baş tarafı aslî aday lehine işaretli oy pusulaları ile bir aslî ve bir yedek aday lehine işaretli oy pusulaları üçüncü kategoriye ayrılırlar. Bütün oy pusulaları üzerine başkan “uygun” şerhini vererek imzasını koyar.

Madde : 157 — Aşağıdaki oy pusulaları hükümsüzdür :

1 — Kullanılmasına kanunen cevaz verilmiş bulunanlar haricinde kalan oy pusulaları;

2 — Birden fazla listeye oy veren veya ister aslî üyelik, ister yedek üyelik için olsun, birden fazla isim tasrihi suretiyle oyu ihtiva eden oy pusulaları;

3 — Seçmenin, hem bir listenin başına, hem de diğer bir listeye aslî veya yedek adaylardan birinin adı hizasına oy işareti koymuş olduğu oy pusulaları;

4 — Seçmenin, hem bir listenin aslî adayına, hem de diğer bir listenin yedek adayına oy verdiği pusulalar;

5 — Hiç bir oy ifadesi taşımayan oy pusulaları; şekilleri ve eb’adları değiştirilmiş olan, içinde her hangi bir kâğıt veya eşya bulunan, veya, konulması kanunen caiz olmayan bir işaret, bir silinti veya bir damga yüzünden sahibi tanılabılır hale konulmuş bulunan oy pusulaları.

Ancak, seçmenlerin bir listenin hem başına, hem de bir aslî adayın veya bir yedek adayın veya hem bir aslî hem de bir yedek adayın adı hizasına işaret koyduğu oy pusulaları hükümsüz sayılmaz. Bu takdirde, liste başındaki oy işareti nazarı itibara alınmaz.

Madde : 158 — Oy pusulalarının tasnifi bitince, büronun diğer üyeleri ve müşahitler, tasnif sırasını bozmadan oy pusulalarını muayene eder, müşahedelerini ve itirazlarını dermeyer eylerler.

İtirazlar, müşahitlerin mütalâaları ve büronun kararıyle birlikte, zabıt varakasına dercolunur.

Madde : 159 — Şüpheli veya itiraz mevzuu olmuş bulunan oy pusulaları, büronun kararı dairesinde, ait oldukları kategorilere ilâve olunurlar.

Her kategorideki oy pusulaları, büronun iki üyesi tarafından, birbiri ardınca sayılırlar.

Nihayet büro, makbul sayılan oy pusulalarının ve hükümsüz sayılan oy pusulalarının adetlerini ve her aday itibarıyla elde edilen oy adedini tesbit ederek kararını verir.

Bütün bu adetler zabıt varakasına dercolunur.

Hükümsüz veya itiraza uğramış oy pusulaları, yazısız olanları hariç, büronun iki üyesi ve bir müşahit tarafından parafe edilirler.

Yukarıda söylenildiği şekilde tasnif edilen bütün oy pusulaları, ayrı ayrı zarflara konulup kapatılırlar.

Madde : 160 — Senato ve Millet Meclisi için aynı zamanda seçim yapıldığı takdirde, 155 ilâ 159 uncu maddelerde gösterilen ameliyeler, her seri zarf için ayrı ayrı yapılır; o şekilde ki, meclislerden birine ait zarfların bütün işleri bitirildikten sonra diğer meclise ait zarfların açılmasına geçilir.

Madde : 161 — Tasnif ameliyesi zabıt varakası derhal tanzim olunur ve büro üyeleriyle müşahitlerin imzalarını ihtiva eder.

Oy sayımı neticeleri, esas büro başkanının tanzim ettiği nümune tablodaki sıra ve malûmata uygun bir şekilde bir zapta geçirilir.

Bu tablo, her oy sandığında bulunmuş olan oy pusulası adedini, yazısız veya hükümsüz oy pusulaları adedini, makbul sayılan oy pusulaları adedini ihtiva eder; bundan sonra da, numaraları sırasıyla tanzim edilmiş listelerden

her biri için, liste halinde kazanılmış oy adedini ve isim tasrihi suretiyle her aday için elde edilmiş oy adedini de havi bulunur.

Liste halindeki oylar, bir taraftan 157 nci maddenin son fıkrası mucibince hükümsüz sayılmış bulunanlar hariç olmak üzere listelerin başında işaretli bulunan oyları (144 üncü madde ikinci fıkra); ve diğer taraftan da, hem liste halinde oy hem de yedekler için şahıs tâyini suretiyle oy olarak tamamlanacak olan yalnız yedeklere verilmiş oyları (144 üncü madde 3 üncü fıkra) ihtiva eder.

Tablonun derhal ikinci bir nüshası tanzim olunur.

Bu vesikanın yukarısına seçim kanton ve arondisrna- nınm adı, tasnif bürosunun numarası, seçim tarihi ve “.... Numaralı büroda kabul olunmuş oy pusulalarının tasnif neticeleri” ibaresi yazılır ve, aynı yazıları ihtiva eden açık bir zarfa konularak esas büroya gönderilir.

Bu ameliyeierin icrasından evvel, tasnif bürosu başkanı, zabıt varakasıyle birlikte birinci büro başkammn yanma giderek tablonun ikinci nüshasını kendisine tevdi eder. Bu başkan, tablonun usulüne uygun olduğunu görürse parafını koyar. Aksi takdirde, tasnif bürosu başkanı, tabloyu ve lüzumu halinde esas zabıt varakasını büro marifetiyle tamamlamağa veya ıslâh etmeğe dâvet eder.

Tasnif bürosu başkanı, paraf edilmiş olan tabloyu zarfına koyarak kapadıktan ve mühürü ile mühürledikten sonra, birinci büro başkanına tevdi eder.

Birinci büro başkanı, bunları tasnif ettikten sonra, bir paket halinde birleştirir, üzerine esas büronun adresini yazar ve bunu en yakın postahaneye makbuz mukabilinde tevdi eder.

Birinci büro başkanı, bu paketi esas büroya göndermesi zarurî bulunan zamana kadar bütün tasnif bürolarının zarfları gönderilmiş bulunmadığı takdirde, bu zarfların paketine, eksik olan tabloları, gecikme sebeplerini ve hangi saate kadar gönderilmeleri ihtimali bulunduğunu mübeyyin bir not koyar; gecikmiş tabloların en serî

vasıta ile gönderilmesini de temin eder.

Madde : 162 — Başkan, zabıt varakasına, tasnif tablosunun tevdi olunduğunu ve lüzumu halinde, yapılmış bulunan tashihleri mübeyyhı bir şerh ilâve ettirir.

Bundan sonra, 161 inci maddenin ikinci fıkrasında bahis mevzuu edilen nümune tabloda elde edilen neticeleri alenen ilân eder.

İtiraza uğrayan oy pusulalarını ihtiva eden pakete ekli zabıt varakası, üstünde muhtevasını gösterir yazı bulunan bir zarfa konulup mühürlenir. Bu zarf ve seçim bürolarının zabıt varakalarını ihtiva eden zarflar, kapalı ve mühürlü bir paket halinde birleştirilerek başkan tarafından 24 saat zarfında seçim mintakası başkanma gönderilir.

Madde : 163 — Ertesi gün, saat 9 da, esas büro başkam ile müşahitler postahaneye giderler ve büro adresine gelmiş bulunan mazrufları, makbuz mukablinde tesellüm ederler.

Bu mazruflar, bu zevatın nezareti altında derhal esas büro merkezine naklolunur.

Madde : 164 — Başkan, tasnif tablolarım ihtiva eden mazrufları, büronun ve müşahitlerin huzurunda açar ve büro derhal oyların tasnifine, başlar.

Başkan, tasnif işlerinde büroya yardım etmek üzere, büronun nezareti altında çalışacak sayıcılar istihdam edebilir.

Madde : 165 — Teşriî seçim tek dereceli olarak ve aşağıdaki hükümlere tevfikân icra olunur.

Madde : 166 — İster liste üzerinden oyları, isterse isim tasrihi suretiyle verilmiş oyları ihtiva etsin, bir liste lehine verilmiş olup usulüne uygun bulunan oy pusulaları yekûnu, listenin seçim adedini teşkil eder.

Bu yekûn, liste üzerinden verilmiş oyların (144 üncü maddenin 2 ve 3 üncü fıkraları) ve aslı aday itibariyle elde edilmiş şahsî oyların cemedilmesi suretiyle tâyin olunur.

Müstakil adaylıklar, her biri ayrı birer liste teşkil e-

diyormuş gibi nazarı itibara alınır.

Madde : 167 — Esas büro, her listenin kazandığı seçim adadım, birbiri ardınca 1, 2, 3, 4, 5... ilâh, adetlerine böler ve harici kısmetleri, ehliyetleri derecesine göre sıraya koyar; seçilecek üye adedinin tekabül ettiği adet, seçim kaasını işini görür.

Listeler arasında tevzi, — 168 inci maddenin tatbik olunduğu haller hariç olmak üzere — her listenin kazandığı seçim âdadı bu kaasını kaç defa ihtiva ediyorsa o kadar meclis üyeliği (Siege) verilmesi suretiyle olur.

Bir liste, ihtiva ettiği aslı ve yedek aday adedinden fazla meclis üyeliği elde ederse- boş kalan üyelikler, diğer listelerinkilere ilâve edilir; bu listeler arasındaki tevzide her yeni harici kısmet, bir üyelik tevcihi mevzuu bahis o- lar, liste lehine olmak üzere, birinci fıkrada gösterilen esas dahilinde yapılır.

Madde : 168 — Bir üyelik bakımından bir çok listeler aynı ve müsavi durumda bulunurlarsa, bu üyelik, seçim âdadı en yüksek olan listeye; seçim âdadı da müsavi olan listelerden, seçilmesi bahis mevzuu olan adaylardan en çok oy almış bulunan — bu da müsavi olduğu takdirde, daha yaşlı olan — adayın bulunduğu listeye, tevcih olunur.

Madde: 169 — Esas büro, listelere tevcih olunan meclis üyeliklerinin bu listelerdeki adaylara sureti tevziini aşağıdaki hükümlere tevfiikan tâyin eder.

Madde : 170 — Bir listenin aslı aday adedi, bu listeye tevcih olunan meclis üyeliği adedine müsavi olduğu takdirde, bu adayların hepsi seçilmiş olur.

Aslı aday adedi daha fazla ise, üyelikler, en çok oy almış adaylara tevcih olunur; oy adedinde müsavat halinde, liste sırasına itibar olunur. Seçilenlerin kat’i olarak tâyininden evvel, esas büro, kazanan listelerin bulundukları sıraya göre, oyların aslı adaylara ferdin ne tarzda tevcih olunacağını tesbit eder. Bu tesbit, şu “intikal usulü - Mode Devolutif”ne göre yapılır. Listeye verilen oylar, bu listenin birinci adayının adına verilmiş bulunan şahsî

oylara ilâve olunur; bu ilâve, seçim âdadını bu listeye kat'î olarak tevcih edilmiş bulunan meclis üyeliği adedinden bir fazlasına taksim etmek suretiyle elde edilecek seçilebilme adedine kifayet edecek kadar yapılır; fazlası varsa, aynı surette ve yetecek miktarda, ikinci adaya verilir ve listenin bütün 03'dan tevcih suretiyle bitinceye kadar bu ameliyeye aynı şekilde devam olunur.

Bir listenin aslî aday adedi, bu listeye düşen meclis üyeliği adedinden aşağı olursa, bu adaylar, seçilmiş olur ve fazla kalan üyelikler, 171. inci maddede gösterilen sıra dahilinde gelen ilk yedek adaylara tevcih olunur. Kifayet edecek kadar yedek bulunmadığı takdirde fazlanın taksimi, 167 nci maddenin son fıkrasına göre yapılır.

Madde : 171 — Bir veya bir kaç adayı seçilmiş bulunan her listede, en çok oy kazanan veya oy adedi müsavi olduğu takdirde oy pusulasındaki sıraya göre oy alan yedek adaylar, birinci, ikinci, üçüncü... ilk.. yedek üye olarak ilân olunur; ancak bunların adedi, seçilmiş bulunan aslî üçe adedinin iki mislini tecavüz edemez.

Bunların tesbitinden evvel, esas büro, yedek adayların sırası dahilinde oyların ferdan ne tarzda tevcih olunacağını tâyin eyler. Bu oyların adedi, listenin seçim âda- dından, bu yedek adaylara verilmiş şahsî oy adedi tarh edilmek suretiyle bulunur.

Oyların tevzii şu “intikal usulü” ne göre yapılır: Bu oylar, ilk yedek adayın kazandığı şahsî oylara, seçilebilme adedini karşılaymcaya kadar ilâve edilir. Fazlası varsa, aynı esaslar dahilinde ve sıralarına göre ikinci, üçüncü... ilâh... yedek adaya verilir.

Hem aslî, hem de yedek aday olarak oy almış olup da aslî aday olarak tesbit edilmiş bulunanlar lehine artık hiç bir oy tefrik olunmaz.

Madde : 172 — Oyların genel tasnifi neticeleri ve seçilenlerin adları alenen ilân olunur.

Madde : 173 — Esas büro üyeleri ile müşahitler tarafından derhal tanzim ve imza edilecek olan seçim zabıt varakası, seçim ve tasnif bürolarının zabıt varakaları, tanıt-

ma varakaları ve itiraza uğramış oy pusulaları, beş gün zarfında, Millet Meclisi veya Senato başkâtipliğine gönderilir.

Zabıt varakasının bir hülâsası, seçilmiş olanlara gönderilir.

Senato seçimi için birleşmiş bulunan Millet Meclisi seçim arondismanlarmda, her iki seçimde müşterek bulunan vesikalar, Senatoyu ilgilendiren pakete ilâve olunur; intihap daireleri iki kurul halinde müşterek bulunan diğer arondismanlarda, bahsedilen vesikalar, Millet Meclisini ilgilendiren pakete konur.

Madde : 174 — 132 nci maddede gösterilen şekilde grup teşkil edeceklerini beyan etmiş bulunan bir veya bir kaç liste adaylarının bulunduğu arondismanlarda, esas büro, 167 nci maddede gösterildiği şekilde hareket edeceği yerde makbul oyların umumî yekûnunu bu arondismanına isabet eden meclis üyeliği adedine taksim etmek suretiyle bir seçim kaasını tâyin eder.

Büro her üstenin kazandığı seçim âdadını bu kaasım ile taksim ederek her birinin elde edeceği meclis üyeliği adedinin kesirsiz kısmını tesbit eder.

Ondan sonra da, her listenin seçim harici kısmetini, bu listenin hiç üyeliği yoksa 1 ile, bir üyelik almışsa 2 ile, iki üyelik almışsa 3 ile... ilâh., taksim eder. Bu suretle her listenin yeni bir üyeliğe hakkı olup olmadığı, seçim harici kısmeti ilâve edilecek üyelik kendisine tevcih olunsay- dı sırasıyle işgal edecek olduğu meclis üyeliği adedine taksim edildiği takdirde elde edilecek kesirler ile temsil edilir.

Millet Meclisi veya Senato kâtipliğine yalnız 173 üncü maddede gösterilen evrak gönderilmiş olduğu cihetle, bu ameliyelerin zabıt varakası derhal Provens Merkezî Bürosu Başkanına irsal olunur.

Madde : 175 — Oy pusulaları, puvantajda kullanılan ve bunları tutan büro üyeleriyle başkanı tarafından usulüne uygun olarak imzalanmış bulunan seçim listeleri, 143 üncü maddenin 3 üncü fıkrasının ve 145 inci madde-

nin tatbiki suretiyle geri alınmış pusulalar, mahkeme kâtipliğine veya ikinci derecede, tasnif bürosunun bulunduğu mahallin sulh mahkemesi kâtipliğine tevdi olunur; bunlar burada, seçimin yürürlüğe girdiği günün iki gün sonrasına kadar muhafaza olunur. Senato veya Millet Meclisi lüzumlu görürse bunları celbedebilirler.

Kullanılmamış oy pusulaları, miktarını kontrol edecek olan provens valisine derhal gönderilir.

Oy pusulaları, seçim kat'î olarak yürürlüğe girince veya seçim iptâl edildiği takdirde, imha olunur.

Başkâtip, lüzumu halinde, sulh yargıcına, talebi üzerine, kaza dairesine taallük eden seçim listelerini tevdi eder.

Madde : 176 — Provens merkezî bürosu, seçimi tâkip eden gün, başkan tarafından tesbit edilen saatte toplanır. Arondisman esas büroları zabıt varakalarından birinin veya bir kaçının alınması geciktiği takdirde, çalışma tâlik olunur, celse muvakkat olarak tâdil edilir. Aynı günde veya lâzım geliyorsa ertesi gün, noksan vesikaların geleceği muhtemel görülen saatte celseye devam olunur. Büro, her grubun seçim âdadını, gruba dahil bulunan listelerin seçim âdatlarını cemetmek suretiyle tesbit eder. Diğer listeler, kendi seçim âdatlarını muhafaza ederler.

Büro, 174 üncü maddenin tatbiki suretiyle elde edilmiş harici kısmet müfredatını yekûn etmek suretiyle, provens heyeti umumiyesi itibariyle muhtelif grup listelerinin ve müstakiller listelerinin elde etmiş bulundukları meclis üyeliği adedini, keza ilâve olarak tevzi edilecek üyelikler adedini tesbit eder.

ilâve tevziata, 174 üncü maddenin birinci fıkrası mucibince tesbit olunan seçim kaasımının en az % 66 sini hiç bir arondismanda temin edememiş bulunanlar hariç olmak üzere, bütün gruplar kabul olunur; keza bu miktarı bulmuş olan müstakil listeler de kabul olunurlar.

Büro, bunların seçim âdadını, bu listenin kat'î olarak hiç bir üyeliği yoksa 1, 2, 3 ilâh... ile; bir üyelik almışsa 2, 3, 4.. ile; iki üyelik almışsa 3, 4, 5.. ile., ilâh, taksim e-

der. Öyle ki, birinci taksim her defasında ilâve edilmek üzere kalmış bulunan üyeliklerden birincisi kendisine verilseydi bu grup veya bu listenin elde edecek olduğu üyelikler yekûnuna müsavi bir adede bölünmek suretiyle yapılır.

Büro, harici kısımetleri, ilâve edilecek üyelik adedinin harici kısımetine müsavi oluncaya kadar, ehemmiyetleri derecesine göre sıraya koyar; bu şekilde bulunacak her harici kısımet, ilâve üyeliklerin tevcih olunacağı grup veya listeyi tâyin etmiş olur.

Madde : 177 — Büro, bundan sonra, listeleri grup teşkil etmiş arondismanların elde edecekleri ilâve üyeliklerin tesbitine koyulur.

Müstakil listeler için, tesbit işi, en yüksek harici kısımetin taallûk ettiği listelerden başlayarak, gösterildiği şekilde yapılır.

Grup teşkil eden listeler için, tesbit işi, aşağıda gösterildiği veçhile icra olunur :

176 ncı maddenin son fıkrasında işaret olunan harici kısımetlerin ehemmiyet sırası, ilâve edilecek üyeliklerin elde edileceği sırayı tesbit eder.

Her gruba yapılan tevcihe, o grupun, içinde bir üyelik kazandığı arondismana yapılan tevcih tekabül eder.

Bu maksatla, provens merkezî bürosu, 174 üncü maddede bahsedilen arondismanların zabıt varakalarında gösterilen üyelik kesirlerini, tevzie ithal edilecek gruplar adedince hazırlanmış sütunlara, ehemmiyetleri sırasını tâkip suretiyle, yani tam adede en çok yaklaşanı başa alarak ve taallûk ettikleri arondismanları da göstererek altalta yazar.

İlâve üyelik tevcihi bakımından birinci sırada gelen grup, bu üyeliği, bu gruba tahsis edilmiş bulunan sütun- içinde başta gelen arondisman içinde ihraz etmiş olur, diğerleri de aynı veçhile tâyin olunur. Başta gelen arondisman esasen tamamlanmış bulunuyorsa, bu gruba tevcih olunan üyelik, aynı sütunda yazılı müteakip arondismana, bu da tamamlanmış ise bundan sonrakine intikal eder.

Bir grubun adaylarının bulunduğu arondismanların hepsi tamamlanmış bulunurlarsa, ilâve üyelik artık bu gruba tevcih olunamaz; grubun adayı bulunmayan arondismanda boş kalan yer, aşağıdaki fıkraya tevfikân diğer bir listeye tahsis olunur.

Listelere tevzi ve arondismanların tâyini işi bittiğinde, bir arondismanda bir listenin, aslî ve yedek adaylarından fazla üyeliğe sahip olduğu görüldüğü takdirde, pro- vens merkezî bürosu, kimseye tevcih edilmemiş bulunan bu üyelikleri, 176 ncı maddede gösterilen usulü takip ederek, aynı arondisman içindeki adaylara tevcih eder; her yeni harici kısmet, arondisman içinde, ait olduğu ve kâfi miktarda adayı bulunan grup veya liste lehine bir üyelik tevcihine âmil olur.

Madde: 178 — Provens merkezî bürosu, seçilmiş olanları, 170 ve 171 inci maddelere tevfikân tâyin eder.

Madde : 179 — Grup teşkili hakkı kullanılan arondis- manlarda oyların tasnif neticesi, keza büroda tevzi neticesi, seçilenlerin adlarıyla birlikte açıkça ilân olunur.

Madde : 180 — Hazırlanan ve derhal esas büro üyeleri ve müşahitler tarafından imzalanan seçim zabıt varakası, beş gün zarfında Millet Meclisi veya Senato başkâtipliğine gönderilir.

Zabıt varakasının hülâsaları seçilenlere gönderilir.

Dördüncü Bölüm

Cezalar

Madde : 181 — Doğrudan doğruya veya bilvasıta, hattâ bahse girmek şeklinde bile olsa, para, kıymet, menfaat veya muavenet kabilinden her hangi bir şeyi, kendine oy vermesi veya oy hakkını kullanmaması için bir kimseye veren, teklif eden, vâdeyleyen veya seçim neticesine tâlik eyleyen kimse, 50 ilâ 500 frank para cezasıyla birlikte sekiz günden bir aya kadar hapis cezasına veya bunlardan yalnız birisine düçar olur.

Bu teklif veya vaadları kabul edenler de aynı cezalarla tecziye olunurlar.

Madde : 182 — Bundan evvelki maddede yazılı şart-

larla umumî veya hususî hizmet verilmesini teklif veya kabul edenler de aynı cezalara düçar olurlar.

Madde : 183 — Bir seçmenin oy hakkını kullanmamasını temin veya oy hakkına tesir etmek için müessir muamele, şiddet, tehdit kullanan, onu işini kaybetmek veya şahsını, ailesini, servetini zarara sokmak gibi hususlarla korkutan kimse de, aynı şekilde cezalandırılır.

Madde : 184 — Seçmenlere, seyahat veya ikamet masrafı namı altında para veya her hangi bir kıymet veren, teklif eden veya vaadeden kimse, 26 ilâ 200 frank para cezasiyle tecziye olunur.

Keza, bir seçim vesilesiyle seçmenlere yiyecek veya içecek veren, teklif veya vaadeden kimseler de aynı cezaya düçar olurlar.

Kezalik, bunları kabul eden seçmen de aynı cezaya çarptırılır.

Lokantacılar, içki bayileri veya sair satıcılar, seçim vesilesiyle yapılmış konsomasyon masraflarının ödenmesi zımında mahkeme huzurunda hak iddia edemezler.

Madde : 185 — Son dört maddede sayılan suçların işlenmesi için, nereye sarf edileceğini bilerek para temin eden veya kendi adına bu nevi teklif, vaad veya tehditlerde bulunmağa yetki veren kimse de, bu maddelerde yazılı şekilde cezalandırılır.

Madde : 186 — Son beş maddede bahsedilen suçlular, âmme müesseseler memuru iseler, cezanın âzamî miktarı hükmolunur ve hapis cezasıyla para cezası iki misline çıkarılabilir.

Madde : 187 — İster doğrudan doğruya, ister bilvasıta olsun, bir vatandaşa, oyuna müessir olmak veya oy hakkını kullandırmamak gayesiyle, daimî, muvakkat ve - ya olağanüstü bir yardım yapan, teklif eden veya vaadeyleyen bir sıhhat ve içtimai muavenet veya şefkat müessesesi üyesi veya müstahdemi (Membre ou employe d'une commission d'assistance ou d'une commite de charite ou d'une administration charitable publique) 50 franktan 500 franga kadar para cezası ve en az sekiz gün hapis cezasıyla cezalandırılır.

Bir vatandaşın oyuna müdahale ettirmemesi veya oy hakkında vaz geçmemesi yüzünden, ona yapılması lâzımı gelen yardım işlerini red veya tâlik eden yukarıda bahis konusu üyeler veya müstahdemler de aynı şekilde cezalandırılırlar.

Muayyen bir şekilde oy vermek tehdidi ile, kendisine yardım yapılmasını veya yapılan yardımın arttırılmasını talep eden kimse, sekiz günden üç aya kadar hapis cezasına düçar olur.

Madde : 188 — Seçmenleri korkutacak veya seçimin intizamını bozacak şekilde, eşhası, silâhsız da olsa toplayan, tutan veya nöbetçi tâyin eden kimse, on beş günden bir aya kadar hapis ve 20 franktan 500 franga kadar para cezasına çarptırılır.

Bu şekilde teşkilâtlanmış bir grup veya kafiye bilerek iştirak eden kimse, sekiz günden on beş güne kadar hapis ve 26 ilâ 200 frank para cezasına mahkûm olur.

Madde : 189 — Toplaşma, şiddet kullanma veya tehdit suretiyle, bir veya bir kaç vatandaş siyâsî hakkını istimalden menedenler, on beş günden bir yıla kadar hapis ve 26 ilâ 1000 frank para cezasına düçar olurlar.

Madde : 190 — Bir seçim yerine, seçim işlerine mâni olmak üzere, şiddet kullanarak hücum etme veya buna teşebbüs failleri, üç aydan iki yıla kadar hapis ve 200 ilâ 2000 frank para cezasına müstahak olur.

Seçim bu yüzden ihlâl edilmiş ise, bu cezaların âzamisi hükmolunur ve iki misle kadar arttırılabilir.

Suçlular silâhlı oldukları takdirde, birinci hâlde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve 500 ilâ 3000 frank para cezasına, ikinci halde ise kürek ve 3000 ilâ 5000 frank para cezasına mahkûm olurlar.

Madde : 191 — Bu fiiller- 188 inci maddede söylenildiği gibi teşkilâtlı gruplar veya çeteler şeklinde işlenmiş olursa, bunları tutan, toplayan veya birleştiren kimseler, bir aydan bir yıla kadar hapis ve 100 ilâ 1000 frank para cezasına düçar olurlar.

Madde : 192 — Umumî mahallerde ve umumî toplan-

tılarda, ister bazı şeyler vermek, vaadetmek, tehdit ve mevki ve kuvvetin suiistimali, suç mahiyetinde tahrik veya hud'a ile, ister tahrik edici nutuk söylemek veya tefevvühatı lisanıyede bulunmak şeklinde, isterse asılı afişler veyahut matbu ve gayri matbu yazılar tevzi veya satmak suretiyle olsun, başkalarını 189 ve 190 inci maddelerde gösterilen fiilleri işlemeği doğrudan doğruya teşvik edenler, bu suçların faili gibi ceza görürler.

Bu tahrikâtın hiç bir fiili neticesi hasıl olmamışsa, bu fiillerin failleri, bir aydan altı aya kadar hapis ve 50 ilâ 500 frank para cezası ile cezalandırılırlar.

Madde : 193 — Seçim kurulu üyeleri, toplantı esnasında, ister büroya ister üyelerinden birine veya müşahitlerden birine karşı taarruz veya şiddet kullanma suçlarını işlerlerse veya bir fiil veya tehdit ile seçim işlerini geciktirir veya tatiline sebebiyet verirlerse, on beş günden bir yıla kadar hapis ve 100 ilâ 1000 frank para cezası ile tecziye olunurlar.

Bu yüzden seçim yapılamamışsa, bu cezaların âzamî hadleri hükmolunur ve iki misline kadar çıkarılabilir.

Suçlular silâhlı iseler, birinci halde üç aydan iki yıla kadar hapis ve 200 ilâ 2000 frank para cezasına, ikinci halde ise kürek ve 3000 ilâ 5000 frank para cezasına mahkûm olurlar.

Madde : 194 — Aday tanıtma varakasına, adaylığı kabul veya müşahit tâyini varakalarına başkasının veya mefruz bir kimsenin imzasını koyan kimse, evrakta sahtekârlık suçunun faili olarak cezalandırılır.

Madde : 195 — Bir kimse, kendisini seçim listesine kaydettirmek için bilerek hilafı hakikat beyanda bulunursa veya sahte olduğunu bildiği evrakı kullanırsa, 26 franktan 200 franga kadar para cezası ile tecziye olunur.

Bir vatandaşı seçim listelerine kayıt veya adını terkin ettirmek için, bilerek bu şekilde hareket eden kimse de aynı şekilde cezalandırılır.

Mamafih bu husustaki takibat, ancak kayıt veya terkin hakkındaki talebim kat'î şekilde ve sahtekârlık sebe-

biyle reddolunması halinde yapılabilir.

İster komün daimî kurulu, ister istinaf mahkemesi tarafından verilmiş bulunan bu neviden kararlar buna müteallik evrak ve vesikalar, vali tarafından savcılığa gönderilir. Savcılık bunları re'sen de muameleye koyabilir.

Tâkibat, kararın verilmesinden itibaren üç ay sonra zamanaşımına uğrar.

Madde : 196 — Her ne nam olursa olsun, muvakkat seçim listelerinin hazırlanması ve vücuda getirilmesi va - zifesiyle mükellef bulunan her hangi bir kimse, bir seçmenin kaydının silinmesi gayesiyle, ister tağyir, imha veya ilâve suretiyle, ister tasni suretiyle olsun, hakikate uygun olmıyan evrakı ve vesikaları bilerek kullandığı takdirde veya aynı gayeyi istihsal için, listelerin hazırlanmasında kullanılabilecek evrak ve vesikaları tahrif, ilâve veya tay suretiyle seçim listelerinin yanlış olarak tanzimine kasden sebebiyet verirse, 26 ilâ 200 frank para cezası ve 7 günden 15 güne kadar hapis cezasıyla tecziye olunur. Bu suç, hakkı olmayan bir vatandaşa seçim hakkı temin etmek gayesiyle işlenmiş bulunduğu takdirde, para cezası 50 ilâ 500 frank, hapis cezası da 8 günden bir aya kadar olur.

204 üncü madde mucibince müesses bulunan altı aylık zamanaşımı, bu maddede yazılı suçlar için, ancak, kat'î seçim listelerinin ve alâkalı vesikaların kaymakamlığa tevdi edildiği günden itibaren başlar.

Madde : 197 — Komün daimî kurulu üyelerinden veya komün idare kurulu üyelerinden biri, seçim muamelelerinin ifası sırasında, yapacağı raporla listelere kayıt hakkındaki bir talebin haksız olarak reddedilmesine sebep olursa veya tahrif, ilâve, tay veya tasni edilmiş olduğunu bildiği evrak ve vesikaları bu gaye ile kullanmak suretiyle bir seçmenin listeye kaydını veya listeden silinmesini emrederse, üç aydan iki yıla kadar hapis ile tecziye olunur.

Mamafih, bu husustaki tâkibat, ancak, seçmenin kayıt veya terkin hakkındaki itirazının, sahtekârlığı tesbit

eden kafileşmiş bir karar mevzuu olduğu hallerde yapılabilir.

204 üncü madde ile müesses zamanaşımı, bu karâr tarihinden başlar.

Madde : 198 — Oy pusulalarının taklidi, âmme evrakında sahtekârlık gibi tecziye olunur.

Madde : 199 — Bir büronun başkanı, muavini veya kâtiplerinden veya müşahitlerden olup da oy sırrını açığa vuran kimse, 500 ilâ 3.000 frank para cezasına çarptırılır.

Madde : 200 — Bir büronun üyelerinden veya müşahitlerden olup da, seçim veya tasnif esnasında oy pusulalarını gizlice değiştirirken, aşırırken veya ilâve ederken yakalananlar veya saymakla tavzif edildiği oy pusulalarındaki oyları bilerek hakiki adedinden az veya fazla gösterenler, üç aydan iki yıla kadar hapis ve 50 ilâ 2000 frank para cezasına çarptırılırlar.

Yukarıki fıkrada sayılan suçları işleyen diğer şahıslar, bir aydan bir yıla kadar hapis ve 26 ilâ 1000 frank para cezasıyla tecziye olunurlar.

Bu fiiller derhal zabıt varakalarına dercolunur.

Madde : 201 — Diğer bir seçmenin adı ile oy hakkı kullanan veya kendini bu şekilde tanıtan kimse, bir aydan bir yıla kadar hapis ve 26 ilâ 1000 frank para cezasına çarptırılır.

Her hangi bir şekilde olursa olsun bir veya bir kaç oy pusulasını kaçıran veya alıkoyan kimse de aynı şekilde cezalandırılır..

Madde : 202 — Bu kanunun 6, 7, 9 uncu maddeleriyle 142 nci maddesinin 8 ve 9 uncu fıkralarına muhalif olarak bir seçim dairesinde oy vermiş olan kimse, 26 ilâ 200 frank para cezası ve sekiz günden on beş güne kadar hapis ile tecziye olunur.

Madde : 203 — Seçim gününde, bir içtima alâmetini kabul etmek, taşımak veya rekzetmek suretiyle veya başka her hangi bir şekilde intizamsızlığa sebep olanlar 50 ilâ 500 frank para cezasıyla tecziye olunurlar.

Madde : 204 — Bu kanun ile muayyen suçlardan ve muamelâtı medeniyeden dolayı yapılacak takibat, işlendikleri günden itibaren altı ay sonra zamanasına uğrar.

Madde : 205 — Sayılan suçlardan bir kaçının içtimai halinde, cezalar, en ağır cezanın iki mislini aşmamak şartıyla, cem olunur.

Kabahatlardan biri veya bir kaç bu kanunda yazılı bir cürüm ile içtima ederse, yalnız cürüm cezası hükmolunur.

Madde : 206 — Hafifletici sebepler mevcut olduğu takdirde mahkemeler, kürek cezasını en az üç ay hapse tahvil etmeğe, hapis cezasını sekiz günden ve para cezasını 26 franktan aşağı indirmeğe yetkilidirler.

Mahkemeler, bu cezalardan birini veya diğerini hükmedebilirler, ancak zabıta cezası (Peines de police) miktarlarından aşağı indirilemez.

Altıncı Bölüm

Seçime iştirak mecburiyeti hakkındaki müeyyideler

Madde : 207 — Seçime iştirak imkânından mahrum bulunan seçmenler, gaybubetleri sebebini, lüzumlu delillerle birlikte, sulh yargıcına bildirebilirler.

Madde : 208 — Sulh yargıcı, polis komiseri ile veya bunun bulunmadığı hallerde savcılık memuru vazifesini gören belediye başkam veya daimî kurul üyesiyle mutabakat halinde, bu mazeretlerin meşruiyetini kabul ettiği takdirde, takibata lüzum kalmaz.

Madde : 209 — Seçmenlerin ilânından itibaren sekiz gün zarfında, polis komiseri, sulh yargıcının murakabesi altında, seçime iştirak etmemiş ve mazeretleri kabul edilmemiş olanların listesini yayar. Bu liste komün itibariyle hazırlanır.

Bu seçmenler, ihbarname gönderilerek sulh yargıcı huzuruna dâvet olunurlar; yargıç, savcıcı dinledikten sonra, istinafi kaabil olmamak üzere kararını verir.

Madde : 210 — Mazeretsiz olarak seçime iştirak etmemek, ilk defasında, ahval ve şeraite göre bir tevbih veya 1 ilâ 3 franklık para cezasıyla cezalandırılır.

Altı yıl zarfında tekrerrür halinde para cezası 3 ilâ 25 frank olur.

İlâve olarak hapis cezası hükmolunmaz.

10 yıllık süre içinde ikinci tekrerrür halinde, aynı cezadan ayrı olarak, seçmen, ikametgâhının bulunduğu belediye binasının cephesine asılacak bir levhada teşhir olunur.

Mazeretsiz olarak ademi icabet on beş yıl içinde dördüncü defa vuku bulursa, aynı ceza tatbik olunur. Bundan maada seçmen, on yıl için seçim listelerinden silinir ve bu süre içinde gerek hükümet, gerekse provens veya komün idaresi tarafından tevcih olunacak memuriyet ve rütbelerden mahrum olur.

Bu maddede sayılan hallerde cezanın teciline ait hükümler tatbik olunamaz.

Gıyaben verilmiş mahkûmiyete, hükmün tebliğinden itibaren altı ay zarfında itiraz olunabilir. İtiraz, masrafsız olarak, komün idaresine hitaben basit bir beyan ile yapılır.

Yedinci Bölüm

Senato tarafından tâyin edilen senatörlerin ve provens senatörlerinin seçilmesi

1 — Senato tarafından tâyin edilen senatörlerin seçilmesi.

Madde : 211 — Senato tarafından tâyin edilen senatörlerin seçilmesi, ancak, doğrudan doğruya seçmenler tarafından seçilmiş üyelerin ve provens meclisleri tarafından seçilmiş senatörlerin tamamının seçim mazbatalarının tetkiki lâzım geldiği takdirde mevzuubahis olur.

Madde : 212 — Malûliyet, muhayyerlik hakkının kullanılması, vefat veya sair bir sebeple bir veya bir kaç üyelik muvakkaten inhilâl ederse, vazife başındaki üyelerden en az üçte birinin talebi üzerine seçim tâlik olunur.

Madde : 213 — Aday listeleri, seçimden en az beş gün evvel tevdi edilmiş olmalıdır. Listelerin en az on senatörün imzasını ihtiva etmesi lâzımdır. Aday adedi, münhal.

üyelik adedinden fazla değilse, bu adaylar, başka hiç bir merasime lüzum kalmaksızın, seçilmiş olarak ilân edilirler.

Madde : 214 — Gösterilen aday adedi münhal üyelik adedinden fazla ise, aslı üyelerin tâyini için bu kanunun 165 ilâ 172 nci maddelerindeki kaidelere tevfikân seçim yapılır.

Madde : 215 — Senato tarafından tâyin edilmiş bir senatör, yetkisi henüz hitâm bulmadan meclise iştirakten fâriğ olduğu takdirde, yerinin nasıl doldurulacağı, inhilâli takibeden onuncu günden sonraki ilk toplantıda tesbit olunur.

Seçim, tamamiyle yenileme için gösterilmiş bulunan kaidelere tevfikân icra olunur. Mamafih, meclisten ayrılan üyenin mensup olduğu listeyi imzalamış olanlardan en az on kişi bir tanıtma varakası imza ettikleri takdirde, seçim neticeleri, sanki bütün üyelikler boşmuş gibi tâyin olunur ve eski üyeyi tanıtmış olan senatörler tarafından tanıtılan aday, umumî seçim sırasında aynı senatörler tarafından verilmiş bulunan liste en az boş üyelik adedi kadar üyelik elde etmiş bulunuyorsa, seçilmiş olarak ilân olunur.

Böyle değilse ve evvelki yenileme sırasında verilmiş listelerden birini imzalamış bulunan senatörlerden en az on kişi tarafından bilmukabele tanıtılmakta olan bir veya bir kaç aday varsa, aynı senatörler tarafından imzalanmış bulunan listenin yenileme sırasında kazanmış bulunduğu üyelik adedine faik üyeliğin isabet ettiği listenin adayı seçilmiş sayılır. Bu şartları dolduran aday bulunmadığı takdirde, üyelik, en çok oy temin eden adaya tevcih olunur.

İster aynı grupta, ister muhtelif gruplarda, iki veya daha fazla münhal vâki olduğu takdirde de aynı kaide tatbik olunur.

II — Provens senatörlerinin seçilmesi.

Madde : 216 — Provens meclisleri, kendileri tarafından seçilmesi lâzım gelen senatörlerin seçimi için, Tem-

muzun üçüncü Salı günü toplanırlar.

Senatonun dağılması veya bir üyelikte münhal vukuu halinde, kırk gün zarfında, kral iradesi ile provens meclisleri toplantıya davet olunurlar.

Madde : 217 — Senatör adayları, seçim gününden en geç altı gün evvel ve en az beş üye tarafından tanıtılmış olmalıdırlar. Tanıtma varakası, tarihli ve imzah olup adayların soyadını, adını, ikametgâhını ve mesleğini göstermelidir. Adaylar da aynı mühlet zarfında, tarihli ve imzalı bir yazılı beyanla, bunu kabul ettiklerini bildirirler.

Aday tanıtma varakası ve kabul beyannamesi valiye verilir. Vah de bunlara mukabil makbuz verir.

Madde : 218 — Bir aday, ister aynı provens içinde, ister muhtelif provensler içinde olsun, aynı seçim için ancak bir listede yer alabilir. Buna muhalif olarak kabul beyanında bulunan aday, 202 nci maddede yazılı şekilde tecziye olunur.

Böyle bir adayın adı, bulunduğu bütün listelerden çıkarılır.

Madde : 219 — Seçim günü olarak tesbit edilen günden beş gün evvel, adaylar listesi, il idare kurulu tarafından karara bağlanır. Adayların adedi, tevcih olunacak üyelik adedinden fazla olmadığı takdirde, bu adaylar, idare kurulu tarafından, diğer hiç bir formaliteye ihtiyaç kalmaksızın, seçilmiş olarak ilân olunurlar.

Bu kurul tarafından tanzim ve derhal imza edilen seçim zabıt varakası, tanıtma varakalarıyla birlikte hemen Senato kâtipliğine irsal olunur. Zabıt varakasının hülâsaları, vali tarafından seçilenlere ve provens meclisi üyelerine gönderilir.

Usulüne uygun olarak tanıtılmış aday adedi, tevcih olunacak üyelik adedinden fazla olduğu takdirde, adaylar listesi, seçime dâvet hakkındaki mektupla birlikte meclis üyelerine gönderilir. Seçim işleri, aşağıdaki maddelerde yazılı şekilde, provens meclis başkanı ile üyelerden en genç ikisinden mürekkep bir büro tarafından idare olunur.

Madde : 220 — Provens senatörlerinin tâynini, bu kanunun teşriî meclisler aslî üyelerinin seçimi hakkındaki 165 ilâ 173 üncü maddelerine tevfikân icra olunur.

Madde : 221 — Provens meclisi başkanı, seçim neticelerini açık celsede ilân eder.

Madde : 222 — Provens senatörlerinden biri, müddetin dolmasından önce Senatoya iştirakten fâriğ olduğu takdirde, yerine bir başkanın getirilmesi hususu, tama- miyle yenileme hakkında konulmuş kaidelere uygun olarak yapılır. Mamafih, fâriğ olan üyenin mensup olduğu listede imzası bulunanlardan en az beşi bir tanıtma varakası imzaladıkları takdirde, seçim neticeleri, sanki bütün üyeliklere tevcih olunacakmış gibi tesbit olunur ve eski üyeyi tanıtmış olan provens meclis üyeleri tarafından tanıtılan aday, umumî seçim sırasında aynı üyeler tarafından verilmiş bulunan liste en az beş üyelik adedi kadar üyelik elde etmiş bulunuyorsa, seçilmiş olarak ilân edilir. Böyle değilse, ve son yenileme sırasında verilmiş listelerden birini imzalamış bulunan provens meclisi üyelerinden en az beşi tarafından bilmukabele tanıtılmakta olan bir veya bir kaç aday varsa, aynı meclis üyeleri tarafından imzalanmış bulunan listenin yenileme sırasında kazanmış bulunduğu üyelik adedine faik üyeliğin isabet ettiği listenin adayı seçilmiş sayılır. Bu şartları dolduran aday bulunmadığı takdirde, üyelik en çok oy temin eden adaya tevcih olunur.

Sekizinci Bölüm

Seçilebilme şartları ve seçilme ile telifi mümkün olmayan haller

I— Seçilebilecek olanlar

Madde : 223 — Millet Meclisine seçilebilmek için şu şartları haiz olmak lâzımdır :

- 1 — Belçika vatandaşı olarak doğmuş veya vatandaşlığa kabul edilmiş erkek olmak;
- 2 — Medenî ve siyasi haklarına sahip olmak;
- 3 — 25 yaşını bitirmiş olmak;
- 4 — İkametgâhı Belçika'da bulunmak.

Madde : 224 — Senatoya seçilebilmek için şu şartları haiz olmak lâzımdır :

1 — Belçika vatandaşı olarak doğmuş veya vatandaşlığa kabul edilmiş erkek olmak;

2 — Medenî ve siyasî haklarına sahip bulunmak;

3 — Belçika'da ikamet etmek;

4 — En az kırk yaşını bitirmiş bulunmak.

Madde : 225 — Senatoya doğrudan doğruya seçmenler tarafından seçilebilmek için, bunlardan maada, aşağıdaki kategorilerden birine dahil bulunmak icap eder :

1 — Bakanlar, eski bakanlar veya Devlet bakanları;

2 — Millet Meclisi veya Senato üyeleri veya eski üyeleri;

3 — Listesi kanunla muayyen yüksek tahsil müesseselerinin birinden şahadetname almış olanlar;

4 — Ordu veya bahriye eski yüksek subayları;

5 — En az iki vazifede bulunmuş ticaret mahkemesi aslî üyeleri veya eski aslî üyeleri;

6 — Maaşı Devlet tarafından ödenmek suretiyle bir dinî müessesede en az on yıl ruhanî reislik vazifesini yapmış bulunanlar;

7 — Krallık akademilerinden birinin aslî üyeleri ve eski aslî üyeleri, adetleri kanunla tâyin edilmiş yüksek tahsil müesseselerinden birinin profesörleri veya eski profesörleri ;

8 — Provens eski valileri ve il idare kurulu eski üyeleri, eski kaymakamlar;

9 — En az iki devreye iştirak etmiş olmak şartıyla provens meclisi üyeleri ve eski üyeleri;

10 — Arondisman merkezi olan veya 4000 den fazla nüfusu bulunan komünlerin belediye başkanları ve eski başkanları ile daimî kurul üyeleri ve eski üyeleri;

11 — Belçika Kongosu eski umumî valileri ve umumî vali muavinleri; müstemleke meclisi üyeleri ve eski üyeleri;

12 — Muhtelif bakanlıkların eski genel müdürleri, eski müdürleri ve eski müfettişleri;

13 — Belçika’da kâin olup kadastro iradı en az 12 bin franga yükselen gayrimenkullerin sahipleri ve müte- neffileri; Devlet Hâzinesine yılda en az 3.000 frank vasıtasız vergi ödemekte olan vergi mükellefleri;

14 — En az bir milyon franklık ödenmiş sermayeli bir Belçika hisseli ticaret şirketinin günlük muamelelerinin idaresi başında beş yıl murahhas üye, müdür veya buna benzer bir sıfatla bulunmuş olanlar;

15 — Devamlı bir şekilde en az yüz amealı çalıştıran sınaî teşebbüslerin veya en az 50 hektarlık araziye sahip ziraî teşebbüslerin başında bulunanlar;

16 — Beş yıldan beri en az 500 üyesi bulunan Belçika kooperatif şirketlerinden birinin günlük muamelelerinin idaresi başında üç yıldanberi müdür veya buna mümasil bir sıfatla bulunanlar;

17 — Beş yıldan beri en az 1.000 üyesi bulunan bir yardımlaşma cemiyetinin veya birliğinin aslî üyelerinden olup beş yıl başkanlığı veya kâtipliği vazifesini ifa edenler;

18 — Beş yıldanberi en az 500 üyesi bulunan bir meslekî, sınaî veya ziraî cemiyetin aslî üyesi olup beş yıl başkanlığı veya kâtipliği vazifesini görenler;

19 — Beş yıldan beri en az üç yüz üyesi bulunan bir ticaret veya sanayi odasında beş yıl başkanlık vazifesi ifa edenler;

20 — Sanayi ve mesai meclislerinde, provens ziraat komisyonlarında, Prudom meclislerinde en az iki devrede vazife görmüş bulunan üyeler ve eski üyeler;

21 — Bakanlık istişarî meclislerinin seçilmiş üyeleri veya eski üyeleri.

Madde : 226 — Provens meclisleri tarafından seçilmiş senatörler, kendilerini seçen meclise mensup olamazlar ve seçim yılı veya buna tekaddüm eden iki yıl zarfında iştirak etmiş olamazlar.

Madde : 227 — Aşağıda yazılı bulunanlar, teşriî meclislere seçilemezler :

Seçilebilme hakkından mahrumiyetine hükmedilmiş bulunanlar;

5 nci maddeye tevfikân seçimden mahrum edilmiş olanlar;
7 nci maddenin 1, 4, 5, 6, 7, 8,11, 12, 13 üncü fıkralarının tatbiki suretiyle seçim hakkından muvakkaten mahrum edilmiş bulunanlar.

II — Seçilme ile telifi mümkün olmayan haller (x)

Belçika Kongosu Hükümeti hakkındaki 18 Ekim 1908 tarihli kanundan :

"Madde : 32 — Teşriî meclisler üyeleri, aynı zamanda müstemleke idaresinin ücretli memuru, müstahdemi veya avukatı olamazlar.

Bu kanunun neşri tarihinden itibaren, iki teşriî meclisten her hangi birinin hiç bir üyesi, Belçika Kongosunda kazanç gayesiyle teşkil edilmiş bir hisse senetli şirketin

(x) 228, 229, 230 uncu maddeleri ihtiva eden 2 nci kısım, 6 A- ğustos 1931 tarihli kanunla ilga edilmiştir. Bu maddeler evvelce şöyle idi :

" Madde : 228 — Teşriî meclisler üyeleri, aynı zamanda Devletin memuru, ücretli müstahdemi, ücreti Devlet tarafından ödenen ruhanî reisi, âmme müesseseleri avukatı, bir anonim şirkette Devlet vezne memuru veya hükümet komiseri olamazlar.

Bu şartlar içinde seçilmiş bulunan adaylar, işlerinden veya görevlerinden istifa etmedikçe yemin etmeğe kabul olunmazlar.

"Yalnız bakanlar bundan müstesnadırlar.

"Keza, Devlet üniversitelerinin profesörleri ile olağanüstü profesörleri de bundan müstesnadırlar.,,

"Madde : 229 — Teşriî meclisler üyeleri, üyeliklerinin sona ermesinden itibaren bir yıl geçmedikçe, Devletin ücretli vazifelerinden birine tâyin edilemezler.

"Bakanlık, siyasî memuriyet, provens valiliği ve mektupçuluğu vazifeleri bundan müstesnadır.

"Keza Senato tarafından seçilen senatörler bakımından Devlet üniversiteleri profesörleri de müstesnadırlar."

Madde : 230 — Teşriî meclis üyelerinden (L'Ordre de Leo- pold) nişanını askerî bir sebepten başka bir suretle kabul edenler veya kraldan asalet mahiyetinde olarak imtiyaz berâtı alanlar, yeniden intihaba tâbidirler."

Kanunda 11 inci kısım olarak gösterilen metinler, seçilme ile telifi mümkün olmayan hallere ve memnuiyetlere müteallik olarak muhtelif kanunlarda ve karamamelerde mevcut hükümlerden alınmıştır.

hükümet murahaslığına, idare kurulu üyeliğine veya komiserliğine, bu vazifeler her hangi bir suretle ücretlendirilmiş ise veya Devlet bu şirketin hissedarı bulunuyorsa, tâyin edilemezler; bu gibi vazifeleri hâlen ifa etmekte olanlar da, müddetlerinin sonunda yeniden tâyin olunamazlar.

Bu son memnuiyet, müstemleke meclisi üyelerine, müstemleke idaresi hizmetinde bulunan umumî vali, umumî vali muavini, yargıç ve memurlara da tatbik olunur.

Bu memnuiyetlere dahil vazifeleri ifa etmekte olmalarına rağmen seçilmiş bulunan teşriî meclis adayları, bu vazifelerden istifa etmedikçe, yemin etmeğe kabul olunmazlar.

Teşriî meclisler üyeleri, 1 ve 2 nci fıkralarda gösterilen memuriyet ve hizmetlere, üyelik müddetinin hitamından itibaren en az bir yıl geçmedikçe, tâyin olunamazlar. Müstemleke umumî valisi veya umumî vali muavini vazifelerine tâyin bu müddete tâbi değildir.,,

Belçika Şimendiferleri Millî Şirketi teşkiline dair 23 Temmuz 1926 tarihli kanundan :

“Madde 7, sondan evvelki fıkra — idare meclisi üyeliği vazifesi, bakanlık ve teşriî meclis üyeliği vazifeleriyle içtima edemez. Bu memnuiyet, âmme hizmetlerinin veya vazifelerinin hitamından itibaren iki yıl zarfında devam eder.

“Madde: 8, son fıkra — 7 nci maddede gösterilen memnuiyet, komiserler kurulu için de mevcuttur.,,

Bakanların, eski bakanların ve Devlet bakanlarının, teşriî meclisler üyelerinin ve eski üyelerinin bulunmaları memnu olan vazifeleri gösteren 6 ağustos 1931 tarihli kanun :

“Madde : 1 Teşriî meclisler üyeleri, aynı zamanda Devletin memuru, ücretli müstahdemi, Devlet tarafından ücretli reisi ruhanî, âmme müesseseleri avukatı, bir anonim şirkette Devlet vezne memuru veya hükümet komiseri olamazlar.

Üyeler, Devlet menfaati bahis mevzuu olan ihtilâflı

hiç bir işte dâva ikamesi ve tâkibi hakkına mâlik olmadıkları gibi, böyle bir işte, ücretsiz olmadıkça, rey beyanı ve istişarede de bulunamazlar.

Üyeler, bakan ve Devlet üniversitelerinde profesör veya olağanüstü profesör olabilirler.

Birinci fıkrada gösterilen şartlar içinde seçilmiş bulunan adaylar, işlerinden veya görevlerinden istifa etmedikçe, yemin etmeğe kabul olunmazlar.

“Madde: 2. — Bakanların, eski bakanların ve Devlet bakanlarının, teşriî meclisler üyelerinin ve eski üyelerinin, kazanç gayesi olan şirketlere müteallik evrak ye ilânlar-

da, bu vasıflarını zikretmeleri memnudur.

“Madde : 3. — Yukarıda yazılı hükme muhalif olarak tanzim edilen bir varakayı tanzim, tahrir veya neşreden noter, noter kâtibi ve sair mensubini ile nâşirler, 50 ilâ 1000 franklık para cezasiyle cezalandırılırlar.

Kazanç gayesi olan şirketlere müteallik reklâmlara, tarifnamelere, tebliğlere ikinci maddede bahsedilen vasıfları derceden tâbi’ler de aynı suretle tecziye olunurlar.

“Madde : 4.— Hiç bir eski bakan, bakanlığı sırasında Devlet imtiyazına mazhar kılınmış bir şirketin idare veya murakabesine, bu vazifeden ayrılmasından itibaren beş yıl geçmedikçe, ne unvanla olursa olsun intisap edemez.

Bu memnuiyete her türlü muhalefet, 1.000 ilâ 10.000 frank para cezasiyle cezalandırılır.

“Madde : 5— Teşriî meclisler üyeleri, müddetleri hitamından itibaren en az bir yıl geçmedikçe, Devletin ücretli vazifelerine tâyin olunamazlar.

Bakanlık, siyasî memuriyet, provens valiliği ve mektupçuluğu vazifeleri bundan müstesnadır. Keza, Devlet üniversiteleri profesörlüğü ve olağanüstü profesörlüğü vazifeleri de müstesnadır.

Madde : 6.— Geçen maddeler müstemlekeler de tatbik olunur.

Madde : 7.— Teşriî meclis üyelerinden, askerî bir sebepten başka bir suretle millî bir nişan kabul edenler veya kraldan asalet mahiyetinde olarak imtiyaz beratı alanlar, artık meclise iştirak edemezler ve yeniden intihap

olunmadıkça bu vazifeyi ihraz eyliyemezler.

“Madde : 8. — Ceza Kanununun birinci kitabı, 66, 67, 69 (2 nci paragraf) ve 85 inci maddeleri de istisna edilmemek üzere, bu kanunla konulmuş memnuiyetlere tatbik olunur.

“Madde : 9. — Seçim Kanununun 228, 229, 230 uncu maddeleri ilga olunmuştur.,,

Reenskont ve Garanti Enstitüsü kurulması hakkında- ki 13 Haziran 1935 tarihli Kral iradesinden :

“Madde : 8. — Teşriî meclisler üyeleri, idare komitesi başkan veya üyeliği veya murakipliği vazifelerini ifa edemezler.,,

İpotek Üzerine Kredi Merkezî Ofisi teşkili hakkın - daki 7 Ocak 1936 tarihli Kral İradesinden :

“Madde : 15 — Teşriî meclisler üyeleri, idare meclisi başkan veya üyeliği, murakiplik veya genel müdürlük vazifelerini ifa edemezler.,,

Millî Bankanın faaliyetinin, teşkilâtının, yetkilerinin koordine edilmesi hakkındaki 23 Temmuz 1937 tarihli Kral İradesinden :

“Madde : 25. — Teşriî meclisler üyeleri, genel müdür, genel müdür muavini, müdür, rejan ve sansür vazifelerini ifa edemezler.

Yukarıki memnuiyetlerde bahsedilen vazifeleri ifa ettikleri sırada teşriî meclislere üye seçilenler, bu vazifelerinden istifa etmedikçe, yemin etmeğe kabul olunmazlar.,,

Ziraî Kredi Enstitüsü teşkiline dair 30 Eylül 1937 tarihli Kral İradesinden :

“Madde : 15 — Teşriî meclisler üyeleri, enstitü meclisinin başkanı, üyesi veya müdür ve murakibi vazifelerini ifa edemezler.

Yukarıda bahsedilen vazifeleri ifa ettikleri sırada teşriî meclislere üye seçilenler, bu vazifelerinden istifa etmedikçe, yemin etmeğe kabul olunmazlar.,,

Tasarruf ve Emekli Genel Sandığı statüsüne müteallik 14 Ekim 1937 tarihli Kral İradesinden:

“Madde : 1. — 18 Mart 1865 tarihli kanunun 6, 9,13

ve 17 nci maddeleri kaldırılmış ve yerlerine aşağıdaki hükümler konulmuştur :

a) Madde : 6, Fıkra : 4. — Teşriî meclislerden birinin veya diğerinin üyeleri... idare meclisine iştirake dâvet olunamazlar.,,

Orta Hallilere Kredi Millî Sandığı tesisi halikındaki 14 Ekim 1937 tarihli Kral İradesinden :

“Madde: 1.4, Fıkra: 1.— Teşriî meclisler üyeleri, sandığın meclis başkanı, üyesi, müdür veya murakibi vazifelerini göremezler. Yukarıda yazılı vazifeleri ifa ettikleri sırada üye seçilmiş olanlar, bu vazifelerinden istifa etmedikçe yemin etmeğe kabul olunmazlar.,,

Sanayi Kredi Millî Şirketi statüsü mütteallik 22 E- kim 1937 tarihli Kral İradesinden:

“Madde : 1, Fıkra : 8. — Teşriî meclisler üyeleri, şirketin genel müdür, genel müdür muavini, müdür, idare komitesi üyesi veya komiser vazifelerini ifa edemezler.,,

Komisyonculuk Millî Ofisi statüsü hakkındaki 22 E- kim 1937 tarihli Kral İradesinden :

“Madde : 1 — 73 umarah ve 10 Ocak 1935 tarihli Kral İradesiyle tadil edilmiş bulunan 2 Ağustos 1932 tarihli kanun, aşağıdaki şekûde değiştirilmiştir :

1) Aşağıdaki şekilde bir (T mükerrer) madde eklenmiştir :

“Madde : 1 mükerrer, a). — Komisyonculuk Millî Ofisi, bir istişare ve kontrol meclisi ve bir idare meclisini ihtiva eder.

c), Fıkra : 3. — İdare meclisi, her iki teşriî meclis üyelerini ihtiva edemez.,,

Kredi Müesseseleri Konseyi ihdası hakkındaki 22 Ekim 1937 tarihli Kral İradesinden :

“Madde : 5, Fıkra : 2. — Meclisin hiç bir üyesi, her iki teşriî meclis üyelerinden olamaz.,,

Küçük San’at Kredi Merkezî Sandığı statüsüne mütteallik 25 Ekim 1937 tarihli Kral İradesinden :

“Madde : 1. — 11 Mayıs 1929 tarihli kanunun 7 nci

maddesi kaldırılmış ve yerine aşağıdaki hükümler konulmuştur :

Fıkra 2 — Müdürler, teşriî meclislerden hiç birinin üyesi olamazlar.,-

Dokuzuncu Bölüm **MUHTELİF HÜKÜMLER**

Madde : 231 — Millet Meclisi ye Senato, kendilerini ilgilendiren üyelerin ve yedeklerinin seçim işleri hakkında yalnız başlarına karar verirler.

Bir seçimin iptal edilmesi halinde, bütün formalitelerin, aday tanıtılması da dahil olduğu halde, yeniden başlaması lâzımdır.

Madde : 232. — Seçime müteallik bütün itirazların, seçim mazbatalarının tetkikinden önce yapılmış olması lâzımdır.

Madde : 233 — Çekilmiş olmayan ve bir saylav veya bir senatör, bir seçimde aday gösterilip de seçildiği takdirde, bu yeni aslî vazifesinin muteber sayıldığı günden veya 235 inci maddede gösterildiği şekilde seçim mazbatasının yeniden tetkiki tarihinden itibaren, eski vazifesinden istifa etmiş sayılır.

Aynı zamanda senatör ve saylav seçilmiş olan kimse, seçim mazbatasının kabulünü takip eden sekiz gün zarfında, meclislerden hangisini tercih ettiğini bildirmeğe mecburdur. Yedek için tercih müddeti, ancak 235 inci maddede gösterildiği şekilde seçim mazbatasının kabulü tarihinden başlar.

Madde : 234 — Teşriî meclislerin birleştikleri zamanlarda, üyelerinin istifasını kabule yalnız bunlar yetkilidirler. Birleşmiş olmadıkları zamanlarda ise, istifanın, İçiş-leri ve Sağlık Bakanlığına bildirilmesi caizdir.

Madde : 235. — Tercih, vefat, istifa veya sair bir sebeple vuku bulacak inhilâlde, yeni senatör veya saylav, yerine geçtiği üyenin müddetini doldurur.

Yeri doldurulacak üyenin seçildiği sırada, aym listede bulunup da yedek olarak ilân edilen adaylar arasında başta geleni» vazife başına geçer. Mamafih, saylav veya

senatör olarak ahzı mevki etmesinden önce, ilgili meclis, münhasıran seçilebilme şartlarını muhafaza edip etmediği bakımından yapacağı seçim mazbatasını tetkikatı neticesine göre kararını verir.

Madde : 236 — Yeniden seçilen sayılav ve senatörler, seçim mazbatalarına ait tetkikatın icrasını ve yemin etmelerini müteakip derhal meclise iştirak ederler.

Mamafih, bütün meclisin yeniden seçilmesini müteakip, seçim kurulları başkanları tarafından, provens meclisleri başkanları tarafından veya Senato Başkan tarafından, seçilmiş ilân olunan sayılav ve senatörler, arkadaşlarının mazbatalarının tetkikatını iştirak ederler ve yemin etmeden önce de olsa bu mevzuda oy verirler.

Madde : 237. — Millet Meclisi üyeleri dört yıl için seçilirler.

Millet Meclisi, her dört yılda bir yenilenir.

Madde : 238. — Senatörler dört yıl için seçilirler.

Senato, her dört yılda bir tamamıyla yenilenir.

Madde : 239 — Teşriî meclisler üyelerinin yetkileri, aşağıdaki maddelerde normal olarak sona erer :

Tek dereceli seçimle tâyin olunmuş Millet Meclisi ve Senato üyeleri için, müddeti biten sayılav ve senatörlerin yenilenmesini temin etmek üzere dâvet olunan seçim kurullarının 105 inci maddede gösterilen alelâde toplantıları tarihinde;

Provens meclisleri tarafından seçilen senatörler için, intihaplarını takip eden dördüncü yılın Temmuz ayının üçüncü Salı gününde;

Senato tarafından seçilen senatörler için, yenilenmiş Senatonun ilk mutat veya olağanüstü toplantı devresinin arifesinde.

Madde : 240. — Olağanüstü umumî bir yenilemeyi takip edecek ilk mutat yenileme, ister her iki meclis için, isterse olağanüstü yenilenmiş bulunan yalnız bir meclis için olsun, dördüncü mutat toplantı devresini takip eden Mayıs ayında olur.

Mutat toplantı devresi, teşriî meclislerin gelir ve gi - der bütçesi hakkında oy verdikleri toplantı devresidir.

Madde : 241. — Aşağıdaki mevzuat ilga olunmuştur:

- 1) Eski Seçim Kanununun VI ilâ XI inci bölümleri;
- 2) Senato tarafından tâyin edilecek senatörlerin seçimi hakkındaki 21 Ekim 1921 tarihli kanun;
- 2) Bu kanuna muhalif bütün hükümler.

ÖRNEK : I

SEÇMEN İÇİN TALİMAT

1 — Seçmenler, oy vermeğe, saat sekizden on üçe kadar kabul olunurlar. Seçimin başlamasında veya bu işlerin devamı sırasında, başkan, lüzumlu görürse, seçmenlerin Seçim Kanununun 112 nci maddesi mucibince ilân edilmiş listelerde yazılı sıra dahilinde çağrılmalarına karar verebilir.

Çağırılma bittiğinde, orada bulunmamış olan seçmenlerin, saat 13 e kadar oy vermelerine müsaade olunur. Mamafih, saat 13 ten evvel seçim mahalline gelmiş bulunan bütün seçmenler de oy vermeğe kabul edilirler.

2. — Seçmen, bir taraftan Millet Meclisi, diğer taraftan Senato için, ancak aslı üyelikler için bir ve yedek üyelikler için bir oy verebilir.

3. — Yalnız bir üyenin seçileceği zaman, aslı üyelik adaylarının adları, oy pusulasına, birbiri ardınca ve kur'a sırasına göre, aynı satır üzerine yazılır. Bu adlardan her birinin altına, lüzum varsa, “yedek,, namı altında, aynı listeye ait yedek adayların adları yazılır.

Bir meclis için birden fazla üyenin seçilmesi lâzım geldiğinde, bir arada tanıtılan adaylar- aynı sütuna alınırlar. Aslı üyelik adaylarının adları, tanıtma sırasına göre evvelâ yazılırlar, bunları takiben de, “yedek” işaretiyle ayrılarak, yedek adayların adları, keza tanıtma sırasına göre ilâve olunur. Bütün listeler, oy pusulasında, kur'a sırasına göre tasnif olunur. Son sütun, tek başına olan adaylara ve yedeklerine tahsis olunur.

4. — Seçmen, desteklediği listenin aslı ve yedek adaylarının sırasını da iltizam ettiği takdirde, emrine âmade bulundurulmuş kurşun kalem vasıtasıyla, bu listenin yukarısında bulunan küçük beyaz yuvarlağı karalar. Tek başına olan ve oy pusulasında yedeği bulunmayan aslı adaya oy vermek isterse, keza aynı şekilde hareket eder.

Seçmen, desteklediği listenin yalnız aslî adaylarının sırasını iltizam edip de yedek adayların sırasını tâdil etmek isterse, emrine âmade bulunan kurşun kalem ianesiyle, seçtiği adayın adı hizasındaki küçük beyaz yuvarlağı karalamak suretiyle, isim üzerine oy verir.

Seçmen, yalnız yedek adayların sırasını iltizam edip de aslî adayların sıralarını tâdil etmek isterse, beğendiği aslî aday hizasına işaret koymak suretiyle isim üzerinde oy verir.

Seçmen, ne aslî ne de yedek adayların sırasını iltizam etmediği ve bu sırayı tâdil etmeyi istediği takdirde ise, aynı listeye ait bir aslî ve bir yedek aday hizasına işaret etmek suretiyle isim üzerine oy verir.

Seçülecek yalnız bir üyelik varsa veya seçmen yalnız bir aslî ve bir yedek adayı bulunan listeye oy vermek kararında ise, yukardaki fıkralardan birinci» ikinci, üçüncü veya dördüncü fıkralara göre oyunu işaret edebilir.

Bir listenin seçim âdadı, ister liste üzerine ister isim üzerine verilmiş olsun, bu listenin kazandığı makbul oy pusulaları adedinden ibarettir.

5. — Seçmen, dâvet mektubunun tevdii mukabilinde başkandan, bir oy pusulası alır.

Oyunu kararlaştırdıktan sonra, kaim zaviye şeklinde bükülmüş ve dörde katlanmış bulunan dışı mühürlü oy pusulasını ona gösterir ve dâvet mektubunu başkana veya vekiline damgalattırdıktan sonra, oyunu sandığa atar, ondan sonra da salondan dışarı çıkar.

Teşriî meclislerin her ikisi için de seçim yapıldığı takdirde, seçmen, bundan maada, senato seçimi için de bir oy pusulası alır. Bunu da, aynı merasimi yerine getirdikten sonra, buna mahsus bulunan sandığa atar.

6. — Seçmen» tecrit edilmiş hücrede, ancak oy pusulasını hazırlamak için kâfi gelecek kadar bir müddet için kalabilir.

7.— Aşağıdaki oy pusulaları hükümsüzdür :

1) Seçim ânında başkan tarafından verilmiş olanlar

dan gayri her türlü oy pusulaları;

2) Başkan tarafından verilmiş de olsa:

a) Seçmenin hiç bir liste için oyunu işaret etmediği pusulalar; ister aslî, ister yedek adaylar için, birden fazla isim üzerine işaretli pusulalar; birden fazla liste üzerine işaret konulmuş pusulalar; bir listenin başına ve diğer bir listenin bir aday adı hizasına işaret konulmuş pusulalar veya aynı zamanda bir listenin aslî adayına, diğer bir listenin yedek adayına oy işareti konulmuş pusulalar;

b) Şekil ve eb’adı değiştirilmiş veya içine bir kâğıt veya sair bir şey konulmuş bulunan pusulalar;

c) Kanunun cevaz vermediği bir silinti, bir işaret veya sair bir suretle sahibi belli edilen pusulalar.

8. — Hakkı olmadan oy veren veya başkasının yerine oy veren kimse, cezaya müstahak olur.

Ö R N E K : II

..... Arondisman

..... Saylav seçimi

..... Senatör seçimi

....../....../19

1

Verthois	●
Dubeis	●
Amman	●

2

Maenhout	●
Ducange	●
Hermand	●
Jacques	●
Linsack	●
Dalcampo	●
Niemand	●
yedek :	
Xhoffer	●
Tilquin	●
Van Diest	●
Rabin	●

3

Colin	●
Delval, Jean	●
Uytendaele	●
Mabille	●
Nelson	●
Nick	●
Pepin	●
Gairts	●
yedek :	
Varmon	●

4

Nicolas	●
---------	---

5

Delval, Pierre	●
yedek :	
Van Loy	●

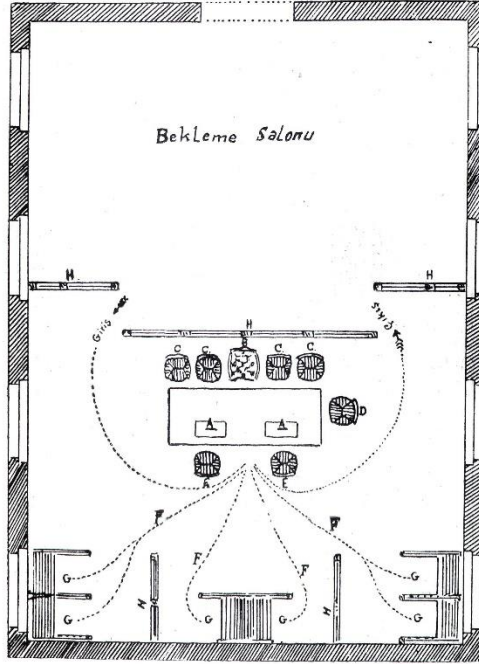
6

Dalton	●
yedek :	
Hommen	●

Ö R N E K : III

SEÇİM SALONU

- A. Oy sandığı
- B. Başkan
- C. Başkan yardımcılar
- D. Kâtip

- E. Müşahitler
- F. Seçmenin gidiş gelisi
- G. Rahatlı hücre
- H. Geçit

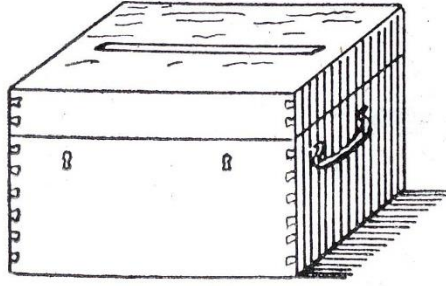
SEÇİM LİSTESİ ÖRNEĞİ

[illegible]

Tespit meclisler seçmenlerinin soyadı, adı ve mesleği	Doğum tarihi ve yeri	Mühazat
Tespit meclisler seçmenlerinin soyadı, adı ve mesleği	1 Temmuz 19... tarihinde kömün... deki son ikamet... gah adresi; nüfus... tuttuğu kayıtlar... rih (kayıt 1920... ra olundugu tak... Bundan sonra... kabı halinde: 1) Ocak 19... dan sonra seçme... n ikametgahını... naklettiği yorin... kömunin adresi; 1... kamagün değıti... ünisi tarih.	Kadın seçmenlerin seçin şartlarına müteaddik hususat. I. Kadın seçmenin asker kocasının veyo oğlunun vefatı yeri ve tarihi. Seçmen kadının kocası veya oğlu o ve... lan askerele mensup olduğu k't'a ve... la mülkessine ile kınıyesi. Veya: Seçmen kadının kocasının veya oğ... lunun vefatı yeri ve tarihi. Seçmen kadının vefatından sonra... gırları veyo oğullarının vatanlaş... mabuss hususı defterinde kayıtlı bu... nularu kömun; hususı defterdeki... nuras. Veya: Vatanı sebeplerden ötürü hapse... mahkûm edılmış veya siyasi sebe... lerle zamlı olarak evdet olundun... kadına mülkeli defterin name... rası. II. Seçmen, harpte ölmüş bir asker... rih veya dılsın tarafından kuruş... na dızmış veya idaridilmiş bir ev... kadın annessi ise, oğlunun: a) Soyadı ve adı; ikametgahının... bulundugu kömun; b) Doğum tarihi ve tarihi; c) Beşeriyet durumuna dair iza... hat; ve evdi idiyse, karısının soya... dı ve adı; karısının dalgığı veya bo... andığı yer ve tarihi. İshak mahkemesinin, İstefeler ta... dıle müteaddik kararlari hakkında il... zamlı izahat.
Tespit meclisler seçmenlerinin soyadı, adı ve mesleği	1 Temmuz 19... tarihinde kömün... deki son ikamet... gah adresi; nüfus... tuttuğu kayıtlar... rih (kayıt 1920... ra olundugu tak... Bundan sonra... kabı halinde: 1) Ocak 19... dan sonra seçme... n ikametgahını... naklettiği yorin... kömunin adresi; 1... kamagün değıti... ünisi tarih.	Kadın seçmenlerin seçin şartlarına müteaddik hususat. I. Kadın seçmenin asker kocasının veyo oğlunun vefatı yeri ve tarihi. Seçmen kadının kocası veya oğlu o ve... lan askerele mensup olduğu k't'a ve... la mülkessine ile kınıyesi. Veya: Seçmen kadının kocasının veya oğ... lunun vefatı yeri ve tarihi. Seçmen kadının vefatından sonra... gırları veyo oğullarının vatanlaş... mabuss hususı defterinde kayıtlı bu... nularu kömun; hususı defterdeki... nuras. Veya: Vatanı sebeplerden ötürü hapse... mahkûm edılmış veya siyasi sebe... lerle zamlı olarak evdet olundun... kadına mülkeli defterin name... rası. II. Seçmen, harpte ölmüş bir asker... rih veya dılsın tarafından kuruş... na dızmış veya idaridilmiş bir ev... kadın annessi ise, oğlunun: a) Soyadı ve adı; ikametgahının... bulundugu kömun; b) Doğum tarihi ve tarihi; c) Beşeriyet durumuna dair iza... hat; ve evdi idiyse, karısının soya... dı ve adı; karısının dalgığı veya bo... andığı yer ve tarihi. İshak mahkemesinin, İstefeler ta... dıle müteaddik kararlari hakkında il... zamlı izahat.

9 AĞUSTOS 1894 tarihli Kral İradesi eki :

OY SANDIĞI

İzahat. — Sandık, şimal çamı odunundan yapılmıştır, cilâlıdır; etrafında iki kulp; iki gömme kilit; demir menteşe yerleştirilmiştir.

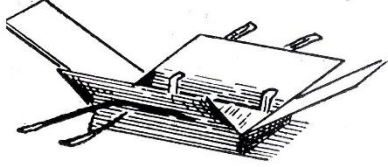
Eb'adı. — Büyük boy : Yükseklik 50 santimetre, genişlik 40, uzunluk 60. Oy pusulalarının sokulmasına mahsus yarığın dışarıdan genişliği 15 milimetre, içeri doğru daha geniş; uzunluğu 50 santimetre.

Orta boy : Her yandan (yükseklik, genişlik ve uzunluk) 40 santimetre. Oy pusulalarının sokulmasına mahsus yarığın dışarıdan genişliği 15 milimetre, uzunluğu 30 santimetre.

Küçük boy : Her yandan 30 santimetre; yarığın genişliği 15 milimetre, uzunluğu 25 santimetre.

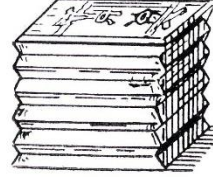
HUSUSİ ZARF

I. Körüklü zarf: Boş, açık.

II. Körüklü zarf:

Dolu, kapalı.

İzahat. — Zarf, su geçmez bezle örtülmüş kartondan mamûldür. Dip kısmının, 25 santimetre genişlik, 40 santimetre uzunluğu olup, kalınlığı, bez de dahil olmak üzere 2 milimetredir. Üst kısmı her biri 23 santimetre genişlik, 38 santimetre uzunluk ve bez de dahil olmak üzere bir milimetre kalınlığında 4 levhadan mürekkep olup, birbiri üzerine kapatılabilecek şekildedir. 2 santimetre genişliğinde çok kuvvetli kumaştan mamûl şeritler, zarfı ihata ederek bağ vazifesini görür ve zarfın yukarısında birleşirler, o şekilde ki, zarf kapandıktan sonra düğümleñip son kapağın üzerine balmumu ile mühürlenir.

Zarflar, en çok açıldıkları zaman, büyük kıt'ada (21 X 34 santimetre) oy pusulalarından 1.300 tanesini ihtiva edecektir. Seçime davet edilen seçmenler adedinin az olduğu bürolarda, zarf daha az yükseklikte olacak şekilde kullanılabilir.

SEÇİM MOBİLYELERİ

Orta geçit bölmesi

Seçim

Arka

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

Çan

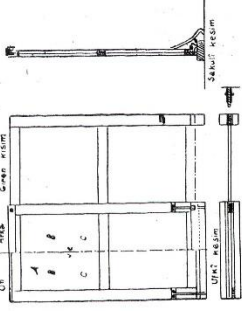
Çan

Çan

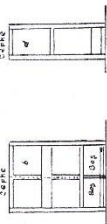
Çan

Çan

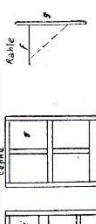
Çan

Ortadaki bölme

Yanılsız bölme

SEÇİMLE İLGİLİ MEVZUAT**Teşriî Meclislerle provens ve komün meclisleri seçimi için
kullanılacak oy pusulalarının eb'adının ve renklerinin
tâynini hakkındaki 4 ekim 1925 tarihli Kral İradesi**

Madde : 1.— Teşriî meclisler seçimi için kullanılacak oy pusulalarının eb'adı :

- 1) Seçilecek üye adedi ondan aşağı olan seçim dairelerinde, 25 santimetre genişliğinde ve 21 santimetre boyunda;
- 2) Seçilecek üye adedi on ve daha fazla olan seçim dairelerinde, 25 santimetre boyunda ve 34 santimetre genişliğinde olacaktır.

Madde : 2 — Provens meclisleri seçim için kullanılacak oy pusulalarının eb'adı :

- 1) Seçilecek provens meclisi üyesi adedi 15 ten fazla olmayan seçim dairelerinde, 25 santimetre genişliğinde ve 21 santimetre boyunda;
- 2) Ondan otuz üçe kadar üye seçilebilecekse, 25 santimetre genişliğinde ve 34 santimetre boyunda;
- 3) Otuz beşten otuz dokuza kadar üye seçilecekse, 35 santimetre genişliğinde ve 42 santimetre boyunda;
- 4) Kırktan kırk beşe kadar üye seçilecekse, 42 santimetre genişliğinde ve 50 santimetre boyunda olacaktır.

Madde : 5 — Usulüne uygun olarak tevdi edilmiş aday listelerinin fazlalığı sebebiyle, yukarıki üç maddede gösterilen eb'adın tatbiki müşkülât arzettiği takdirde, İçişleri ve Sağlık Bakanlığı, eb'adını kendisinin tâyin edeceği oy pusulalarının kullanılmasını emredebilir.

Madde : 6 — Oy pusulaları, filigran olarak Krallık Armasını ihtiva eden tek kâğıt halinde olacaktır.

Madde : 7. — Seçim kâğıdı, Millet Meclisi seçimi, provens meclisi seçimi ve komün meclisi seçimi için beyaz Senato seçimi için ise pembe renkli olur.

Madde : 8 — Provens valileri, esas bürolardan her birinin başkanları emrinde, seçimin icabettireceği mik-

tarda seçim kâğıdı bulundurur. Bunlardan başkan mes'uldür.

Madde : 8. — Elde mevcut bulunan 21 X 21 ve 21X 34 eb'admdaki kâğıtlar, 21 X 25 ve 25 X 34 santimetrelik kâğıtların yerine, aday listeleri adedi müsait bulunduğu takdirde, muvakkat bir tedbir olarak kullanılabilir. Bununla beraber, aynı seçim dairesi içinde, muhtelif boyda seçim kâğıtları kullanılamaz,

Madde : 9. — 3 Mayıs 1898, 6 Mart 1906, 22 Şubat ve 28 Ekim 1921 tarihli Kral İradeleri hükümden kaldırılmıştır.

Teşriî meclislerin, provens meclislerinin, komün meclislerinin Prudom meclislerinin seçimlerinde, seçmenlerin bedava nakline müteallik 20 Eylül 1913 tarihli Kral İradesi :

Madde : 1 — Bedava münakale, üçüncü mevkide, teşriî meclislerle provens, komün ve prudom meclislerinin seçmenlerinden :

- 1) Oy vereceği komünde artık ikametgâhı bulunmayanlarına ;
- 2) İki ikametgâhı olup da oy vermek için birinden diğerine gitmek zaruretinde bulunanlarına;
- 3) Amele olduğu için, memleketin diğer komünlerinden birine veya yabancı bir memlekete iş sebebiyle celbedilmiş olanlarına;

Tatbik olunur.

Madde : 2 — Bedava bilet temini için, seçmenler, ayrıldıkları mahallin bürosuna, ilişik örneğe uygun bir varaka vermeğe ve dâvetiyelerini ibraz etmeğe mecburdurlar.

Bu varaka- seçmene, davet mektubu ile birlikte verilir.

Madde : 3. — 4 şubat 1912 tarihli Kral iradesi hükümden kaldırılmıştır,

İDARÎ COĞRAFYA

ALANYA İLESİ

**Yazan: Alanya Kaymakamı
Fevzi ÖNCEL**

Tabii ve Coğrafi Durum

Akdeniz kıyısında bulunan Alanya (Alâiye) İlçesi doğuda Ermenak, kuzeyde Gündoğmuş, batıda Manavgat ilçeleriyle hudut ve güneyden deniz ile çevrilmiş olup yüz ölçüşü (2000) kilometre karedir. İlçe merkez râkımı 15 tir.

İlçenin iklimi: Yaz mevsimi çok sıcak, kışı mutedildir. İlk ve sonbaharları yağışlı geçer. Ocak ayında yüksek dağlara kar yağmaya başlar. Bu karların kalınlığı iki metreyi bulur ve yağış Mart ayı sonlarına kadar devam eder. İlçe merkezine ve mütenazır sahil bölgelerine kar yağmaz. Yaz mevsimi Mayıs iptidalarında başlar. Hararet derecesi senenin en sıcak ayı olan Ağustosta ve gölgede 39, en soğuk ayı Şubatta ve bazı yıllarda sıfırın altında 1 ve 2 yi bulur. Vasati olarak suhnet 20 - 21 derecededir, ilçeye yılda 1600 -1800 milimetre yağmur düşer. Arazinin üçte ikisi dağlıktır.

İlçenin sahil kısmı : Alara çayından Gazipaşa sınırına kadar düzlük, doğu ve kuzey bölgelerini teşkil eden kısımları dağlık ve ormanlık olup ilçenin en yüksek yerleri Ermenak İlçesi sınırı bulunan (Boyalı) ve (Barem) yaylarıdır. Bu kısmın en yüksek noktası doğu kuzeyinde bulunan Akdağ olup rakımı (2647) dir. Bu dağın zirvesinden Adana istasyonunun ve Mersin'in dürbünle görülmekte olduğu söylenmektedir. Diğer ikinci derecedeki dağlar ilçe merkezi karşısındaki Cebelireis (1690) Susuz dağı (1734) dır. Arazi kısmen düzlük, kısmen dağlık ve orman-

lık olması ve volkanik bulunması dolayısıyla yer depremlerine pek az tesadüf edilmekte olduğu gibi şimdiye kadar en ufak bir zarar da görülmemiştir.

İlçe içerisinde mütعاaddit çaylar ve dereler Akdenize dökülmektedir. Bunlardan en mühim ve büyük olanı “Alara”, “Dim” ve “Kargı” çaylarıdır. Bu çaylarda ağaç nakliyatı yapılmaktadır. İkinci derecede önemli çaylar “Oba”, “Sedre” ve “Kargıcak” çaylarıdır. Bunlardan Sedre ve Kargıcak çayları yazın kururlar. İlçenin dağlık ve yayla bölgelerinde mikyasıma dereceleri ve evsafı çok güzel olan menba suları mebzul miktarda varsa da sahil bölgesinde hemen ekseriyetle kaynak suyu yoktur. Kuyulardan faydalanırlar. Bununla beraber bu sular ihtiyacı tatmin etmemekte olduğundan yaz mevsiminde insan ve hayvanlar sıkıntı çekmektedir. Bu yüzden ilçenin sahil bölgesinde köy halkının ekserisi yazın yaylalara göç etmektedirler.

İDARİ DURUM

Matbu Alanya tarihine ve diğer eldeki vesikalar münderecatına göre Alanya ilçesi 1280 milâdî yılında liva olarak diğer (Hamit), (Teke). (Antalya), (Burdur), (Niğde), (İçel) livalarıyla birlikte Konya Vilâyetine bağlanarak 1285 hicrî, 1867 milâdî yılına kadar bu vilâyete merbut olmuştur. Sözü geçen senelerde ise Konya Vilâyetinin Niğde, İçel, Hamit, Teke (Antalya) livalarından müteşekkıl olarak 4 livaya indirilmesi üzerine Alanya ilçe haline getirilmiş ve Manavgat Bucağı bu ilçeye bağlanmak suretiyle Alanya İlçesi Konya Vilâyetinden ayrılarak Antalya Livasına bağlanmıştır. 1869 milâdî yılında yapılan itiraz ve şikâyet üzerine Teke Sancağı (Teke maa Alâiye) adıyla tavsif edilmiş olmakla beraber o sırada da yine ilçe halinde teşkilâtlandırdığı anlaşılmaktadır.

İlçenin Gazipaşa Bucağı 948 yılından itibaren ayrı bir ilçe haline konulduğundan hâlen (Demirtaş) adında bir bucağı ve Köy Kanunu tatbik edilen (55) ve nüfusları 150 den aşağı olması dolayısıyla kanun tatbik edilmeyen 5 ki

ceman (60) köyü olup bunlardan (41) adedi merkeze (19) adedi Demirtaş Bucağına bağlıdır.

İlçe merkez ve köyleri kısmen düzlük ve kısmen dağlık bir arazide ve çok müteferrik ve mahallâta münkasım bir şekilde kurulmuş bulunmakta olduğu gibi Demirtaş Bucağına bağlı köyler de aynı durumdadırlar. Bundan başka bir kısım köyler yayla ve sahil bölgelerinde henüz tamamen iskân edilmiş durumda olmayıp göçebe hayatı yaşamaktadırlar.

NÜFUS VE İSKÂN DURUMU

Son duruma göre ve Gazipaşa bölgesi hariç olarak ilçenin umumî nüfusu (14253) kadın, (13434) erkek olmak üzere (27687) olup kesafeti 13 buçuğu bulmaktadır. Nu- fusun senelik artış nisbeti % 4 dür. Bu nisbet memnuniyet verici şekilde ve seneden seneye fazlalaşmaktadır. Bu durum gerek sağlık bakımından alman tedbirlerin faydaları ve gerek kendilerini korumak için halkın yetişmekte bulunduğunu göstermektedir.

İlçe merkezinin durumu: 1351 hanenin ekserisi ovaya serpilmiş olup bu kısımda hemen her evin önünde muz, portakal bahçeleriyle üç katlı binalar mevcuttur. Sahil “Nis, ve “Niyami”de olduğu şekilde temiz ve geniş bir plâj durumundadır. 13 mahalleden ibaret ve dağınık bir halde bulunan ilçe merkezinin bir kısım mahalleleri dağ sırtlarında ve Kalemahallesi ise merkezden 128 metre yüksekliğinde ve çok havalı ve denize karşı manzaralı ayrı bir dağ sırtında bulunup bu sırtın etrafı eski Roma ve Selçuk surlarıyla çevrili ve içerisinde Selçuk devrine ait kıymetli eserler ve hâtıralar mevcuttur. Selçuk Padişahı Alâeddin Keykubat’ın kışlık sayfiyesi olan Alanya’nın bu kısmında ve deniz kıyısında hâlen mevcudiyetini muhafaza eden 5 gözlü bir tersane ve iskelede “Kızıl Kule” namı- le maruf bir Selçuk kalesi bulunmaktadır. Bu kalenin kısmen harap olan en üst kısmının restore edilmesi için Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler Genel Müdürlüğünce 50 bin lira ödenek verilmiş ve 90 bin adet büyük tuğla imâl edilerek inşaata başlanmak üzere bulunmuştur. Bu Kale ma-

halesi ile kısmen sırtlarda bulunan mahalleler müstesna olarak Alanya'nın ovada bulunan diğer mahalle sâkinle- rinden 350 hane, şiddetli yaz mevsimlerinde barınamıyarak, merkezden 30 kilometre mesafede bulunan ve (Türbe- linas), (Türktaş) denilen sayfiye mahalline göç ederler. Alanya halkının bu yayla mevkiinde ve sayfiye durumunda muntazam evleri ve köşkleri ve bahçeleri vardır. Bu sayfiyeler gayet güzel, soğuk sulara ve etrafındaki çam ve katran ağaçlarıyla tasfiye edilmekte bulunan temiz ve lâtif bir havaya mâliktir. Bu yayla mevkilerinde kestane, armut, elma, dut, kiraz, üzüm gibi meyvalar ihtiyaç nisbe- tinde yetişmekte ve Alanya merkezine 30 kilometre mesafede bulunmakta olup otomobil ve çift tekerlekli vesaitin işlemesine müsait bir yol ile ilçe merkezine bağlıdır. Bu yolun etrafı ekseriyetle çam ağaçları ile süslü ve denizden yükseldikçe câzip bir manzara arz etmektedir. Yol daha muntazam ve virajları kamyon geçmeye yarar bir hale konulduğu ve gelip gitmenin ucuz ve kolay bir şekle soku- labildiği surette esasen ilçe merkezi de turistik bir durumda bulunduğundan Türbelinas ve civarındaki yaylalar Antalya ve sair sıcak merkezlerin çok faydalı birer sayfiyesi olacak kadar inkişaf edecektir.

Merkezde iskele inşaatında taş çıkarılırken çok enteresan manzaraları muhtevi bir mağara açılmıştır.

İlçe merkez ve köyler halkı ekseriyetle göçebelikten iskân edilmiş ve tamamen Türk ırkına mensup zümrelerden müteşekkil olduğu gibi bazı köylerde pek mahdut miktarda kipti mevcuttur.

İlçenin dağ kısmını teşkil eden köyler halkı kerestecilik, kereste ameleliği, hayvancılık ve ziraatle iştigal etmektedir. Sahil bölgesini teşkil eden köyler ise ekseriyetle meyvacılık, ziraat ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadır,

İLCE TEŞKİLAT MEMURLARI

İçişleri : Kaymakam, bir tahrirat kâtibi, bir bucak müdürü, bir nufus memuru, bir nufus kâtibi, bir odacı.

Emniyet : Bir komiser muavini, beş polis.

Adalet : İlçe merkezinde mürettep ağnceza teşkilâtı ile asliye ceza, asliye hukuk, sulh ceza, sulh hukuk mahkemeleri vardır. Bu suretle bir ağır ceza reisi, bir ağır ceza savcısı, bir savcı yardımcısı, bir asliye ceza yargıcı, bir hukuk yargıcı, iki sulh yargıcı, bir hâkim stajiyeri, bir ceza ve bir hukuk başkâtibi (Notere de bakar) bir icra memuru, beş zabıt kâtibi, üç mübaşir, bir baş gardiyan, iki erkek ve bir kadın gardiyandan ibarettir.

Askerlik şubesi: Bir başkanı bir muamele memuru.

Jandarma: Bir birlik komutanı, bir baş gedikli ve üç onbaşısıdır.

Tapu Dairesi : Bir tapu sicil memuru.

Maliye : Bir malmüdüdü, bir muhasebe kâtibi, bir veznedar, bir gelir memuru, bir gelir memuru yardımcısı, bir tahsil memuru, bir tahsil kâtibi ve üç tahsildar.

Özel İdare : Bir memur, bir gelir memuru, bir tahsilât memuru, beş tahsildar.

Sağlık : Bir hükümet tabibi, bir dispanser sağlık memuru, bucak merkezinde ve köylerde beş adet enstitü mezunu sağlık memuru.

Sıtma Savaşı: Bir hekim, bir sıhhat memuru, iki korucu.

Millî Eğitim : Merkezde bir millî eğitim memuru, üç ilk okulda 13 okul öğretmeni, bir orta okul müdürü, dört orta okul öğretmeni, bir muhasip.

Orman İşletmesi : Bir müdür, 7 bölge şefi, 6 kâtip, 2 muhasebeci, 4 mesaha memuru, 40 bakım memuru, 1 arabacı, 7 mekkâreci, 1 telefoncu, 1 veznedar, 1 daktilo, bir avukat olmak üzere mecmuu 77 dir.

Tarım: Bir ziraat muallimi, bir stajiyer, bir zeytin bakım memuru, bir fidanlık asistanı, bir stajiyer fidanlık memuru.

Ziraat Bankası : Bir müdür, bir müdür muavini, bir veznedar.

Tarım Kredi Kooperatifi : Bir başkan, bir muhasip.

Ziraat Odası : Bir başkan, dört üye.

P. T. T. : Bir müdür, bir posta memuru, bir muhabe-

re memuru, iki sabit, iki gezici müvezzi ve iki hat bakıcısı.

Gümrük : Bir idare memuru, bir muhafaza kısım âmiri, bir süvari, üç yaya muhafaza memuru ve bir sandalcı.

Tekel : Bir memur, bir satış memuru, bir muhafaza memuru.

Liman : Bir başkan, bir sandalcı.

Fener : Bir memur, iki gardiyan.

Sahil Sıhhiye : Bir sağlık memuru.

Ticaret Odası : Bir ajanlık, bir muhasip.

Belediye : Bir başkan, bir muhasip, bir kâtip bir ebe, iki tahsildar, bir zabıta memuru, bir kalfa.

BAYINDIRLIK DURUMU

Yollar: İlçe dahilinde Alanya - Manavgat hudut ve Alanya - Gazipaşa istikametlerinde 85 kilometre tesviye! tûrabiye halinde şose mevcut olup bu yollar tamamen blokaj ve silindiraj yapılmaya muhtaç bir durumda ve ekseriyetle üzerlerindeki menfezler ve büyük köprüler de ahşaptır.

Bu yollardan yaz mevsiminde her nevi vesait işlemekte ise de kış mevsiminde fennî vesait işleyememek- tedir. Hâlen bozuk olan kısımların il özel saymanlık bütçesinden tâmiratı yapılmaktadır.

İlçe dahilinde 80 kilometrelik köy yolu mevcut olup bu yollar da tesviye halinde bulunduğundan kış mevsiminde tekerlekli vesait hemen hemen işleyememektedir.

İlçenin il merkezi ve Manavgat, Gazipaşa ilçeleriyle Marazlı, Şehler, Mahmutsejdi, Türbelinas, Yenidamlar ve Kızılağaç köylerine telefon hattı olup bu hatların uzunluğu 128 kilometredir. Telefon santralı ve hatların bakım ve idaresi jandarma birliği tarafından temin edilmektedir.

İlçe merkezinde üç kilometre mesafede bulunan ve tahlil neticesi mikyasıma derecesi 12 olan Bektas suyu belediye tarafından (15000) lira sarfiyle kasabaya künk içinde getirilmiştir. Kasaba halkı bu sudan ve yine tahlil neticesi mikyasıma derecesi 16 olan Su Gözü suyundan,

bir kısım halk evleri önündeki kuyularla yağmur suyundan toplanan sarnıçlardan faydalanmaktadırlar. Kullanma suyu âdi kuyulardan temin edilmektedir. Belediye tazyikli su getirmeye çalışmaktadır.

Köylerde; tahlil edilmiş, demir boru ve künk içinde getirilmiş sular yoksa da dere, menba ve kuyu sularından istifade edilmektedir.

Kasaba içinde muzculuk ve narenciyenin inkişafı için Bayındırlık Bakanlığınca bir buçuk milyon lira sarfı ile kasabaya beş kilometre mesafede bulunan Dim suyunun Derbent mahallinden tutulan kolu kasabaya akıtılmış ve halk faydalanmaya başlamışsa da ark henüz tamamen su verici bir duruma girmemiştir. Bu su narenciye istihsali ile uğraşanların kalkınmasına büyük âmil olacaktır, ilçede elektrik yoksa da belediyenin iller Bankasından istikraz ettiği (300.000) lira ile ve bu yıl içinde tesisatına başlanacaktır.

İlçe merkezinde: 943 yılında 26 bin lira sarfiyle belediye tarafından bir belediye binası ve yine 946 yılında hükümet tarafından (146.000) lira sarfiyle bir hükümet konağı yaptırılmıştır. Bayındırlık Bakanlığının 947 - 948 yılları bütçesinden 360.000 lira sarfiyle ilçede 120 metre uzunluğunda bir betonarme iskele inşa edilmekte olup inşaat bir hayli ilerlemiş ve bitmek üzere bulunmuştur. Bu inşaattan sonra Alanya körfezinin liman haline konulması ve yeni iskele arkasına mendirek inşası kararlaştırılmıştır. Kasabanın yaptırılan plânı üzerinde önemle durulmakta ve plân tamamen tatbik sahasına geçirilmiş bulunmaktadır. Çarşıda sayıları çok olan plân dışı inşa edilmiş bulunan tahta baraka dükkânlar ve tahta depolar tamamen kaldırılmıştır.

1 — Betonarme olarak yeniden ve plân dairesinde yapılmakta olan çarşının dörtte üçü ikmal ettirilmiş ve bjr kısım esnaf bu yeni dükkânlara yerleşmiş vaziyette olup diğer kısımlarında hummalı bir faaliyet gösterilmektedir. Yalnız çimento darlığından inşaat hızla gidememektedir.

3 — Plânda gösterilen yolların inşasına başlanmıştır.

3 — Çarşı içerisinde 15 dükkanlı ve üstü betonlu yeni bir hâl binası inşa edilmiş olup kasaplar ve sebzeciler buraya toplatılarak sıhhi bir kontrol altına konulmuştur.

4 — Kasabanın evleri umumiyetle kâgır, ekserisi iki ve üç katlı kiremitli ve oldukça sıhhi şartları haiz olup bilhassa ova kısmı çok rutubetli olduğundan tek katlı evlere tesadüf edilmemektedir.

5 — Köylerde mevcut binalar ekseriyetle taş ve kireçten yapılmış ve yine ekseriyetle damları topraktır. Evlerin ekserisi iki katlıdır. Köy evlerinin pek az sıhhi şartları haiz ve hemen hepsinde tavan ve cam yoktur. Bilhassa kış mevsnminde grip ve zatürree hastalıkları salgın durumda iken buralarda barınmak müşkülleşmektedir.

6 — Köylerde muntazam caddeler mevcut değildir. Köy Kanununa göre yaptırılmaktadır.

İlçe merkezinde mevcut cadde, sokak ve meydanlar da ihtiyaca kâfi durumda olmadıklarından bunlar plân gereğince genişletilmekte ve yeniden yollar açılmaktadır. Kasabada ve hükümet binası arkasında belediyeye ait bir park mahalli ele alınarak plân gereğince etrafı çevrilmiş ve muntazam bir şekle konulmuş olup hâlen içerisi çiçeklenmektedir.

7 — İlçe merkezinin yangın malzemesi bir Otopomp marka su motörü, üç el tulumbası, zincirli zincirsiz kanca, balta, kazma, kürek- teneke, sıı kovası, bir merdiven ve halattır.

EKONOMİ DURUMU

İlçe merkezinde beş adet mazotla müteharrik ve kereste imaline mahsus hizar fabrikası vardır.

Merkez ve Demirtaş bucakları halkının istihlâki için hububatlarını öğüten 49 adet su değirmeni mevcuttur.

İlçenin genel istihsalâtı: 750 ton buğday, 300 ton arpa, 1000 ton çavdar, 250 ton mahlût, 300 ton mısır, 100 ton bakla, 250 ton soğan, 40 ton patates, 20 ton fasulye, 8 ton mercimek, 75 ton tereyağı, 4 ton' nohut, 300 ton su-

sam, 300 ton yer fıstığı, 13 ton badem içi, 10 ton balmumu, 5 ton ceviz, 150 ton harnup, 750 ton portakal. 550 ton limon, 450 ton muz, 80 ton mandalina, 5 ton salep, 55 ton ipek kozası, 2500 metreküp kereste olup bu maddelerin başlıca ihraç yerleri İstanbul, İzmir, Ankara, Konya ve civar il ve ilçelerdir. Muhtelif ihraç maddelerinin yekûn tutarı (2.600.000) lira kıymetindedir. Bunlardan en fazlasını muz ve narenciye teşkil etmektedir.

İlçenin başlıca ithal maddeleri hububat, un, manifatura, tuhafiye, hırdavat, demir ve pamuktur.

İlçede Ziraat Bankası ve bir ziraî kredi kooperatifi vardır. Bir ziraat kredi satış kooperatifi de teşekkül etmek üzeredir.

Merkezde her hafta Pazartesi günleri pazar kurulur. İlçede panayır kurulmaz.

TARIMSAL DURUM

Orman vaziyeti: İlçenin kuzey ve doğu tarafları ekseriyetle ormanlık, dağlık ve kıraç olup ormanlar 167 bin hektarlık bir sahayı kaplamıştır. Kızıl çam, ak çam, katran, meşe, köknar, karaağaç en fazla bulunan ağaç cinsleridir. Senelik istihsal miktarı 6000 metreküp ise de bu yıllarda işletme tarafından önemli katiyat. yapılmamaktadır. Bu yıl yalnız resmî daire ve köylü ihtiyacı için 2500 metreküp kereste imal edilmiştir. Bu kısımlarda oturan halkın kısmı âzami ziraatle iştigal etmektedirler. Bilhassa Dim mıntakasını teşkil eden on koy halkı ise tamamen kereste ameleçiliği ile iştigal ederler. Arazinin verim kabiliyeti bugünkü istihsal vasıtalarına göre vasatî olarak bire 8 dir.

Ziraat usulleri iptidai bir şekilde olup kara saban ve pulluk kullanılmaktadır. Pulluk gittikçe rağbet kazanmaktadır. Küçük traktörler de ilçeye girmiş bulunmaktadır. Hububat ve bakliyat, muz ve sebze ziraatına elverişli (131.000) dekar arazi mevcut olup bundan 34.400 dekarı kışlığa 22.800 dekarı yazlık hububata ve 5000 dekarı sebzeye inhisar ettirilmektedir. Dim çayından alman su ka-

nalı dolayısıyla son zamanlarda muz ziraatı fazlaşmaktadır.

İlçede **16924** adet koyun, **48844** adet kıl keçi, **8499** sığır, **821** at, **2220** deve, **575** katır, **2804** merkep olup hayvanlarda en çok görülen hastalıklar şarbon, çiçek ve keçe- baş denilen keçi zatürreesidir. Bu hastalıklar bazı mevziî olarak zuhur edip salgın bir vaziyet arzetmemektedir. İlçede bir veteriner memuru vardır.

KÜLTÜR DURUMU

Üçü merkezde, 16 sı köylerde olmak üzere ilçede 19 ilk okul vardır.

İlk tahsil çağında 5000 çocuk olup bunlardan 434 kız, 1552 erkek okullara devam etmektedir.

946 - 947 ders yılı sonunda 200 çocuk mezun olmuştur. İlk okul binalarından sekizi eski ve on biri yeni olup 16 adet öğretmen evi vardır. Bunlardan başka inşa halinde ve ikmâl edilmek üzere köylerde 10 okul mevcuttur. Merkezde bir halkevi ile köylerde 16 halk okuma odaları mevcut olup çalışma durumları inkişaf ettirilmeye muhtaçtır.

Müessese, köy sandıkları ve hayır sahipleri tarafından 947 yılı içinde 300 fakir çocuk giydirilmiştir.

947 yılı içinde bir orta okul açılmış ve bu okulda bir müdür, bir müdür muavini üç öğretmen olup okula 7 kız, 62 erkek ki ceman 69 öğrenci devam etmektedir.

Okul binası Alanya Güzelleştirme Kurulu tarafından ve doğrudan doğruya Alanya halkının maddî yardımlariyle yapılmış olup iki katlı ve son teşkilâtı havi modern bir binadır. Bina inşasına ve tesisatın ikmaline Millî Eğitim Bakanlığı da kısmen ödenek vermiştir.

SAĞLIK DURUMU

İlçede resmî ve hususî hastahane yoktur. Muvazene-i umumiyyeye ait beş yataklı bir dispanser ile şahsa ait bir eczahane mevcuttur.

Başta gelen hastalıklar: Sıtma, akciğerin muhtelif hastalıkları ve bu meyanda akciğer veremi, kış mevsimin-

de ve bazan Epidemi şeklinde grip, rie ihtikamı ve zatürree ve frengidir. Kasaba merkezine 4 kilometre mesafede sinek yapan Oba Köyü bataklığı kısmen kurutulmuş bir vaziyete getirilmiştir. Talatiye bataklığının kurutulmasına uğraşılmaktadır. Verem tedavisi mahdud miktardadır.

Çocuklarda mevsimine göre kızamık ve boğmaca görülmektedir. Difteriye hiç rastlanmamıştır. Sıcak olmak itibariyle yazın çocuklarda (yaz ishali) fazlaca görülür. İialk ekseriyetle orta yapılıdır. Bununla beraber Türk ırkının sağlık bakımından bozulmamış bir timsali olan ve ilçe köylerinde kışlayan yürükler, her sene yaz mevsimlerinde Toros silsilesinde ve Konya İli sınırlarında bulunan yaylalarına göç etmekte bulunduklarından bunlar sıhhatçe mükemmel ve bedence iri yapıdırlar. İlçe merkezinde kanalizasyon tertibatı yoktur. Balâlarda septik çukur usulü vardır. Bu kuyuların fennî ve zararsız şekilde yaptırılmasına çalışılmaktadır. Köylerdeki halâ çukurları da Köy Kanununa göre takip edilmektedir. Merkezde umumî iki halâ vardır. İlçe merkezinde plâna uygun fennî bir mezbaha mevcuttur. Şimdiye kadar köy mezarlığı çevrilmemiştir. Köy Kanununa göre gereği takip olunmaktadır. Mevcut mezarlıklar için 948 belediye bütçesine ödenek koydurulmuş olup ilçe merkezinde bir asrî mezarlık yapılacaktır. İstimlâk yapılmıştır. Belediyeye ait bir çöp ve bir sulama arabası vardır.

İlçe merkezinde birisi yeni açılan iki otel, iki han, bir hamam, yedi lokanta, 6 gazino ve kahvehane, bir yeni hâl binası, 200 adet eski ve 100 adet yeni dükkân ve mağaza vardır. Bir taraftan yenileli yapılmakta ve eskileri yıkılmaktadır.

SOSYAL YARDIM

Halk ekseriyetle ziraat, hayvancılık ve meyvacılıkla ve bilhassa narenciye ile uğraşır. Şuurlu çalışıldığı takdirde mevcut nüfusu ilçenin genel varlığı refahla besleyecek durumda ve geçinme imkân ve vasıtaları fazlasiyle mevcut olduğundan hariç il ve ilçelere giden pek mahduttur. Ancak kış mevsiminde narenciye, buynuz ve sair mahsullerle

hububat mübadelesi için civar Manavgat, Serik ve Antalya havalisine muvakkaten gidip gelirler.

İlçe sakinlerinden erkekler ekseriyetle ceket pantolon ve bir kısım halk ile köylü kilot pantolon, muhtelif renkte ceket, kasket, çizme, potin, yemeni, kundura- lâstik, kasaba kadınları ekseriyetle manto, kasabaya yakın bir kısım köylerde örtü, manto pek az çarşaf görülmektedir.

Halkın başlıca eğlenceleri av, deve güreşi, ince saz ve millî oyunlardır. Halk misafirperverdir. Asayişe müessir suçlar vuku bulmamakta ise de kız kaçırmak hâdisesine sık sık rastlanmaktadır.

Bir kısım halkın kahvelerde kâğıt, tavlâ ve domino oyununa temayülü vardır. Bunun izalesine çalışılmaktadır.

Halkın alkol kullanma ihtiyacı maalesef fazla görülmektedir. Bununla beraber merkezdeki camiler Cuma günleri gelen cemaati almayacak derecede dolmakta ve sair vakitlerde yaşlı ve orta yaşlı ve hattâ bir kısım gençlerde camilere gelmek arzusu görülerek durumlarının iyiliğe doğru gitmekte bulunduğu istidlâl olunmaktadır.

**Danıştay ikinci Dairesinin 1180/774 sayılı
kararı örneğidir.**

1580 sayılı Belediye Kanununun 52 nci maddesine göre yapılan soruşturma neticesinde seçimin mualllel bulunduğu teeyyüt etmediği takdirde, tahkikat evrakının Danıştaya gönderilmesine lüzum ve mahal olup olmadığı hakkında Danıştaym düşüncesinin alınmasına dair İçişleri Bakanlığının 25/2/1948 tarih ve 621 - 303/3509 sayılı yazısının ilişik olarak gönderildiğine ve 3546 sayılı kanunun II nci maddesine göre gereğinin yapılması hakkında Yüksek Başkanlığın 17/3/948 gün ve 88-88-6-928 sayılı yazıları ve ilişkisi, 1 inci Daire ile birlikte müzakere edilmek üzere Birinci Başkanlıktan dairemize havale edilmekle her iki daire kurulu hazır bulunduğu halde okundu:

İçişleri Bakanlığının 25/2/948 gün ve 621-303/3509 sayılı yazısında:

“1580 sayılı Belediye Kanununa göre yapılan belediye seçimlerinde, kanun hükümlerine mugayir bir hareket vukuu üç ay zarfında ya teftiş yapılırken anlaşıldığı veyahut intihabın hitamından itibaren ayni müddet zarfında her hangi bir müntehip tarafından iddia edildiği takdirde yapılacak tahkikat intihabın mualllel bulunduğunu müeyyit ise tahkikat evrakının Danıştaya verileceği ve İdarî soruşturma sonunda seçimde kanunsuzluk ve fesat olduğu tahakkuk etmediği takdirde sözü geçen evrakın Danıştaya gönderilmesine lüzum ve mahal görülmemekte olduğu ve soruşturma evrakı üzerine yapılan inceleme sonunda seçimde kanunsuzluk mevcut olup olmadığının takdiri hususunda İdarî makamlara bir yetki tanınmış bulunduğu belirtildikten sonra Bakanlıkça bu hususta yapılacak işlemlere esas olmak üzere işin Danıştayca incelenerek istişarî bir karara bağlanması istenilmektedir.

Gereği düşünüldü :

1580 sayılı Belediye Kanununun 52 nci maddesi be-

lediye seçimlerinde bu kanun hükümlerine aykırı bir hareket vukuu üç ay içinde ya teftiş yapılırken anlaşıldığı ve yahut seçimin bitmesinden haşlıyarak aynı süre içinde herhangi bir seçmen tarafından iddia edildiği takdirde gereken İdarî soruşturmanın yapılacağı ve soruşturma evrakının Danıştaya verileceğini âmir olmasına göre İdarî makamlarca yaptırılan soruşturma sonunda seçimde kanunsuzluk ve fesat bulunduğu tahakkuk etmediği takdirde evrakın Danıştaya gönderilmesine lüzum ve mahal olmadığına 19/3/948 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

Aslı gibidir.

**Danıştay Genel Kurulunun 29/3/948 tarihli
kararı örneğidir.**

1580 sayılı Belediye Kanununun 52 nci maddesine göre yapılan soruşturma neticesinde seçimin muallel bulunduğu teyyüt etmediği takdirde, tahkikat evrakının Danıştaya gönderilmesine lüzum ve mahal olup olmadığı hakkında Danıştaym düşüncesinin alınmasına dair İçişleri Bakanlığının 25/2/948 tarih ve 621-303/3509 sayılı yazısının ilişik olarak gönderildiğine ve 3546 sayılı Kanunun II inci maddesine göre gereğinin yapılması hakkında Yüksek Başkanlığın 17/3/948 giin ve 88-88-6/928 sayılı yazıları ve ilişigi üzerine I inci Daire ile İkinci Daire müştereken verilen kararı hâvi 19/3/948 gün ve 1180/774 sayılı ilişik tutanak okundu:

İşin gereği düşünüldü ve konuşuldu:

Tutanakta açıklanan gerekçeye mebni zikri geçen karar oybirliğiyle 29/3/948 tarihinde tasdik olundu.

Aslı gibidir

İçişleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Eserler

I.Seri

Sayı

1 Köy Evi ve Müştemilâtı	Macit
2 Vilâyet Bütçesi	A. S. Delilbaşı
3 Köylerde Boş Vakitlerin Tanzimi	Ş. İnan
4 Ziraî Muhitte Kooperatif Faaliyeti	Ş. İnan
5 Şehir ve Köylerde Mesken	H. Kümbetlioğlu
6 Avrupa'da Arazi Rejimi	F. Üstün
7 Belediyeler Mâliyesi	N. Ergin
8 Avrupa'da Mesken Siyaseti	S. Tümerkan
9 Fransa'da Belediye Emniyet Sandıkları	A. K. Aksüt
10 Mesken Meselesi ve Komünlerin Rolü	H. Alyot
11 Komünlere Ait Munzam Kesirler ve
Yeni Resimler	H. Orhun
12 Belçika'da Provens ve Komün İdareleri	H. Orhun

II. Seri

Sayı

2 Türkiye'de Meskûn Yerler Klavuzu	(2 Cilt)

III. Seri

Sayı

1 Türkiye'de İdare Teşkilâtı	V. Tönük
2 Türkiye'de Devlet Memurlarının Hu-
kukî Rejimi.	H. Orhun
3 Türkiye'de Belediyeler	S. Tümerkan
4 Türkiye'de Zabıta	H. Alyot

IV. Seri

Sayı

1 Sendike Teşkilî Hürriyetine ve Menş-
ine Ait Meseleler	H. Berksun
2 Trakya	A.Özmen

Bu eserler Millî Eğitim Bakanlığı Yaymevlerinden temin olunabilir.